

PAUL GEORG MÜNCH

68/23

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΞΗ ΜΟΥ

E-94

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Γ. Ι. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΡΑΤΙΚΗ
Γεν. αριθ. 7221
Κατηγορία ΚΓ
Σειρ. αριθ. 68

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε. - ΑΘΗΝΑΙ

68

23

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
*Αριθ. ~~1964~~
7,366

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
*Αριθ. 7,189

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 20/3922

PAUL GEORG MÜNCH

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΑΞΗ ΜΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΠΡΑΞΗ
ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γ. Ι. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗ

ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

168

ΑΘΗΝΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 4

1931

Κάθε αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα.

Γ. Ν. Πάνου

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Γεν. αριθ. _____
Κατηγορία 12'
Βιβ. αριθ. 469

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Στο συνάδελφό μου Τζάννο Τσαγκιά το αφιερώνω,
γιατί μόλις διάβασε τη γαλλική βιβλιοκρισία για το
γερμανικό πρωτότυπο, με παρεκίνησε να το μετα-
φράσω.

Γ.Ι.Ν.

1.

Τί εικόνα παρουσιάζει ἡ τάξη.

Ἀπό λόγια γιά τὸ νέο σχολεῖο χορτάσαμε μὲ τὸ παραπάνω, ἄς ἰδοῦμε τώρα τὸ δάσκαλό του, πῶς τὰ ἐφαρμόζει στὴν πράξη. Παρακαλῶ, ἂν ἔχετε διάθεση, νὰ μὲ παρακολουθήσετε τρεῖς ἐβδομάδες στὴ διδασκαλία μου.

Καλῶ ὅλους, ὅσοι δὲ βρῆκαν ὡς τώρα τὸν καιρὸ νὰ ἐπισκεφτοῦν μιὰ τάξη. Πιο πέρα ἐκείνους, ποὺ ἔχουν κρεοπωλεῖα καὶ κουρεῖα. Καὶ τὶς ἀρχηγίνες, ποὺ ὀργανώνουν ἐσπερίδες καὶ θέλουν νὰ ἐνδιαφεροῦν γιὰ σχολικὰ ζητήματα, τὴν ὥρα, ποὺ πίνουν τὸ τσάι τους. Καὶ τέλος ἐκείνους τοὺς ἐξαιρετικὰ προικισμένους ἀνθρώπους, ποὺ ἔχουν ὠρισμένο ἀκροατήριό κι ἐμπρὸς πάντα σ' αὐτὸ κάνουν τὶς διαλέξεις των ἐνάντια στὸ νέο σχολεῖο, χωρὶς νὰ εἶδαν ποτέ τους δάσκαλο τὴν ὥρα, ποὺ δουλεύει στὸ σχολεῖο τῆς νέας ἐποχῆς.

Τὸ βιβλίό μου εἶναι κινηματογραφικὴ ταινία μὲ μερικὰ στιγμιότυπα ἀπὸ διδασκαλίες. Δὲ δίνει πρόγραμμα, παρὰ μόνο ἀπλὸ πρωτόκολλο· δείχνει, πῶς δουλέψαμε ἓνα ὠρισμένο θέμα μέσα σὲ τρεῖς ἐβδομάδες.

Ἄντρες δημιουργικοί, ὅπως εἶναι οἱ παιδαγωγοί, δὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν πολλὰ πράματα ἀπὸ τὸ βιβλίό τοῦτο. Ὅ,τι καλὸ ἔχει ἢ μεθοδὸ μου δὲν εἶναι νέο, οὔτε καὶ συμφωνοῦνε ὅλοι, πῶς τὸ νέο εἶναι καλὸ. Ὅμως ἓνα ἀντέχει στὴν πείρα: Χωρὶς βιβλία αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ εἴδους, δὲν προοδεύομε. Μέσα σὲ δέκα συγγράμματα γιὰ τὴν ἀγωγή καὶ τὴ διδασκαλία, σήμερα ἀκόμη, τὰ ἐννιά προορίζονται γιὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἔδρα καὶ μόνο τὸ ἓνα γιὰ τὸν πατέρα ἀνάμεσα στὴν οἰκογένεια

Ἐννιά εἶναι παραφορτωμένα μὲ φιλοσοφικά, πολλές φορές φιλολογημένα προβλήματα, καὶ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀσύγκριτη σπουδαιότητα ἑνὸς ὁποιουδήποτε κύκλου μαθημάτων ἀπέναντι σὲ ἄλλους κλάδους καὶ μόνο ἓνα παρουσιάζει σὲ μορφὴ ἐκθεσης τὴ διδασκαλία μιᾶς δυὸ ἐβδομάδων σὰν σπαρταριστὴ καθολικὴ ζήση τοῦ παιδιοῦ. Ἄν ἦταν ἡ σχέση ἀντίστροφη, θὰ ἔκανε καλύτερη φιγούρα τὸ σχολεῖο ἐργασίας στὴν κοινὴ γνώμη.

Δὲν ἐπιμένω στὸν πρόλογο.

Λοιπὸν, Κύριοί μου, ὀρίστε!

Τὸ σχολεῖο μου εἶναι στὰ Νότια τῆς Λειψίας. Τραβοῦμε στὴν τάξη παιδιῶν ἐννιά χρονῶν. 32 ζευγάρια μάτια ἀστράφτουν ἀπάνω μας τὴν καλημέρα τους· 32 ζευγάρια χεῖλια μᾶς χαιρετοῦν ἀνάκατα. Ὁ χαιρετισμὸς δὲν ἔρχεται πιά ὁμαδικὸς καὶ σύγχρονος, σὰν πέσιμο πιστόλας. Ἴσως αὐτὸ δυσαρρεστεῖ. Γιατὶ ἦταν ἀσύγκριτα πιδ ἐντυπωσιακὸς ὁ ἀλλοτινὸς ὁμαδικὸς χαιρετισμὸς. Τὴ στιγμὴ, ποὺ ἔμπαινε ὁ δάσκαλος, τὰ παιδιά τινάζονταν ἀπάνω, φέρνανε τὰ χέρια στὴ ῥαφὴ τοῦ παντελονιοῦ καὶ μούγκριζαν «Κα...λη...μέ...ρα Κύ...ριε δά...σκα...λε!» Ἄχ αὐτὸ χτυποῦσε ὦραϊα! Κι εἶχαν καὶ γυμναστὴ καιρὸ σ' αὐτό. Κι ὅταν ἀρρωστοῦσε ὁ δάσκαλος καὶ πῆγαινε δασκάλα στὴν τάξη τους, τῆς ἐρχόταν βουή: «Καλημέρα, Κύριε δάσκαλε!»

Δὲ μᾶς χρειάζονται πιά χαιρετισμοὶ ἀπὸ τὸ χεῖλι. Θέλομε νὰ χτυπάη γιὰ μᾶς ἡ καρδιὰ τῆς μικρῆς ὁμάδας τὴν ὦρα, ποὺ θὰ χαιρετήση καί, σὰν χτυπάη, τὸ λένε τὰ μάτια.

«Καλημέρα, μικροί μου!».

«32 μόνο;» Ἀκούω νὰ μ' ἐρωτοῦν μὲ ἐκπληξὴ Πρῶσσοι, Σουηβοί, Βαυαροὶ συνάδελφοι. Ναι, ἀπαντῶ. Ἐμεῖς οἱ Σάξωνες, ποὺ εἶναι γνωστὸ, πὼς εἴμαστε ξυπνοί, ἀνακαλύψαμε δῶ καὶ χρόνια ἓνα μαθηματικὸ μυστικὸ. Ἴδου τί βρήκαμε: Ἄν κάθε δάσκαλος ἔχη λιγώτερα παιδιά στὴν τάξη του, χρειάζονται πιδ πολλοὶ δασκάλοι στὴ χώρα. Κι ἔτσι δὲν ὑπάρχει στὴ Σαξωνία, στὰ τελευταῖα χρόνια, οὔτ' ἓνας νέος δάσκαλος χωρὶς θέση.

Αὐτὸς ὁ λογαριασμὸς ἔχει γιὰ παρακόλουθο κάποια οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση, μὰ ἐμεῖς οἱ Σάξωνες ἔχομε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μεγάλη οἰκονομία, γιατί καταργήσαμε τὴ μαγκούρα, ποὺ τὴ χορηγοῦσε ἄλλοτε τὸ σχολεῖο, σὰν ἀντικείμενο τῆς καθημερινῆς ἀνάγκης. Λογαριάστε: 20.000 Σάξωνες δασκάλοι καθένας ἤθελε μιὰ μαγκούρα τὸ ἐξάμηνο.

Στὸ πέρασμα μιᾶς δεκαετίας λίγα βαγόνια ἰσπανικῆς εἰσαγωγῆς! Μέσα δασκάλοι κι ἔξω μαγκούρες—μάλιστα ἐμεῖς οἱ Σάξωνες!

Οἱ μαθητὲς μου ἔρχονται καὶ κάθονται γύρω μου σὲ θρανία καὶ καρέκλες. Ὅσο νὰ πιάσουν θέση, γίνεται κάποιος θόρυβος, γιατί τοὺς ἐπιτρέπω ν' ἀλλάζουν θέση κάθε μέρα καὶ νὰ κάθωνται μ' ὅποιο συμμαθητὴ τους θέλουν. Αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα στὴ διάθεσή τους. Στὸν καιρὸ, ποὺ πῆγαινα ἐγὼ στὸ σχολεῖο, ὑποχρεώθηκα νὰ κάθωμαι, ὀχτῶ χρόνια στὴ σειρά, δίπλα στὸ ἴδιο παιδί. Ὅπως συμβαίνει σὲ παιδιὰ μὲ δυνατὴ θέληση, περάσαμε ἑπτὰ χρόνια καυγάδες. Ἦταν λοιπὸν πολὺ εὐχάριστο. Ἄσωτες ἀργολογίες καὶ καταγγελίες. Καθόμασταν μπρὸς ἀριστερά· οἱ συμμαθητὲς μας πίσω δεξιὰ εἶχαν μείνει μίλλια μακριὰ μας.

Οἱ μαθητὲς μου πρέπει νὰ γνωρίσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, στὸ διάστημα τῶν τέσσερων χρόνων, ποὺ τοὺς ἔχω, καὶ γι' αὐτὸ δὲν τοὺς καρφώνω στὸν ἴδιο τόπο.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ μικρολεπτομέρεια, ὅμως ἐγὼ, σὰν παιδαγωγός, μελετῶ τίς αἰτίες, ποὺ ἐπιβάλλουν τὴν κίνηση γιὰ συχνὸ μετασχηματισμὸ τῶν ὁμάδων, καὶ κερδίζω συμπεράσματα.

Τὴν ὦρα, ποὺ χαλοῦν τίς συντροφίες καὶ σχηματίζουν ἄλλες ἀνάλογα μὲ τὰ διαφέροντά τους, προβάλλουν οἱ μαθητὲς τοὺς χαρακτήρες τους ἀνάγλυφους.

Γύρω λοιπὸν κάθονται οἱ μικροί μου συνεργάτες κι ἐγὼ στὴ μέση. Περετημένα καὶ παρατημένα, γερὰ ἀπὸ ρίζα καὶ πάντα ἀρρωστιάρικα, τετραπέρατα καὶ παχύδερμα, μαμμόθρεπτα καὶ ὀρφανά, ποὺ τάχει μεγαλώσει ὁ κόσμος, παιδιά καθηγητῶν καὶ σκουπιδιαρέων, μ' ἓνα λόγο κάθε καρυδιᾶς

καρύδι. Ένα άκροατήριο συνθεμένο από τὸ καλύτερο κοινὸ θὰ ἦταν γιὰ μᾶς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Πεσταλότση ἄγωνα ἐρημιά.

Τὸ πλαίσιο γύρω στὸ κοπαδάκι μου δὲν εἶναι ὅπως τὸ θέλω. Ἡ αἴθουσά μου εἶναι ρηγμένη μὲ τὸ τετράγωνο ὑπόδειγμα κι ἐπιπλωμένη μὲ ἀπελέκητα, ἀπλάνιστα θρανία-καρτανιόλες, ὅπως ἦταν τῆς μόδας δῶ κι ἐνενηντα χρόνια....

Στὴ γωνιὰ στέκεται μιὰ ἔδρα. Αὐτὸ τὸ ἀπολίθωμα, λείψανο ἀπὸ τὸ παιδαγωγικὸ παρελθόν, δὲν ξαίρει κι αὐτὸ τὸ ἴδιο καλὰ-καλὰ τί θέλει μέσα στὴν τάξη μου. Θὰ προκαλοῦσα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ξυλουργείου τοῦ ἀσύλου ἀέργων γι αὐτὸ τὸ ἐπιπλο, μὰ εἶναι ἰδιοκτησία τῆς πόλης. Τὸ χρησιμοποιοῦ λοιπὸν κι ἐγὼ γιὰ ἀνθοσιτάτη. Σήμερα τοῦ ἔχω μιὰ ἀνθοδέσμη καλοκαιρινὰ λουλούδια, ποὺ κόψαμε ἀπὸ τὶς βραγιές τοῦ σχολικοῦ κήπου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν χρῆση, ποὺ κάνω ἐγώ, ἡ ἔδρα αὐτὴ δίνει ἓνα σωρὸ πληροφορίες στὸν ἐρευνητὴ τῆς σχολικῆς ἱστορίας. Εἶναι καταπιτσιλισμένη μὲ κόκκινες μελανιές. Θυμήματα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ, ποὺ τὸ δασκαλίκι ἦταν ἀκόμη αἱματηρὸ ἐπάγγελμα. Αὐτὲς οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ μορφωτικὴ ἐργασία δασκάλων, ποὺ πέρασαν, δὲ θέλω νὰ σβήσουν, γιατί θαρρῶ πὸς μιὰ ἔδρα πλουμισμένη μὲ ἀνιλίνη ἀνήκει σὲ σχολικὸ μουσεῖο, γιὰ νὰ τὴν βλέπουν οἱ ἐρχόμενες γενεές. Τὸ φαντάζομαι πολὺ ζωηρά: Σ' ἓνα δωματιάκι τοῦ μουσείου μιὰ ἔδρα μὲ καλαμάρι κόκκινο μελάνι, δίπλα ἓνα τετράδιο ἐκθέσεων κατακοκκινισμένο ἀπὸ τὶς διορθώσεις, ἓνα δασκαλικὸ παντελόνι μὲ κόκκινους λεκέδες, δύο φύλλα σημειώσεις γραμμένες μὲ θυμὸ γιὰ τὶς ἀνορθογραφίες, ἓνα κόκκινο μαντίλι ἔχοντας κεντημένο ἀπάνω του κάποιον ξορκισμό γιὰ τὸ συνάχι καί, σὰν καμβάς, ἡ εἰκόνα μιᾶς παιδικῆς καμπούρας μὲ κόκκινες βιτσιές. Ἐπιγραφή: Γιορτάζει τὸ κόκκινο. Αὐτὸ τὸ τμῆμα τοῦ μουσείου δὲ θάχῃ σκοπὸ νὰ γελοιοποιήσῃ τὸ παλιὸ σχολειό. Γιατὶ δὲν ἦταν γελοῖο παρὰ μόνο γέννημα τῆς ἐποχῆς του. Σκοπὸς του θᾶναι, πρέπει νᾶναι, νὰ σπρώξῃ τὸν παρατηρητὴ σὲ στοχασμὸ, νὰ τὸν διαθέσῃ σὲ σκέψη,

ὅπως τὸ κάνουν οἱ ἱστορικὲς ἐκθέσεις τῶν οἰκῶν μόδας, ὅπου ἐκθέτουν πανωφόρια μὲ οὐρά, ποὺ σκούπιζε τὴ σκόνη, παντελόνια, ποὺ κολλοῦσαν στὸ κρέας καὶ κότσους μαλλιά, σὰν πύργους. Ὅταν ἐξετάζουμε τὰ παραστρατήματα τοῦ παλιοῦ σχολειοῦ ἀκοῦμε νὰ λένε συχνά: Τὸ παλιὸ σχολειὸ εἶχε καὶ τὰ καλὰ του. Ἐ, βέβαια ἐφτὰ μεσοφόρια εἶχαν ἴσως κι ἐκεῖνα τὰ καλὰ τους. Μὰ, ἂν εἶναι ἀληθινὰ ἔτσι ποιὸς τὸ ξαίρει; Πίσω μου λοιπὸν ἡ ἔδρα στολισμένη μὲ τὸ ἀνθοδοχεῖο, μπρὸς μου ἡ χαρωπὴ ὀμάδα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ δέσουν τὰ χέρια, τὰ σταυρώνουν ἀναπαυτικὰ μπρὸς στὸ στήθος καὶ τὸ κάνουν πολὺ χαριτωμένα. Νὰ τύχαινε σ' ἓναν ἐνήλικο νὰ σταυρώσῃ τὰ χέρια καὶ νὰ συμμαζέψῃ τὰ πόδια σὰ μούμια 50 λεπτὰ τῆς ὥρας; Ἄν τὸ κατώρθωνε ἡ θᾶταν ἄρρωστος ἢ θὰ εἶχε διάθεση γιὰ κανένα βαρελάκι μουρουνόλαδο. Ἄλλὰ, πῶς νὰ ἀναγκάσῃ ἓνα παιδί, ποὺ ξεχειλίζει ἀπὸ μέσα του ἡ ζωὴ, νὰ καθήσῃ μιὰ ὥρα δεμένα τὰ χέρια; Τέσσερες πέντε ὥρες;

Κάτι τέτιο, ἀκατόρθωτο σήμερα, ἦταν μπορετὸ στὸν καιρὸ τῆς μαγκούρας. Μάλιστα, γιατί ἄλλιῶς πῶς δὲν παρακολούθησε, πρὶν ἀπὸ τριάντα χρόνια, οὔτε ἓνας μονάχα γιατρὸς καὶ μιὰ μόνο ὥρα μιὰ διδασκαλία; Καὶ γιατί νὰ μὴ βρεθῇ ἓνας μυαλωμένος ἐπιθεωρητὴς νὰ χτυπήσῃ μπρὸς σὲ μιὰ τέτια κατάσταση τὴ γροθιά του καὶ νὰ πῆ: Τὰ χέρια δὲ μᾶς τάδωσε ὁ Θεὸς νὰ τὰ δένουμε. Καὶ τὰ ποδάρια γιὰ νὰ κάνουμε γυμνάσια ὑπομονῆς. Ἐδῶ δὲν εἶναι πανεπιστήμιο γιὰ φακίρηδες, ποὺ νὰ ἀσκοῦνται μὲ σκοπὸ νὰ κατορθώνουν νὰ κάθωνται ἀκίνητοι ἐβδομάδες ἀπάνω σ' ἓναν πάσσαλο.

Ὅταν ἐμεῖς, οἱ πρωτοπόροι τῆς μεταρρύθμισης, ἤμασταν ἀκόμη νέοι, ἐπιχειρούσαμε κάποτε νὰ βοηθήσωμε νὰ ἐπικρατήσῃ τὸ λογικὸ καὶ νὰ καλυτερέψουν οἱ συνθήκες—ἔτσι πετύχαμε τὴ μέθοδο, ποὺ βελτίωνε τὴν κατάσταση. Τὶ θὰ γινόταν τότε ἡ πειθαρχία, ἂν ἤθελε κάθε παιδί νὰ φτιάνῃ μὲ τὰ χέρια του ὅ,τι τοῦ ἄρεσε;

Ὅσο περνοῦν οἱ ἐβδομάδες τῆς διδασκαλίας μας θὰ βλέπουμε, πῶς μπορούμε νὰ κάνουμε καὶ χωρὶς «πειθαρχία», ἐν-

νοῶ, χωρὶς τὸν καταναγκασμὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἔχομε μεταφέρει ἀπ' τὸ στρατῶνα στὴ χώρα τοῦ παιδιοῦ. Πειθαρχία εἶναι ἡ ὀλόπρωτη ἀπαίτηση γιὰ μιὰ καρποφόρα διδασκαλία. Χωρὶς αὐστηρὴ πειθαρχία δὲ φτάνομε πουθενά. Μὰ ἡ πειθαρχία δὲν πρέπει νὰ κόβη, νὰ σπαθίζει, νὰ χτυπάη, πρέπει νὰ φυτρώνη μέσα ἀπ' τὴ δουλειά, ἀπὸ τὴ θέληση νὰ αὐτοῦποταχτῆ καθέννας, γιὰ νὰ πάη ἔτσι καλύτερα μπροστά.

2.

«Κοιμηθήκατε καλά;»

Τὸ πρῶτο, ποῦ ρωτάω τοὺς μικροὺς, σὰν μαζεύονται γύρω μου:

«Κοιμηθήκατε καλά ἀπόψε;»

Ἕνας ἐπιθεωρητῆς τοῦ παλιοῦ καιροῦ θὰ μὲ τραβοῦσε στὸ θέμα:

«Μὴν τρώτε τὴν ὥρα σὲ κουβεντολῶ, ποῦ ταιριάζει νὰ τὸ κάνουν οἱ θειάδες τῶν παιδιῶν· μπᾶτε ἴσια στὸ μάθημά σας!»

Ὅσῳ τὸ ρῶτημα γιὰ τὴν καλὴ διάθεση τῶν παιδιῶν δὲν εἶναι κουβεντολῶ, παρὰ κάτι ἀπόλυτα ζωτικὸ γιὰ τὴ διδασκαλία. Ὅταν ἓνα παιδί κυλιόταν ὅλη νύχτα στὸ κρεβάτι, γιὰτὶ πονοῦσε τὸ δόντι του, φυσικὰ πρέπει νὰ κρίνωμε σήμερα τὰ ἀποτελέσματα, ποῦ μᾶς ἔδωσε ἀλλιῶτικα ἀπὸ πρὶν. Ὁ δάσκαλος ὁ ἀλλοτινὸς ἔμπαινε βέβαια πρῶτ-πρῶτὶ στὴν τάξη, ἀνέβαινε στὸν καθεδρικὸ του θρόνο καὶ ρωτοῦσε ποῦ μείναμε χτές.

Σήμερα δὲ σταματοῦμε πρῶτα στὴν ὕλη παρὰ στὰ παιδιά. Ὅποιος θέλει νὰ δουλέψῃ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σχολείου ἐργασίας, πρέπει νὰ ἔχη μπροστά του παιδιὰ, ποῦ κοιμηθήκανε καὶ φάγανε καλά.

Τὸ σωματικὸ μέρος τοῦ παιδιοῦ ὀνομάζεται φύση καὶ οἱ ἐπιστήμονες, ποῦ διδάσκουν νὰ προσέχωμε τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ εἶναι οἱ φυσιολόγοι. Ἄν κάθε δάσκαλος γινόταν πέντε λεπτά, κάθε πρῶτ, φυσιολόγος, θὰ ἔλειπαν πολλὲς σκληρὲς κρίσεις γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας τούτου καὶ ἐκεῖνου τοῦ παιδιοῦ.

Μιά μέρα μου παρουσιάζεται ένα παιδί χλωμό και κίτρινο.
«Τί έχεις Φραγκίσκο;»

«Η αδερφή μου έσκουζε όλη τή νύχτα, τής πονούσαν τά δόντια της. Και ό Φέλιξ μας έβγανε ίλαρά, έχει τέτιο πυρετό».

Έξι άνθρωποι κοιμούνται στό δωμάτιο του Φραγκίσκου, σέ τέσσερα κρεβάτια. Τά νεύρα του λοιπόν είναι εύκολοε-
ρέθιστα, τόν τραβούν και τόν παίρνουν πάντα από τó αντι-
κείμενο, πού θέλει νά συγκεντρωθῆ. Συγχωρεῖ όποιος
νιώθει.

Στόν έπιθεωρητή, πού μαλώνει τó δάσκαλο και του λέει
πώς έπρεπε νά αναγκάζη τά άπρόσεχτα παιδιά νά κάθωνται
ήσυχα και νά προσέχουν, θά μπορούσε πολλές φορές νά
αντιλέξη ό δάσκαλος: Πρώτα πρέπει νά δώσωμε έμεις σέ
τούτο και σέ κείνο τó παιδί μιá εύκαιρία νά καθήση.

Τό κοινωνικό μέρος τής σχολικής μας εργασίας είναι κά-
ποτε πολύ πιό σπουδαίο από τó παιδαγωγικό. Εύγνωμονώ
τήν άδελφή επισκέπτρια, πού μάς βοηθάει νά δημιουργή-
σωμε ένα ύλικό από παιδιά καλοκοιμισμένα και καλοταϊ-
σμένα. Όταν παραπονιέται ένα παιδί συχνά, πώς του λείπει
ή νυχτερινή ήσυχία τήν παρακαλώ νά δῆ με πολύ τάκτ
στό σπίτι τών γονιών τί φταίει κι αν μπορῆ νά διορθωθῆ.
Τήν έλλειψη βέβαια τής κατοικίας δέ μπορεῖ νά τήν ανα-
πληρώση, ώστόσο μπορεῖ νά παραστήση τó σοβαρό κίνδυνο,
στά γραφεία κατοικίας κι ίσως και νά πετύχη νά διαθέ-
σουν έδω κι εκεί μερικέσ άπ' τίσ λεγόμενες Καλές Κάμαρες,
πού εκεί μέσα κάτω από καλλιτεχνικό στόλισμα με φοι-
κοειδή, τά παιδάκια ρεμβάζουν εύχάριστα, ένω στόν κοιτῶνα
στριμώνονται τέσσερα κρεβάτια κι έξι άνθρωποι.

Η συζήτηση επάνω στό «κοιμηθήκατε καλά», φαινομε-
νικά άσήμαντη και περίσσια, φέρνει άνεχτίμητο κέρδος στόν
κάθε δάσκαλο, πού δέν άποβλέπει στή διδασκαλία θεμάτων,
παρά μορφώνει παιδιά. Όταν χτυπάη στίσ όχτώ τó κου-
δούνι για τó μάθημα και στίσ όχτώ και ένα λεπτό κυλάη
άπ' τά σκαριά τó πρώτο θέμα, μπορούμε νά ποῦμε σχεδόν με

βεβαιότητα, πώς δέν τόν εμπνέει τó δάσκαλο τó πνεῦμα
του Πεσταλότση. Πέρασε πιά ό καιρός, πού είχαμε μπρός μας
μιá τάξη. Σήμερα έχουμε τó Γιαννάκη και τó Φραγκίσκο
και τή Λίζα, δηλαδή έναν άριθμό από άτομικότητες και έπι-
διώκομε νά βοηθήσωμε τó κάθε άτομο νά τελειοποιήση, όσο
μπορεῖ περισσότερο, τίς ικανότητες, πού κρύβει μέσα του.
Άτομικεύομε. Αυτό σημαίνει: προσέχομε πολύ τó Γιαν-
νάκη και τó Φραγκίσκο και τή Λίζα· πρώτα - πρώτα τó έξω-
τερικό τους και τίς επιδράσεις, πού αφήνουν οί ζήσεις του
σπιτιού, όσο περνούν τά παιδιά στό σπίτι.

Θέλομε νά ξαίρωμε αν τó παιδί είναι φρέσκο, αν κοιμη-
θηκε κι αν είναι από κάθε άποψη έτοιμο για δουλειά.

* * *

Σήμερα μπορούμε νά βεβαιώσωμε με χαρά, πώς υπάρχουν
όλες οί προϋποθέσεις για μιá καρποφόρα διδασκαλία. Δέν
έρχεται σκολειό κανένα παιδί χωρίς πρόγευμα και όλοι οί
μικροί νιώθουν τόν έαυτό τους καλά. Μπορεῖ ν' άρχίση τó
μάθημα.

Μ' άκούω νά με ρωτοῦν:

«Δέ γίνεται προσευχή στήν τάξη σας, γιατί μπαίνετε
άμέσως στό μάθημα;».

Η κοινή προσευχή έξω από τίς ώρες διδασκαλίας τών
θηρησκευτικῶν ἦταν στή Σαξωνία για κάμποσο καιρό άπαγο-
ρευμένη σέ κάθε περίπτωση. Τώρα ισχύει και για μάς, σχε-
τικά με τó πρόβλημα τής προσευχής, ή διάταξη του Συντάγ-
ματος, πού άπαγορεύει νά πληγώνεται τó αίσθημα έτεροδό-
ξων.

Άς πάρωμε τήν περίπτωση, πού όλα τά παιδιά μάς τά-
ξης είναι συνηθισμένα από τó σπίτι νά προσεύχωνται πρωί
και βράδυ κι αλήθεια όχι μόνο με τά χείλια παρὰ με τήν
καρδιά τους.

Άς δεχτοῦμε πιό πέρα, πώς οί γονεῖς όλων αυτών τών
παιδιών τó θέλουν ειλικρινά ν' άρχίξη και νά τελειώνη τó

μάθημα με προσευχή. Τώρα είναι στο δάσκαλο. "Αν νιώθη, πώς είναι σε κατάσταση να δημιουργή πρωί και βράδυ, την ίδια πάντα ώρα, την κατάλληλη ατμόσφαιρα για προσευχή, είναι ολότελα αυτόνοτο, πώς μπορεί να ψάλλη με τὰ παιδιὰ καὶ νὰ προσεύχεται. Ἡ ἐτοιμότητά του κατασταίνει δυνατὸ νὰ συνεχίζεται μιὰ συνήθεια τοῦ σπιτιοῦ καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς, πού θέλει νὰ βάνη τὸ λόγο του στὴ συνήθεια αὐτὴ τῆς τάξης.

Στὴν πραγματικότητα ὅστοςο ἡ περίπτωση αὐτὴ εἶναι σπάνια. Γιατὶ στίς πιὸ πολλές σχολικὲς περιφέρειες φοιτοῦν σὲ κάθε τάξη παιδιά, πού οἱ γονιοὶ τους εἶναι τῆς γνώμης, πὼς ἡ κοινὴ προσευχὴ ἀνήκει στὴν ἐκκλησία κι ὄχι στὸ σχολεῖο καί, πὼς σπουδαιότερη ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴ προσευχὴ, εἶναι ἡ ἀτομικὴ μέσα στὴν ἡσυχία τοῦ δωματίου. Μπορεῖ κι ἀποθησκευτικὸτητα νὰ ἀποκρούουν οἱ γονιοὶ αὐτὴ τὴν ὁμαδικὴ προσευχὴ νομίζοντας, πὼς τέτιος τρόπος δὲν ἐγγίζει τὸ τελικὸ νόημα τῆς προσευχῆς.

Σύμφωνα λοιπὸν μετὰ τὸ Σύνταγμα, γὰ νὰ μὴ χωρίσωμε τὴν τάξη σὲ προσευχόμενους καὶ μὴ, πού καὶ τῶν δευτέρων οἱ γονιοὶ ἐπιθυμοῦν νὰ κάμουν καλὰ παιδιά καὶ χρήσιμους ἀνθρώπους, καὶ γὰ νὰ μὴ μπάσωμε τὸ ἀνήκουστο, ἄλλοι νὰ προσεύχωνται μέσα κι' ἄλλοι ν' ἀκοῦν ἔξω ἀπὸ τίς πόρτες, εἶναι πιὸ σωστὸ ν' ἀφήσωμε τὴν προσευχὴ γὰ τὸ σπίτι καὶ τὴν ἐκκλησία.

Κι ἀρχίσομε φρέσκοι καὶ δροσάτοι τὸ μάθημά μας.

3.

Προαπόλαυση.

Θὰ μιλήσω μετὰ τοὺς μικροὺς μου, ὡς τρεῖς ἐβδομάδες γὰ τὸ ξενοδοχεῖο.

Καὶ γιατί αὐτὸ τὸ θέμα; Μήπως γιατί μοῦ κατέβηκε τὴν ὥρα ποῦχα πάρει τὸ δρόμο γὰ τὸ σχολεῖο; Δὲν εἶναι δὰ τόσο ἀπλὸ τὸ πρᾶμα. Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ἡ χημεία κερδίζει ἓνα σωρὸ ἀφέλιμα πράματα ἀπὸ τὸν ἀέρα. Ὅστοςο ἡ Παιδαγωγικὴ ἀναζητῶντας θέματα κάνει καλὰ, πού δὲν παίρνει αὐτὸ τὸ δρόμο. Νὰ μὴν τὸ ἔχω θέμα, τὸ ξενοδοχεῖο, γιατί μοῦ τὸ ζητεῖ τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα, νὰ τὸ διδάξω αὐτὴ τὴν ἐβδομάδα; Τέτιες ἀστεῖες ὑποχρεώσεις ἦταν γὰ μιὰ φορὰ.

Σ' ὄλη τὴν περιφέρεια τοῦ Ἐπιθεωρητῆ ἔπρεπε νὰ μιλήσουν γὰ τὸ ἴδιο θέμα, τὴν ἴδια ἐβδομάδα σ' ὄλα τὰ σχολεῖα. Ἡ Ἀρχὴ δὲ γνώριζε βέβαια κανένα ἀπ' τὰ παιδιά μου κι ἔτσι κι οὔτε καὶ τὰ θέματα, πού εἶχαν ἰδιαίτερη σημασία γὰ τὴν τάξη μου, ὅστοςο ὡς τὸ τέλος τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα ἦταν σὲ κοινὴ χρῆση τὸ γενικὸ καταναγκαστικὸ φιλτράρισμα.

Σήμερα δὲν εἶναι πιὰ ὁ δύσκαλος σκλάβος σ' ἓνα πρόγραμμα, πού τοῦ ἐπιβάλλει καὶ τίς πιὸ ἀσήμαντες λεπτομέρειές του. Ἡ διδασκαλία εἶναι σύνθετη ἐργασία, γι αὐτὸ ἀποκρούομε τὸ κομμάτιασμα τῆς σὲ ὑποδείγματα.

Κι ἔπειτα: Τὸ θέμα «στὸ ξενοδοχεῖο» δὲ βρῖσκεται φυσικὰ σὲ κανένα ἀπ' τὰ ἐπίσημα προγράμματα, γιατί τὸ ξενοδοχεῖο, πού μπαίνουν τὰ παιδιά τὴν Κυριακὴ ὕστερα ἀπὸ

πεζοπορία μὲ τοὺς γονιούς των, τραβᾶει ὅπωςδήποτε τὸ ἐν-
διαφέρο τῶν παιδιῶν. Ἄντις γι αὐτὸ ἀνάγραφε κάθε πρό-
γραμμα, μὰ καθένα, τὸ θέμα «ἡ ἄλεπού» γιατί μέσα σὲ ἑκατὸ
παιδιά εἶχε ἰδῆ κάποτε ἓνα μιὰ ζωντανὴ ἄλεπού.

Φυσικὰ λοιπὸν εἶναι κάποιες ἀναγκαιότητες, ποὺ μοῦ ἐπι-
βάλλουν νὰ μιλῶ τόσον καιρὸ γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο. Πρῶτα
—πρῶτα ἓνα ἐξωτερικὸ παρόρημα: Στὴν τελευταία μας ἐκ-
δρομὴ μπήκαμε στὴν αὐλὴ ἐνὸς ἐξοχικοῦ ξενοδοχείου, εἶδαμε
ἐκεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀσχολίες καὶ πρόβαλλαν ἀπὸ μέσα μας
μεγαλόφωνα ἐρωτήματα γιὰ τὸν ξενοδόχο καὶ τὸ γκαρσόνι
καὶ πρέπει νὰ ξεδιαλυθοῦν. Ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ αἴτια, ποὺ
μὲ σπρώχνουν στὸ θέμα αὐτὸ ἀναφέρνω μόνο ἓνα: στὴν
ἀριθμητικὴ ἔχομε προχωρήσει ὡς ἐκεῖ, ποὺ πρέπει νὰ μά-
θουμε καὶ νὰ γράψουμε μάρκα καὶ πφέννιχ μὲ κόμμα καὶ νὰ
ἀθροίζουμε σύνολα μὲ τὸ δεκαδικὸ σύστημα, ποὺ χωρὶς αὐτὸ
οὔτε ἔμπορας οὔτε γκαρσόνι γίνεται. Ἄντις ν' ἀνοιξῶ πολυ-
λογία, πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ γράψῃ τὸ ἓνα μάρκο καὶ τὰ 7
πφέννιχ: μάρκ. 1,07 καί, πὼς εἶναι πολὺ πιὸ βολικὸ, νὰ
λογαριάζουμε μὲ τὸ κοντύλι, ἀντίς μὲ τὸ νοῦ, θέλω νὰ φέρω
τοὺς μαθητὲς μου σὲ θέση, ποὺ νὰ λιμάζουν κυριολεχτικὰ
γιὰ ἓνα πρακτικὸ τρόπο πρόσθεσης. Θέλω νὰ τοὺς ἀφήσω
στὴν πρώτη ὥρα, ποὺ μᾶς ἔρχεται, νὰ εἶναι γκαρσόνια.

Χαίρομαι ἀπὸ τώρα γιὰ τὶς λαμπρὲς σκηνές: Θὰ κρατοῦν
ὄλοι τὸ μπλόκ τοῦ γκαρσονιοῦ στὸ χέρι, μὲ τὴν πετσέτα
κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη θὰ περετᾶνε τοὺς ξένους καὶ θὰ
προσθέτουν ξεχωριστὰ νὰ βγαίνουν τὰ ἀθροίσματα, ποὺ κά-
νουν τὸ λογαριασμὸ τοῦ καθενός· κάμποσοι εἶναι ὑποχρεω-
μένοι νὰ κάνουν τὸ λογαριασμὸ ἀπ' ἔξω, ἄλλοι μὲ τὴ μέθοδο
τοῦ γκαρσονιοῦ.

Οἱ καημένοι οἱ πρῶτοι σπάζουν τὸ κεφάλι τους!

Αὐτὸ θὰ εἶναι ὠραῖο.

Μὰ θέλομε ἀκόμη πολλὰ γιὰ νὰ φτάσουμε ὡς ἐκεῖ.

* * *

«Σήμερα, παιδιά, θὰ ποῦμε γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο!»

«Νὰ κάμουμε τὴν αἴθουσά μας ξενοδοχεῖο!» πετάχτηκε
ἓνας. Τέτια διαρρῦθμιση εἶναι γι' αὐτοὺς κάτι ὀλότελα
αὐτονόητο. Ἡ αἴθουσά μας ἔχει γίνει ἀγορά, ἔμποροπανή-
γυρη, ταχυδρομεῖο, αἴθουσα, ποὺ ἀναμένουν ταξιδιωτὲς, ἢ
καὶ παράξενο λιβάδι παραμυθιοῦ. Ὅταν φτάνουμε σ' ἓνα
νέο κύκλο πραγμάτων κάνουμε πάντα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο
ὄλη τὴν ἐργασία, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ τὰ ζωντανεύουμε.

«Μὰ πὼς πρέπει νὰ τὸ λέμε;» ρωτᾶει ἓνας.

«Καλὰ λέει, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ σκεφτῆτε τώρα!»

32 ξενοδόχοι ψάχνουν γιὰ ἓνα ὄνομα.

Ἐνας προτείνει: Νὰ τὸ ὀνομάσωμε ξενοδοχεῖο «ἡ συμφι-
λίωση», ἢ νὰ γράψωμε «στὴ συμφιλίωση» — ἔτσι λένε ἓνα
καπηλειὸ δίπλα στὸ Πρωτοδικεῖο. Μὰ βλέπομε, πὼς δὲν ται-
ριάζει, γιατί θὰ φαντάζονταν, ὅσοι τὸ διαβάζουν, πὼς ἔχομε
καυγάδες μεταξύ μας. Πρέπει νᾶναι κανεὶς πολὺ προσεχτι-
κός, ὅταν βαφτίζῃ τὸ ξενοδοχεῖο, γιατί στὴ σχολικὴ μας πε-
ριφέρεια ἔμεινε κάποτε ἓνας ξενοδόχος μόνο μὲ τοῦτο ἀλη-
σμόνητος, ἐπειδὴ ὠνόμασε τὸ καπηλειό του, στὴν ὁδὸ πεύ-
κου: «Στὸ πράσινο πεῦκο».

«Ἴσως σᾶς ἔρθουν αὔριο στὸ νοῦ ταιριασμένα ὀνόματα, πε-
ριμένω ὡς τὸ πρῶτὸ προτάσεις. Πὼς θ' ἀρχίσωμε τώρα νὰ
διαρρῦθμίσωμε τὴν αἴθουσά μας σὲ ξενοδοχεῖο;»

Τώρα μπορῶ νὰ καθήσω ἡσυχος. Τώρα ἔχουν τὸ λόγο
τὰ παιδιά καὶ τὰ μάτια τους πετᾶνε φωτιές.

«Ἐγὼ φέρνω πιᾶτα!»

«Τὸ γραφεῖο μου κάνει γιὰ τραπέζι στὸ ξενοδοχεῖο!»

«Ἐγὼ φέρνω μαχαιροπήρουνα!»

«Ἐγὼ τραπεζομάντιλο!»

Ποτήρια, φλυτζάνια, ἀνθοδέσμες, ἀλατιέρες, γραμμόφωνα
καὶ ξυλαράκια γιὰ τὰ δόντια ἀπλώθηκαν μπροστά μου σὰ
σὲ δανειστήριο.

«Ἐγὼ νὰ εἶμαι τὸ γκαρσόνι!»

«Ἐγὼ ὁ προϋστάμενος στὰ γκαρσόνια!»

«Ἐμεῖς οἱ τρεῖς παίζομε μουσικὴ!»

«Εγὼ πουλάω ἐφημερίδες!»

«Εγὼ εἶμαι ὁ ψωμᾶς!»

«Φίνα, εἴμαστε ἑξοχικὸ ξενοδοχεῖο· δὲ μᾶς χρειάζονται τραπεζομάντιλα κι ὁ ξενοδόχος γυρίζει μὲ βγαλμένο σακκάκι!»

Τὰ παιδιά δὲν ἀραδιάζουν μονάχα ὅλα αὐτά, πὺν θὰ φέρουν κι ὅλα, πὺν θέλουν νὰ παραστήσουν, παρὰ αἰτιολογοῦν καὶ γιατί τοῦτο εἶναι ἐκτάκτως σπουδαῖο καὶ κεῖνο ἀπαραίτητο. Τοὺς κατεβαίνουν καθελογῆς ιδέες καὶ σκέψεις καὶ χρειάζεται μόνο νὰ προσέχω ποιὲς παραστάσεις εἶναι ἀκόμη σκοτεινὲς καὶ ποιὲς ἔννοιες μπερδεμένες. Αὐτὸ τὸ μέρος τῆς διδασκαλίας, τὴν εἰσαγωγή, τὴν ὀνομάζουν ἀνάλυση· αὐτὸ σημαίνει ἀνάπλαση γνώσεων, πὺν τὶς εἶχαμε.

Τ' ἀφήνω λοιπόν, νὰ κουβεντιάζουν τὰ παιδιά καὶ κρατῶ μ' ἐπιμέλεια σημειώσεις, νὰ δοῦμε σὲ ποῖο μέρος τοῦ λόγου πρέπει νὰ γίνῃ κριτικὸς διαφωτισμὸς κατὰ τὶς ἐρχόμενες ἡμέρες. Ὄταν τ' ἀφήνωμὲ τὰ παιδιά νὰ μιλοῦν μεταξύ τους ἐλεύθερα ἐπάνω σ' ἓνα θέμα, ζοῦμε πάντα καὶ νέα θαύματα συνδυασμοῦ τῶν παιδικῶν σκέψεων καὶ μᾶς προβάλλονται καὶ ἐρωτήσεις, πὺν δυσκολευόμαστε ν' ἀπαντήσωμε: Γιατί οἱ κύριοι, ὅταν παντρεύονται ντύνονται σὰν γκαρσόνια; Ἡ: Τί νὰ σκέφτεται τὸ γκαρσόνι τὴν ὥρα πὺν σερβίρει τὸ καλὸ φαΐ;

«Κύριε Münch, μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ φέρω τὸ θεῖο μου στὸ σχολεῖο; Εἶναι ξενοδόχος!»

«Φυσικά, μπορεῖ νὰ μᾶς διηγηθῆ κάτι ἀπ' ὅσα ἔχει περασμένα στὸ ξενοδοχεῖο! Πές μου μόνο πότε θὰ ἔρθῃ».

Μᾶς ἔχουν ἐπισκεφτῆ ὡς τώρα, ὁ δασονόμος, ὁ κυνηγός, ὁ γραμματοκομιστῆς καὶ διαφόρων ἐπαγγελματίων χειροτέχνες. Ὄταν μπορῶ νὰ δέχωμαι εἰδικούς γιὰ νὰ μιλήσουν μὲ τὰ παιδιά μου ἀφήνω κατὰ μέρος τὴ δασκάλικη σοφία καὶ δὲν ἀνακατεύωμὲ καθόλου. Πολλὲς ἐκθέσεις, πὺν ἔκαμαν γονιοὶ τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν πεῖρα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ τους κύκλου μᾶς ἔχουν μείνη ἀλησμόνητες.

Πιὸ πέρα τὰ παιδιά μὲ πνίγουν μ' ἓνα σωρὸ προτάσεις, πὺν μποροῦμε μὲ ἀπλούστατα μέσα νὰ μεταβάλωμε τὴν αἰ-

θουσά μας σὲ πρώτης τάξεως ξενοδοχεῖο. Καὶ τὶ δὲ θέλουν νὰ κουβαλήσουν! Ἐλπίζω νὰ μὴ λησμονήσουν τίποτε αὔριο.

* * *

Ἔτσι φάγαμε τὴν πρώτη ὥρα καὶ «δὲν κάμαμε τίποτε». Ἀλήθεια, φαινομενικὰ ἔτσι εἶναι. Ἡ συζήτηση, πὺν κάμαμε ὡς τώρα δὲν εἶχε οὔτε τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ σκολειό. Ἄλλοτε τὸ ἴδιο θέμα τὸ διαπραγματευόταν ὁ δάσκαλος πολὺ ἀκριβέστερα.

εἶπὺν ἐπὶ διδασκῆς ἐπὶ κρημῶν ἐκχρησῆς
Σύμφωνα μὲ ὑποδείγματα, πὺν σώθηκαν ντουζίνες ὡς τὶς ἡμέρες μας, ἓνα μάθημα γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο θὰ ἔπαιρνε τὴν ἀκόλουθη πορεία.

«Τί βλέπομε στὸ ξενοδοχεῖο;»

«Ἐνα γκαρσόνι».

«Ὁχι, πέστο μὲ ὅλα τὰ λόγια!»

«Στὸ ξενοδοχεῖο βλέπομε ἓνα γκαρσόνι!»

«Δὲν εἶναι ὅμως ἀπαραίτητο νὰ εἶναι ἓνα. Μπορεῖ νᾶναι καί;»

«Ἐξί».

«Λέγε μου ὀλόκληρες προτάσεις!»

«Μπορεῖ νᾶναι καὶ ἔξι γκαρσόνια!»

Καὶ ποῖον ἄλλο βλέπομε;»

«Βλέπομε καὶ τὸν ξενοδόχο!»

Καὶ βλέπομε, πὺν αὐτὸς ὁ τρόπος τῶν ἐρωταποκρίσεων καταντοῦσε νὰ τὰ βγαίνει μὲ τὰ τσιγκέλια. Αὐτὸ τὸ σφυροκόπημα, ἢ προσπάθεια νὰ βγάλωμε μὲ τὸ στανὶδὸ κάτι ζουμερὸ κι αὐτὰ ὅλα ὄρες μὲ σταυρωμένα χέρια—μαρτύριο γιὰ δάσκαλο καὶ γιὰ παιδί. Ἄν ἡ μητέρα φύση δὲν ἔστελνε πότε—πότε ἓνα εὐεργετικὸ ὑπνάκι, θὰ ἦταν ἀτράβηχτο βάσανο τέτια μέθοδο γιὰ παιδιά γερὰ καὶ εὐθυμα.

Θέλομε νὰ διαρροθμίσωμε τὴν αἰθουσά μας σὲ ξενοδοχεῖο—δὲν ἔχει οὔτε: «προσοχή!» «τὰ μάτια ἐδῶ!» οὔτε: «Μὴν κοιμᾶστε!» «κουνῆστε τὸ μυαλό σας!» Ἐδῶ χρειάζεται μόνο νὰ ἐμποδίζω, ὅσο μοῦ εἶναι δυνατό, νὰ μὴ μιλοῦν καὶ τὰ 32 μαζύ.

(προσδοκία)

Είναι δύσκολο να ιστορήσω την προαπόλαυση τῶν παιδιῶν κατὰ τὴν προετοιμασία μιᾶς νέας διδαχτικῆς ἐνότητος, πρέπει νὰ τύχη κανεὶς κατὰ πάνω. Κι ὁ πιὸ φτωχὸς πνευματικὰ βάνει κι αὐτὸς μὲ χαρὰ τὸν ὄβολό του. Γιατὶ κάθε παιδί βάνει τὰ δυνατὰ του, σὰν σχεδιάζει κάτι. Ὅποιος θέλει νὰ βοηθήσῃ τὰ παιδιά νὰ περάσουν μιὰ εὐχάριστη καὶ δημιουργικὴ ὥρα δὲν ἔχει παρὰ νὰ συνδέσῃ τὸ διδαχτικὸ διάλογο μ' ἕνα γινόμενον ἔργο, νὰ χύσῃ τὴ σκέψῃ τῶν παιδιῶν μέσα σὲ κάτι, πού βρίσκεται σὲ γένεση. Αὐτὴ τὴ διδαχτικὴ μέθοδος τὴν ἀφουγκράστηκαν ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ παιδικοῦ παιγνιδιοῦ. Ἡ ὠραιότερη χαρὰ, πού νιώθει τὸ παιδί στὸ παιχνίδι εἶναι ἡ προαπόλαυση. Ἄν τ' ἀφήσωμε νὰ παίξουν μιὰ ὥρα «ληστὲς καὶ χωροφύλακες» τὸν πιὸ πολὺ καιρὸ θὰ τὸν φᾶνε μετρῶντας, ταχτοποιῶντας, δίνοντας καὶ παίρνοντας διαταγὰς, ἀκολουθῶντας ἄξαφνα νέες παρορμήσεις, νέα σχέδια, νέες ἐμπνεύσεις. Τὸ παιχνίδι τὸ ἴδιο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ κρικός, πού τὰ δένει μὲ τὶς προετοιμασίες.

(ὡρεται)

* * *

Ἦταν παραγωγικὴ αὐτὴ ἡ ὥρα τῆς διδασκαλίας; Σήμερον ἔχομε ἄλλα κριτήρια γιὰ νὰ ἐκτιμήσωμε τὴ διδασκαλία. Σήμερον δὲν ἀποβλέπομε νὰ γράψῃ τὸ παιδί στὸ τετράδιό του στὸ τέλος τοῦ μαθήματος μερικὲς καλοβαλμένες ἐπιγραφές, παρὰ σκοπὸς εἶναι νὰ τὰ παρακολουθήσῃ τὰ παιδιά τὸ θέμα καὶ νὰ τὰ κρατῇ σὲ διέγερση.

ισογυαία χημεία

Ὅταν ἕνα θέμα τελειῶνῃ γιὰ τὰ παιδιά μὲ τὸ χτύπημα τοῦ κουδουνιοῦ, τότε δὲν ἀξίζει νὰ γίνεταί λόγος γι' αὐτό.

Πολὺ ὁμορφο ἦταν, πού δάρθησαν δυό, γιατί καθένας ἤθελε, αὐτὸς νὰ φέρῃ τὸ κουδοῦνι γιὰ τὸ γκαρσόνι. Καί, πού χύθησαν στὸ διάλειμμα οἱ τρεῖς ὑποψήφιοι μουσικοὶ ἀπάνω σ' ἕνα παιδί, ἐπειδὴ ἔκαμε λόγο γιὰ ραδιοσυσκευὴ—τότε δὲ μᾶς χρειάζονταν καθόλου μουσικοί!—τὴ βρῆκα ὀλότελα δικαιολογημένη τὴν ἐπανάσταση. Νόστιμη ἦταν καὶ

ἡ ἰδέα ἐνὸς παιδιοῦ, πού πλησιάζοντας στὸ διάλειμμα ἕναν ἀπ' τοὺς συναδέλφους μου, πού μὲ ἀντικαθιστοῦσαν κάποτε, τοῦκαμε τὴν ἀκόλουθη παράκληση: «Κύριε Κ. Μιλήσαμε γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ γυρεύομε ἕνα ὄνομα. Δὲν ξαίρετε νὰ μᾶς πῆτε ἐσεῖς κανένα;».

Ὁ συνάδελφος τὰ συμβούλεψε: σὰν παιδιά τοῦ Münch ἔπρεπε νὰ τὸ ὀνομάσουν «ξενοδοχεῖο τῶν παιδιῶν τοῦ Münch». Ζήτην, τώρα μπορούσαμε νὰ βάνωμε ἀπάνω στὴν πόρτα τοῦ σχολείου τὴν καινούργια μας ἐπιγραφή.

Αὔριο ἀνοίγει τὸ ξενοδοχεῖο «Στὰ παιδιά τοῦ Münch».

4.

Ὁρθογραφία.

Τὰ παιδιά κράτησαν τὸ λόγο τους· ἀπὸ νωρὶς κουβάλησαν τὸ πιὸ πολὺ νοικοκυριό. Σήμερα τὸ σχολεῖο μου ἔχει τὴν ὄψη ἐμποροπανήγυρης. Μὲ τὰ μαχαίρια, τὰ κουτάλια, τὰ πηρούνια, τὰ φλυτζάνια, τὰ ποτήρια, μὲ τὸ ξύδι, τὸ λάδι καὶ τὴ μουστάρδα θὰ μπορούσα ν' ἀνοίξω ἓνα παιδαγωγικὸ μαγέρικο. Ἐνας ἔφερε καὶ ποτηράκια τοῦ λικέρ καὶ μιὰ μποτίλια πιωτό. Τὸ σωστὸ ξενοδοχεῖο ἔχει καὶ τὸ ρακί του· ἔτσι τοῦ εἶπε ὁ πατέρας του. Τὴν ἔδωσα στὸ θερμαστήμας νὰ τὴ φυλάξῃ καὶ μέσα σὲ τρεῖς μέρες τὴ βόλεψε.....

Δράχνω αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ, νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὰ σπύρτα καὶ γιὰ τὴν ἔξῃ τῆς γερμανικῆς νεολαίας νὰ τ' ἀποφεύγῃ μὲ τὶς ἐκδρομές.

Τὴ στιγμὴ, πὺ ἀκούω ἀπ' τὰ παιδιά, τί βλέπουν καὶ τί ἀκοῦνε στὴ γειτονιά, ἀπὸ ἀνθρώπους, πὺ ἔτυχε νὰ μεθύσουν ἢ ἀπὸ φυσικοὺς μπεκορῆδες, μοῦ ραίζει ἡ καρδιά! Ἄλλὰ γι αὐτὸ θὰ ποῦμε ἄλλη φορὰ.

Φέρνομε τὴν ἔδρα ἀπ' τὴ γωνιά, στρώνομε ἓνα ψιλὸ τραπεζομάντιλο ἄσπρο καὶ τοποθετοῦμε τὴν ἀλατιέρα, τὸ κουδοῦνι καὶ τὸ μπουκέτο τὰ λουλούδια. Τὸ τραπέζι στολισμένον περιμένει τοὺς ξένους.

«Μὰ θέλομε κι ἓναν κατάλογο μὲ τὰ φαγιά, εἶπε ἓνας καὶ τὰ μάτια του λάμπανε, σὰν ἐκείνη τὴ φορὰ, πὺ τοῦπε ὁ πατέρας του μετὴ διάθεση, πὺ ἔχει κανεὶς στὴ γιορτὴ του: «Ψάξε τὸν κατάλογο νὰ βρῆς τί σοῦ ἀρέσει».

«Πολὺ σωστά, πρέπει νὰ χάωμε καὶ κατάλογο μὲ τὰ φαγιά!»

καὶ τὸ
ὄχι...

Αὐτὸς μάλιστα θὰ παίξῃ μεγάλο ρόλο στὴ διδασκαλία, ποὺ θὰ γίνῃ μέσα στὶς ἐρχόμενες μέρες. Θέλωμε, ὅπως εἶπα, νὰ μάθωμε νὰ λογαριάζωμε σὰν τὰ γκαρσόνια, μὲ τὸ δεκαδικὸ σύστημα.

Τώρα τὰ παιδιά μου μὲ τὶς πέννες στὸ χέρι ζοῦν μὲ ὕφος, ποὺ τάξει πολλά, ἀραδιάζουν καλοψημένες λιχουδιές: Μπιζέλια σούπα μὲ γουρουνίσια αὐτιά 20 πφέννιχ. Χήνα ψητὴ παραγιομιστὴ 3 μάγκα. Λουκάνικο 1 μάγκο κτλ. κτλ.

Προτοῦ τὰ γράψουν τὰ παιδιά, τοὺς γράφω στὸν πίνακα τὶς δύσκολες λέξεις, τοὺς δίνω ἓνα δυὸ κανόνες καὶ δὲν ἀφήνω νὰ παρασυρῶ σὲ ἀτέλειωτες ἐτυμολογικὲς διασαφήσεις. Ἀναφέρνω μόνο ἓνα παράδειγμα: Στὴ λέξη Schweizerkäse (Ἑλβετικὸ τυρὶ) δὲν τοὺς διδάσκω πὼς ὕστερα ἀπὸ τὸ εἰ μπαίνει z καὶ ποτὲ tz, γιατί τὸ σχολεῖό μας εἶναι κοντὰ στὴν ὁδὸ Zeitzer.

Γιὰ μένα ἡ ὀρθογραφία εἶναι ὑπόθεση ματιοῦ καὶ ἐπίμονης ἄσκησης. Ἄν ἡ ὀρθογραφία εἶχε νὰ κάνῃ πολὺ μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ σκέψη θάταν νὰ ἀπελπίζεται κανεὶς. Ἀμείβω λοιπούς, λείπει, ἔλιπε, ἀμοιβή. Αὐτὲς τὶς πέντε λέξεις νὰ τὶς μάθῃ τὸ παιδί μὲ τὴν ἐτυμολογία τους! Ἐδῶ μᾶς βγάζει πέρα μόνο ἡ ἄσκηση. Γιατὶ καὶ σὲ χίλιους μεγάλους οἱ 999 δὲ θάξαιραν νὰ μοῦ ἀπαντήσουν γιατί οἱ πέντε λέξεις γράφονται ἔτσι κι ὄχι ἀλλιῶς.

.....

Ἔτσι λοιπὸν μπήκαμε ὀλίγελα τυχαῖα (γιὰ τὰ παιδιά) σὲ μάθημα ὀρθογραφίας. Οἱ μαθητὲς μου οὔτε τὸ κατάλαβαν, πὼς πρόκειταν γιὰ ὀρθογραφικὲς ὑποδείξεις, γιὰ τὸ μάθημα αὐτὸ μὲ τὸ κακὸ τὸ ὄνομα αὐτοὶ προσπαθοῦν νὰ γράψουν ἓναν κατάλογο, νὰ δημιουργήσουν κάτι ἐνδιαφέρον, ἔχουν ἓνα σκοπὸ ποὺ τοὺς ξανάβει χαρὰ. Κι ἡ χαρὰ εἶναι σ' ὅλους τοὺς κύκλους ὁ ἀριστος δάσκαλος.

Αὐτὴ τὴ μέθοδο τῶν νεωτέρων χρόνων νὰ ποριζώμαστε τὰ κάθε λογῆς, ποὺ ἔχομε νὰ μάθωμε ξεκινώντας ἀπὸ ἓναν

ὀρισμένο κύκλο, νὰ θεωροῦμε τὰ διάφορα μαθήματα ὄχι σὰν ξεχωριστοὺς κλάδους παρὰ σὰν ὀργανικὰ δεμένους κλώνους τοῦ ἴδιου δέντρου, νὰ δίνωμε ἔτσι στὴ διδασκαλία ρίζα καὶ κορμί, τὴν ὀνομάζουν συγκεντρικὴ διδασκαλία, ἀντιθέτοντάς τὴν στὴ διδασκαλία κατὰ μαθήματα.

Ἄπὸ τὶς ἀκόλουθες σκέψεις βγαίνει ὀλοφάνερα, τί παραλογισμὸς εἶναι, νὰ περιφρονοῦμε τὸ διαφέρῃ τῶν παιδιῶν, νὰ κόβωμε ἀστόχαστα τὶς κλωστὲς, ποὺ ἀρχίζουν νὰ μᾶς δένουν μὲ ἓναν κύκλο, γιατί τὸ θέλει τὸ πρόγραμμα:

Τὰ παιδιά μου ἔχουν ριχτῆ μὲ τὰ μοῦτρα τὴν πρώτη προμεσημβρινὴ ὥρα νὰ ἐτοιμάσουν τὶς σκηνὲς τοῦ ξενοδοχείου. Ἄπάνω ἐδῶ χτυπάει τὸ κουδούνι, σημεῖο νὰ μποῦμε σ' ἄλλο μάθημα καὶ τώρα τὸ πρόγραμμα ἔχει ἀξίωση ἀπὸ μένα νὰ σπρώξω ἄξαφνα τὸ διαφέρῃ τῶν παιδιῶν σὲ ἄλλη τροχιά. Φυσιογνωσία. Σήμερα ἔχομε τὰ μηρुकαστικά. Ὑστερα ἀπὸ 60 λεπτὰ ἄλλο σπρώξιμο τῆς πλάκας ὅπως στὸ σιδηρόδρομο, ποὺ ἀλλάζει γραμμὴ: Πατριδογνωσία. «Ὁ ἀνεμόμυλος». Μὲ τὸ τέταρτο κουδοῦνι μπάσιμο σὲ τέταρτη τροχιά: Ὀρθογραφία. Σήμερα γγ καὶ γκ. Γράψτε: Ἡ ἐγγύησις ἔγκειται εἰς ἐγγραφὴν ἔγκαιρον. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἐγγόνων καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἐγγείων φόρων δὲν ἐγκυμονεῖ κινδύνους. Ἡ ἔγκυος πρέπει νὰ ἔχῃ ἐχέγγυα συγκεείμενα εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ἀνάγκης νὰ ἐγκύπτῃ..... Αὐτὲς δὲν εἶναι ἐκζητημένες προτάσεις. Ἐνα σωρὸ θέματα γιὰ ὑπαγόρευση, ποὺ σώθηκαν ἀπ' τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, δὲν εἶναι παρὰ συλλογὲς ἀπὸ ἀστεῖες χαζαμάρες.

Μέσα στὰ ὀγδόντα χρόνια τῆς περασμένης Ἑκατονταετηρίδας, βρέθηκαν μυαλωμένοι δάσκαλοι, ποὺ ἔκαμαν τὴ σκέψη, πὼς ἄσκηση στὴν ὀρθογραφία δὲν πρέπει νὰ εἶναι κάτι ταυτόσημο μὲ τὸν ἐξωφρενικὸ παραλογισμὸ καὶ παιδεύτηκαν καὶ γράψανε ἱστοριοῦλες ἢ πραγματεῖες καὶ μέσα σ' αὐτὲς περιλάβανε κάθε ὀρθογραφικὸ, ποὺ ἦταν νὰ μάθουν μὲ ἄσκηση τὰ παιδιά. Τὸ γγ καὶ τὸ γκ τὸ μάθαιναν τὰ παιδιά μὲ τὴν παρακατινὴ εὐχάριστη ἱστορία:

«Τὸ ἐγγόνι: Ξαίρω μιὰ οἰκογένεια, ποὺ σύγκειται ἀπὸ 5

πρόσωπα. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ὁ παππούς, ἡ γιαγιά, τὸ μικρό τους τὸ ἐγγόνι, ὁ Ἀγγελῆς. Σκληρὴ ἀνάγκη τοὺς ξεσήκωσε ἀπὸ τὸν τόπο τους. Ἐγκαταστάθηκαν στὴ Μ. Ἦρθαν κατάφτωχοι μὰ δὲ βογγοῦν γι αὐτό, γιατί ἔχουν τὴν ἐγγύηση πὼς ἀσφαλίστηκε ἡ ζωὴ τους . . . .» Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μὴ τὴν πῶ τὴν ἱστορία αὐτὴ γιὰ τὸ ἐγγόνι ὡς τὸ τέλος.

Ἔστερα ἀπ' τὰ βιβλία αὐτὰ μὲ τις σπασμωδικὰ συγκολλημένες ἱστοριοῦλες, βγῆκαν φυλλάδες μὲ ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα, πὺ μὲσα σ' αὐτὲς περιλαμβάνονταν λογικώτερες παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἀξίνα καὶ τὴ γουστερίτσα, γιὰ τὴ μάγισσα καὶ τὸ ἀχυράκι καὶ συνθέτονταν σὲ εἰκόνες ὑποφερτές. Καὶ πολλὲς ἀπὸ τίς φυλλάδες αὐτὲς μπορεῖ νὰ τίς μεταχειριστῆ κανεῖς ὠφέλιμα γιὰ νὰ ἀσκήση μὲ ἐπανάληψη καὶ νὰ στερεώση ἔτσι τὸ μαθημένο. Ὡστόσο διδασκαλία ἀπ' τίς φυλλάδες εἶναι ἀκατάλληλη γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Αἰτιολογημένη εἶναι μονάχα ἡ διδασκαλία, πὺ πληρώνει τὴν ἀπαιτήση: ἀπ' τὸ παιδί (Vom Kinde aus). Ἄν φτάσουν σήμερα τὰ παιδιά μου στὸ σημεῖο ν' ἀποτελειώσουν ἓνα σχέδιο, πὺ τὸ καταπιάστηκαν μὲ προθυμία, κι ἂν εἶναι σήμερα στὸν κύκλο τοῦ διαφέροντός των τὸ γράψιμο τοῦ τιμοκαταλόγου, τότε θέλουν αὐτὰ πραγματικὰ νὰ γνωρίσουν, πὼς ἀκριβῶς γράφονται αὐτὲς οἱ λέξεις. Αὐτὴ ἡ χαρωπὴ θέληση ἔχει γιὰ ἀποτέλεσμα, σχεδὸν πάντοτε, σίγουρο ἀπόχτημα ἐκείνου, πὺ ἐπιδιώκομε νὰ μάθωμε.

* * *

Ἄφοῦ εἶδαν τίς εἰκόνες τῶν λέξεων, τοὺς βαίνω θέμα νὰ φέρουν τὰ φαγιά καὶ τίς τιμὲς σὲ φόρμα τιμοκαταλόγου: φαῖ κάτω ἀπὸ φαῖ, τιμὴ κάτω ἀπὸ τιμὴ.

«Ὁ τιμοκατάλογος, πὺ θὰ κάνη τὴν πιὸ καλὴ ἐντύπωση θὰ ἐκτεθῆ στὸ ξενοδοχεῖο!».

Μὲ τί ζῆλο γράφουν τώρα! Μὲ τί ἐκνευριστικὴ ἐπιμέλεια προσέχουν τώρα στὴν ὀρθογραφία! Ἐνας ἀπὸ τοὺς τιμο-

καταλόγους εἶναι τυπωμένος ἐδῶ· δὲ θὰ δίσταζα νὰ τοὺς δημοσιέψω ὅλους. (Τίς τιμὲς ὅμως δὲν τίς γράφαμε ἀκόμη μὲ τὸ δεκαδικὸ σύστημα· αὐτὸς ὁ κατάλογος πὺ δημοσιεύομε ἐδῶ μὲ τίς τιμὲς καταρτίστηκε ἔτσι λίγες μέρες ἀργότερα).

Ἐπιτάξιον "Εἰς παιδιὰ τοῦ Μίνιχ" Τιμοκατάλογος	
Μαζέμα σούπα μὲ χοιρινὰ ἀνιά	0,20 R.M.
Χίνα σαραγμελὴ	3,00 "
Ψνὸ γουιάνιμο	1,00 "
Αἰγίσοντα	0,65 "
2 κομμάτια γουιάνιμο μὲ σαλά σαλάτες	0,80 "
Φραντσογιάν μὲ ἕβελιμο ἕρι	0,40 "
1 Μοιουόλο	0,30 "
1 Κόνι	0,25 "
1 Πουλίτσα σουαλά	0,40 "
1 Πολήρι γάμα	0,20 "
1 Λιμονάδα	0,30 "
1 Τσαμα σουαλά	0,45 "
1 Ψωμάκι ἢ φέτα	0,05 "
10% δωρεμπουὰρ γιὰ τὸ γυαρόνι	

Σήμερα μάθαμε νὰ γράφωμε μιὰ ὀλόκληρη σειρὰ ἀπὸ ἀρκετὰ δύσκολες λέξεις. Τὸ σπουδαιότατο, ἡ ἄσκηση σ' αὐτὲς τίς λέξεις ἔρχεται κατόπι. Μὰ καὶ ἡ ἄσκηση γίνεται ἔτσι πὺ τὰ παιδιά δὲν τὴν νομίζουν ἀγχαρεία. Ὅταν φᾶνε πρῶτα

ξένοι στο ξενοδοχείο μας κι έρθη ύστερα ή σειρά νά κάμουν τά γκαρσόνια τούς λογαριασμούς τότε είναι ώρα για άσκηση.

Όσο στίς όρθογραφικές άσκήσεις, πού παρακολουθοῦν τή φυσική διάρθρωση τής διδασκαλίας, ανάγκη είναι νά προσθέσωμε άκόμη και ξεχωριστές άσκήσεις για έμπέδωση. Η όρθογραφία, σάν (θλιβερό) κριτήριο τής μόρφωσης είναι τόσο σπουδαία ώστε νά απαιτῆ κάθε ήμέρα καιρό για επίμονη άσκηση, όλοτελα ανεξάρτητα από τήν άλλη διδασκαλία. Γιατί ό,τι δέ μαθαίνει ό Γιαννάκης, τό δυσκολομαθαίνει ό Γιάννης. Για τήν αριθμητική μᾶς παρέχει ή ζωή εύκαιρίες νά τή μάθωμε, για τήν όρθογραφία μόλις. Τί δημιουργοῦμε εμεῖς οἱ δάσκαλοι τοῦ νέου σχολείου, πῶς τά μαθαίνωμε τά παιδιά νά σκέφτονται, πῶς αὐξάνομε τόν πνευματικό τους θησαυρό, πῶς έξευγενίζομε τή γλώσσα τους, πῶς γυμνάζομε τό χέρι τους, πῶς τά λυτρώνομε από τό μνημονικό παραφόρτωμα και πῶς με κάθε θυσία προσπαθοῦμε νά τούς άκονίσωμε τήν κριτική τους δύναμη, αὐτά όλα δέν τά βλέπει κανείς από τούς απέξω. Αὐτοί βλέπουν μονάχα τίς προκηρύξεις διαγωνισμῶν, πού καταχωρίζουν πανομοιότυπα οἱ έφημερίδες. Και τό γεγονός, πῶς μπρός στό τραπέζι τής έξεταστικής έπιτροπῆς μπορεῖ καθένας νά παρουσιάση με θάρρος μόνο τά μαῦρα σημάδια, πού ξαίρει άπάνω στό άσπρο χαρτί. Ο δάσκαλος πού θά παραμελοῦσε κάπως τήν όρθογραφία για νά δώση καιρό στη δημιουργική διδασκαλία τῶν εκθέσεων δέ θά ἦταν μά τήν αλήθεια από τούς χειρότερους. Τέτιος όμως δάσκαλος δέ θά μπορούσε να πῆ, πῶς τόν ξαίρει τόν κόσμο.

Δυό προτάσεις είναι άτράνταχτες: Στην όρθογραφία μαζεύονται όλες οἱ χαζαμάρες. Και ή όρθογραφία είναι κριτήριο για τή μόρφωση.

Πῶς νά φέρωμε σέ άρμονία τίς δυό αὐτές πραγματικότητες; Τήν όρθογραφία πρέπει νά τή θεωροῦμε για κεφάλαιο ξεχωριστό.

Η όρθογραφία είναι ένας κύκλος με περιφέρεια μεγάλη

σέ σημείο, πού νά μᾶς επιβάλλη ν' άσκοῦμε τά παιδιά και στο σπίτι. Όταν εγώ τούς βάνω δουλειά για τό σπίτι, νά μάθουν τίς λέξεις, πού τούς δίδαξα σήμερα, τήν άλλη μέρα τίς παίζουν όλοι στα δάχτυλα! Κι εκείνος, πού άποφεύγει τή δουλειά τίς μαθαίνει τό βραδύτερο ως τήν μεθαυριανή. Στο ζήτημα αὐτό εἶμαι πολὺ αὐστηρός.

Δέν είναι τίποτε νέο· οἱ παλιοὶ λατινιστές δάσκαλοι λέγανε: Nulla dies sine linea, αὐτό θά πῆ: Οφείλομε νά κάνωμε άσκηση τήν κάθε μέρα δέκα σειρές όρθογραφία. Και συμπληρώνανε Fortiter in re, suaviter in modo, αὐτό θά πῆ. Στο κομμάτι αὐτό προχωροῦμε κανονικά στην ανάλυση τοῦ περιεχομένου και δέν αφήνομε νά μᾶς ξεφεύγη ή οὐσία, μά όταν γίνη όπωςδήποτε αὐτή ή εργασία πρέπει νά γίνουν με εύχαρίστηση και οἱ άσκήσεις αὐτές.

Όταν στο τέλος τής πρώτης εβδομάδας—έδω προσπερνάω τή χρονολογική πορεία τής διδασκαλίας—ἤμουν βέβαιος, πῶς μπορούσε κάθε παιδί νά γράφη τίς λέξεις τοῦ τιμοκαταλόγου, πού είναι στη σελ. 23 και με κλειστά τά μάτια, έστειλα τίς ομάδες σέ όλα τά ξενοδοχεία, πού ἦταν στην περιοχή μας, και τούς εἶπα νά βροῦν στον κρεμασμένο τιμοκατάλογο κάθε νέο φαί.

Με τά όνόματα αὐτά φτιάσαμε νέον τιμοκατάλογο και κάνωμε άσκήσεις με τό s, πού εἶχαν οἱ νέες λέξεις.

Η όρθογραφική άσκηση διαπνέεται φυσικά και στο νέο τιμοκατάλογο από χαρωπή διάθεση.

Τά παιδιά έδειχναν πραγματικό διαφέρο για τό «καλλιτεχνικό» αὐτό έργο και δέ μου χρειάστηκε νά ψάχνω στα έπόμενα μαθήματα για παραδείγματα με σ για νά έξακολουθήσω, σά στο παλιό σχολείο, τίς άσκήσεις μ' αὐτά.

Όταν θά λείψουν τά παραδείγματα, αὐτοί οἱ παραλογισμοί, τότε θά συντελεστή ή αναγέννηση τής διδασκαλίας και στο μάθημα τής Όρθογραφίας.

* * *

Πολύ πιδ μεγάλη ανάγκη κι' από τή μεταρρύθμιση τής μεθόδου είναι βέβαια ή μεταρρύθμιση τής ίδιας τής ορθογραφίας. Όταν λογαριάζη κανείς, πώς προσφέρονται στα παιδιά μας οι εκατοντάδες ορθογραφικοί κανόνες με τις χιλιάδες τις εξαιρέσεις, νιώθει, πώς δέν είναι καλά, πώς κάτι τοῦ φταίει, γιατί ἔχει τὸ βασανιστικὸ συναίσθημα, πώς ζητοῦμε νὰ πάρουμε μετὸ μέρος μας τὰ παιδιά, σὲ πρῶμα ποῦνε χίλια κομμάτια καὶ δέν τὰ δένει μεταξύ τους κανένα νόημα, ἢ, καθὼς λέει ὁ ἔμπορος, νὰ τοὺς πασάρουμε ἕνα ἐμπόρευμα ποὺ δέν τοὺς κάνει. Τὸ ξαίρομε πολὺ καλά, πὼς ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τὴν τάξη μας δὲ θὰ μπορέση ποτὲ καὶ ποτὲ νὰ καταλάβη πέρα-πέρα τις σοφίες τοῦ Duden κι ἀκόμη κι αὐτὰ τὰ πολὺ ἄξια παιδιά θὰ τὰ ὑπηρετούσαμε καλύτερα ἂν χρησιμοποιούσαμε τὸν καιρὸ, ποὺ ξοδεύουν στὶς ορθογραφικὲς ἀσκήσεις, γιὰ νὰ βαθύνουμε τὴ μόρφωσή τους πρὸς ἄλλη κατεύθυνση.

Δέν ὑπάρχει ἐπιταχτικώτερη ανάγκη ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση τής ορθογραφίας. Ἄλλὰ πὼς; Ποιὸς; Ἀπὸ ποῦ νὰ πιάση; Ποιὲς εἶναι οἱ ἐλάχιστες ἀπαιτήσεις;

.....

Ἄν ἀναλάβαινε ἢ Ὁμοσπονδία τῶν Γερμανῶν δασκάλων, σὰν σωματεῖο, ποὺ εἶναι σὲ θέση, ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τῶν μελῶν του, νὰ κρίνη σὲ τί φοβερὸ ορθογραφικὸ ἀδιέξοδο βρισκόμαστε, ν' ἀγωνιστῆ μετὸ ὅλη της τὴ δύναμη γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τής ορθογραφίας, χρόνο μετὸ χρόνο θὰ κατώρθωνε νὰ καταργηθοῦν κάποιοι κανόνες σπάνιοι καὶ ἐξαιρέσεις, ποὺ εἶναι βάσανο.

Ὡστόσο κι ὕστερα ἀπὸ τέτιο ἐνδεχόμενο θὰ ἐξακολουθῆ ἢ ορθογραφία νὰ εἶναι ἕνα δύσκολο κεφάλαιο κι ἢ ριζικὴ της ἀπλοποίηση θ' ἀπαιτῆ σκληροὺς ἀγῶνες, γιατί χρόνια δείξαμε ἀδιαφορία στὸ ζήτημα αὐτό. Ὅσο νὰ γίνουν ὅμως αὐτὰ μοναδικὴ διέξοδο βρῶσκω σὲ τέσσερα παραγγέλματα: 1) ἄσκηση, 2) ἄσκηση, 3) ἄσκηση καὶ 4) μαζριὰ ἀπὸ μᾶς ἢ ἀπελπισία!

5.

Ἔκθεση.

Δέν εἶναι ὠραῖα νὰ παρακολουθῆς τὴ διαρρύθμιση τής σχολικῆς αἴθουσας σὲ ξενοδοχεῖο; Ὅταν ἀπλώνεται ἀπάνω στὴν ἔδρα τὸ ἄσπρο τραπεζομάντιλο καὶ πιάτα καὶ ποτήρια περιμένουν τοὺς ξένους; Ἐδῶ θὰ παίχτῆ καὶ κάτι ἄλλο, αὐτὸ τὸ συναισθάνονται ὅλοι, κάτι, ποὺ ξανάβει ἐντελῶς ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Τέτια προαπόλαυση κάνει τὸν καθένα νὰ καμαρώνη, νὰ ἐντείνῃ τὴν προσοχή του, νὰ κροτῆ ἄγρυπνες τὶς πνευματικὲς του δυνάμεις.

Συζητώντας τὰ παιδιά ἀπάνω στὸ τί γίνεται στὸ ξενοδοχεῖο πρὶν τὸ μεσημέρι, ποὺ δέν ἔχουν ἀκόμη ἔρθῃ ξένοι, δέν κατορθώνουν νὰ συμφωνήσουν σὲ πολλὰ σημεία. Τοὺς κάνω τὴν πρόταση: «Τί θὰ βλέπαμε ἂν καθόμασταν ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ μεσημέρι ἔξω ἀπ' τὸ ξενοδοχεῖο καὶ παρακολουθούσαμε ὅλα ὅσα συμβαίνουν ἐκεῖ; Ποιοὶ μπαίνοβγαίνουν; Τί φέρουν καὶ τί παίρνουν; Χωρὶς ἄλλο πολλὰ θὰ μπορούσαμε νὰ μάθουμε ἐκεῖ χρῆσιμα γιὰ τὸ δικὸ μας ξενοδοχεῖο!»

Ὅλοι σηκώνουν χέρι. Μερικοὶ βγαίνουν τὰ σημειωματάρια τους, ξαίρουν, πὼς τώρα θὰ γράψουν ἔκθεση. Γιατὶ δέν ἀφήνομε κάθε εὐκαιρία, ποὺ μᾶς παρουσιάζεται, νὰ κρατοῦμε σημειώσεις γιὰ τὶς γνώσεις ἢ γιὰ τὰ προβλήματα, ποὺ μᾶς προβάλλει ἢ ζωή. Ὅταν δὲ μπορούμε νὰ νιώσουμε κάτι, πηγαίνομε πάντα στὸν εἰδικό.

Οἱ 32 μαθητὲς μου χωρίστηκαν σὲ δέκα ὁμάδες ἐργασίας. Θὰ μπορούσε νὰ τὰ στείλω αὐτὰ τὰ δέκα γκρουπ σὲ δέκα διάφορα ξενοδοχεῖα καὶ νὰ μοῦ φέρῃ καθένα στὸ ξενοδοχεῖο

μας τις παρατηρήσεις του. Δεν τόκαμα. Θέλω να οργανώσω ακόμη αποτελεσματικότερα το ρεπορτάζ μας: Στέλνω κάθε ομάδα να σταθῆ μισή ώρα ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ ἴδιο ξενοδοχεῖο καὶ νὰ μαζέψῃ ἐντυπώσεις. Πέντε ὁλόκληρες ὥρες θὰ κρατήσωμε τὸ ἴδιο ξενοδοχεῖο κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό μας! Οἱ ὠφέλειες ἀπὸ τὸν τέτιο τρόπο τῆς ἐκθεσης θὰ ἀναγνωριστοῦν σὲ λίγο.

Τὸ πρωί, ὄχτῶ περασμένες, ξεκίνησαν οἱ ἀνιχνευτές μου νὰ κάμουν ἀναγνώριση τοῦ ξενοδοχείου, ποῦ ἦταν ὁλόκοντα στὸ σχολεῖο. Πήρανε σημειώσεις ἐπὶ τόπου, κι ὅταν τοὺς ἀντικατάστησε στίς ὀχτώμιση τὸ δεύτερο γκρούπ, περάσανε σὲ μιὰ ἄδεια αἴθουσα κι ἐτοιμάσανε μὲ κοινὴ ἐργασία τὴν ἐκθεσὴ τους. Τὴ χαρά, ὅταν γύρισε τὸ ἀνιχνευτικὸ ἀπόσπασμα πάλι στὴν τάξη καὶ ἐκθεσε:

«Εἶχαμε σταθῆ δυὸ βήματα ἔξω ἀπ' τὸ ξενοδοχεῖο καὶ νὰ ἔνα ἀμάξι, ἀπ' αὐτά, ποῦ κουβαλοῦν τὴν μύρα, ἔρχεται τρεχάτο καὶ στέκεται. Ἦταν φορτωμένο μεγάλα βαρέλια. Ὁ ὀδηγὸς κατέβηκε καὶ τράβηξε μέσα. Ὁ μοιραστής ἔβανε ἕνα προσκέφαλο δίπλα στὸ ἀμάξι. Ἀνοίγει ἕνα παράθυρο κι ἀκούεται ἀπὸ μέσα ὁ ὀδηγός: «Κάρολε, τέσσερα μισὰ καὶ ἔξι τέταρτα!». Ὁ Κ. ἀνεβαίνει στ' ἀμάξι, φτύνει τὰ χέρια του καὶ κυλάει μπουμ-μπουμ στὸ προσκέφαλο τέσσερα μεγάλα καὶ ἔξι μικρά. Ἀπὸ κεῖ τοὺς δίνει ἕνα - ἕνα σπρωξιὰ καὶ περνοῦν ἀπ' τὸ παράθυρο στὴν ἀποθήκη. Ἐνα δὲ θέλει γιὰ τὸ τοῦ ἀρέσει καλύτερα στὸ δρόμο. Τότε κατεβαίνει καὶ τοῦ δίνει μιὰ κλωτσιὰ λέγοντας: «Μαίμου, ξεμυαλισμένο!» Μπῆκε κι αὐτό».

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκθεση μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σημερινοῦ σχολεῖου. Ἐδῶ ἔχομε πρῶτα μιὰ ζήση, τὴ σκηνή, ποῦ παρακολουθήσανε τὰ παιδιά, δεύτερο σκέψεις δικές τους, ποῦ τίς ἀντάμωσαν μὲ τὰ γεγονότα.

Τρίτο στοιχεῖο εἶναι ἡ χαρά: θὰ ἀνακοινώσης κάτι στοὺς συμμαθητές σου, ποῦ θὰ τοὺς εὐχαριστήσης. Ἐκεῖ ποῦ συζητούσαμε γιὰ τὰ μισὰ καὶ τὰ τέταρτα, γιὰ βαρέλι καὶ μπουκάλι καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἀποθήκης, ἔφτασε τὸ δευ-

τερο γκρούπ μὲ τὴν ἐργασία του: Σταθήκαμε πολὺ ὥρα μπροστὰ στὴν εἴσοδο μὰ δὲ βλέπαμε τίποτε. Κάποτε ἦρθε ἕνα χασαπόπουλο μ' ἕνα ζεμπίλι στὸν ὄμο. Τὸ ρωτήσαμε τί ἔχει μέσα. «Τὶ σὰς μέλει!» μᾶς εἶπε. Μὰ ξεῖχε ἀπ' τὸ ζεμπίλι ἕνα γουρουνίσιο ποδάρι, μπορεῖ νάχουν σήμερα χοιρινὸ πᾶτσά. Ὅταν βγήκε εἶχε τὸ ζεμπίλι στὴ μασχάλῃ καὶ κάπνιζε ἕνα τσιγάρο. Θὰ τοῦ τῶδωσαν γιὰ τὸν κόπο του».

Οἱ μαθητές μου ξαίρουν, πὼς ἐγὼ δίνω μεγάλη σημασία σὲ τοῦτο: νὰ μὴ γυρίζουν ἀπλῶς ἔξω νὰ χαζέβουν ἀπὸ ἐδῶ κι ἀπὸ κεῖ καὶ νὰ μοῦ γράφουν κουτουροῦ, παρὰ νὰ ζητοῦν τὸ λόγο, γιὰ τὴν αἰτία νὰ ρωτοῦν, νὰ ρωτοῦν, νὰ ρωτοῦν. Αὐτὴ ἡ ομάδα δὲν πέτυχε μὲ τὸ ρώτημά της. Αὐτὸ τῶχομε πάθῃ κι ἄλλες φορές, μὰ τέτιες ἀρνήσεις δὲν ἀπελπίζουν τὰ παιδιά. Ἄλλη φορὰ παίρνουν λογικὴ ἀπάντηση.

Ἡ τρίτη ομάδα ἦρθε καὶ ἄπλωσε μπρὸς μας μιὰ πολὺ χαρακτηριστικὴ ἐκθεση, ποῦ κατάρτισε ἀπὸ πληροφορίες, ποῦ συγκέντρωσε ρωτώντας.

«Πετύχαμε. Πήγαμε τὴν ὥρα, ποῦ πῆγε αὐτὸς ποῦ μοιράζει πάγο. Στὸ λαιμὸ του εἶχε κρεμασμένο ἕνα κλειδί μ' αὐτὸ ἀνοιξε τὸ ἀμάξι. Ἐβγανε μιὰ κολόνα πάγο καὶ τὴν πῆγε στὸν ὄμο μέσα. Φοροῦσε μιὰ πέτσινη ποδιά μὲ λουρίδες, ποῦ τοῦ σκέπαζαν τοὺς ὄμους, γιὰ νὰ μὴ βρέχεται καὶ πλευριτώνει, τὰ χέρια τᾶχε τυλιγμένα μὲ λουρίδα πετσί. Τὸν ρωτήσαμε ἀν δὲ μπορούσε νὰ βαστάξῃ τὸ κρού στὰ χέρια. Τότε πῆρε τὸ χέρι τοῦ Μύλλερ καὶ τὸ πῆγε ἀπάνω κάτω στὴ γωνιὰ τοῦ πάγου. Ὁ Μύλλερ ἔβανε τίς φωνές, τόσο κοφτερές ἦταν οἱ γωνιές τῆς κολόνας. Τὸ καταλάβαμε ὅλοι».

Συζητήσαμε καὶ καταλάβαμε ὅλοι τί σημασία ἔχει γιὰ τὰ ἐστιατόρια ὁ πάγος. Τὸν πάγο τὸν δουλεύουν ὅσο τὸ διαφέρο εἶναι θερμὸ.

Ἦρθε ἡ σειρὰ τῆς τέταρτης ομάδας.

«Εἶδαμε νὰ μπαῖνῃ ἡ ὑπηρέτρια τοῦ φούρναρη. Κρατοῦσε ἕνα μεγάλο καλάθι φρατζόλες γιὰ τὴν μὲ τὰ ζεστὰ λουκάνικα τρῶνε πολλὲς φρατζόλες. Μιὰ γυναῖκα κρατοῦσε στὸ κάθε

χέρι από τρία μπουκάλια της άσπρης μύρας, άδεια: αυτή, χωρίς άλλο είχε χτές πολλές επισκέψεις. Ήρθε κι άλλη μιá γυναίκα με μιá υπηρέτρια. Χωρίς άλλο θάταν ή ξενοδόχισσα. Τò κορίτσι βαστούσε ένα δίχτυ με κοκκινολάχανο και μήλα. Άλλά νά! Άκούστε! Σέ μιá στιγμή φτάνει ένας αστυνομικός και τραβάει μέσα. Τί νά θέλη; Μπορεί νά γυρεύη κανένα λωποδύτη, πού κοιμήθηκε στο ξενοδοχείο».

Τώρα ή προσδοκία είναι πολύ έντονη. Ποῦ θά βγῆ αὐτή ή υπόθεση με τὸν αστυνομικό; Θά τὸ ἀκούσωμε ἀπὸ κάποια ἀπ' τὶς ἐπόμενες ομάδες.

Ἡ πέμπτη ομάδα ἔφερε πολὺ ἀκριβολογημένη λύση τοῦ αἰνίγματος.

«Τώρα ἔβγαινε ὁ αστυνομικός. Μ' ἕνα πακετάκι στο χέρι. Μπορεῖ νά πῆγε στήν κουζίνα νά πάρη κόκκαλα γιὰ τὸ αστυνομικό σκυλί, νά τὸ δυνάμωση, γιὰ νά κἀνη σάλτους στοὺς κακοποιούς!»

Ἔτσι, τελείωσε ὁλότελα ἀθῶα, ή φριχτή ἱστορία, πὸν πέ-
ρασε γιὰ μιá στιγμή ἀπὸ τὸ νοῦ μας.

Ἄπ' τὶς παρατηρήσεις τῆς ἕκτης ομάδας γεννήθηκε διπλῆ προσδοκία:

«Κατόπι ἤρθε ἕνα ἀμάξι με δυὸ ἄσπρα ἄλογα. Ἦταν ἀπ' αὐτά, πὸν μετακομίζουν ἐπιπλα. Στὸ πλατὺ κάθισμα τοῦ ἀμαξῶ καθόνταν τρεῖς ἀχθοφόροι. Ἐνας εἶπε. Τώρα νά κολα-
τίσωμε πρῶτα, φίλοι μου. Κατέβηκαν και πήραν ἀπ' τὸ κα-
λάθι τὸ κολατσιὸ και τὸ βάνανε στήν τσέπη τῆς μπροστοπο-
διάς. Στὰ ἄλογα κρεμάσανε τὸ σακκὶ και τρώγανε κι ἐκεῖνα. Σέ μιá στιγμή βγῆκε τὸ «παιδί» και γίνηκε ἄφαντο. Ποιὸς ξαίρει τί πάει νά φέρη».

Πόση ὥρα θά βαστάξη τὸ κολατσιὸ τους; θά μάθωμε σέ λίγο. Ὅταν παίρνωμε πέντε ὥρες σημειώσεις γιὰ τὸ ξενο-
δοχεῖο δὲ μπορεῖ νά ξεφύγη τίποτε ἀπ' τὸ μάτι μας. Δὲν προβάλλει τώρα ὁλοφάνερη ή ὠφέλεια, πὸν μᾶς γίνεται ὅταν στέλνωμε διάφορα γκρούπ, νά ζοῦν μιá πράξη ἀπάνω στῆ διάρκειά της; Ἡ περιέργεια αὐξάνει και πυρετὸς κυριο-
λεχτικά καίει τὰ παιδιά γιὰ τὴν ἔκθεση, πὸν ἔρχεται κατόπι.

Τώρα βλέπει ή ἕκτη ομάδα τὸ πιτσιρίκι νά γυρίζει. Φέρ-
νει και ἕνα μεγάλο μπουκέτο. «Μπορεῖ νά θέλουν νά στο-
λίσουν τὸ τραπέζι. Ἡ νᾶναι ή γιορτὴ τῆς μαγειρίσσας».

Τὸ φεύγωμα ὥστόσο τῶν ἀχθοφόρων τὸ ἔζησε ή ὄγδοη ομάδα.

«Οἱ πέντε ἀχθοφόροι βγῆκαν ἔξω και μαλώνανε: Ἐνας ἔρριχνε ἀγριοφωνάρες: «Φραγκίσκο, μὰ γιατί δὲ μαχαίρωσες τὸν παπά;» Ὁ Σμιθ νόμιζε, πὸς πρόκειται γιὰ ἀληθινὲς μα-
χαιριές. Μὰ αὐτοὶ εἶχαν παίξει χαρτιά. Τὸ ξαίρω, ποιὸς εἶναι ὁ παπάς. Ὁ ρήγας».

Τὸ ἴδιο γκρούπ κοντὰ σ' αὐτὴ τὴν ἔκθεση μᾶς ἔφερε και μιá παρατήρηση, πὸν ξάναψε νέα περιέργεια. Τὰ παιδιά διη-
γήθηκαν, πὸς πρόβαλε ὁ χοντρὸς ξενοδόχος κι ἐξέταζε τὸν καιρὸ «γιατὶ ἅμα εἶναι συγνεφιά δὲ διψοῦν οἱ ἄνθρωποι». Παρατήρησαν ἐπίσης, πὸς ὁ ξενοδόχος κολλοῦσε τὸν κατὰ-
λογο σ' ἕνα ντουλάπι πὸν ἔκλεινε μπρὸς με πλεχτὸ σύρμα.

«Μὲ χοντρὴ γραμμὴ ὑπογραμμισμένο ἦταν, ^{μὲ τὸ χέρι} χοιρινὸ ψητὸ με κοκκινολάχανο» Ἄα! Μερικὰ παιδιά τηράχθησαν τὸ ἕνα τ' ἄλλο. Μπρὸς στο νοῦ τους περνάει τὸ χασαπόπουλο με τὸ ζεμπίλι κι ή υπηρέτρια με τὸ δίχτυ τὸ κοκκινολάχανο. Μέσα σὲ τέσσερες ὥρες ἐτοιμάστηκαν στο μαγερεῖο κάθε λογῆς φαγιά! Βέβαια! Θά διαβαστῆ ὥστόσο κι ὁ κρεμασμένος κατὰ-
λογος; Θά πᾶνε πελάτες;

Ἡ ἀκόλουθη ομάδα, πὸν ἔκαμε τὸν πληροφοριακό της γύρο ἀπάνω στο μεσημέρι, ἀρχίζει τὴν ἔκθεσή της με μιá ἐξιστόρηση τῆς ἐλκυστικῆς δύναμης, πὸν ἔχει ή λίστα και χώνει μέσα στις παρατηρήσεις της μιá κρίση, πὸν μᾶς ἀφήνει νά ρίξωμε ματιὰ στις ἀνυπόφορες πολλὲς φορὲς συν-
θῆκες, πὸν δημιουργοῦνται στήν κατοικία:

«Μπῆκαν κι ἕνας νεαρὸς κύριος με μιá νέα κυρία. Φυ-
σικὰ θέλανε νά φᾶνε γιὰ μεσημέρι, γιατί ὁ κύριος διάβασε πρῶτα στον κατάλογο, τί ἔχει σήμερα. Φαίνεται, πὸς ή κυ-
ρία δὲν μπόρεσε ἀκόμη ν' ἀρχίση νά μαγερεύη στο σπίτι, ή θά καθόνταν σὲ σπίτι ἀλλωνῶν, θά τσακώθηκαν με τὴ σπι-
τονοικοκυρὰ και δὲν τοὺς ἀφήνει νά μποῦνε στήν κουζίνα»(!).

Ἔτσι κάθε ομάδα ἔφερε και μιὰ μικρὴ παρατήρηση σοβαρὴ ἢ ἀστεία και τὰ περιστατικά που ζήσανε στὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου μᾶς ἔδιναν νὰ κρίνωμε για τὰ γεγονότα τῆς κουζίνας ἢ τῆς αἴθουσας τοῦ ἐστιατορίου. Δὲν ἦταν δέκα ξεχωριστὲς ἐκθέσεις, ἦταν δέκα σκηνὲς τοῦ ἴδιου φίλμ, που ξετυλίγεται μπρὸς στὰ μάτια τῆς τάξης. Σ' ὅσα καταγράψανε τὰ παιδιὰ αὐτὰ τῶν ἐννιᾶ χρόνων νιώθει καθέννας τὴ δημιουργικὴ δύναμη ἐκδηλη. Ἐδῶ τὴν πέννα τὴν ὠδηγοῦσε ἢ χαρά, κανέννας δὲν ἔσπαζε ὄρες τὸ κεφάλι του, πῶς νὰ κάμη τὴν ἀρχή. Τὰ παιδάκια ἄφηναν νὰ ξεχειλοῦν ὀλόχαρα τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς.

* * *

Ἡ ἱστορία τῆς διδασκαλίας ἐκθέσεων ὅπως τὴν ἐκθέσαμε καθρεφτίζει ὀλοκάθαρα τὴ στροφή, που ἔγινε στὰ σχολικὰ πράγματα. Πῶς θὰ γραφόταν ἐδῶ και πενήντὰ χρόνια μιὰ ἐκθεση για τὸ ξενοδοχεῖο; Ἡ θὰ τὴν ἔγραφε ὁ δάσκαλος στὸν πίνακα και κατόπι θὰ τὴν ἀντίγραφε ἢ τάξη, σὰν νᾶταν πολὺγραφος ἢ θὰ ἔδινε χαρακτηριστικὲς λέξεις και τὴν κύρια γραμμὴ, τὰ παλούκια και τὸ σπάγγο για νὰ προσαρμώσουν ἔπειτα τὰ παιδιὰ τίς μεγαλωμένες προτάσεις.

Ἦρθε μιὰ νέα ἐποχή. Οἱ δάσκαλοι βγήκαν με τὰ παιδιὰ τους ἔξω, τὰ ἄφησαν νὰ βλέπουν και κατόπι νὰ γράφουν. Στὴν περίπτωση τὴ δική μας θὰ δινόταν ἴσως τὸ θέμα ἔτσι: «Πῶς περιεργαστήκαμε σήμερα τὸ ξενοδοχεῖο;» Τέτιες ἐργασίες ἦταν τὸ περισσότερο μόνο ὑπόθεση λόγων. Γιατί τί ἐσωτερικὸ ἐνδιαφέρο ἔχουν τὰ παιδιὰ νὰ ρίξουν στὸ χαρτί κάτι που μ' αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ κάμουν ἐντύπωση σὲ κανένα; Ἄλλωστε μήπως πῆγαν δάσκαλος και παιδιὰ μπρὸς στὸ ξενοδοχεῖο; Τὰ ξαίρανε ὅλα ἀπὸ πρῶτα! Μιὰ ἐκθεση λοιπὸν για τὸν Φρειδερίκο τὸ μεγάλο; Ἐνα πρωτόκολλο, που γι' αὐτὸ ἐνδιαφερόταν πολὺ μόνο τὸ κόκκινο μελάνι τοῦ δασκάλου!

Μέσα στὰ τελευταῖα δέκα χρόνια πρωτοκατάλαβαν, πῶς

32

ἢ ἐκθεση φέρνει τὸ χαρακτήρα τῆς ἀνακοίνωσης. Ἄν πρέπει νὰ μὴ μείνη ἢ ἐκθεση σκέτο γραφτό, θὰ εἶναι ἀνάγκη, νὰ ἔχη τελικὰ ἓνα νόημα. Τὸ παιδὶ πρέπει νὰ θέλῃ νὰ ἀνακοινώσῃ με τὸ γραφτό του σὲ κάποιον κάτι. Μὲ κατάλληλη ὀργάνωση τῆς διδασκαλίας τῶν ἐκθέσεων μποροῦμε νὰ χαρίσωμε στὰ παιδιὰ και σὲ κείνα, που δίνουν (γράφουν) και σὲ κείνα, που παίρνουν (διαβάζουν), ἡμέρᾳ με τὴν ἡμέρα, ξεχωριστὰ εὐγενικὲς συγκινήσεις.

* * *

Οἱ παλαιοὶ τρόποι διδασκαλίας ἐκθέσεων εἶχαν καταστροφικὰ ἀποτελέσματα. Δὲν πάει πολὺς καιρὸς, που πῆρα ἓνα γράμμα ἀπὸ μιὰ μητέρα, που, σὰν ἀριστοκράτισσα, ἀποφασίζει, νὰ μοῦ γράψῃ ἓνα κατακάθαρο δελτάριο για νὰ μοῦ ζητήσῃ συγγνώμη· τὸ ἀντιγράφω ἐδῶ κατὰ λέξη:

«Συγχωρήσατε, παρακαλῶ, τὸν υἱόν μου, ἐπειδὴ μετέβην εἰς τὸν ἰατρὸν ἐπὶ σκοπῷ ὀδονταλγίας, και παρέλαβον ὁμοίως και τοῦτον ἐπειδὴ και οὗτος καταγίνεται εἰς τοὺς ὀδόντας!»

Ποιὸς ξαίρει πόσες ἑκατοντάδες «καλὲς ἐκθέσεις» εἶχε γράψῃ στὸν καιρὸ τῆς ἢ κυρία!

Μέσα στὸ λαὸ οἱ δουλιὲς με τὴν τέχνη τοῦ στυλ πήγανε σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ ἄσχημα. Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ δὲ μπορεῖ κανεὶς, με τὴν ἀλήθεια, νὰ λήῃ: Τὸ παλιὸ σχολεῖο εἶχε και τὰ καλά του. Ὡστόσο ἢ γενιὰ, που μεγαλώνει τώρα, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐκθέσεις για παράτᾳ, θὰ βρῇ τὸ δρόμο νὰ δώσῃ ἐκφραση στὶς σκέψεις τῆς.

* * *

Οἱ ἐκθέσεις, που φέρανε σήμερα σὲ χαρτάκια και σημειωματάρια, κοιτάχτηκαν σὲ κοινὴ ἐργασία, νὰ μὴν ἔχουν γραμματικὰ και ὀρθογραφικὰ σφάλματα, κρίθησαν ἐδῶ κι ἐκεῖ καλλιλογικὰ και κατόπι γράφηκαν σὲ ἓνα βιβλίο, που μποροῦν και ἔξωτερικὰ νὰ κάνουν φιγούρα. Ἀπάνω στὴ μετα-

φορὰ μᾶς συμβῆκε μιὰ νόστιμη παρανόηση. Ἡ ομάδα, ποὺ εἶχε ἐποπτεῦση τοὺς ἀχθοφόρους ἔγραφε:

Ὅταν ὁ ἀμαξᾶς ἔδιωχνε τὶς ἀλογόμυγες, ἔσφιξε τὴ γροθιά του κι εἶπε: «Ἀντίχριστες!»

Ἔδωσα στὰ παιδιά νὰ νιώσουν, πὼς εἶναι προτιμότερο, νὰ μὴ μεταχειρίζονται στὴν ἐκθεση τέτια πρόστυχα λόγια. Εἶπα σ' ἓνα:

«Γράψε ἔτσι: «Εἶπε... Ὑστερα κάνεις τρεῖς κοκκίδες καὶ γράφεις: Ἐδῶ ἀνάφερε κάποιον προστυχόλογο. Ἄμα γράψης ἔτσι, καθέννας νιώθει ἀπάνω-κάτω τί μπορεί νὰ εἶπε ὁ ἀμαξᾶς».

Δὲν πίστευα τὰ μάτια μου, ὅταν τὴν ἄλλη μέρα διέβασα τὸ ἀκόλουθο:

«Ὁ ἀχθοφόρος πρόβαλλε τὴ γροθιά του στὶς ἀλογόμυγες. Κατόπι εἶπε... ἔδῶ ἀναφέρει κάποια πρόστυχη λέξη, δηλαδή ἀντίχριστες».

Ἄν μερικὰ γροῦπ δὲν εἶχαν νὰ παρατηρήσουν τίποτε τὸ ξεχωριστὸ στὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου παρατηροῦσαν τὸ ἐξωτερικὸ του καὶ κοίταζαν μέσα ἀπ' τὰ παράθυρα. Μιὰ ομάδα πρόσεξε ἰδιαίτερα τὶς κάθε λογῆς τοιχοκολλήσεις.

«Πινακίδες πρέπει νὰ κρεμάσωμε κι ἐμεῖς στὸ ξενοδοχεῖο μας!» «Αὔριο κιόλας πρέπει νὰ ζωγραφίσωμε τέτιες»: «Σήμερα μπουρέκι». «Ἐδῶ τρώει κανεὶς σάν στὸ σπίτι». «Κάθε βράδυ μεγάλο κονσέρτο ἀπὸ καλλιτέχνες». «Προσέχετε τὰ φορέματά σας.»

Ἄι, αὐτὸ εἶναι ὄμορφο. Τὸ πρωὶ τὶς ζωγραφίζομε, δὲν ὑπάρχει πιά πρόγραμμα, ποὺ νὰ προβάλλη κατσοφιασμένο καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζη νὰ κάμωμε ἐκεῖνο, ποὺ τὸ θερμὸ μας διαφέρο μᾶς σπρώχνει τὴν ὥρᾴ νὰ τὸ κάμωμε.

Ζωγραφοῦσα Ἴχνογραφία.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση, ποὺ πήραμε χτές, πρέπει νὰ ζωγραφίσωμε σήμερα κάθε λογῆς πινακίδες, γιὰ νὰ τραβοῦν τοὺς ξένους. Τὶς πιὸ πετυχημένες ἐργασίες θὰ τὶς κρεμά-

Ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο: Μιὰ ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα.

σωμε, στὸ τέλος, στοὺς τοίχους. Τὶ θὰ ζωγραφίσωμε; Τὰ παιδιά μου κάμανε ἓνα σωρὸ προτάσεις. Μέσα ἀπ' αὐτὲς διαλέγω γιὰ πρώτη: «Αὔριο πανηγύρι, σφάζουν τὰ γουρούνια» καὶ τὰ βάνω νὰ τὴν ἐκτελέσουν.

Ἡ εἰκόνα δείχνει μιὰ προσπάθεια ἀνεπηρέαστη ὀλοτελαῖ ἀπὸ μένα. Χωρὶς ἄλλο εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα σύλληψη. Μὰ ἂν κρέμασα ἀπλῶς καὶ μόνο μιὰ τέτια καρικα-

τούρα, αυτό έγινε για παιχνίδι. Γιατί έμένα δέ μου άρέσει τὸ σύστημα τῶν σοφῶν ψυχολόγων τῶν καφενείων, νὰ κρύβωμε στὶς πρώτες ἰχνογραφικὲς προσπάθειες κάθε λογῆς μυστικὰ γιὰ νὰ βγαίνωμε κατόπι ἀποκαλύψεις. Δὲν ἐξυπηρετοῦμε καθόλου τὴ μορφωτικὴ ἐργασία, πὺν ἔχει βάθος, σὰν βρίζομε τὸ κάθε τι καλούτσικο κι ἀστεῖο. Μὲ τοῦτο δὲ θέλομε νὰ ποῦμε, πὺς δὲ λογαριάζομε τὴ δραστηριότητα τοῦ παιδιοῦ. Κάθε ἄλλο· τὴ δραστηριότητα, πὺν δείχνει τὸ παιδί στὸ παιχνίδι καὶ ὄλη τὴ χαρωπὴ προσήλωσή του σ' αὐτὸ θὰ τὴ χρησιμοποιήσωμε γιὰ νὰ τὸ μπάσωμε σὲ σοβαρὴ ἐργασία.

Συμφωνοῦμε ὅλοι, πὺς στὴν πινακίδα: «αὔριο πανηγύρι, σφάζουν τὰ γουρούνια» πρέπει νὰ φαίνεται ἕνα γουρούνι. Αὐτὸ τὸ γουρούνι θὰ μάθωμε σήμερα νὰ ζωγραφίζωμε.

* * *

Τὸ μικρὸ παιδί ζωγραφίζει μὲ τὴν καρδιά του. Ἄλλοτε δυστυχῶς τὰ πράματα ἦταν τέτια, πὺν τὰ παιδιά εἶχαν κέφι, γιὰ ζωγράφισμα καὶ ἰχνογράφηση, μόνο ὅσον καιρὸ βαστοῦσε στὸ σχολεῖο τους ἢ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας. Κι ὅ,τι γινόταν εἶχε τὰ αἰτία του. Τότε ἦταν δάσκαλος μὲ τὰ μαλλιά τοῦ καλλιτέχνη κι ἅμα παρουσιαζόταν ὅπως σ' ἐμᾶς ἡ περίπτωση νὰ ζωγραφίσωμε τὸ γουρούνι, ζωγράφισε στὸν πίνακα μὲ τὴ μεγαλοφυΐα καὶ τὴ γληγοράδα τοῦ καλλιτέχνη ἕνα θαυμάσιο γουρούνι. Καμιά ἀμφιβολία, πὺς τὰ παιδιά χαίρονταν γιὰ μιὰ τέτια ἀπομίμηση τῆς δουλειᾶς τοῦ καλλιτέχνη, ὅπως παρουσιάζεται στὴν εἰκόνα 2, μὰ ὡς ἐδῶ ἦτανε. Παιδιά μὲ λεπτὸ αἶσθημα, βλέποντας τὶς τεχνικὲς γραμμὲς, καταλάβαιναν τὴν ἀδεξιότητά τους γιὰ τέτιες, κι οὔτε καταπιάνονταν καθόλου μὲ αὐτὲς κι οὔτε μποροῦσε βέβαια νὰ τὰ κατηγορήσει κανεὶς γι' αὐτό. Γιατὶ λέγανε ἀπὸ μέσα τους: Τέτιο δὲ μπορεῖς νὰ φτιάσης ποτὲ καὶ ποτὲ!

Ἦταν καὶ παιδιά πὺν δὲν εἶχαν τὴν αὐτοσυνείδηση, σὰν τὰ προηγούμενα. Αὐτὰ σκοτώνονταν μέχρι θάνατο τραβῶν-

τας ἐδῶ κι ἐκεῖ γραμμὲς καὶ κατορθώνανε, ὡς ἕνα σημεῖο, νὰ ἀπομνηθοῦν κάπως τ' αὐτιά τοῦ γουρουνιοῦ, μὰ μὲ τ' αὐτιά συνδέονταν ἄλλα μέρη, πὺν δὲν ἦταν γιὰ τὰ χέρια τους. Τέλος φτάνανε κι αὐτὰ τὰ θαρρετὰ παιδιά στὸ σημεῖο νὰ νιώσουν τὴν ἀδυναμία τους καὶ παρατιοῦνταν ἀπὸ τὸ ἄχαρο παιχνίδι. Ὁ δάσκαλος εἶχε ἀποστάση πολὺ νὰ παρουσιάσει τὰ παιδιά μὲ μεγαλοφυεῖς καμπύλες κᾶτι, πὺν νὰ τοὺς κάμη ἐντύπωση, μὰ μέσα ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν τεχνικὴ αὐτὴ τελείωση δειχνόταν ὁ παιδαγωγικὸς σκιντζής. Τὸ ἰχνογράφημα ἦταν ὑπερβολικὰ λεπτομερειακό. Ἦταν ὀλότελα ξένο στὴν παιδικὴ φύση καὶ γι' αὐτὸ ἔμεινε καὶ ξένο στὴν παιδικὴ μέθοδο.

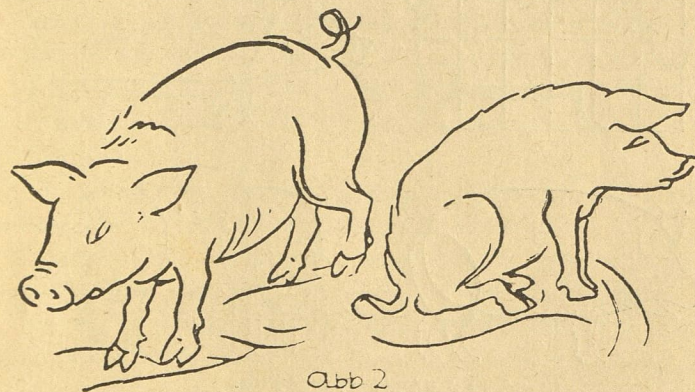
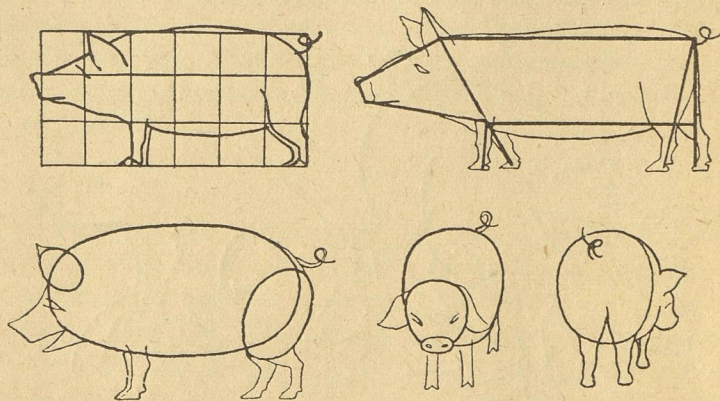

Abb 2
Τὰ γουρούνια τοῦ καλλιτέχνη.

Αὐτὴ τὴν παλιὰ τὴ μέθοδο, πὺν περίμενε καλλιτεχνήματα καὶ καταγινόταν στὴν ἀπομίμηση, τὴ διαδέχτηκε ἡ διδαχτικὴ μέθοδο τῆς γέφυρας τοῦ γαιδάρου, ἡ μέθοδος ἀπλούστευσης γιὰ τεμπέληδες. Τὸ σχῆμα θριάμβεψε. Ζωγράφιζαν ὀρθογώνια γουρούνια, τραπεζοειδῆ καπριά, γουρουνόπουλα σὰν αὐγά καὶ τὰ χωρίζανε σὲ τετράγωνα καὶ τρίγωνα ὅπως δείχνει τὸ σχῆμα. Ἔδιναν τὸ σκελετὸ κι ἔμενε νὰ γεμίσει μὲ κρέας καὶ νὰ μπῆ τὸ τομάρι. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ὑᾶρχε ἕνα ἔνιαιο τραπέζιο, κάθε παιδί ζωγράφισε ἀλλιῶτικο τετράγωνο, πὺν μακρὸ καὶ πὺν στενὸ κι ἀντὶς γιὰ φυσικὰ

γουρούνια γίνονταν προϊστορικά στοιχειά κατάλληλα για γελοιογραφικό πανόραμα.

Υπήρχαν ωστόσο και παιδιά, που έννοούσανε την αναλογία, που είχαν μεταξύ τους οι γραμμές του σχήματος, και έτσι στατάρωναν στα πόδια του ένα σωστοφτιασμένο γουρούνι. Μά κι αυτά τὰ άπειλοῦσε άλλος κίνδυνος: ζωγραφίζανε ένα χρόνο τὸ γουρούνι τους, που δὲν μπορούσε νὰ κοιτάζη οὔτε δεξιά οὔτ' αριστερά. Αυτό γινόταν κάμποσον καιρό, ὡσπου πρόβαλλε κάποτε ἡ αυτοκριτική και λέγανε ἀπὸ μέσα τους: ἀφοῦ δὲ μπορῶ νὰ κάμω κάτι καλύτερο δὲν εἶμαι παρὰ ένας κακοσχεδιαστής. Πολλά δὲν πῆραν ἀπὸ τὸ μά-

Τὰ σχῆμα—γουρούνια.

θημα τῆς ἱχνογραφίας τίποτε γιὰ τὴ ζωὴ τους. Τίποτε ἄλλο παρὰ μόνο τετράδια με ὦραϊο, μὰ ἀλύπητα σπαταλημένο, χαρτί ἱχνογραφίας.

Κατόπι ἄρχισε νὰ γίνεται λόγος γιὰ μιὰ νέα κίνηση, που σημειώθηκε στὴν περιοχὴ τῆς ἱχνογραφίας. Ριζοσπάστες νεωτεριστὲς ὑποστηρίζανε: «Δὲν πρέπει νὰ ἱχνογραφοῦμε ὑποδειγματικὰ τίποτε στὰ παιδιά, γιατί, ἂν κάναμε κάτι τέτιο, θὰ ἦταν ἀψυχολόγητο! Θὰ ἦταν ἀυθαίρετη ἐπέμβαση στὴν ἔμφυτη καλλιτεχνικὴ ἱκανότητα τοῦ παιδιοῦ!»

Ξεκινώντας ἀπ' αὐτοῦ ἄφηναν τὸ παιδί νὰ ζωγραφίζη ἐλεύθερα και ἐξυμνούσανε τὴν κάθε γραμμὴ γιὰ καλλιτε-

χνικὴ ἀποκάλυψη. Δασκαλοὶ τῆς ἱχνογραφίας με τέτια νοοτροπία ἔνωσαν βέβαια πολὺ καλὰ, πὼς δὲν εἶχαν καμιὰ ἀξία τὰ φανταχτερὰ ἱχνογραφήματα, που γίνονταν στὸν πίνακα ἀπὸ δασκάλους ἐφωδιασμένους με ἀπομιμητικὴ δεξιότητα, ὡστόσο στάθηκαν στὸ χαλασμὸ και ξέχασαν τὴν ἀναδημιουργία. Ὅπου λείπη τὸ σοφὸ ὀδηγητικὸ χέρι εἶναι δύσκολο, ἀδύνατο σχεδόν, νὰ ὑπάρξη καλλιτεχνικὸ μεγάλωμα. Κεῖ, που ἀναγκάζονται τὰ παιδιά ὀλοένα νὰ δίνουν χωρὶς καμιὰ φροντίδα ν' ἀναπληρῶνουν αὐτό, που ξοδεύουν, ἡ χρεωκοπία εἶναι ζήτημα χρόνου. Καὶ τὸ κάτω κάτω στὴ διδασκαλία τῆς ἱχνογραφίας σκοπὸς μας εἶναι νὰ διδάξουμε τὸ χέρι νὰ μιλή. Ἡ γλώσσα του στὴν ἀρχὴ εἶναι τσεῦδισμα και ἡ ἐξέλιξη τῆς παραστατικῆς δύνாமης εἶναι δυνατὴ μόνο ἂν ἀπαγγέλλη κανεὶς πρῶτος, τὸ ἱχνογραφικὸ καλύτερο και τὸ ἐπαναλαμβάνη τὸ χέρι, κι ἂν τὸ πλουτίζη τὸ χέρι κάθε μέρα με νέες λέξεις και τὸ μπάζη στὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς γλώσσας.

Τώρα τελευταῖα ἀνακαλύψανε, πὼς στὸ μάθημα τῆς ἱχνογραφίας δὲν πρέπει νὰ προηγοῦμαστε παρὰ νὰ συμβαδίζουμε με τὸ παιδί. Ἀναγνώρισαν, πὼς ἦταν παραλογισμὸς τὸ μάθημα τῆς ἱχνογραφίας, που ἀρχίζει ἀπὸ τὸ δάσκαλο, τράβηξαν τὸ παιδί μέσα στὸ σχολεῖο, ἦρθαν σὲ συνάφεια με τὰ πρωτόγονα (primitiv) ἱχνογραφήματα τῶν παιδιοῦν και προσπάθησαν νὰ τὰ κατατάξουν σύμφωνα με σχέδιο. Ὁ σύγχρονος δάσκαλος τῆς ἱχνογραφίας δὲν προσπαθεῖ πιά νὰ τὰ καταπλήξη ἐκ τῶν προτέρων τὸ παιδί με ὑποδείγματα, με παραμυθένιες γραμμές: Κοιτάξτε τὶ διαβολάνθρωπος εἶμαι! Ἴδια δὲ μένουν πιά προσκολλημένοι στὴν προκατάληψη, πὼς πετυχαίνομε πραγματικὸ, σὰν ἐνθαρρύνουμε πάντα τὸ παιδί με συμπαθητικὰ λόγια, που ἀναγνωρίζουν τὴν προσπαθειά του, γιὰ νὰ τὸ σπρώξουμε ἔτσι νὰ δημιουργῆ ὀλοένα ἀπ' τὸν ἑαυτό του.

Ὁ σημερινὸς δάσκαλος ξεκινάει ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ γρατσουνίσματα ἱχνογραφήματα τοῦ παιδιοῦ, βαίνει τὸ ἄτελο μικρὸ

ἔργο στὸ κέντρο διδαχτικοῦ διαλόγου καί, δουλεύοντας μαζί μὲ ὅλη τὴν τάξη, καταλήγει σὲ καλύτερη φόρμα.

Στὴ θεωρία εἶχα βρῆ τὸ σωστὸ δρόμο, μὰ δὲν εἶμαι ἰχνογράφος καὶ γι' αὐτὸ συμπλήρωσα τὴν ἀδέξια τεχνική μου παρακολουθώντας στὴ σχολικὴ του ἐργασία ἓνα δόκιμο δάσκαλο τῆς ἰχνογραφίας. Στριφογυρίζω πάντα τὸ μάτι μου καὶ τὸ ρίχνω εὐχαρίστως σὲ ὅποιον τὸ φτιάνει καλύτερα. Θὰ ἰδοῦμε στὴ διαδρομὴ τῶν τριῶν ἐβδομάδων, πὼς προσπάθησα νὰ φέρω στὴν τάξη μου μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ εἰδικούς—ἐξοχότητες στὸν κύκλο τους. Εἶχα διαβάσει τὸ λαμπρὸ βιβλίον ἑνὸς ἄγνωστου ὡς τώρα σ' ἐμένα νέου δασκάλου ἀπὸ ἐδῶ ἀπ' τὴ Λειψία: «Ἰχνογραφικὰ θαύματα». Βοήθα τὸ συγγραφέα Φ. Βίτβερ καὶ τὸν παρακάλεσα, νὰ μοῦ δείξῃ μιὰ φορὰ στὴν τάξη μου, πὼς θὰ μάθαινε αὐτὸς στὰ παιδιά, νὰ ἰχνογραφοῦν γουρούνια. Ἦρθε, πήρε ἀπ' τ' αὐτὴ ἓνα ὁποιοδήποτε παιδί—ἔτυχε νὰ εἶναι ἀπ' τὰ πολὺ μέτρια προικισμένα—καὶ τώβανε νὰ ἰχνογραφήσῃ στὸν πίνακα ἓνα γουρούνι. Ἔτσι φτιάχτηκε ἡ σπάνια διασταύρωση ρινόκερω μὲ μάτια ἐλέφαντα, πὺ φάινεται στὸ σχῆμα α. Ὁ δάσκαλος ρώτησε τὴν τάξη.

«Τί ἔχετε νὰ πῆτε γι' αὐτὸ τὸ γουρούνι;»

«Τ' αὐτιά του δὲν εἶναι καλά!»

«Πίσω στὰ κάπουλα πρέπει πιὸ πολὺ κρέας!»

«Τὰ ποδάρια πρέπει νὰ ἔχουν γόνατο»

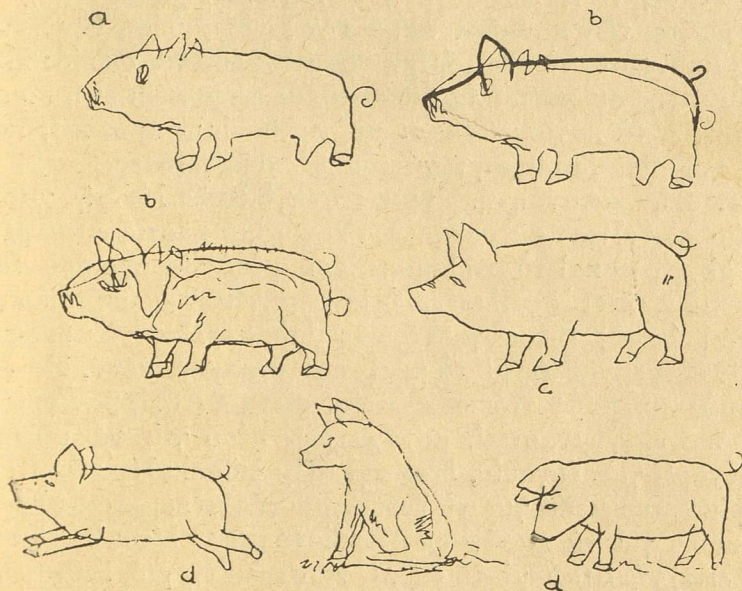
«Τὸ πεινὸ πρέπει νὰ γίνῃ σωστὸ χοιρομέρι!»

Κάθε ἐπικριτὴς ἦταν ὑποχρεωμένος, νὰ διορθῶνῃ τὸ γουρούνι μὲ χρωματιστὴ κιμωλία· οἱ φόρμες ἐξετάστηκαν καὶ σ' ἓνα γουρουνάκι ἀπὸ πλαστιλίνη. Ἡ εἰκόνα b δείχνει, πὼς ὁ Φ. Βίτβερ συμπλήρωνε σὲ κοινῇ μὲ τὰ παιδιά ἐργασία τὰ ἀρχικὰ παιδικὰ ἰχνογραφήματα, πὼς δυνάμωνε καὶ ἔσβηνε, ὥσπου τέλος παρουσιάστηκαν δουλεμένα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γουρουνιοῦ καὶ στάθηκε σίγουρα στὰ πόδια του τὸ γουρούνι c!

Τέτια διδασκαλία ἀνοίγει τὰ μάτια τῶν παιδιῶν μὲ βεβαιότητα, πὺ καταπλήσσει. Μάλιστα, ὅπως τὸ ξαίρομε, τὸ

παιδί δὲν ἰχνογραφεῖ ὅ,τι βλέπει, παρὰ ἐξωτερικεῖ μ' εὐχαρίστηση ὅ,τι γνωρίζει ἀπὸ τὰ πράγματα. Ξαίρει, πὼς ἓνα γουρούνι ἔχει τέσσερα ποδάρια, συνεπούμενα θὰ τοῦ ἰχνογραφήσῃ τέσσερα καὶ στὴν περίπτωσι ἀκόμη, πὺ μπορεῖ τὰ δύο ἢ τὸ ἓνα μόνο νὰ βλέπῃ. Ἐδῶ δὲν ὠφελοῦν ὑποδείγματα, παρὰ τὰ βοηθοῦμε στὴ σωστὴ ἀντίληψη, ἂν διορθῶνουμε βαθμιαῖα τὰ πρωτόγονα παιδικὰ γρατσουνίσματα, ὀξύνοντας τὸ βλέμμα.

Καὶ τέλος πέτυχε ὁ φιλοξενούμενος παιδαγωγὸς μου νὰ

Ἐξευγενισμὸς τῆς ράτσας μὲ τὸ πνεῦμα τῆς μοντέρνας ἰχνογραφικῆς τέχνης.

φυσήξῃ ζωὴ στὸ κοκκαλωμένο γουρούνι. Τὸ γουρουνάκι μας ἄρχισε νὰ πηδάει, νὰ τρώῃ, νὰ ξαποσταίνει, ὅπως δείχνουν τὰ σχήματα d. Κι αὐτὸ ἔγινε χωρὶς ταχυδακτυλουργίες. Μέσα σὲ χαρῶδὸ διδαχτικὸ διάλογο, ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ μεσημέρι, βοηθήσαμε τὸ γουρούνι μας ν' ἀρχίσῃ σιγὰ-σιγὰ τὰ πηδήματα.

Ὁ μοντέρνος δάσκαλος τῆς ἰχνογραφίας διευθύνει τὸ

βλέμμα του στο μεγάλο σύνολο, στον τελικό σκοπό κάθε διδασκαλίας ιχνογραφίας και λέει από μέσα του :

Για ένα παιδί δεν είναι το ιχνογράφημα αυτό καθ' εαυτό ή ουσία, παρά για το δημοτικό σχολείο, ο πυρήνας της ζωγραφούσης ιχνογραφίας είναι ή διασάφηση της έποπτείας, το ξελαγάρισμα της παράστασης, ή σύλληψη του φευγαλέου, ή γνώση των μερών στο όλο και της οργανικής ενότητας των μελών.

Σήμερα δεν ισχύει πια για ιδανικό, να έχουμε στο τέλος του σχολ. έτους, να εκθέσουμε στην κοινή θέα τελειωμένα ιχνογραφήματα των παιδιών, παρά την πρώτη θέση την κατέχει ή απαίτηση να είναι ή ιχνογραφία μέσο για σκοπό: Στο πλαίσιο της συγκεντρικής διδασκαλίας το μολύβι κι ή κιμωλία πρέπει να καταπιάνωνται με τη δουλειά τους και, πού το σχήμα θα βοηθήσει ταχύτερα και ασφαλέστερα παρά ο λόγος, στην κατανόηση. Όπως στη διδασκαλία της χειροτεχνίας δεν είναι αυτόσκοπος το κόψιμο χαρτιών, το πλέξιμο με χόρτο και το κόλλημα, παρά μέσο για πορισμό των έποπτειών, έτσι όφείλει κι ή ιχνογραφία να υποτάσσεται στους σκοπούς της συγκεντρικής διδασκαλίας. Κι όπως ο μωδέρνος γυμναστής με το μάτι, πού βλέπει μακριά, δεν θέτει τους σκοπούς του στα ρεκόρ, παρά αντιλαμβάνεται τα σπόρ και τη γυμναστική μονάχα σαν μέσο για να αύξησει τη δύναμη για εργασία, έτσι και στη διδασκαλία της ιχνογραφίας πρόκειται για το ξετύλιγμα της πνευματικής δύναμης κι όχι για να παράγουν «Radierungen» λίγοι ιδιοφυείς, «καλλιτεχνήματα» με το σκοπό να στολιστή μιὰ έκθεση για ν' ακούσουμε επίδοξιασίες.

Πουθενά δεν έχουν φαμπρικαριστή τόσα όρνιθοσκαλίσματα όσα στις αίθουσες ιχνογραφίας του παλιού σχολειού. Σήμερα σκοπός είναι να αποκτήσει κάθε παιδί, μιὰ καθένα, την ικανότητα να εκφράζει μέ, ως ένα βαθμό, σαφείς γραμμές την ιδιοτυπία, την ενότητα ενός αντικειμένου ή ενός έμφύχου.

Τέσσερες όλόκληρες ώρες ζωγράρισαν σήμερα οί μαθη-

τές μου γουρούνια. Ένας έπιθεωρητής με το παλιό το στυλ θα χτυπούσε το κεφάλι του: Χοιροκομία! Ούτε διαβάσανε, ούτε λογαριάσανε, ούτε γράψανε σήμερα! Όμως τα παιδιά μάθανε κάτι για όλη τους τη ζωή. Κι αύριο πρωί θα διαλέξωμε το πιό πετυχημένο γουρούνι για να το κρεμάσωμε: την πινακίδα, πού θα παρασταίνει το σφάξιμο των γουρουνιών.

Ο λογαριασμός και το γράψιμο θαρθούν με τη σειρά τους. Όταν φτάσωμε, ύστερα από τίς τρεις εβδομάδες στο τέλος της διδαχτικής μας ενότητας θα φανή, πώς τα παιδιά καταβάλανε σύμμετρες προσπάθειες σε όλους τους κύκλους. Όμως δε μās τραβάει πια από τη μύτη το κουδούνι. Οδηγήτρα μας είναι ή δημιουργική χαρά.

7.

Γραμματική.

Ὅποιος παρακολούθησε, ὡς τώρα, τὴ διδασκαλία μου, θὰ τὸ καλοσκεφτῆ, ἂν θάρθη πιδ πέρα, γιατί σήμερα πρόκειται για μάθημα πῶχει πάρη τὸ κακὸ ὄνομα: σήμερα ἔχομε **γραμματική**. Ὅσοι πηγαίνανε σκολειὸ ἐδῶ κι εἴκοσι—τριάντα χρόνια θὰ νιώσουν νὰ σηκώνεται ἀλαφρὰ τὸ πεσί τους, μόλις τοὺς ἔρθουν στὸ μυαλὸ τὰ μαθήματα γραμματικῆς τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Μέσα σὲ ἀπομνημονεύματα, πὸν ἔγραψαν σπουδαῖοι ἄντρες καὶ ξακουστὲς γυναῖκες, ξεχωρίζει πολλὲς φορὲς ἡ ἀξιέπαινη καὶ γεμάτη ἀπὸ σεβασμὸ προσπάθεια, νὰ σπρώξουν ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ σκολειὸ τους στὸ φῶς τοῦ πρωينوῦ ἡλίου. Ὅταν ὁμως φτάνουν στὴ γραμματικὴ ἀνεβαίνει στὰ χεῖλια τους μελαγχολικὸ χαμόγελο. Πολλοὶ εἰρωνεύονται, πολλοὶ διηγοῦνται μὲ σαρκασμὸ γιὰ τίς σχέσεις ποῦχε ἡ γραμματικὴ μὲ τὴ μαγκούρα καὶ μὲ τὰ πλευρὰ τῶν παιδιῶν. Ἀπάνω ἀπ' τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς χάνει τὴ λάμψη του κι αὐτὸς ὁ χρυσομένος ἡλιος τῆς ἀνάμνησης.

Ἄς ἦταν ὅσο ἤθελε καλόκαρδος καὶ πρόσχαρος δάσκαλος-καλλιτέχνης ὁ γερο Κάντωρ, ὁ κύριος, πὸν μᾶς ἔμαθε ἐμᾶς τὰ γράμματα, ἅμα ἐρχόταν στὸ πρόγραμμα γραμματικῆς, ἄλλαξε· μπρὸς μᾶς στεκόταν τότε ἕνας σκουντουφλιασμένος γραμματοδιδάσκαλος. Ἦταν βέβαια σοφὴ ἡ πρόνοιά του, νὰ βάνη τίς ὥρες τῆς γραμματικῆς 12—1, γιατί ἅμα ἦταν κάψα δὲν κάναμε, ὡστόσο κι ὅταν οἱ μέρες ἦταν δροσερὲς καὶ τότες στὴν ὥρα τῆς γραμματικῆς ἀπλωνόταν ἀποπνιχτικὴ ἀ-

τμόσφαιρα. Δὲν ἔκανε πολλὰ πράματα σ' αὐτὸ τὸ μάθημα. Μὴ νομίση κανεῖς, πὸς τὸ ἀπόφευγε, γιατί τὸ θεωροῦσε περιττὸ—τὸ ἐναντίο, τὸ θεωροῦσε ἀπαραίτητο, γιατί ἀκριβῶς τὰ γραμματικὰ σφάλματα ἦταν ἐκεῖνα, πὸν τοῦ καθιστοῦσαν τὴ διόρθωση τῶν ἐκθέσεων μαρτύριο—παρὰ ἦταν γενικὴ ἡ ἀποστροφὴ ἐνάντια στὴν παρεμβολὴ ἐνὸς ἀπολιθώματος μέσα στὴ ζωντάνια τῶν ἄλλων μαθημάτων.

Νέοι συνάδελφοι μὲ φουσκωμένα κεφάλια, πὸν τὸ ἅπαντὸ τους ἦταν νὰ παρουσιάσουν στίς ἐξετάσεις σειρὰ ἀπὸ γλωσσικὲς φλυαρίες, ἔβαναν τὰ παιδιὰ νὰ μαθαίνουν τέτιες σχηματικὲς σειρὲς καὶ σὲ πολλῶν τ' αὐτιά, ἀκόμη καὶ σήμερα βέβαια, θὰ χτυποῦν οἱ ἀστεῖοι παραλογισμοί: τὸ ξεφωνητὸ στὸ σπίτι αὐτῶν τῶν χωρὶς νόημα σειρῶν: λήζω, λήζεις, ἔληζον. Μεσ. λήζομαι, ἔληζόμην, ἔλησάμην, ληστής, ληστήριον... , ὡς πὸν ὁ πατέρας, χάνοντας τὴν ὑπομονή του, χτυποῦσε τὴ γροθιά στὸ τραπέζι: Παράτα πιά τὴ ληστεία. Δὲν τόχομε τὸ σπίτι μας πανεπιστήμιο γιὰ λωποδύτες.

Χωρὶς ἐπίμονη ἄσκηση δὲ γίνεται καὶ στὴ γραμματικὴ τίποτε. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἀνταλλάξωμε τὸ καταναγκαστικὸ γύμνασμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου μὲ μιὰ νέα μορφὴ ἐργασίας, πὸν νὰ μᾶς φέρη στὸ ξετύλιγμα τῆς δύνამης καὶ ποτὲ στὴν ἀποβλάκωση. Μπορεῖ καὶ ἡ γραμματικὴ νὰ πάρη τὰ χνάρια τῆς χαρᾶς.

* * *

Στίς κατώτερες καὶ στίς μέσες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν ἔχει πέραση πιά σήμερα ἡ γραμματικὴ σὰν ἀνεξάρτητο μάθημα, παρὰ τὴ χώνουν τὴ διδασκαλία τῆς ἀνάμεσα στὴν πραγματογνωσία σὲ τρόπο, πὸν νὰ μὴν ξαίρουν τὰ παιδιὰ, πὸς κάνουν γραμματικὲς ἀσκήσεις. Τὸ παιδὶ μὲ τὰ αἰσθητήρια του, πὸν πεινοῦν πάντα, θέλει ν' ἀνακατεύεται, νὰ σκεδιάζη, νὰ πλάθῃ· ἅμα ὁμως τὸ βάνης νὰ ἀσχολῆται μὲ παρᾶγραφους ἀπ' τὴ γραμματικὴ βαριέται. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ φροντίσω νὰ βρῶ μιὰ εὐκαιρία, πὸν νὰ ἐπιτρέπη στὸ παιδιὰ

νά ασκούνται σὲ γλωσσικούς τύπους κι ὁμως νά μὴ φεύγουν οὔτε στιγμή ἀπ' τὴ δουλειά τους».

Οἱ μαθητές μου κάτι ξαίρανε ἀπὸ οὐσιαστικά, ἐπίθετα καὶ ρήματα. Σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα, ποὺ εἶχα κάμει, γιὰ ἓνα μῆνα στὴ γραμματικὴ ἔπρεπε νά μάθουν τὰ παιδιὰ δυὸ πράγματα: Νά τρέπουν ἐνεργητικὰ ρήματα σὲ παθητικά, καὶ νά παράγουν οὐσιαστικά ἀπὸ ἐπίθετα.

Σήμερα βρήκαμε τὴν πιὸ κατάλληλη εὐκαιρία γιὰ τὴν ἐργασία αὐτή. Διδασκαλία εὐκαιρίας λοιπόν; Ὡραία ἀντίληψη, δὲν εἶναι ἔτσι; Δὲν εἴμαστε μοντέρνοι παιδαγωγοί, ἀφοῦ παρασκευάζουμε εὐκαιρίες; Δὲν ἐπιτρέπεται νά ταυτίζουμε τὴν εὐκαιρία μὲ τὴν τύχη. (Ἡ εὐκαιρία σοῦ δίνει κάτι ποὺ τὸ γύρευες, ἢ τύχη ὁμως ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ διαφέροντά σου). Μὰ δὲν εἶναι εὐκολο νά τὸ ἀποφεύγουμε. Νά λυτρωθῆ κανένας ἀπὸ τὸ ὑποχρεωτικό, σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα, καὶ ἐπιπόλαιο πήδημα, ἀπ' τὸ ἓνα μάθημα στὸ ἄλλο καὶ νά εἶναι σὲ θέση κατόπι ν' ἀρπίζῃ τὴν εὐκαιρία ἀπ' τὰ μαλλιά, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὰ τρία τέταρτα τῆς ἐπιτυχίας στὴ ζωὴ καὶ στὸ σχολεῖο ἐπίσης. Ὅποιος παρακολούθησε ὡς τώρα τὴ διδαχτικὴ μας ἐργασία ἀπάνω στὸ θέμα «τὸ ξενοδοχεῖο» ἐννοεῖ πόσο ζωηρὸ ἦταν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν ν' ἀνοίξῃ τὸ ξενοδοχεῖο, ν' ἀρχίσουν οἱ δουλειές. Τὸ τραπέζι, ποὺ θὰ κάτσουν οἱ ξένοι εἶναι στρωμένο, οἱ πινακίδες ρεκλαμάρουν τίς γαργαλιστικὲς ἐκπλήξεις τῆς κουζίνας κι εἶναι καιρὸς πιά νά κοιτάξουμε γιὰ ξενοδόχο καὶ γκαρσόνι.

«Μὰ ποιὸς θάταν ὁ ξενοδόχος;»

Φυσικά ὁ καθέννας. Κι' ὁμως δὲν ἦταν ἔτσι. Ἀρχίσαμε καὶ θυμηθῆκαμε ὅλους τοὺς ξενοδόχους, ποὺ γνωρίζαμε· παρουσιάζονταν στὴ φαντασία μας, ἐξετάζαμε τὸ ἐξωτερικό τους κι ἀπ' τὴν ἐξέταση αὐτὴ εἶδαμε, πὼς οἱ πιὸ πολλοὶ ξενοδόχοι παρουσιάζουν πολὺ χειροπιαστὲς ἀποδείξεις, πὼς τὰ φαγιά, ποὺ κάνει ἢ κουζίνα τους εἶναι θρεπτικά. Τότε ἦρθε στὴ μέση ἡ πρόταση νά διαλέξουμε γιὰ ξενοδόχο τὸν κατὰ χοντρο. Αὐτὸν καλέσαμε ὁμόφωνα νά διευθύνῃ τὸ ξενοδοχεῖο «Στὰ παιδιὰ τοῦ Münch».

Ὅταν ἐγκαταστήσαμε τὸν ξενοδόχο μας στὴ θέση του, τοῦ δώσαμε νά καταλάβῃ, πὼς δὲν ἐπιτρέπεται νά στέκεται μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες καὶ, πὼς ἓνας καλὸς ξενοδόχος δὲ στέκει καθόλου ἀπὸ τὸ πρῶι ὡς τὸ βράδυ. Πὼς ἔχει νά κἀνῃ κάθε λογῆς «ἐνέργειες»! Καὶ τώρα προβάλλουν χωρὶς κανένα γραμματικὸ παραγέμισμα ἓνα σωρὸ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς καθημερινῆς χρήσης:

«Ὁ ξενοδόχος δοκιμάζει τὸ φαῖ» (εἶνε αὐτονόητο πὼς αὐτὸ θεωροῦσαν γιὰ σπουδαιότερη ἀσχολία του). «Ὁ ξενοδόχος πηγαίνει στὴν ἀγορά. Ψωνίζει κρέας καὶ λάχανα. Παραγέλνει λεμονάδες, μύρα καὶ γάλα. Γράφει τὸν τιμοκατάλογο. Διώχνει τὰ σκυλιά. Καλωσορίζει τοὺς ξένους. Προσκαλεῖ τὴ μουσικῆ».

Αὐτοὺς τοὺς ρηματικούς τύπους τοὺς γράψαμε στὸν πίνακα.

«Τώρα θὰ σοῦ ἐπαναλάβωμε ἄλλη μιὰ φορὰ ὅλα, ποὺ ἔχεις νά κάμῃς σὰν ξενοδόχος!» «Δοκιμάζεις τὸ φαῖ, γράφεις τὸν τιμοκατάλογο, καλωσορίζεις τοὺς ξένους κτλ.». Ἔτσι κερδίσαμε παίζοντας τοὺς τύπους τοῦ δευτέρου προσώπου.

Τώρα ἔπρεπε νά μᾶς ἀναπτύξῃ ὁ ἴδιος ὁ ξενοδόχος τὸ πρόγραμμα τῆς ἐργασίας του.

«Θὰ δοκιμάξω.... θὰ γράφω κτλ.». Ἔτσι προβάλανε οἱ τύποι τοῦ πρώτου προσώπου τοῦ μέλλοντος, ὥστόσο γιὰ γραμματικὴ οὔτε λέξη.

Ὡς τώρα καλά. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα τὰ πράγματα ἦταν πιὸ δύσκολα. Ἦθελα νά μπάσω τὰ παιδιὰ στὸ μυστικὸ τοῦ παθητικοῦ, νά τὰ μάθω τί εἶνε παθητικὸ ρῆμα.

«Μὰ προσέχετε!» εἶπα στοὺς ὑποψήφιους ξενοδόχους. Πολλὲς φορὲς ὁ ξενοδόχος δὲν κἀνει τίποτε, ὥστόσο ἄλλοι ἄνθρωποι γύρω του τὸν ἔχουν στὴ μέση καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν σὲ ἡσυχία!».

«Ὁ ξενοδόχος ἐλέγχεται γιὰ τὰ ψητὰ του λουκάνικα εἶνε πολὺ μικρά. Ὁ πατέρας μου εἶπε μιὰ φορὰ: «Πουσταῦε δὲν πρέπει νά τὸ κἀνῃς τὸ τουρσί τόσο καφτερὸ γιὰ τὴ φυσώντας κανένας πετᾶει ἀπὸ τὸ πιάτο τὸ λουκάνικο!».

«Ο ξενοδόχος καταγγέλλεται πολλές φορές γιατί...».

«Τιμωριέται ἅμα...»

«Απαιέται ἀπό...»

«Σωστά. Όλα αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ πάθῃ μὲ ἀταραξία», εἶπα.

Ἔς ἀντιπαραθέσωμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τίς ἐνέργειές του καὶ τὰ παθήματά του.

Τώρα ἦταν ὁ καιρὸς νὰ ζητήσωμε τὰ παθητικὰ τῶν ἐνεργ-

Ὁ ξενοδόχος μας παρουσιάζεται.

γητικῶν ρημάτων, πὺ εἶχαμε γράψει στὸν πίνακα: «ἀγοράζει, παραγγέλλει, γράφει, διώχνει, καλωσορίζει». Δυστυχῶς ἓνα μόνο ἀπὸ τὰ ρήματα αὐτὰ μπορεῖ νὰ μεταφερθῇ στὸν παθητικὸ τύπο. Ὁ ξενοδόχος διώχνει τὸ σκυλί.

Τὸ σκυλί διώχνεται ἀπὸ τὸν ξενοδόχο. Τὸ διώξιμο τὸ πα-

θαίνει τὸ σκυλί. «Διώχνεται—αὐτὸ θὰ τὸ λέμε ἀπὸ τώρα καὶ πέρα παθητικὸ τύπο».

Γιὰ τὴν ὥρα ἦταν ἀρκετὰ τοῦτα, γιατί τὸ θέμα δὲν ἐξαντλήθηκε: Οἱ ξένοι χαιρετίστηκαν ἀπὸ τὸν ξενοδόχο—φανερώ-ναι πάθος αὐτό; Ὁ τιμοκατάλογος γράφτηκε ἀπὸ τὸν ξενο-δόχο—τὸν κάνει τὸν κατάλογο νὰ πονέσῃ;

Γιὰ σήμερα θὰ σταματήσωμε ὡς ἐδῶ, δὲ θὰ τρέψωμε τὰ ἄλλα ρήματα, θὰ περιμένωμε ὡς νὰ γίνῃ ὁ ὅρος «παθητικὸ» λέξη, πὺ κάτω ἀπ' αὐτὴ δὲ θὰ παρασταίνωμε τίποτε σχετικὸ μὲ τὸ πάθος. Ἔστερα ἀπὸ ἐβδομάδες μόνο θὰ εἶμαστε σὲ θέση νὰ χαρακτηρίζωμε γιὰ παθητικὸ τὸ ρῆμα τῶν προτάσεων: Τὸ τραπέζι στολίζεται, ὁ ξένος καλωσορίζεται κλπ.

Ἔπειτα καὶ ἡ ἔννοια παθητικὸ, ὅπως τὴν παίρνωμε τώρα δὲν εἶναι γιὰ πὺ πέρα. Γιατὶ καὶ ἡ πρόταση «Ὁ Γιάννης δὲν κάνει τίς σχολικὲς του ἐργασίες» στὸ μυαλὸ παιδιῶν, πὺ σκέφτονται, εἶναι χωρὶς ἄλλο προσδιορισμὸς παθητικότητας. Θὰ χρειαστοῦν ἔκδομη πολλὰ μαθήματα ὅσο νὰ φτάσωμε στὴν τελικὴ κατανόηση αὐτῶν τῶν τύπων.

Ὅμως τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴ νέα γῆ τοῦ παθητικοῦ τὸ κάμαμε σήμερα. Μικρὸ καὶ φοβισμένο βηματάκι.

Στὸν καιρὸ μας ἀεροκοπάνιζε ὁ δάσκαλος στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς παθητικούς τύπους ἀκατανόητους στὰ παιδιά. Οἱ μαθητὲς «παιδεύονταν»—αὐτὸν μονάχα τὸν παθητικὸ τύπο ἔνωσαν ποῦ καὶ ποῦ τὰ παιδιὰ.

* * *

Τώρα προχωρήσαμε στὸ βάλσιμο τοῦ γκαρσονιοῦ. Κάθε δημοκρατικὸς τρόπος ἐκλογῆς δὲ μπόρεσε δυστυχῶς νὰ δώσῃ ἀποτέλεσμα, γιατί καθένας διάλεγε τὸν ἑαυτό του. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τὸν ὀνομάσω καὶ νὰ θέσω ἔτσι τὸ κοινο-βούλιό μου ἐνώπιον τετελεσμένου γεγονότος.

Ἔς κάμωμε μιὰ δοκιμὴ νὰ βάνωμε τὸ μικρὸ Heinz. Ἔς τὸν προσέξωμε ὡστόσο πρῶτα καλά—καλά, γιατί μπορεῖ ν' ἀνακαλύψωμε, πὺς δὲν ἔχει τίς ιδιότητες, πὺ περιμένει κα-

νεις ἀπὸ ἓνα γκαρσόνι Φυσικὰ τότε πρέπει νὰ διαλέξωμε ἄλλο. Μὲ ἐνθουσιασμὸ ἄρχισαν νὰ τοῦ βυθομετροῦν τὸν χαρακτῆρα του:

«Εἶσαι εὐστροφος; Γιατὶ πολλὲς φορὲς κρατώντας πολλὰ ποτήρια γάλα θὰ σκίσης σὰν φίδι ἀνάμεσα στοὺς πελάτες!

Γιὰ γραμματικὸς λόγους ὑποβάλλομε τὸ γκαρσόνι μας σὲ ἐξέταση.

Εἶσαι καὶ παστρικός; Ἐνῶ οἱ πελάτες βλέπουν σὰ πιάτα τὲς δαχτυλιές σου θὰ σοῦ κάνουν πανηγύρια!

«Εἶσαι ἄξιος; Γιατὶ πολλὲς φορὲς θὰ κρατᾶς ἕξι πιάτα σούπα!

«Εἶσαι καὶ τίμιος; Νὰ μὴ τὸ κόψης λάσπη τὸ βράδυ μαζί μὲ τὸ ταμεῖο!

«Εἶσαι προσεχτικός ἢ θὰ πᾶν οἱ παραγγελίες μας στὸ βρόντο;»

«Εἶσαι γερός, σβέλτος, πρόθυμος, ταχτικός;»

Ἄ! πῶς ἀραδιάστηκαν τὰ ἐπίθετα! Μὰ ὄχι σὰν ἦχοι τῶν λέξεων παρὰ σὰν ἔννοιες.

Ὅλα στὸν πίνακα.

«Γιὰ τί τὸ ρωτήσαμε ὡς τώρα τὸ γκαρσόνι μας;»

Ἄν....»

Ὅχι γιὰ κάτι!»

«Γιὰ τὴν ἐπιδεξιότητα του γιὰ τὴν καθαριότητα του, δύναμη, τιμότητα γεροσύνη, σβελτοσύνη, προσοχή, γιὰ τὴν ταχικότητά του.»

Τὲς λέξεις αὐτές, ποὺ τὲς κερδίσαμε μὲ κόπο πρέπει νὰ μάθωμε νὰ τὲς λέμε μὲ εὐχέρεια κι αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ ἄσκηση, ποὺ θὰ κάνωμε μ' εὐχαρίστηση:

«Δὲν κάνει λοιπὸν κανεὶς γιὰ γκαρσόνι, ἂν δὲν εἶναι εὐστροφος, καθαρὸς κλπ.!»

«Δὲν κάνει κανεὶς γιὰ γκαρσόνι, ἂν δὲν τὸν χαρακτηρίζῃ εὐστροφία, καθαριότητα κλπ.!»

Ἦ: ἓνα ἀδέξιο, ἀκάθαρο, ἀπρόσεχτο γκαρσόνι δὲ θέλομε νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ.

«Ἀδεξιότητα, τεμπελιά, ἀπροσεξία κλπ. εἶναι κακὲς ιδιότητες γιὰ γκαρσόνι.»

«Ἦ βάνομε κι ἄλλους δυὸ ὑποψήφιους—γκαρσόνια μπρὸς στὴν τάξη καὶ σχηματίζομε σειρές:

Ὁ Γιάννης εἶναι ἐπιδέξιος, ὁ Φρειδερίκος ἀσφαλῶς ἐπιδεξιώτερος, ὁ Heinz ὡστόσο φαίνεται νᾶναι ὁ ἐπιδεξιώτατος!»

Ἐντελῶς περαστικὰ ρίγνομε, ὅπως βλέπετε καὶ μιὰ ματιὰ στὸ θησαυρὸ τῶν γραμματικῶν μας γνώσεων.

Καὶ τὸ σημερινὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὰ παιδιά: Ἐγκαταστήσαμε τὸν ξενοδόχο καὶ τὸ γκαρσόνι στὴ δουλειά τους. Ζήτω! Αὔριο μποροῦμε νὰ δεχώμαστε καὶ νὰ ὑπηρετοῦμε

- ξένους. Για μένα ὥστόσο ὅλα αὐτὰ τὰ σπουδαῖα γεγονότα ὡς ἓνα σημεῖο δὲν ἦταν παρὰ ἓνας μπερντές, πού ἔκρυψε ἀπ' τὰ μάτια τῶν παιδιῶν τὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς. Βγάναμε ἀπὸ τὰ ἐπίθετα τὰ ἀντίστοιχα οὐσιαστικά καὶ προπαρασκευάσαμε τὸ δρόμο, γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς παθητικῆς διαθέσεως τῶν ρημάτων.

8.

Πατριδογνωσία.

Εἴμαστε μιὰ χαρά. Ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ σχολειοῦ στέκουν οἱ πρῶτοι ξένοι μας! Λιγάκι ἀκόμη καὶ θὰ εἴμαστε σὲ κατάσταση, νὰ τοὺς ἀνοίξουμε

Τὰ παιδιὰ μου διάλεξαν γιὰ πρῶτους ξένους, πὺν θὰ ἔρθουν στὸ ξενοδοχεῖο, δυὸ συμμαθητές, ζηλεμένους, γιὰτὶ εἶχαν τυρολέζικα καπέλα καὶ δισάκκια. Ὑποθέτομε πὺς κατέβηκαν ἀπὸ τὸ βουνὸ στὴν πόλη καὶ κατηφόρισαν μαζὺ μὲ τὶς ἄσπρες καρακάξες ἀπὸ τὴ Vogtland κάτω στὰ λιβάδια τῆς Λειψίας. Στὸ χέρι μας εἶναι τώρα, νὰ τοὺς φερθοῦμε, σὰν καλοὶ ξενοδόχοι. Νὰ τοὺς δώσωμε φαῖ καὶ κατάλυμα καὶ νὰ τοὺς συντροφέσωμε.

Οἱ μικροὶ μας στρατοκόποι περιμένουν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα γιὰτὶ μέσα κανονίζομε, πὺς θὰ τοὺς καλωσορίσωμε καὶ θὰ τοὺς κουβεντιάσωμε. Σὲ τέτιες στιγμές, πὺν καταστρώνονται σχέδια καὶ γίνονται ἐτοιμασίες, ἀστράφτουν τὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Γιὰτὶ ἡ ἐσώτατη φύση τῶν μικρῶν εἶναι ἀκόμη ὀλόκληρη ἀφιερωμένη στὸ παιχνίδι καὶ ὅποιο δὲν μπορεῖ νὰ πάρη ρόλο στὸ παιχνίδι χαίρεται νὰ τὸ ζῆ, πὺν τὸ παίζουν ἄλλα. Ὅμως πρέπει νὰ φροντίσω καὶ γι' αὐτοὺς: νὰ ἔχουν καὶ τὰ θεωρεῖα τοὺς ρόλους των.

«Νὰ ρωτήσωμε, πὺς πέρασαν μὲ τὸν καιρὸ στὸ ταξίδι!»

—«Καλά! Ρωτᾶτε τους ὅμως καὶ ἂν ξαίρουν γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἄνεμο, πὺς ἔκαμαν τέτοιο καιρὸ!»

«Ὑστερα νὰ τοὺς ρωτήσωμε γιὰ ὅλα, ὅσα περάσανε!»
Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐρώτηση δὲ θὰ βγοῦν βέβαια πολλὰ πρά-

ματα. Δὲ θέλω νὰ τὰ συνηθίσω τὰ παιδιὰ στὶς φλυαρίες καὶ τὶς φαντασιοπληξίες καὶ γι' αὐτὸ κάνω μόνος μου προτάσεις, πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ συζητήσωμε μὲ τοὺς ξένους.

Ὁ Ξενοδόχος μας καλωσορίζει τοὺς πρώτους ξένους.

Ἄλλὰ στὸ ρόλο σκηνοθέτη (regisseur) τοῦ τρελλοῦ μας παιχνιδιοῦ εἶμαι ἀλήθεια ὑπουργὸς ἀριστοτέχνης, πὺ ἀκολουθεῖ τὰ ἰδιαίτερά του διαφέροντα. Σήμερα δηλαδή κυνη-

γοῦσα γιὰ πρώτη δουλειά, νὰ κάμω ἐπανάληψη στὴν Πατριδογνωσία. «Ἐπανάληψη», μιὰ σκέψη φριχτή. Ὅταν ἡ σημασία τῆς ἐπανάληψης κλείνεται μέσα στὸ περιγράμμα διδαχτικῆς γλωσσοκοπίας. Στὰ ὄρια τῆς βαρετῆς σὲ ὅλους ἐξέτασης, πὺ ἀπάνω στὴν ἔδρα ὁ δάσκαλος εἶναι ἔτοιμος νὰ θυμῶνῃ μὲ τὸ παραμικρὸ καὶ κάτω στὰ θρανία κρατεῖ διάθεση γιὰ ἀπεργία. Κι ὅμως ἐπανάληψη εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς μάθησης! Αὐτὴν τὴν παλιὰ σοφία κανέννας μεταρρυθμιστῆς δὲ μπορεῖ νὰ τὴ χτυπήσῃ χωρὶς νὰ τὸ πλερώσῃ. Μόνον, πὺ στὴν ἐπανάληψη πρέπει νὰ μὴν τραβοῦμε τὴ μάσκα καὶ βγαίνῃ, ἔτσι στὴ φώρα τὸ δόντι τῆς ἀρκούδας, πὺ μᾶς κάνει σημάδι, μάλιστα τὰ παιδιὰ δὲν πρέπει ποτὲ καὶ ποτὲ νὰ τὸ προσέξουν, πῶς πρόκειται γιὰ κάτι, πὺ τὸ χύχουν μάθη. Γιὰ τὴν ἐπανάληψη δώστε νέα ἄποψη καὶ τὰ παιδιὰ καταπιάνονται πάλι μὲ τὴν παλιὰ χαρά.

Τοὺς τελευταίους μῆνες μιλήσαμε φαρδιά-πλατιά γιὰ τὴ γεννέτειρά μας, τὴ Λειψία, προπάντων, πῶς βγάζουν τὰ λεπτὰ οἱ προκομμένοι κάτοικοί της.

Σήμερα ἤθελα νὰ ἐξακριβώσω, ἂν τὰ κατάλαβαν ὅλα αὐτὰ καλὰ οἱ μαθητὲς μου.

«Ξαίρετε τί κουβέντες μπορούσαμε νὰ κάνουμε μὲ τοὺς ξένους μας; Μπορούσαμε νὰ τοὺς ρωτήσωμε:

«Ὅταν ἦταν στὸ ὑπαιθρο καὶ δὲ φαινόταν ἀκόμη ἡ πόλη ἀπὸ ποῦ παρατηρήσανε, πῶς ἔρχονται ἴσια στὴ Λειψία!»

Ὅταν παίρνωμὲ τὸ δρόμο γιὰ τὸ Μόναχο, ἀπαντοῦμε καλογέρους ἢ αὐτοκίνητα μὲ βαρέλια μύρα ἢ βλέπομε σὲ καμιά γωνιά ρωμαντικοῦ χωριοῦ κανένα ζωγράφο μπρὸς στὸ μουσαμά- καὶ τῆς Λειψίας τὰ χαρακτηριστικὰ πρέπει νὰ ἀντικαθρεφτίζωνται ἐπίσης σ' ἓνα κι ἄλλο στὸ δρόμο τοῦ ὑπαιθρου. Δίνω στὰ παιδιὰ καιρὸ νὰ τὸ σκεφτοῦν. Ὑστερα: Σηκώνεται ἡ αὐλαία.

Οἱ δύο μας ξένοι ἀπὸ τὸ Vogtland μπαίνουν στὴν τάξη, γνωρίζοντας καλὰ ποῦ βρίσκονται. Ὁ Ξενοδόχος τοὺς καλημεράει, τὸ γκαρσόνι βοηθαίει νὰ ξεφορτωθοῦν. Ὁ Ξενοδόχος ρωτᾷ :

«Εἶχατε καλὸ καιρὸ στὴν πορεία σας;»

Τοὺς τράβηξα τὴν προσοχὴ σὲ τοῦτο: πὼς εἶναι προτιμότερο τοὺς ξένους μας νὰ τοὺς προσφωνοῦμε μὲ τὸ Sie! (ὕμεῖς). Ἡ πρόταση ἀρέσει. Φυσικά, γιατί αὐτὸ τὸ Sie μπάξει θεατρικὸ ἄερα στὴ σχολικὴ αἴθουσα (ἐμένα ὥστόσο μ' ἐνδιαφέρει μόνο ἡ γραμματικὴ βρῖσκω καταλληλότατη εὐκαιρία νὰ τοὺς μάθω νὰ ξεχωρίζουν τὸ Sie ἀπὸ τὸ Ihnen (ὕμῃν) καὶ νὰ κάμουν καὶ ἄσκηση ἀπάνω στοὺς δύο τύπους χωρὶς γραμματικὰ παραγεμίσματα).

«Εἶχαμε πολὺ ὠραῖο καιρὸ! Γαλανὸ οὐρανὸ καὶ λιανὰδα!» Τώρα ὁ διάλογος παίρνει τὴ σειρά, πὺ εἶχαμε σχεδιάση: Ἄνεμος ἀνατολικὸς—Ρωσία—στέγνα—καταξάστερο ἥλιος—ψυχρὸς νύχτες—βαρόμετρο. Μιὰ ὀλότελα ἄσκοπη ἐπανάληψη ἀπάνω στὶς κλιματολογικὲς συνθῆκες τῆς πατρίδας.

Τώρα ὅμως πρέπει νὰ μποῦμε στὸ θέμα.

«Ὅταν εἶσαστε (Sie), κύριοί μου, πολὺ μακριὰ ἀκόμη καὶ δὲ βλέπατε τίποτε ἀπὸ τὴ Λειψία, ἀπὸ τί παρατηρήσατε (Sie), πὼς τραβούσατε (Sie) γιὰ τὴ Λειψία;»

«Ἐνα αὐτοκίνητο μᾶς ἔδειξε. Ἦταν φορτωμένο μεγάλους κύλινδρους χαρτί. Ἀπάνω ἦταν γραμμένο... (τὸ ὄνομα τῆς ἐφημερίδας)».

Καλά! Ἡ φαντασία δημιούργησε ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῶν προτερυνῶν παρατηρήσεων.

«Κι ἀπὸ ἀμάξια μὲ σφαχτὰ ὠδηγηθήκαμε. Φέρνανε βόδια καὶ γουρούνια στὰ σφαγεῖα».

«Παρεμβαίνω: Οἱ κάτοικοι τοῦ Bitterfeld θέλουν κι ἐκεῖνοι τὸ ψητό τους τὴν Κυριακὴ! Ἀπὸ ποῦ τὸ ξαίρετε σεῖς, πὼς τὰ φέρνανε στὴ Λειψία;»

Στ' ἀλήθεια, αὐτὸ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ, πὼς ἡ Λειψία ἦταν κοντά.

«Ἐρχεταν ἓνα ἀμάξι φορτηγὸ μεγάλο φορτωμένο πλατεῖα βαρέλια ἀνοιχτὰ ἀπὸ πάνω».

Ἀπάνω ἔγραφε «Ζυθοποιεῖα κτήματος Dölnitz». Πολὺ καλὰ! Δὲ μπορεῖ νὰ πρόκειται γιὰ ἄλλη πόλη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ

Dorado, τὴν πόλη, πὺ κατασκευάζεται ἡ ἄσπρη μύρα.

«Ἐρχεταν κι ἓνας δάσκαλος μὲ τὴν τάξη του. Βέβαια, γιὰ νὰ ἰδοῦν τὸ μνημεῖο τῆς μάχης τῆς Λειψίας».

Κι αὐτὸ καλὰ. Εἶχαμε πάει ἀρκετὲς φορὲς ἀνάμεσα ἀπ' τὰ χωράφια στὸ μνημεῖο καὶ βλέπαμε τάξεις, πὺ πήγαιναν νὰ καταθέσουν τὸ σεβασμὸ τους.

«Ἐρχονταν χωρικοὶ μὲ κάρα, ἀσφαλῶς εἶχαν λάχανα καὶ μῆλα γιὰ τὴν ἀγορά.»

«Νὰ τὰ βγάνανε ὅμως στὴν ἀγορά;» προσθέσαμε ἐμεῖς μὲ ἀμφιβολία.

«Μεγάλα φορτηγὰ αὐτοκίνητα κουβαλοῦσαν πετροκάρβουνο ἀπὸ Meuselwitz καὶ Borna στὰ μεγάλα τυπογραφεῖα!»

Πολὺ σωστὰ τὰ σκέφτηκαν. Ἐγὼ ὅμως ἤθελα νὰ μοῦ τὸ ἀναπτύξουν πλατύτερα:

«Ἀπὸ ποῦ τὸ ξαίρετε, κύριοί μου, πὼς τὰ κάρβουνα τὰ πήγαιναν ἴσια στὰ τυπογραφεῖα;»

«Ρωτήσαμε!» Τοὺς κατεργάρηδες! Ἐδῶ δὲν περνᾶνε οἱ δασκάλικες ἐξυπνάδες! Καθὼς μὲ βλέπανε νὰ χαμογελάω κάτω ἀπ' τὰ μουστάκια μου βρῖσκουν κι αὐτοὶ πιδ πολλὴ εὐχαρίστηση στὸ ἔξυπνο παιχνίδι καὶ μεταφέρονται τώρα πὰ στὴ θέση ἐκκεινοῦ, πὺ ρωτᾶει. Εἶδαν κι αὐτοκίνητα μὲ τοῦβλα καὶ ρωτώντας ἐξακρίβωσαν, πὼς τὰ κουβαλοῦν σ' ἓνα οἰκόπεδο, πὺ χτίζουν μιὰ μεγάλη ἐκκλησία. Χωρὶς ἄλλο γιὰ τὴ Λειψία πρόκειται.

Τέλος βρῖσκουν κάτι πολὺ χαρακτηριστικὸ.

«Εἶδαμε τὰ αὐτοκίνητα αὐτῶν, πὺ βάφουν τὰ δέρματα. Μόλις τὰ εἶδαμε βεβαιωθήκαμε, πὺς πηγαίνομε ἀναγκαστικὰ στὴ Λειψία». Εἶδαμε κάποτε στὸ βαφεῖο τὴ ζωὴ καὶ τὴ δουλειά. Εἶδαμε τίς γιδιὲς μὲ τίς ψαριὲς τίς ράχες καὶ τὰ λαγοτόμαρα μὲ τὴν ψαριὰ κοιλιὰ, πὺ γύριζαν στὴ βυτρίνα, σὰν ξανθομέλαψες ἀλεποῦδες. Τὰ παιδιὰ ἔχουν μάθη μερικὰ γιὰ τίς θαυμάσιες ἐργασίες, πὺ γίνονται στὸ βαφεῖο αὐτό, πὺ ἀλλάζουν κάθε λογῆς τὸ τρίχωμα τῶν δερμάτων. Τὰ ἐργαστήρια γιὰ τὰ γουναρικὰ βρῖσκονται στὴν περιφέρεια τῆς Λειψίας, Οἱ δρόμοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς μὲ τὰ αὐ-

τοκίνητά τους θά δώσουν και δὲ μπορεῖ νὰ γίνη ἄλλιως σ' ὅποιον περπατεῖ μὲ μάτια ἀνοιχτά, καλὴ πληροφορία.

Τὰ παιδιά ἐκθέσανε κι ἄλλες σωστὲς σκέψεις ἀπάνω στὸ θέμα μας. Εἶπανε, πὼς οἱ ξένοι μας ἀπαντοῦσαν φορτηγὰ αὐτοκίνητα, ποὺ κουβαλοῦσαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Kieritz ἄμμο γιὰ τὰ καλούπια στὰ σιδηροχυτήρια.

Ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς δυὸ ξένους, ἓνα προικισμένο ἀπ' τὴ φύση παιδί, σκάρωσε τὴν ἀκόλουθη σκέψη: «Εἶδαμε πρῶτα ἓνα σπίτι στὴν ὄχθη τοῦ λευκοῦ Elster. Ἐκεῖ ἔγραφε ἡ πινακίδα ὑψόμετρο 200 μέτρα. Κατόπι μιὰ ἄλλη 180 κι ὕστερα ἄλλη 150. Ἀπ' αὐτὸ παρατηρήσαμε, πὼς πηγαίνομε ἀναγκαστικὰ στὴ Λειψία (τὸ σχολεῖο μας ἔχει ὑψόμετρο 120).

Σήμερα ἔκαμα δοκιμὴ ἀπάνω στὸ θέμα: Πέτυχα μὲ τὶς διδασκαλίες, ποὺ ἔκαμα ὡς σήμερα νὰ δώσω στὰ παιδιά νὰ καταλάβουν τὴ φύση τῆς προκομμένης αὐτῆς πόλης σὲ σημεῖο, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ βλέπουν μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ δρόμου ὅτι γίνεται στὰ ἐργοστάσια. «Ἡ Λειψία στὴν προοπτικὴ, ποὺ τὴν παρουσιάζουν οἱ στρατοκόποι», αὐτὸ πάνω κάτω ἦταν γιὰ μένα τὸ θέμα. Γιὰ τὰ παιδιά ἔσκουζε: «Ζήτω, ἦρθαν οἱ πρῶτοι ξένοι». Καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ λένε. Κάθε ὥρα καὶ καλύτερα, κάθε ὥρα καὶ καλύτερα..... Ὡς ἐδῶ κρατοῦσα μόνος μου τὴν κόκκινη κλωστή, ποὺ ἦταν ἡ ὁδηγήτρα γραμμὴ στὸ μάθημα. Τώρα πῆραν τὴ διεύθυνση τὰ παιδιά. Ἐνας δηλαδὴ ἔρριξε μιὰ ιδέα, ποὺ μᾶς ἔδωσε δυὸ ἡμέρες δουλειά. Νὰ τί εἶπε: «Ἀλήθεια ἔπρεπε νάχωμε καὶ κάρτες μὲ χαρακτηριστικὰ τῆς Λειψίας. Χωρὶς ἄλλο οἱ ξένοι μας θὰ γράψουν ἀπὸ τὴ Λειψία στὸ σπίτι τους.» — «Ναί! Ναί! Πρέπει νάχωμε κάρτες!»

Εὐκόλο νὰ τὸ πῆς. Μὰ στὸ ταμεῖο τῆς τάξης χορεύανε ποντικοί.

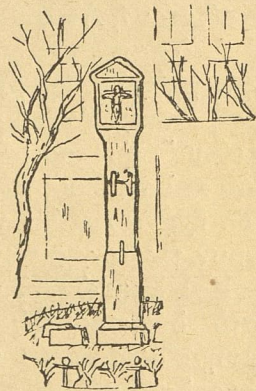
«Νὰ φτιάσωμε μόνοι μας!» πρότεινε ἓνας. Ἀρπάχτηκα ἀπὸ τὴν παρόρμηση. Θὰ ἦταν θανατερὸ παιδαγωγικὸ λάθος ν' ἀφήναμε μιὰ τόσο εὐνοϊκὴ εὐκαιρία, ποὺ μᾶς δίνεται γιὰ τὴν πραχτικὴ χρησιμοποίησι τῶν πατριδογνωστικῶν γνώσεων. Ἐπρεπε τώρα χωρὶς ἄλλο νὰ ἰχνογραφῆσωμε δελτά-

ρια. Στὸ σχολεῖο τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ποὺ ἡ διδασκαλία κομματιάζεταν σὲ κλάδους, θὰ μοῦ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ χρησιμοποιήσω αὐτὴ τὴ χαρωπὴ προδιάθεση τῶν παιδιῶν. Γιατὶ στὸ πρόγραμμα θὰ ἦταν ἴσως ἀριθμητικὴ ἢ τραγουδί. Μὰ θὰ βρισκονταν τὰ παιδιά, ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες, τὴν Παρασκευὴ 1-2, ἀκόμη στὴν ἴδια κατάστασι προαπόλαυσις, στὴν ἴδια διάθεσι, ποὺ σήμερα συμπυκνώνει τὴ θέλησή τους, στὴν κατάστασι, ποὺ δημιουργεῖ κανεὶς σπρωγμένους ἀπὸ ἐσωτερικὴ παρόρμηση; Πολὺ ἀμφιβάλλομε.

Ἔστειλά στοῦ βιβλιοδέτη καὶ πῆρα 32 κάρτες ταχυδρομικὲς χωρὶς γραμματόσημο. Τί νὰ ζωγραφίζαμε;

Ἀνάφεραν τὰ κάθε λογιῶ χτίρια, τὴ σχολικὴ μας αἴθουσα μὲ τὶς ἐλκυστικὲς πινακίδες τοῦ ἐστιατορίου καὶ τὸ σταυρὸ τοῦ Connewitz. Πρῶτο τὰ ἄφησα νὰ ζωγραφίσουν αὐτὸν τὸν παλιὸ, τὸν πέτρινο σταυρὸ, τὸ ἀξιοθέατο αὐτὸ τοῦ προαστείου μας, ποὺ δίπλα του ξαπόστανε λίγο ὁ ἀγωγιάτης, ποὺ ἔφερενε τοὺς πανηγυριῶτες ἀπὸ τὴ Νυνεμβέργη ἢ τὸ Ansburg στὴν ἐμποροπανήγυρι τῆς Λειψίας, ἀντικρῦζοντας τὰ κωδωνοστάσια τῆς Λειψίας. Μερικὰ παιδιά τὰ ἔστειλα μὲ τὰ τετράδιά τους στὸν πέτρινο σταυρὸ. Γυρίζοντας μοῦ ἔφεραν καὶ σωστὰ καὶ λαθεμένα. Μὲ κοινὴ ἐργασίαν τὸν κάναμε τὸ «σταυρὸ» στὸν πίνακα, ὅπως τὸν εἶχαμε στὸ χαρτὶ ἐτοιμάσι καὶ ἰχνογραφῆσαμε κατόπι μερικὰ ταχυδρομικὰ δελτάρια.

Ἄλλα παιδιά τὰ ἄφησα νὰ ζωγραφίσουν ἀπὸ δεῦτερο πίνακα. «Ἡ Λειψία στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Μεσαίωνα». Ἀπὸ τὸ σκίτσο αὐτὸ θὰ μάθαιναν τὰ παιδιά, πὼς ἡ Λειψία χροσταίει τὸ χτίσιμό της καὶ τὴν ἀνάπτυξή της σὲ δυὸ εὐνοϊκὰ περιστατικά: Στὴν τοποθεσίαν της δίπλα σὲ νερὰ μὲ ἀφθονα ψάρια καὶ σ' ἓνα σπουδαῖο σταυροδρόμι Χάλλη—Πράγα καὶ Νυνεμβέργη—Lübeck. Ἄν τ' ἄφηνα νὰ κάμουν αὐτὸ

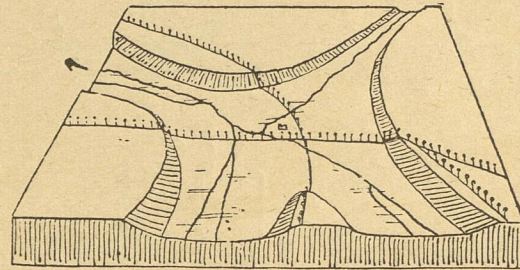
τὸ σκίτσο πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες θὰ ἦταν μιὰ ἄσκηση γιὰ τὴν ἄσκηση. Τώρα ἔχουν μπροστά τους νόημα καὶ σκοπὸ τῆς ἐργασίας: τὸ σκίτσο μπορεῖ νὰ σᾶς βοηθήσῃ νὰ φτιάσετε μιὰ κάρτα πολὺ διδαχτικὴ. Τὰ παιδιά ξαίρανε, πὼς μονάχα τὶς πετυχημένες κάρτες θὰ παρουσιάζαμε στοὺς ξένους μας. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ τοὺς κεντρίζει καὶ ἡ φιλοτιμία τους γίνεται βοηθός μου καὶ τὰ σπρώχνει νὰ κάμουν ἄρτια καὶ παστρική ἐργασία! Λοιπὸν νά, καιρὸς νὰ κάμω ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ δουλειὰ καὶ κάτι, πὸν τῶχα πρόγραμμα γιὰ τὶς ἐρχόμενες ἐβδομάδες· μποροῦσα τώρα νὰ τὰ βάνω νὰ ἰχνογραφῆσουν τὴ σιλουέτα τῆς Λειψίας ἀπὸ διάφορα σημεία. Βάναμε μπρός μας τὸν πατριδογνωστικὸ ἄτλαντα καὶ φανταστήκαμε, πὼς φαίνεται ἡ Λειψία ἀπὸ τὸ μνημεῖο τῆς μάχης. Κοιτάζοντας ἀπ' τὸ παράθυρο τοῦ σχολείου κάμαμε μερικὲς ἀσκήσεις στὴν ἰχνογράφηση διαγράμματος, καὶ τελειοποιηθήκαμε στὴν τέχνη συνεχίζοντας τὴν ἄσκηση μπρὸς στὴν πόρτα τοῦ σχολείου. Ἐφτιάσα μιὰ φανταστικὴ πόλη. Μὲ τὰ ξύλινα σπιτάκια καὶ τὶς ἐκκλησίες, πὸν εἶχαμε στὸ κουτὶ τῶν παιχνιδιῶν. Τὰ ἔβανα κατόπι νὰ ἰχνογραφῆσουν τὶς γραμμές, πὸν ἐνώνουν τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν.

Καὶ ξεκινώντας ἀπὸ δῶ μὲ θαρρετὸ βῆμα μπῆκα ἴσια στὸ δύσκολο θέμα: Κοιτάξετε τὸ χάρτη σας. Πάρτε τὸ μνημεῖο· ἀπὸ κεῖ νὰ φέρετε γραμμές, σὰν ἀχτίνες, στὰ πιδ σπουδαῖα χτίρια τῆς πόλης. Μὲ τὸ χάρακά σας. Οἱ ἀχτίνες, πὸν τραβάτε ἀπὸ τὸ μνημεῖο, σᾶς βοηθοῦν, γιατί σᾶς δίνουν μερικὰ σημεία τοῦ διαγράμματος, πὸν θὰ κάμετε. Ὑστερα προσπαθῆτε νὰ τοποθετήσετε παράλληλα ὅλα ὅσα φαίνονται ἀπὸ τὸ μνημεῖο! Μιὰ δουλειὰ σατανικὰ δύσκολη. Ἀλλὰ ὀρμώντας μὲ ὄρεξη ἔχεις ἐξασφαλισμένη τὴ μισὴ νίκη.

Ὅταν ἦμουν διδασκαλιστής, εἶχαμε ἕνα γυμναστή, πὸν εἶχε γιὰ διδαχτικὸ ἀξίωμα: Ὅσον τὰ δύσκολα στὰ εὐκολα. Ἐλεγε: Ἄμα ἔχω, νὰ μάθω ἕνα παιδί, νὰ πηδάῃ ἕνα ἐμπόδιο ὕψος 1,20 μ., δὲν τοῦ βαίνω πρῶτὰ τὸ ἐμπόδιο 1 ἢ 1.10, παρὰ 1.50 καὶ τὸ ἀφήνω νὰ παιδεύεται· τὸ 1.20 τὸ παίρνει κατόπι παίζοντας. Ἀλήθεια ἔχει κι ἐδῶ μέσα κάτι σωστό. Ἰδια

λοιπὸν τόλμησα κι ἐγὼ νὰ μπῶ ἴσια στὸ σκοτεινὸ διάγραμμα μιᾶς μεγαλοπόλης μὲ τὶς κατακομματιασμένες γραμμές της.

Γιὰ τὰ μισὰ καὶ παραπάνω παιδιά τῆς τάξης τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν καταστροφικὸ, μὰ μερικοὶ προικισμένοι ἔδειξαν, πὼς τὰ χτίρια, πὸν εἶχαν πρессиριστῆ στὸ σχέδιο τῆς πόλης καὶ εἶχαν γίνει ἐπιφάνεια μποροῦσαν νὰ ξανασηκωθοῦν. Τὰ καλύτερα σκίτσα τὰ ἰχνογραφήσαμε στὸν πίνακα καὶ τὰ διορθώσαμε μὲ κοινὴ ἐργασία. Τὸ γύρισμα στὰ θρανία γιὰ διόρθωση ἦταν φυσικὰ μισοδουλειὰ στὰ χαμένα, τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρῶι πήραμε τὰ τετράδιά μας καὶ κάναμε ἕναν περὶπατο στὸ μνημεῖο, γιὰ νὰ παραβάλωμε αὐτὸ, πὸν εἶχαμε

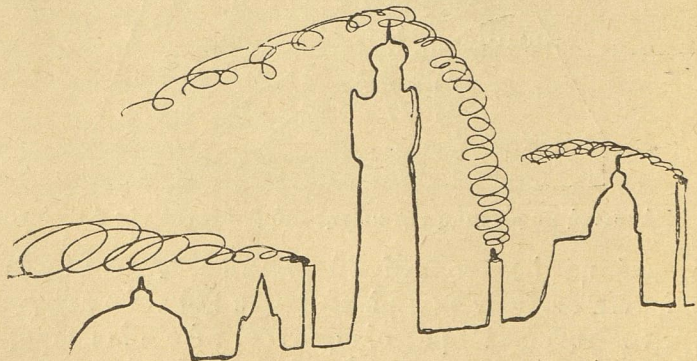
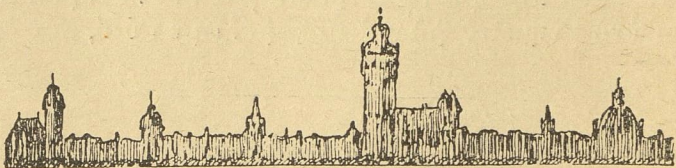
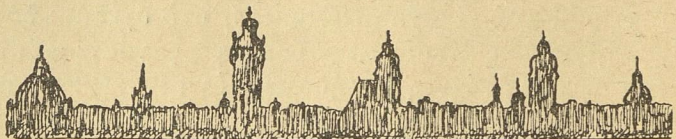

Πλαστικὴ παράσταση τῆς κοίτης στὸ βαθύπεδο τῆς Λειψίας.

ἰχνογράφηση, μὲ κείνο, πὸν θὰ βλέπαμε. Ἀπὸ τὴν ἀντιπαράβολή τῶν σκίτσων μας μὲ τὰ χτίρια καὶ τοὺς πύργους τῆς πραγματικότητας εἶδαμε ὀλοφάνερο, πὼς ὅλοι εἶχαμε θαλασσοψοῦν σὲ μερικὰ σημεία. Κι ἐγὼ. Μὰ τί πειράζει; Τὰ παιδιά δὲν πρέπει νὰ βλέπουν στὸ δάσκαλο τὸν παντογνώστη καὶ παντοδύναμο παρὰ ἕναν πὸν καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες γιὰ πρόοδο. Διορθώσαμε τὶς πλάνες μας κι ὕστερα ἀπὸ πολὺ ψιλοδούλεμα καὶ ξαναφτιάσιμο ἔδωσα τελικὰ τὴν ἄδεια σὲ μερικὰ παιδιά, νὰ μεταφέρουν τὸ σκίτσο ἀπ' τὸ τετράδιό τους στὸ δελτάριο. Δὲν εἶναι διασκεδαστικὸ τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ τρία σκίτσα; Πὼς προσπαθεῖ ὁ καπνὸς τῆς μεσιανῆς καμινάδας, νὰ ξεπεράσῃ τὸ φουγάρο τοῦ δημαρχείου, πὸν ὑψώνεται λίγα χιλιόμετρα πρὸ πέρα!

Γιὰ ἓνα παιδί τὸ κυριώτερο μέρος τοῦ διαγράμματος εἶ-
ναι ἡ καμινάδα, πὺ καπνίζει.

Ἄμα ἤρθε ἡ σειρὰ νὰ ἰχνογραφήσωμε τέτια διαγράμ-
ματα τῆς Λειψίας κ' ἀπὸ Ἀνατολή, Δύση καὶ Βοριά, δὲ χρειά-

Ἄλλες τρεῖς ἀπόψεις. Πάνω καὶ κάτω ἡ γραμμὴ, πὺ παρουσιάζουν οἱ στέγες τῆς Λειψίας ἀπὸ τὸ μνημεῖο τῆς μάχης τῆς Λειψίας. Στὴ μέση ἡ Λειψία ὅπως παρουσιάζεται, ὅταν τὴν κοιτάζης ἀπὸ δυτικά.

στηκε νὰ ρωτήσω ποιὸς θέλει νὰ κάμη αὐτὴ τὴ δουλειά. Ὁ ἓνας εἶχε μιὰ θεῖα στὸ Lindenau, ὁ ἄλλος ἓνα θεῖο σιδηροδρομικὸ στὸ Engelsdorf, καὶ πήγανε τ' ἀπόγευμα νὰ ἰχνογραφήσουν σκίτσα, νὰ δημιουργήσουν ὑπόδειγμα γιὰ τὶς κάρτες. Καὶ μάθανε χωρὶς νᾶναι σκοπὸς τους καὶ τὴν πατρίδα τους.

Κι αὐτὸ τὸ χωρὶς νᾶναι σκοπὸς εἶναι τὸ οὐσιαστικόν.

Μὲ μεγάλη εὐκολία μαθαίνει τὸ παιδί στὸ παιχνίδι ἢ σ' ἓνα ἔργο, πὺ ἔχει ρόλο. Θέλει νᾶναι ληστής ἢ χωροφύλακας ἢ καρτοβιομήχανος· ποτὲ ὅμως παραγέμισμα τοῦ θρανίου. Καὶ ὅσα ὁμορφα μαθαίνει εἶναι ἐφόδια καὶ προπαρασκευὴ γιὰ νέα καὶ χαρωπὰ περιστατικά, πὺ θὰ ζήση σ' ἄλλα μαθήματα.

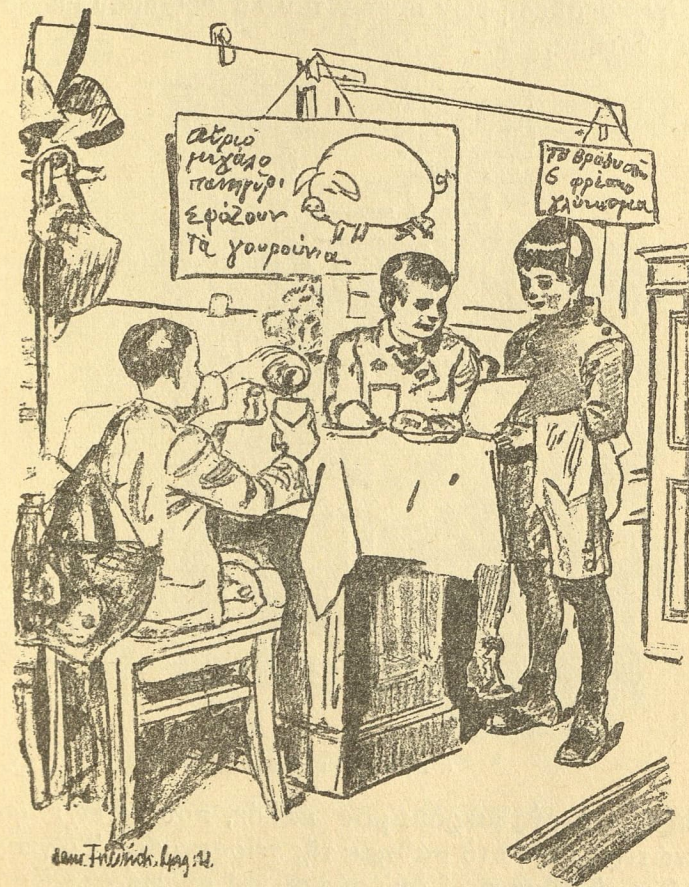
Ἀριθμητική.

Οἱ ξένοι μας δώσανε εξετάσεις στὴν πατριδογνωσία καὶ γιὰ βραβεῖο τοὺς βάνανε, νὰ διαλέξουν τὶς ὠραιότερες κάρτες. Ρίχνοντας βλέμμα στὶς πινακίδες, ποὺ στολίζουν γύρω τὴν αἴθουσα, σταματᾷ ὁ Γιαννάκης στὸν τιμοκατάλογο καὶ τὸν διαβάζει μὲ προσοχή. Ἔτσι φαίνεται χωρὶς πολλὰ τί ἀληθινὸς εἶναι ὁ λόγος, ποὺ λέει, πὼς ὁ ἄνθρωπος δείχνει τὴ μεγαλύτερη εὐλάβεια τὴ στιγμή, ποὺ διαβάζει τὸν κατάλογο μὲ τὰ φαγιά.

Ὁ Γιαννάκης παραγγέλνει πρῶτα μιὰ σούπα μιζέλια—γουρουνίσια αὐτὰ καὶ λέει νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν κατόπι ἓνα μεγάλο κομμάτι ψητὸ λουκάνικο. Τὸ γκαρσόνι τὸν ρωτᾷ, ἂν θὰ πιῆ τίποτε ἄφοῦ σκέφτηκε πολλὴ ὥρα, τοῦ παράγγειλε μιὰ σοκολάτα. Ὁ ἄλλος, ὁ Werner μας, τὰ διαβάζει ὅλα καὶ παραγγέλνει χίνα παραγεμιστή. Αὐτὸς ὁ καλοφαγὰς σίγουρα δὲν εἶναι ἀπὸ ὑπαλληλικὴ οἰκογένεια, ἀπὸ τέτια εἶναι χωρὶς πολλὰ ὁ πρῶτος. Σήμερα βέβαια δὲ δίνουμε καμιὰ σημασία στὴ λιτότητα, γιὰ τὰ φαγιά, ποὺ σεοβίρομε εἶναι φανταστικά. Τοῦ Werner τοῦ ἄρῆσουν καὶ τὰ γλυκίσματα καὶ παραγγέλνει μιὰ αὐγόπητα. Ὡστόσο, ὅπως εἶπαμε, ἐπιτρέπεται σήμερα ἡ κατάχρηση, γιὰ τὴν δὲ βλάπτει οὔτε τὸ στομάχι οὔτε τὴν τσέπη. Στὸ διάλεγμα τῶν πιωτῶν φανερώθηκε αὐτὸς ὁ μικρὸς ξένος γιὰ κατεργάρι, γιὰ τὴν δὲν παράγγειλε οὔτε σοκολάτα οὔτε λεμονάδα, παρὰ ποτήρι γάλα, γιὰ τὴν ἤξαιρε, πὼς εἶχαμε στὴ ντουλάπα τοῦ σχολείου ἓνα γιὰλὶ γάλα. Ἐόδεψα λίγα κέρματα γιὰ νὰ

μπάσω στὶς σκηνὲς τοῦ ἐστιατορίου λίγο νατουραλισμό. Σὲ τούτη λοιπὸν τὴν περίπτωσι δὲν ἔχομε νὰ παιδεύωμε τὴ φαντασία.

Οἱ ξένοι μας σταματοῦν τὰ φαγιά, μὰ παραγγέλνουν ἀκόμη γλυκίσματα, μπισκότα καὶ κόκ.

Θὰ φᾶν οἱ κύριοι;

Ὡραῖα! Γιὰ λόγους μαθηματικὸς δὲν πρέπει νὰναι ὁ λογαριασμὸς πολὺ ἀπλός. Ὑστερα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μαρκάρισμα τῶν φαγιῶν ἔρχεται ἀμέσως τὸ δυσάρεστο τέλος.

«Νὰ σὰς κάμω τὸ λογαριασμό;» ρωτᾷ τὸ γκαρσόνι μὲ τὴν πετσέτα στὸ χέρι.

Τώρα ἦρθε ἡ ὥρα μου. Τώρα πρέπει νὰ ἐξελιχτῆ ἡ μικρὴ κωμωδία σὲ κάτι διδαχτικό, πὸν θὰ δώση στὰ παιδιὰ κάτι νέο: Τὴν πρόσθεση τῶν ποσῶν τοῦ λογαριαμοῦ μὲ τὸ δεκαδικὸ σύστημα.

« Τὸ λογαριασμό! »

Μοιράζω στοὺς μικροὺς μου μπλόκ, πὸν τὰ εἶχε φτιάση μιὰ ἀνώτερη τάξη στὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας. Τὸ γκαρσόνι ἀραδιάζει τί φάγανε οἱ δυὸ κύριοι καὶ σημειώνει. Καθένας ἀπ' τοὺς 32 εἶναι ἐλεγκτῆς καὶ σημειώνει εὐσυνειδήτητα τὰ λάθη, πὸν κάνει τὸ γκαρσόνι στὴν πρόσθεση.

Ἀρχίζομε ἀπὸ τὸ λογαριαμὸ τοῦ Γιαννάκη: Σούπα μιζέλια—γουρουνίσια αὐτιά 20 πφ., ψητὸ λουκάνικο 1 μάρκο,

Γιὰ ἀρχιγκαρσόνια: Τὰ πίκολα μαθαίνουν νὰ προσθέτουν!

μιὰ τσάσκα σοκολάτα 45 πφ., ἓνα γλύκισμα 30 πφ., μιὰ φέτα ψωμι 5 πφ.

Τρεῖς ἀπὸ τὴν τάξη σηκώνουν τὸ χέρι μὲ φόρα:

«Ξαίρω πῶς τὰ γράφει τὸ γκαρσόνι! Οἱ ἀριθμοὶ ἓνας κάτω ἀπ' τὸν ἄλλο! Κατόπι γραμμὴ!»

Τὰ τρία ἔξυπνα παιδιὰ πρέπει, νὰ μᾶς τὸ κάμουν στὸν πίνακα. Βέβαια τὶς τιμὲς τὶς ἔγραψαν σωστὰ «τὴ μιὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἄλλη», ὅπως καὶ στὸν τιμοκατάλογο. Μὰ ὅταν κάμανε

τὸ τόλμημα νὰ προσθέσουν ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω δὲ βγαίνουν. Στὴ μιὰ σειρά ἦταν μάρκο ὕστερα πφέννιχ! Μιὰ ρούσικη σαλάτα! Δὲ λείει τίποτε.

Τώρα τὰ μπάζω τὰ ἀνθρωπάκια μου στὸ μεγάλο μυστικό. Τοὺς μαρτυράω, πὼς τὸ μάρκο τὸ γράφομε καὶ 1,00 M. καὶ μάλιστα, πὼς εἶναι ἀναγκασμένος, ὅποιος ἔχει νὰ προσθέσει ποσὰ ἀνάμιχτα μόνο αὐτὴ τὴ μέθοδο νὰ ἐφαρμόσει στὴ γραφτὴ πρόσθεση! Τώρα γράφομε ὅλα τὰ ξεχωριστὰ ποσὰ σύμφωνα μὲ τὴ συνταγὴ μου καὶ δίνουμε στὸν τιμοκατάλογο τὴ μορφή, ποὺ παρουσιάζει στὴ σελ. 23.

Τὰ παιδιὰ μένουν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ σὰν βλέπουν, πὼς πηγαίνω τώρα στὸν πίνακα παίζοντας ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω καὶ ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω καὶ πὼς τὸ ἄθροισμα σὲ πφέννιχ εἶναι τὸ ἴδιο, ποὺ βρίσκομε σπάζοντας τὸ κεφάλι μας.

Αὐτὰ τὰ μάγια κάνουν ξεχωριστὴ ἐντύπωση στοὺς μικροὺς. Τὸ νεωτερισμὸ αὐτὸ τὸν βρίσκουν πολὺ πρακτικό. Γιατὶ ἡ ὁρμὴ νὰ χρησιμοποιοῦν μὲ προφύλαξη τὸ ἀγαπητὸ τους κεφαλάκι εἶναι βαλμένη μέσα στὸ αἷμα τους. Τὸ παίρνουν μυρουδιά, πὼς αὐτὸς ὁ τρόπος δὲν εἶναι μόνο γιὰ τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ξενοδόχου παρὰ γιὰ κάθε πρόσθεση.

Τί θαῦμα μπρὸς στὰ μάτια τῆς μικρῆς συντροφιάς!

Σὲ λίγο μαθαίνουν τὴ σημασία, ποὺ ἔχει τὸ κόμμα, αὐτὸ τὸ μικροῦτσικο σημαδάκι, ποὺ γλιτώνει τὰ γκαρσόνια καὶ τοὺς ἐμπόρους ἀπὸ τὸ βάσανο: νὰ λογαριάζουν μὲ τὸ νοῦ. Ἐνα σημαδάκι, σὰν ἀτίμητος βοηθὸς ἐκείνου, ποὺ δὲν τὰ καταφέρνει, νὰ λογαριάσει ἀπ' ἔξω, ἢ τοῦ ἄλλου, ποὺ βιάζεται νὰ τελειώσῃ! Ἐνα σημαδάκι, ποὺ προστατεύει τὴ φαιὰ οὐσία τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ! Ἐνα σημαδάκι ποὺ οἰκονομεῖ τὸν καιρὸ. Πελάτες καὶ καταστηματαρχεὶ θὰ τραβοῦσαν τὰ μαλλιά τους ἂν δὲ βρίσκόταν, σὲ μιὰ εὐτυχισμένη στιγμὴ τῆς ἀνθρωπότητος, αὐτὸ τὸ κόμμα! Ὅλοι οἱ τραπεζιτικοὶ ὑπάλληλοι θὰ πηγαίνανε στὸ φρενοκομεῖο, ἂν τοὺς ἀφαιροῦσε κανεὶς αὐτὸ τὸ στολίδι καὶ τὰ μηδενικά.

Τώρα κάνουμε τὸ λογαριασμὸ τοῦ δεύτερου ξένου σύμφωνα μὲ τὸ νέο τρόπο:

Χήνα παραγεμιστὴ.....	3,00 M.
1 ποτήρι γάλα.....	0,20 »
Αὐγόπητα.....	0,65 »
1 Μπισκότο.....	0,25 »
	<hr/>
	4,10

Καθένας ἀπ' τοὺς 32 μαθητὲς μου παίρνει τὴν ἄδεια, νὰ διαλέξῃ τρία ὡς τέσσερα φαγιὰ καὶ πιотὰ καὶ βρίσκομε μαζί, μὲ τὴ νέα γλήγορη μέθοδο, πόσα ξώδεψε καθένας. Δύο ὥρες ἔχομε, ποὺ κάνουμε αὐτὴ τὴ δουλειά. Πότε πέρασαν!

Μᾶς φαίνεται σὰν ν' ἀρχίσαμε τώρα. Καὶ ποιὸς δὲ θὰ λογαριάσει μὲ χαρὰ, σὰν τοῦ δίνανε μιὰ μέθοδο, ποὺ μ' αὐτὴ τὸ χέρι καὶ τὸ μολύβι τρέχει πιὸ γρήγορα ἀπ' τὸ νοῦ! Λογαριάζομε ἄλλη μιὰ φορὰ δυὸ ὥρες, μὰ τὰ παιδιὰ δὲν τὴν αἰσθάνονται τὴν ἄσκηση, ποὺ κάνουμε, σὰν ἕνα πληχτικὸ γύμνασμα. Ἄλλωστε ἐμεῖς δὲν κάνουμε ἀριθμητικὴ. Τὰ παιδιὰ παίζουν «γκαρσόνι». Καὶ τὸ παιχνίδι ὅσο καὶ νὰ βαστάξῃ δὲν εἶναι ποτὲ πολὺ.

* * *

Τώρα εἶχαμε νὰ ξεβγάλωμε τοὺς ξένους μας. Αὐτοῦ ἐπάνω ἔζησα ἀκόμη μιὰ σκηνή, ποὺ ἄξιζε γιὰ φωτογραφία. Τὸ μικρὸ τὸ γκαρσόνι μας στέκεται σὲ θέση, ποὺ νὰ τὸ προσέξουν οἱ ξένοι. Στὸ πρόσωπό του εἶναι ξεχυμένη ἀνείπωτη μελαγχολία. Ἴδια σὰν τὸν καλὸ τὸν Clown Grock.

Καὶ στὴ στιγμὴ μιλεῖ:

«Μὰ δὲν ἔχει καθόλου πουρμπουάρ;»

Ἄ! Φυσικὰ δὲν τὸ στοχαστήκαμε. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τοῦ κρατήσωμε τὰ ποσοστά, ποὺ τοῦ ἀνήκουν γιὰ τὴν περιποίηση! Ἄλλωστε ὁ κατάλογος τὸ λείει καθαρὰ στὸ τέλος «10 ο)ο παίρνει τὸ γκαρσόνι γιὰ τὴν περιποίηση.» Ἀπὸ τὸ Γιαννάκη λοιπόν, ποὺ ξώδεψε δυὸ μάρκα ἔχει νὰ πάρῃ 20 πφέννιχ, ἀπὸ τὸ Werner κάνει νὰ πάρῃ 41 πφ. Τώρα λογα-

ριάζουν κι οί 32 τὰ ποσοστὰ γιά τήν περιποίηση. Καί τοῦ γκαρσονιοῦ γελᾶνε καί τ' αὐτίσ του.

Καί κάτι ἄλλο πρέπει νά προσέξετε, εἶπα στὰ παιδιά· τὰ γκαρσονιά συνηθίζουν νά κάνουν στρογγυλὸ λογαριασμὸ καί μάλιστα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ τους κατατσούνη τὸν στρογγυλεύουν ὅλο πρὸς τὰ πάνω. Γι' αὐτὸ πρέπει νά ρίχνη κανεῖς σὲ πολλοὺς λογαριασμοὺς καί δευτέρη ματιά. (Καλύτερα νά μὴν τὴν ἔρριχνα αὐτὴ τῆ σκέψη γιά τὸ στρογγύλεμα γιὰτὶ μ' αὐτὴ τάραξα στὸ μυαλὸ ἐνὸς παιδιοῦ τοὺς αἰώνιους νόμους τῆς ἀκριβολογημένης μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Τὸ πῆρε γραμμὴ καί ἤθελε πάντα νά στρογγυλεύη, ὅταν πῆγαινε στὸ μπακάλικο κι ἄς μὴν εἶχε τὸ στρογγύλεμα καμιὰ σχέση μὲ τὸ γκαρσόνι. (Ἄπὸ ὠρισμένα αἴτια, ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχὴ τους στὴν ιδιοσυγκρασία του, τοῦ ἄρесе ὑπερβολικὰ ἢ ἀριθμητικῆ: πάνω—κάτω).

Στὸ τέλος τοὺς ἔκαμα καί μιὰ ἀκόμη ὀλότελα ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστηση.

«Τώρα νά προσθέσωμε μιὰ φορὰ ὅλα ὅσα φάγαμε ὅλοι μας!»

Τόσοι ἀριθμοὶ δὲ χωροῦσαν στὸ μπλόκ, ἓνας κάτω ἀπ' τὸν ἄλλο. Τί νά κάμωμε; Ἀνακαλύψανε, πὼς μποροῦμε νά κόψωμε μιὰ στήλη ψηλὴ σὲ δύο.

Τὸ πράμα τοὺς ἦρθε λίγο δύσκολο, μὰ τὸ κατορθώσανε. Ἡ μεταφορὰ τῶν ἀθροισμάτων ἀπὸ σελίδα σὲ σελίδα, σὰν σὲ λογιστικὰ βιβλία, τὰ ἔκαμε τὰ παιδιά ἔμπορους μὲ δίπλωμα.

Ἐπρεπε νά τοὺς δώσω δουλειὰ στὸ σπίτι γιά νά τὴν φέρουν τὴν ἄλλη μέρα;

Ἄν ἦταν κι ἓνας μόνον μαθητῆς, ποὺ γυρίζοντας στὸ σπίτι, δὲ θὰ παρακαλοῦσε τοὺς γονιοὺς του, νά τοῦ ποῦνε ἀριθμοὺς μὲ μάρκα καί πφέννιχ, γιὰτὶ θέλει νά τοὺς δείξη, πὼς τοὺς γράφουν, τὸν ἓνα ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἄλλο, καί πὼς τοὺς προσθέτουν, τότε ἢ διδασκαλία μου δὲ θᾶχε πετύχη καί πολλὰ πράματα!

Ἡ διδαχτικὴ ἐργασία πρέπει νά τὰ παίρνη ἀπὸ πίσω τὰ

παιδιά. Τοὺς μαθητῆς πρέπει νά τοὺς φέρωμε στὴν ἀνάγκη νά φθονοῦν σήμερα τὸ γκαρσόνι καί τὸν ἔμπορο γιά τὴ εὐτυχία τους: ποὺ μποροῦν νά προσθέτουν ἀπ' τὸ πρῶν ὡς τὸ βράδυ ἀριθμοὺς. Κάθε κατάκτηση ἀπάνω σὲ μιὰ νέα, μικρὴ γνώση πρέπει νά εἶναι ἀναγκαστικὰ μιὰ ζήση, ποὺ περνώντας νά ἀφήνη στὴν ψυχὴ βαθιὰ ἀπήχηση.

Καί τὴν αὐριανή; Ἄ, τὴν ταχινὴ θὰ βροῦμε πάλι κάτι εὐχάριστο. Αὐριο θὰ τ' ἀφήσω νά βροῦνε πόσο ξεπερνάει ὁ λογαριασμὸς τοῦ Werner τὸ λογαριασμὸ τοῦ Γιαννάκη. Αὐριο λοιπὸν θὰ πρόκειται γιά τὰ μυστήρια τῆς ἀφαίρεσης. Ἐπειτα θὰ ξανακάνωμε τοὺς 32 χτεσινοὺς λογαριασμοὺς καί θὰ βροῦμε πόσα ρέστα θὰ ἔπαιρνε ὁ καθένας ἄμα πλήρωνε ἓνα δεκάρικο. Βέβαια εἶναι μπερδεψοδουλειὰ τρία μηδενικὰ ἀπὸ πάνω γιὰτὶ μόνον ἓνας πολὺ ἔυπνος μπορεῖ νά ἀφαιρέση ἀπὸ κεῖ ποὺ δὲν ὑτάρχει τίποτε. Ὡστόσο θὰ ἤμασταν γιά τὰ πανηγύρια, ἂν τὰ παιδιά δὲν ἀποχτοῦσαν ἀπὸ νωρὶς τὴν ἱκανότητα, νά λογαριάζουν δροσάτα καί χαρούμενα μὲ τὰ πολλὰ μηδενικὰ.

Βιογνωσία.

Υπάρχουν πιδό ελκυστικά μέσα παρὰ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους; Γιατὶ τότε ἐμεῖς οἱ δασκάλοι μπάζουμε στὶς τάξεις τόσο πολὺ ζωγραφισμένα καὶ μπαλσαμωμένα καὶ σπάνια ὀλόσωμους ἀνθρώπους; Ἡ ἀπαίτηση: Ἀνοιξτε τὶς πόρτες τοῦ σχολείου! πραγματοποιήθηκε ὡς ἓνα μέρος. Οἱ τάξεις βγαίνουνε βόλτα καὶ κάνουνε πορείες· παραμένουνε στὸ ὑπαιθρο ὅσο καὶ περισσότερο μποροῦν. Ὡστόσο στὴν αἴθουσα μέσα σπάνια μπάζουν ἀπ' τὴ ζωὴ ὅ,τι ζῆ. Μιὰ ζωντανὴ γάτα, ἰδοὺ τί φέρουν τὸ πολὺ πολὺ στὰ παιδιὰ, ἀν ἀποφασίσουν νὰ μπάσουν κάτι ζωντανὸ στὸ σχολεῖο. Ὡστόσο μένει ἀκόμη κλειστὴ κατὰ τὸ πλεῖστο ἢ πόρτα τοῦ σχολεῖοῦ στὰ πιδό ἐνδιαφέροντα διδαχτικὰ μέσα.

Κάθε μορφωμένος ἀνθρώπος, ἄς τὸν πάρωμε, ὅπως εἶναι, δημιουργὸς ἢ μηχανικὸς ἐργάτης, πρωτοπόρος ἢ ἀκόλουθος, ἀφέντης ἢ ὑπηρέτης, μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξη πάρα πολλὰ. Καὶ κάθε μορφωμένος ἀνθρώπος μαθαίνει στὰ παιδιὰ περισσότερα ἀπ' ὅ,τι τοὺς μαθαίνουν οἱ ἱστορίες καὶ τὰ βιβλία. Τὸ γεωργὸ βέβαια τὸν ἀναζητοῦμε στὸ χωράφι, συζητοῦμε μαζί του καὶ διαφωτιζόμαστε γιὰ ἓνα καὶ ἄλλο, πὺν παλέβει. Καὶ τὸν πεταλωτὴ τὸν βρίσκουμε στὸ χωριὸ ἀπάνω ἐκεῖ, πὺν πεταλώνει τ' ἄλογα καὶ κάνουμε ἄλῶνι γύρω του λαχταρώντας νὰ γνωρίσωμε τὴ δουλειὰ του. Καὶ ὅταν βρεθοῦμε σὲ μιὰ πάροδο, πὺν χτίζεται ἓνα γιαπί, γουρλώνουμε κατὰ τὸ χτίστη παλέβοντας νὰ νιώσωμε τὴ σημασία τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης χειρονομίας του. Ὡστόσο δὲν εἶναι σῆμερα πιδό

μπορετό, νὰ δοῦμε χειροτέχνη καὶ ἐργάτη, ἀπάνω στὴ δουλειὰ τους—μέσα στὴ μεγάλη πόλη—καὶ αὐτὸ γιὰτὶ παντοῦ στὸ δρόμο βρίσκεις τριάντα καὶ σαράντα ἀνθρώπους. Καὶ ἀπάνω μας καρφώνει τὰ μάτια τῆς ἢ εὐθύνη, σὰν φάντασμα, πὺν ἀπ' τὶς γριμάτσες του μᾶς κολλάει τρομάρα, ἢ εὐθύνη μὴν πάθουν τίποτε τὰ παιδιὰ. Καὶ αὐτὴ μᾶς συμβουλεύει νὰ ἀποφύγωμε καλύτερα τὸν κίνδυνο. Δὲ μένει τίποτε ἄλλο παρὰ: Νὰ καλέσωμε στὴν αἴθουσα τοὺς ἀνθρώπους, πὺν μποροῦν νὰ μᾶς μάθουν πολλὰ.

Πᾶνε πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε, ὡστόσο ἢ σκηνὴ εἶναι μέσα μου ζωηρὴ, σὰν νὰ τὴν ἔζησα χτές: Ἡμουν δάσκαλος, ἢθελα νὰ διδάξω γιὰ τὸν κλειδαρὰ καὶ ρώτησα τὸ διευθυντὴ τοῦ σχολεῖοῦ, ἀν ἐπιτρεπόταν νὰ φωνάξω ἓνα μάστορη στὴν αἴθουσα. Ὁ προϊστάμενός μου τραβοῦσε τὰ μαλλιά του! Αὐτὸ θὰ ἦταν χρεωκοπία τῆς παιδαγωγικῆς! Ἄς παρασκευαζόμουν τόσο καλά, πὺν νὰ μὴν εἶνε ἀνάγκη νὰ βάνω ξένους ἀνθρώπους σὲ κόπο!.. Θὰ φτάναμε στὸ σημεῖο, νὰ παραδώσωμε τὰ σχολεῖα στοὺς χειροτέχνες!—Ἡ παλιὰ λοιπὸν, ἢ σκουριασμένη θέση: Τὸ σχολεῖο γιὰ τοὺς παιδαγωγούς! Κλεισμένο στοὺς ἄλλους σύγχρονους! Ὁ δάσκαλος χρωστάει νὰ τὰ ξέρη ὅλα καλύτερα!

Τὸ ξεφούρνισα λοιπὸν τὸ μάθημα γιὰ τὸν κλειδαρὰ καὶ ἄς πᾶνε στὴ δουλειὰ τους ὁ ἀρχιμάστορης καὶ οἱ μαστόροι του μὲ τοὺς θησαυροὺς τῆς πείρας των! Γιὰ τὸ ἐπάγγελμά τους θὰ μποροῦσαν νὰ μιλήσουν στὰ παιδιὰ χίλιες φορὲς καλύτερα ἀπὸ μένα· μπορεῖ οἱ περιγραφὲς τους, στὴ μορφὴ, νὰ ἦταν πιδό ἄτεχνες ἀπὸ τὴ δικὴ μου, στὴν οὐσία ὡστόσο, στὴ ζωντάνια καὶ στὴ συναρπαστικότητα σίγουρα θὰ ξεπερνοῦσαν ἀσύγκριτα τὶς δικὲς μου.

Καὶ ἀπ' τ' ἄλλο μέρος ὁ κλειδαρὰς δὲ θᾶταν καὶ ἀντικαταστάτης μου· ἢθελα μόνο νὰ τὸν παρουσιάσω, σὰν ζωντανὸ ἐποπτικὸ μέσο, ἓνα ἐποπτικὸ μέσο μὲ μιλιὰ στὴ θέση τῶν διδαχτικῶν εἰκόνων. Φυσικὰ ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ ἀποχτήση ἀρκετὸ πλοῦτο ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῶν γνώσεων τοῦ χειροτέχνη, ὡστόσο δὲ θὰ μπορέση ποτὲ νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸ

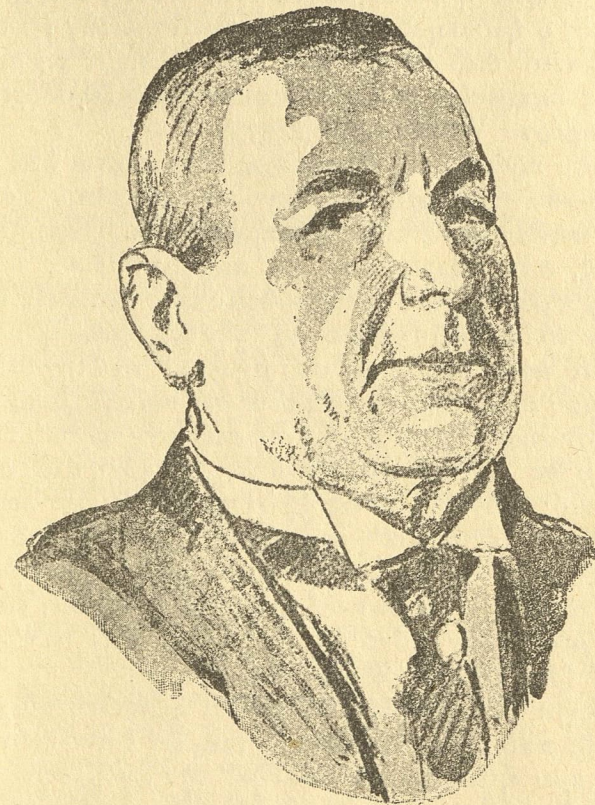
πὸν μπορεῖ ὁ χειροτέχνης, τὸν παλμὸ τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸν ἐρεθισμό, πὸν προκαλεῖ τὸ ἐξωτερικὸ του, ἐκεῖνα τὰ ἐνδιαφέροντα γιατί και πῶς τοῦ ἐπαγγέλματος, αὐτὰ ἀκριβῶς, πὸν τραβοῦν σὲ μέγιστο βαθμὸ τὴν προσοχὴ τῶν παιδιῶν.

Στὰ 1918 ἀναγνωρίστηκε στους δασκάλους τῆς Σαξωνίας τὸ δικαίωμα νὰ διευθύνῃ καθέννας τὴν τάξη του· ἡ ἀναγνώριση αὐτὴ ἦταν ἀνογκαία προϋπόθεση γιὰ ν' ἀνοίξῃ δρόμος σὲ μελετημένα μεταρρυθμιστικὰ πειράματα. Ἡ πρώτη δουλειά, πὸν ἔκανα τότε ἦταν, πὸν ἄνοιξα τὴν πόρτα τοῦ σχολειοῦ καὶ κάλεσα μέσα ἀνθρώπους, πὸν γνώριζαν καὶ μπορούσαν τὸνα καὶ τ' ἄλλο καλύτερα ἀπὸ μένα. Δὲ λησμονῶ τὴν ὥρα, πὸν μᾶς διηγήθηκε ἓνας δασονόμος γιὰ τὸ γεράκι, οὔτε ξεχνῶ μὲ πόση ἔνταση προσέχανε τὰ παιδιά ἓνα ράφτη, μιὰ ἡθοποιό, ἓνα γραμματοκομιστή. Καὶ τί δὲ ρωτήσανε τὰ παιδιά! Κι ἐγὼ ὁ ἴδιος ἤθελα νὰ μάθω ἀπὸ τοὺς ξένους μας κάθε λογῆς! Κι ἀπ' τὸ δικό μου τρόπο βγαίνει καὶ ὠφέλιμο, πὸν μποροῦν τὰ παιδιά νὰ τὸ πάρουν μαζὺ τους ἀπ' τὸ σχολεῖο στὴ ζωὴ: ἡ ἀναγνώριση, πὸς κι ὁ δάσκαλος δὲν τάξιαιρε ὄλα, ἀλλὰ ρωτοῦσε, ρωτοῦσε καὶ ξαναρωτοῦσε, εἶχε ἐνδιαφέρο γιὰ ὄλα, προσπαθοῦσε σὲ κάθε εὐκαιρία νὰ πλαταίνῃ τὴ μόρφωση του.

Ἔξω ἀπ' τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ θεωρῶ, πὸς ἡ μέθοδος νὰ παρουσιάζουμε στὰ παιδιά ἀνθρώπους, πὸν παράγουν μὲ τὸ χέρι ἢ τέτιους, πὸν δημιουργοῦν πνευματικὰ γιὰ νὰ ἀπλώνουν μπρὸς σ'αὐτὰ τὴν πείρα τους ἡ μέθοδος αὐτὴ εἶναι καταλληλότατη γιὰ νὰ μάθουμε στὸ παιδί, νὰ κατανοῇ τὴν κοινωνία. Ὁ διάλογος φέρνει στὴν κατανόηση καὶ μόνο στὴν κατανόηση ἔχει τίς ρίζες τῆς ἡ ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τοῦ καθενός.

* * *

Ἄφοῦ εἶχαμε συζητήση τώρα κάμποσες μέρες γιὰ τὸ ξενοδοχεῖο, τὸ προσωπικό του καὶ τὴν πελατεία του, οἱ μαθητές μου μόνοι τους καταλήξανε στὴ σκέψη: Νάχαμε ἐδῶ ἓνα «ἀληθινὸ γκαρσόνι». Θὰ τὸ ρωτούσαμε γιὰ τὸνα καὶ

John Friedrich. 74, 29.

Τὸ ἀρχιγκαρσόνι, πὸν ἔπαιξε παιδαγωγικὸ ρόλο στὴν τάξη μας.

γιὰ τ' ἄλλο καὶ θὰ μᾶς διηγόταν ἓνα σωρὸ ἐνδιαφέροντα. Τοὺς ἔταξα νὰ τοὺς βρῶ μὲ πρώτη εὐκαιρία ἓνα γκαρσόνι, ὅπως τὸ θέλαμε καὶ νὰ τὸ φέρω στὴν τάξη.

Μὰ μὲ πρόλαβε ἓνας μαθητής. Εἶχε μαζὶ του μιὰ λειψιανὴ ἐφημερίδα. Στὴν Κυριακάτικὴ τῆς εἰκονογραφημένη ἐπιφυλ-

λίδα φιγουράριζε ή φωτογραφία ένδς λαμπροῦ ἀρχιγαρσονιοῦ. Αὐτὸς ὁ ἡλικιωμένος κύριος γιόρτασε τὴν ἑβδομηντάρη χρονὴ ἐπέτειο ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ μαζὺ τὴ σαραντάρη χρονὴ τῆς ὑπηρεσίας του σ' ἓνα συστημένο ξενοδοχεῖο στὴν ἀγορὰ. Ροβέρτο Walther τὸν ἔλεγε.

Τὸ βράδυ πρῶτος καὶ καλύτερος εἶχα πιάσει ἓνα τραπέζι στὴν αἴθουσα—ταβέρνα τοῦ ξενοδοχείου αὐτοῦ καὶ δεχόμενοι τὶς περιποιήσεις τοῦ ἀρχιγαρσονιοῦ. Ἐνας ἡλικιωμένος κύριος, σὰν λαστιχένιος, μὲ παρουσιαστικό, σὰν ἐκείνους τοὺς παλιούς, ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὶς ἐπαύλεις τοὺς κόμητες. Μὲ τρόπο τοῦ διατύπωσα τὴν παράκλησή μου, πὼς τὸν ἤθελα κανὰ δυὸ ὧρες στὸ σχολεῖο νὰ διηγηθῆ στοὺς μαθητὲς μου κάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Μὲ κοίταξε λοξὰ σὰν τὴν τίμια γεροντοκόρη, ποὺ μυρίζεται σωματέμπορο. Τέτιο πράμα—μάρτυρας ὁ Θεός—δὲν τοῦ ξανᾶχε τύχη στὴ ζωὴ του! Στὸ σχολεῖο; Σὰν ἓνα εἶδος ἀξιοπερίεργο ἢ καὶ πειραματικό κουνέλι; Στὸ σχολεῖο πηγαίνουν μπαλσαμωμένες κουροῦνες, ἀμφίβια σὲ γιάλες καὶ μαῖμοῦδες ζωγραφίες, ποτὲ ὅμως ζωντανὰ ἀρχιγαρσονία! Ἀφῆστε, μοῦ εἶπε, νὰ τὸ σκεφτῶ, μὰ μέσα στὸν τόνο του ξεχώρισα κάτι σὰν: ἔξυπνος μποῦφος! Ἄν ὄχι καὶ κοκορόμυαλος!

Δὲν ἀπογοητεύτηκα. Δὲν ἦταν οὔτε ἡ πρώτη οὔτε ἡ δεύτερη φορά, ποὺ ἔγινα κράχτης ζωντανῶν ἐποπτικῶν μέσων. Ἡ πεῖρα μου ἦταν πλατιά. Καὶ μὲ τὴν πρόβλεψη, πὼς θὰ μ' ἀποκρούσει εἶχα κουβαλήσει μαζὺ μου σωρὸ βιβλία, ποὺ εἶχα γραμμένα ὁ ἴδιος. Κάθησα, ὥσπου ἀποτραβήχτηκε ὁ κόσμος καὶ τότε τούκαμα ἓνα παιδαγωγικὸ μάθημα. Προχωρήσαμε λίγο, ὅταν τοῦδειξα σ' ἓνα βιβλίο μου τὴ φωτογραφία τοῦ δασονόμου ἀπάνω ἐκεῖ, ποὺ διηγόταν στὰ παιδιά μου ἓνα κι ἄλλο ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀναμνήσεών του. Μὰ δὲ μοῦλεγε ἀκόμη τὸ ναί. Ξεσκολισμένος στὴν ψυχολογία ἤξαιρα μὲ τὸ παραπάνω τί ἀτοῦ ἔπρεπε νὰ τραβήξει κανεὶς μπρὸς στὸ ἀρχιγαρσονίον ένδς σπουδαίου ξενοδοχείου. Εἶχα μαζὶ μου μεταφράσεις τῶν βιβλίων μου στὴ γαλλικὴ, σουηδική, ἰσπανικὴ—γύρισε μερικὰ φύλλα καὶ—μοῦ ὑποσχέ-

θηκε νὰ εἶναι αὔριο στὶς 10 τὸ πρωὶ στὴν τάξη μου! Μάλιστα, ναί, τὸ ἀρχιγαρσονίον μιᾶς ξακουσμένης ταβέρνας καὶ ἓνας δημοδιδάσκαλος—ἐδῶ πρέπει νάχη κανεὶς τὰ πιστοποιητικά του μαζὶ του!

* * *

Ἦρθε! Τὸν εἶδαν οἱ μαθητὲς καὶ θριάμβεψε μιὰ μοδέρνα παιδαγωγικὴ ιδέα.

Στὴ φωτογραφία φαίνεται, ὅπως καθόταν μπρὸς στὰ παιδιά σὰν μεγαλοσιάνος καὶ τοὺς ἔλεγε ἓνα κι ἄλλο ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις του. Μόλις ἄνοιξε τὸ στόμα του φάνηκε, πὼς ἦταν κουβεντιαστὴς ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τοὺς κοιτᾶνε στὸ στόμα τί θὰ ποῦν. Τὸ πιὸ χτυπητὸ στὴν ἐμφάνισή αὐτῆ, ἦταν, πὼς μπρὸς στὰ παιδιά παρουσιάστηκε ἓνας ἡλικιωμένος κύριος, συμπαθητικὸς καὶ καλόκαρδος, ποὺ μὲ τὸν εὐθυμὸ του τρόπο τὰ πῆρε τὰ παιδιά ἀμέσως μὲ τὸ μέρος του.

Τοὺς διηγῆθηκε τί εἶχε πῆ γι αὐτὸν ὁ δάσκαλος τὸν καιρὸ, ποὺ πῆγαινε στὸ σχολεῖο: Ὁ Ροβέρτος δὲ σταυρώνεται στοὺς λογαριασμούς, αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ ἔμπορος ἢ γαρσονίον! «Στὸ σχολεῖο πρόσεχα πάντα, τὰ μάτια μου τέσσερα, τὰ προβλήματα μου πάντα καλολογαριασμένα, ἔγραφα καθαρά καὶ γιὰ τὸ κάθε τι δὲν περιμένα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ αὐτὸ μ' ὠφέλησε πολὺ, ἀργότερα!»

Τοὺς διηγῆθηκε, πὼς ἄρχισε, πιτσιρίκι, ἀπὸ ἓνα ζαχαροπλαστεῖο στὴ Gera, πὼς κατόπι πῆγε στὶς Βρυξέλλες σ' ἓνα μεγάλο ξενοδοχεῖο γιὰ νὰ μάθῃ γαλλικά, πὼς περνώντας ἀπὸ τὴ Δειψία βρῆκε θέση, πὼς ὑπηρετήσε στρατιώτης στὸ Ehrenbreitstein κοντὰ στὴν Κολωνία καὶ πὼς πέρασε ἐκεῖ χρυσὴ ζωὴ ὄντας ὑπηρετῆς σ' ἓναν ἀξιωματικὸ καὶ γαρσονίον στὸ καζίνο.

«Ὡς ἐδῶ καλά, μὰ ἤθελα νὰ μάθω καὶ ἐγγλέζικα, ὅμως ἓνα ἀρχιγαρσονίον μὲ ὀρμήνεψε: Μὴν πᾶς στὴν Ἀγγλία γιὰτι ἐκεῖ τὰ γαρσονία, ποῦνε Γερμανοί, τὰ βαίνουν νὰ κάνουν τὶς χειρότερες δουλειές, νὰ γιλιζοῦν παπούτσια, νὰ μεταφέ-

ρουν μπαούλα, νὰ κουβαλᾶνε κάρβουνο. Ὡστόσο δὲ βρισκόταν δουλειά, πὺ νὰ μὲ δειλιάση. Ἦθελα νὰ μάθω ἐγγλέζικα! Πῆγα στὸ Λονδίνο καὶ τὰ βρῆκα στραβὰ κι ἀνάποδα, ὅπως μοῦ τᾶχε πῆ, μὰ ἔμαθα μέσα σὲ λίγα χρόνια καλὰ τὴ γλῶσσα κι αὐτὸ ἦταν τὸ ψητό!»

Βαθιὰ ἐντύπωση ἔκαμε στὰ παιδιά, ὅταν τοὺς ἰστόρησε, πῶς τὸν ἔπιασε στὰ ξένα ἢ νοσταλγία καὶ τὸν γύρισε πίσω στὴ Γερμανία καὶ πῶς κατόπι τὸν ἔσπρωξε πάλι στὴν ξενιτεία ἢ θέληση, πὺ εἶχε νὰ τελειοποιήση τὸν ἑαυτό του. Πῆγε στὴν Ἑλβετία· ἔμαθε ὅ,τι εἶχε νὰ μάθῃ καὶ γυρίζοντας καταστάθηκε ὀριστικὰ στὴ Λειψία, γίνηκε ἀρχιγκαρσόνι καὶ μένει σαράντα χρόνια τώρα στὸ ἴδιο ξενοδοχεῖο! Καὶ τώρα, πὺ γιόρτασε τὰ ἐβδομηντὰχρονά του, τὸν συγγαίρουν προσωπικότητες, πὺ κατέχουν ψηλὲς θέσεις, διευθυντὲς μεγάλων ἐπιχειρήσεων μέσα στὴ Λειψία, γνωστοὶ σ' ὅλη τὴ Γερμανία! Ἀλήθεια μιὰ ὄνειρευτὴ ζωὴ γιὰ ἓνα γκαρσόνι. Ἐφτὰ ὀλόκληρα χρόνια δὲ στάθηκε πουθενά, σήμερα ἐδῶ αὐριο ἐκεῖ, ἄδραχνε ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς μόρφωσης καὶ στὴν πατρίδα καὶ στὰ ξένα καὶ κατόπι σαράντα χρόνια θέση στὸ ἴδιο ξενοδοχεῖο!

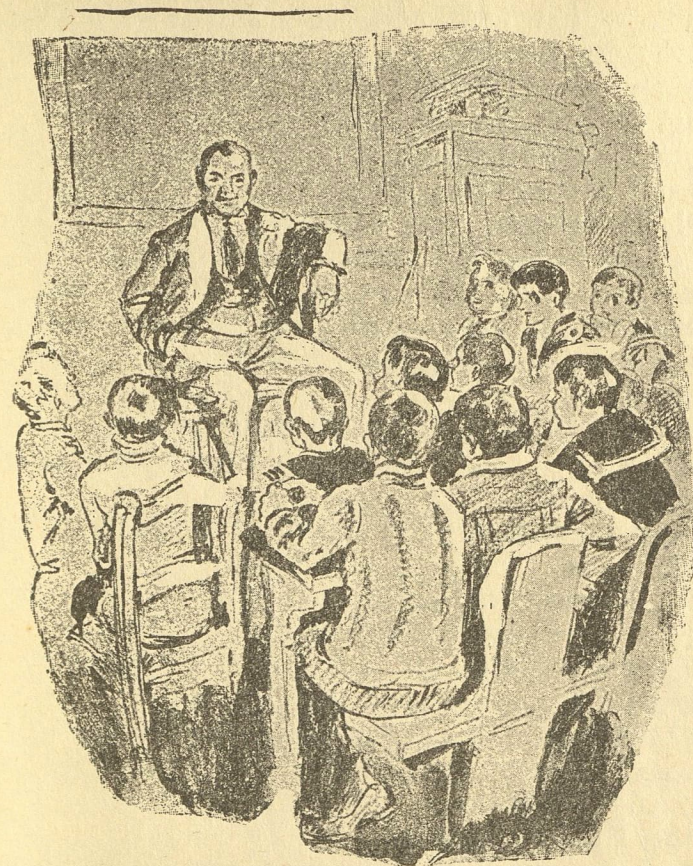
Ὁ ἡλικιωμένος κύριος τελείωσε τὴ διήγησή του. Τὰ παιδιά κάθονταν ἀκούνητα. Χωρὶς ἄλλο εἶχαν διάθεση ν' ἀφουγκραστοῦν ἀκόμη, μὰ ἐγὼ τοὺς ἔδωσα τώρα τὸ λόγο!

«Ἄν θέλῃ κανένας σας νὰ ρωτήσῃ τὸν κύριο, ὀρίστε!»

Ἡ ἐρώτηση — τὸ στοιχεῖο τοῦ παιδιοῦ! Τώρα ἔχει νὰ προσέξῃ ὁ κ. Walther κάτι καλύτερα παρὰ ὅταν τὸν ἐρωτοῦν πελάτες ποῖ φαῖ εἶναι σήμερα καλύτερο.

«Κύριε προϊστάμενε, σᾶς ἔτυχε καμιὰ φορὰ νὰ σπάσετε τίποτε;» Γνήσια παιδικὴ ἐρώτηση.

«Φυσικὰ αὐτὸ δὲ συμβαίνει! Ὡστόσο πολλὲς φορὲς ἔρχονται στὸ ξενοδοχεῖο μου παιδιά χωρὶς ἀνατροφή καὶ αὐτὰ δὲν κάθονται σὲ μιὰ μεριά παρὰ φέρνουν γύρο καὶ μπορεῖ νὰ μπερδευτῇ κανένα στὰ πόδια μου· τότε μπορεῖ νὰ τύχῃ νὰ σπάσω κάτι! Μὰ γιὰ σταθῆτε, ἐδῶ πρέπει νὰ σᾶς ἰστορήσω πόσο ἄσχημα τὰ κατάφερα μιὰ φορὰ!» Καὶ

«Ἄν θέλετε νὰ γενῆτε καὶ σεῖς μιὰ μέρα σπουδαῖοι, τότε...»

τοὺς διηγήθηκε πῶς τοῦ κατακύλησαν ἓνα σωρὸ πιάτα, τὸν καιρό, πὺ δούλευε σ' ἓνα βαπόρι στὴ διώρυγα. Αὐτὸ ἦταν κάτι γιὰ τὰ παιδιά!

«Κύριε προϊστάμενε, κάματε καμιὰ φορὰ λάθος στὸ λογαριασμό;»

Τὸ γκαρσόνι κοντοστέκεται μιὰ στιγμὴ. Τί νὰ θέλῃ νὰ πῆ

τὸ παιδί, νομίζει ἴσως, πὼς ἔκαμα λάθος γιὰ τὸ συμφέρο μου, πὼς στοργγύλεψα τὸ λογαριασμὸ βαίνοντας πολλὰ παραπάνω γιὰ τὸ πουρμπουάρ; Κατόπι τοὺς διηγείται πάλι μιὰ ὁμορφη ἱστοριοῦλα:

«Πραγματικὰ συμβαίνει νὰ κάνω κάποτε λάθος. Ἐνα βράδυ μοῦ λείπανε δέκα μάρκα. Θεέ μου, ποῦ ἔκαμα τὸ λάθος! Ἦ μοῦ πεσε κανὰ δεκάρικο; Ψάχνω κάτω ἀπ' τὰ τραπέζια καὶ βρίσκω μιὰ καρφίτσα μὲ διαμάντια.

Ἐνας χρυσοχόος τὴν ἐχτιμάει γιὰ δέκα χιλιάδες μάρκα! Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ, ποιὸς καθόταν στὸ τραπέζι καὶ πιάνω τὸ τηλέφωνο. Ἐρχεται ἡ κυρία καὶ μοῦ χαρίζει ἕνα κατοστάρικο!»

Ἐνας μαθητῆς, γιὸς διευθυντῆ ἀστυνομίας ἀνασηκώνεται ἀρκετὰ ξαναμμένος καὶ κάνει στὸν ἡλικιωμένο κύριο ἕνα μάθημα δικαίου.

«Στὴν περίπτωσή σας δὲν εἶχατε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσετε τὸ 1)10;»

«Ὅχι, ἀπ' αὐτά, ποῦ βρίσκει κανεὶς μέσα στὸ κατάστημα δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πάρη τίποτε!»

«Κύριε προϊστάμενε, σὰς ἦρθε καμιὰ φορὰ κανέννας μεθυσμένος;»

«Πολλὲς φορὲς! Μὰ δὲν κολλάει τίποτε! Γιατὶ ἂν τοῦ δώσω, μὲ παίρνει ἐμένα ὁ πόλισμαν στὸ τμήμα!»

«Καὶ τότε τί τοὺς λέτε;»

«Ντροπή σας νὰ μεθᾶτε!»

«Σὰς ἦρθε καμιὰ φορὰ κανέννας, ποῦ δὲν πλήρωσε καὶ ἔφυγε κρυφά;»

«Ἐπαθα καὶ κάτι τέτιο, ποῦ θὰ σὰς τὸ διηγηθῶ μὲ στενοχώρια. Ἐνας ἔφυγε χωρὶς νὰ πληρώσῃ. Καὶ τὸ εἶπα σὲ μερικοὺς πελάτες, ποῦ ἦταν στὸ ξενοδοχεῖο. Βάλτε μὲ νοῦ σας τώρα, ποῦ ἦρθε τὴν ἄλλη μέρα καὶ μὲ πλήρωσε! Ἐφυγε ξεχασμένος! Δὲ μπορεῖτε νὰ φασταστήτε πόσο μετανιώνω, ποῦ τὸ εἶχα κάμη λόγο: Πόσο σὲ τρώει ἡ καρδιά σου, ὅταν τὸ δῆς μὲ τὸν καιρὸ πὼς ἀδικόρριχνες ἕναν ἀθῶο!»

Τώρα τσέβδιξε ἕνας μαθητῆς κάτι ἀκατανόητο· ἀκούονταν

λέξεις: λύπη, βαρυφαίνεται, ἔχετε ὄρεξη, μὰ δὲν ἔβρισκε λόγια νὰ διατυπώσῃ σὲ προτάσεις αὐτό, ποῦ ἤθελε νὰ πῇ. Ἦταν ὥστόσο καὶ πραγματικὰ δύσκολο νὰ τὸ ἐκφράσῃ αὐτό, ποῦ εἶχε στὸ νοῦ του τὸ παιδί: Δὲ σὰς βαρυφαίνεται νὰ σερβίρετε στοὺς ξένους τὰ καλοψημένα φαγιὰ τῆ στιγμῆ, ποῦ ἔχετε ὄρεξη ἐσεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὰ φᾶτε;

«Βέβαια τὸ γκαρσόνι γίνεται πότε-πότε φθονερό, γιὰτὶ βλέπει κάποτε στὸ ξενοδοχεῖο καλοπέραση καὶ σπατάλη. Ὅστόσο δὲν τώχουν τὰ γκαρσόνια νὰ πέφτουν τὰ σάλια τους, γιὰ ἕνα φαί. Ἐνα μόνο μοῦ βαρυφαίνεται: νὰ διώχνω τὴ φτώχεια τὴν ὄρα, ποῦ μοῦ χτυπάει τὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου. Ἐκεῖ ἔρχονται ἀκόμη καὶ τὰ μεσάνυχτα φτωχοί, πεντάφτωχοι ἄνθρωποι γιὰ νὰ πουλήσουν σπύρτα καὶ κάθε λογῆς μικροπράματα. Ἐμεῖς τὰ γκαρσόνια δὲν ἔχομε τὴν ἄδεια, νὰ τοὺς ἐπιτρέπωμε τὴν εἴσοδο, γιὰτὶ γίνονται φόρτωμα στοὺς πελάτες, θὰ μὲ πιστέψετε ὅμως, παιδιὰ μου, ἔχω δώση λεπτὰ σὲ πολλοὺς, ποῦ πέρασαν τὶς ψυχρὲς νύχτες ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ ξενοδοχείου!»

Τώρα ἀκούστηκε θόρυβος σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς αἴθουσας. Εἶχα κάμη ἕνα γκροῦπ ἀπὸ τέσσερα παιδιὰ καὶ τοὺς εἶχα δώση ἐντολή: Ὅσο εἶναι ἐδῶ τὸ ἀρχιγκαρσόνι, νὰ κάθεστε ἀμίλητοι καὶ νὰ κρατᾶτε σημειώσεις γιὰ ὅ,τι βλέπετε καὶ ἀκοῦτε. Ἐκθέσεις, ποῦ ξεκινοῦν ἀπὸ τέτια θέση εἶναι πάντα καλές. Γιατὶ ἔχουν βάση μιὰ ζήση, κι εἶναι δοσμένη στὰ παιδιὰ ἡ δυνατότητα νὰ βάλουν στὰ γεγονότα καὶ δικές τους σκέψεις καὶ παραπάνω ὑπάρχει καὶ ζωνερὴ βούληση γιὰ νὰ ἀνακοινώσουν: Κοιτάξτε ἔτσι τὸν εἶδαμε ἐμεῖς τὸν ξένο μας!

Παρουσίασε λοιπὸν ἡ ὀμάδα τὴν ἐκθεσὴ τῆς: «Μὰ σήμερα ἦταν ὠραῖα, σήμερα εἶχαμε στὸ σκολειὸ ἕναν ἀληθινὸ ἀρχισερβιτόρο, τὸν ἔλεγαν κύριο Walther.

Τὸ πρόσωπό του ἦταν χαρούμενο. Φοροῦσε ἄσπρο κολλάρο καὶ σταχτὴ λαιμοδέτη, μαῦρο φράκο καὶ μαῦρο παντελόνι καὶ τὰ παπούτσια του δὲν τὰ βλέπαμε. Τὸ πιδὲ ξεκαρδιστικὸ ἦταν, ὅταν διηγόταν γιὰ τὸ μαθητευόμενό του, πὼς εἶχε στὸ μάτι τὸ καϊμάκι καὶ τὴν ὄρα, ποῦ πῆγε νὰ τὸ

φάη κρυφὰ τὸν τσάκωσε ὁ κ. Walther καὶ τούδωσε μερικὲς γερὲς σβερκιές. Ὁραῖο ἦταν ἐλίσης, ὁ κ. W. πού ἄνοιξε στὸ καράβι πιατάδιο. Τὴν ὥρα, πού κατέβαινε τὴ σκάλα τοῦ βαποριοῦ κρατώντας ἕνα βουνὸ πιάτα, μιὰ σπρωξιὰ ὁ ἄνεμος στὸ καράβι καὶ γύρσιμο κατὰ τὴ μιὰ μεριά. Τότε ξεγλίστρησε καὶ ἔπεσε. Ὅλα κομμάτια! Ὁ κ. Walther μᾶς ἔλεγε, πὼς πρέπει νὰ γράφουμε καλὰ γιὰ νὰ μπροῦμε ἀργότερα νὰ γράφουμε τὸν τιμοκατάλογο ὠραῖα. Καὶ νὰ γίνουμε καὶ εὐγενικοί. Γιατὶ οἱ ἀπότομοι δὲν παίρνουν πεντάρα πουρμπουάρ. Ἐλπίζουμε νὰ ξαναρθῆ σὲ λίγο καιρὸ ὁ κ. Walther, γιατί ξαίρει ὁμορφες ἱστορίες κι ὅταν τίς διηγίεται, καμαρώνει κι ὁ ἴδιος».

Ἦταν ὥρα νὰ μᾶς ἀφήσῃ ὁ ἀρχισερβιτόρος μας γιὰ νὰ περιποιηθῆ τοὺς μεσημεριανοὺς πελάτες του. Ἐσφίξε τοῦ κάθε παιδιοῦ τὸ χέρι καὶ τὴ στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοὺς εἶπε: Ἄμα γίνετε πιὸ μεγάλοι θὰ ξαναρθῶ καὶ θὰ σᾶς διηγηθῶ κι ἄλλα, πού δὲν εἶνε τώρα γιὰ τὴν ἡλικία σας. Ἄν θέλετε νὰ γίνετε κάποτε σπουδαῖοι ἀρχισερβιτόροι ἀπὸ τώρα πρέπει νὰ εἴσθε πάντα προκομμένοι, εὐγενικοί, καθαροί».

* * *

Αὐτὸ ἦταν ἕνα ἀπ' ἐκεῖνα τὰ μαθήματα πού ἀξίζουν τὸ ὠραῖο ὄνομα «βιογνωσία»!

Ἦταν τώρα ἀνάγκη νὰ τὰ προκαλέσω νὰ ἐκφέρουν ἠθικὲς κρίσεις ἀπάνω στὴν ἱστορία, πού ἄκουσαν; Ἦ ὅπως συνηθιζόταν μιὰ φορὰ καὶ νὰ τὰ βάνω νὰ γράψουν περιλήψεις στὸ τετράδιο τῶν παρατηρήσεων καὶ σὲ μορφή, πού διατυπώνονται τὰ ταξίματα: «Θὰ ἀφοσιωθοῦμε σὲ τοῦτο καὶ σὲ κεῖνο μὲ σῶμα καὶ ψυχὴ! Μᾶς ἀρέσει νὰ εἴμαστε πάντα προκομμένοι, εὐγενικοί καὶ καθαροί!»; Ὁχι, δὲ χρειαζόταν ἀνατομία, τὰ παιδιά ἔπρεπε νὰ φέρνουν μαζί τους ὅλα, ὅσα εἶδαν κι ἄκουσαν, σὰν καθολικὴ ζήση!

Βέβαια, ὁ ἡλικιωμένος κύριος, μιλώντας μὲ διάθεση σὰν σαραντάρης, εἶπε καὶ πολλά, πού μπῆκαν ἀπ' τὸ ἕνα αὐτὶ τῶν παιδιῶν καὶ βγήκαν στ' ἄλλο. Μὰ τί πειράζει; Δὲν

ἦταν δάσκαλος, μᾶς χάρισε μόνο τὸ χρυσάφι τῆς πείρας του· τὸ κόψιμο τοῦ χρυσαφιοῦ σὲ νομίσματα ἦταν δουλειὰ δική μου! Ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ παρακολουθῶ τὴν ὁμιλία καὶ νὰ μεταφράζω σὲ παιδικὸ κάθε ἀκατανόητο. Θὰ μᾶς παρυσιαστοῦν ἀκόμη πολλὲς εὐκαιρίες γιὰ νὰ δώσωμε στὰ παιδιά νὰ νιώσουν λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν ἀνασκόπηση τῆς ζωῆς του. Γιὰ τὴν ὥρα γνωρίσανε ἕνα γέρο, πού κρατιέται ἀπ' τὸ ἐπάγγελμά του μὲ ὅλα τὰ νήματα τῆς καρδιάς του.

Ἡ ζήση θὰ τοὺς μένη καὶ δὲ θὰ βλέπουν πιὰ στὸ πρόσωπο τῶν γκαρσониῶν, πού συναντοῦνε στὸ ταξίδι τους κάθε καλοκαίρι, ἕναν φτωχὸ τυραγνισμένον κουβαλητὴ φαγιῶν ἢ εἰσπράχτορα τοῦ πουρμπουάρ, παρὰ θὰ κρατοῦν στὸ μυαλό τους ὡς τὴν τελευταία τους μέρα ζωηρὴ τὴν ἀνάμνηση τοῦ γερο-Walther. Χωρὶς τὸν ἐλάχιστο ψίδυρο καὶ σήμερα ἀκόμη μέσα στίς μικρὲς ψυχές, στὸ ὑποσυνείδητο θὰ ἀναδεύεται κάτι: Ἕνας τέτιος ἄνθρωπος θάθελος καὶ σὺ νὰ γενῆς μιὰ μέρα!

11.

Ποίημα.

“Οποιος μιλεῖ με τὰ παιδιά για τὸ ξενοδοχεῖο, βρίσκεται στὴν εὐχάριστη θέση, νὰ ἐπιδράσῃ στοὺς μικροὺς μ’ ἓνα κλασικὸ ποίημα, ποὺ ἔχει κάμη ὁ Ludwig Uhland για τὸ ξενοδοχεῖο, τὸ Κατάλυμα: «Σὲ ξενοδόχο πρόσχαρο...». Τὸ ποίημα αὐτὸ τὸ θεωρῶ για ἓνα μικρὸ στολίδι τῆς παιδιατικῆς λυρικῆς, ἐπειδὴ εἶναι ἀπλό, ἔχει ἔξοχη πλοκὴ καὶ ζωντανὴ ὑπόθεση καὶ τὸ χειρίστηκα πάντοτε μεῖς ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση. «Χειρίστηκα», μιὰ φοιχτὴ λέξη! Ἡ ρίζα τῆς σημαίνει χέρι, μὰ ἡ καλύτερη παιδαγωγικὴ συμβουλή για ἐκεῖνον, ποὺ καταπιάνεται με τοὺς ποιητὲς καὶ τὰ ἔργα τους, εἶναι: μακριὰ τὰ χέρια ἀπὸ τὰ ποιήματα.

“Οταν μιλή ὁ ποιητὴς, χρωστάει νὰ σωπαίνει ὁ δάσκαλος καὶ νὰ παραιέται ἀπὸ τὴν ἰδέα νὰ προσθέσῃ κι αὐτὸς τὴν ἀμφίβολη σοφία του.

“Ὡστόσο ἓνα χρωστοῦμε νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς οἱ δάσκαλοι. Ἔχομε χρέος νὰ δημιουργοῦμε στὸν ποιητὴ τοὺς ἐξωτερικοὺς ὄρους, ποὺ ἀπαιτοῦνται για νὰ πάρουν τὰ λόγια του τὸ δρόμο, ποὺ φέρνει στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν.

“Οταν βέβαια ἓνας δάσκαλος με ἄχ καὶ με καβγά κἀνη ὡς τίς ἐννιά ἄσκησι στὸν πολλαπλασιασμὸ με τὸ 13 καὶ μόλις χτυπήσῃ τὸ κουδούνι ἀπλώνῃ, σὰν πραγματευτῆς, σὲ ἄλλο ράφι καὶ παρουσιάσῃ στὰ παιδιά τὸ ποίημα τοῦ Uhland, τότε λείπει φυσικὰ ἀπ’ τὰ παιδιά ἡ κατάλληλη διάθεση. Δὲ μπορούμε ὕστερα ἀπὸ ἕξι ἡμέρες ἱπποδρομίες, νὰ περάσωμε ἴσια στὴν ὄπερα. Ἀπ’ τὴν ἀνάγκη νὰ ξυπνήσωμε τὸ δια-

φέρο τοῦ παιδιοῦ, προβάλλει προεισαγωγὴ καὶ πρόλογος. Ὅμως τέτιο μπάσιμο στὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο, τέτιο συμμάζεμα κι ἐτοίμασμα για τὸν κατοπινὸ δρόμο, για τὰ παιδιά, εἶναι πολὺ πιὸ ἀναγκαῖο, παρ’ ὅσο εἶναι για μᾶς τοὺς ἐνήλικους με τὴ θέλησή μας τὴ γυμνασμένη σὲ μεταπτώσεις. Ἀπὸ δυὸ-τρία χρόνια εἶχα πάη μιὰ μέρα ἐκδρομὴ με τὴν τάξη μου, παιδιά δέκα χρονῶν. Βαδίσαμε μέσα τὰ χωράφια ὕστερα ἀπὸ μακριὸ δρόμο στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο καθήσαμε σ’ ἓνα λιβάδι, κάτω ἀπὸ μιὰ μηλιά για νὰ ἀνασάνωμε. Ἐδειξα στὸ κοπαδάκι μου ὅλη τὴν ὁμορφιά, ποὺ εἶχε αὐτὴ ἡ γωνιά τῆς γῆς, στολισμένη με ὅλα τὰ χρώματα τοῦ προχωρημένου καλοκαιριοῦ, κι ὅταν σωπαίνοντας ἀρχίνησαν τὰ παιδιά νὰ βυθίζουν τὴ ματιά τους στὸ τοπεῖο, ἔβγανα ἀπὸ τὸ δισάκι μου τὸ βιβλίο, ποῦχε τὰ λυρικά καὶ τοὺς διάβασα τὸ ποίημα τοῦ Uhland:

Σὲ ξενοδόχο πρόσχαρο
πῆγα ἄπο λίγες μέρες
μῆλο χρυσὸ ρεκλάμα του
κλωνι ψηλὰ προβάλλει.

Μηλιά με καλοδέχτηκε
αὐτὴ ταν ξενοδόχος
φαί, πιὸτὸ με χόρτασε
δροσιὰ καὶ νοστιμάδα.

Στὸ σπίτι τῆς τὸ πράσινο
νὰ τώρα κάποιοι ξένοι
ἀλαφροπτερωμένοι
τρῶν, τραγουδοῦν καὶ πίνουν.

Κρεβάτι βροῦκα, ἀνάπαυση
στὸ μαλακὸ χορτάρι
σκεπὸ ὁ ἴδιος μούρριξε
τὸ δροσερὸ του ἴσκιο.

Πόσα χρωστῶ; Ἀρώτησα
μ' ἀνασηκώνει φρύδια,
εὐλογημένη αἰώνια
ἀπὸ κορφῆ σὲ ρίζα

Τὸ διάβασα μὲ ἀπόλυτη ἀπλότητα χωρὶς τὴν παραμικρότερη μπόζα καὶ χωρὶς δασκάλικες προσθήκες στὸ περιθώριο καὶ ὑποσημειώσεις.

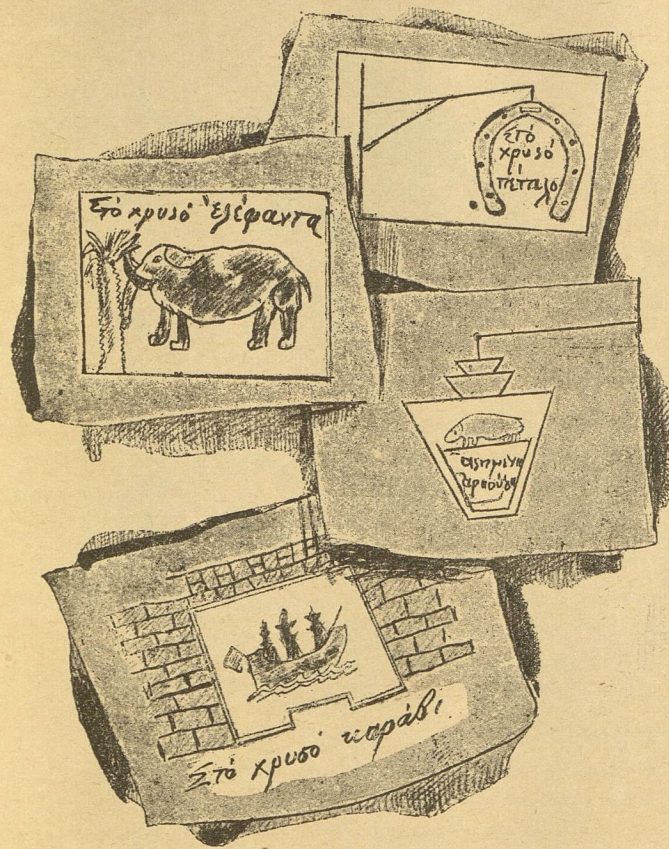
«Ἦταν ὁμορφο!» «Παρακαλοῦμε ἄλλη μιὰ φορὰ!»

Κι ὅποιος ἀνακάλυψε μὲ τὸ πρῶτο διάβασμα τοῦ ποιήματος, μιὰ σχέση ἀνάμεσα μηλιᾶς καὶ ἀγαθοῦ ξενοδόχου, αὐτὸς ἄρχισε νὰ μπαίνει στὸ νόημα ἀπ' τὴ στιγμή αὐτή. Τὰ παιδιά τὸ ζήσανε τὸ ποίημα καὶ τὸ πήρανε σὰν ζήση, μαζί τους, στὴν καρδιά τους.

* * *

Ὅστοςὸ στίς καρδιὲς τῶν παιδιῶν πηγαίνουν πολλοὶ δρόμοι. Δὲν ὑπάρχουν μέθοδοι μὲ προνόμιο. Ἄλλα παιδιά, ἄλλες δυνατότητες. Γι' αὐτὸ κι ἐγώ, ὅταν θέλησα νὰ ἐπιδράσω στὰ παιδιά μου, μέσα πάντα στὸ πλαίσιο τῆς διδακτικῆς μας ἐνότητος, μὲ τὸ ποίημα τοῦ Uhland, τοὺς κατέβηκα ἀπὸ ἄλλη μιὰ πλευρά.

Εἶχαμε μιλήση γιὰ τὰ ἀλλοτινὰ χάνια τῆς Λειψίας κι εἶχαμε ἰδῆ καὶ μερικὰ ἀπ' τὰ καταλύματα αὐτά, πού περναγαν ἄλλοτε οἱ ἀγωγιάτες μὲ τὰ πλατιά τους ἀμάξια γιὰ νὰ φτάσουν στὸν περίβολο, πού γινόταν ἡ ἐμποροπανήγυρη: Τὸ Χρυσὸ Ἐλέφαντα, τὸ Χρυσὸ Καράβι, τὸ Χρυσὸ Πέταλο, τὴν Ἀσημένια Ἀρκούδα. Ὅταν ψάχναμε γιὰ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, πού εἶχε ἡ πατρίδα μας στὸ μεσαίωνα, τὴν προσοχή μας τὴν τραβήξαν οἱ ἐπιγραφές, πού εἶχαν τὰ ξενοδοχεῖα τοῦ καιροῦ κι εἶχαμε πάρη στὸ σημειωματάριο πού κρατοῦμε γιὰ τὰ σκίτσα μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παλιὰ σιδερένια ἢ μπρούτζινα χαρακτηριστικά. Κατόπι ἀφήσαμε τὴ φαντασία μας νὰ διευθύνῃ καὶ παραστήσαμε μὲ τὸ μολύβι, πῶς μπο-

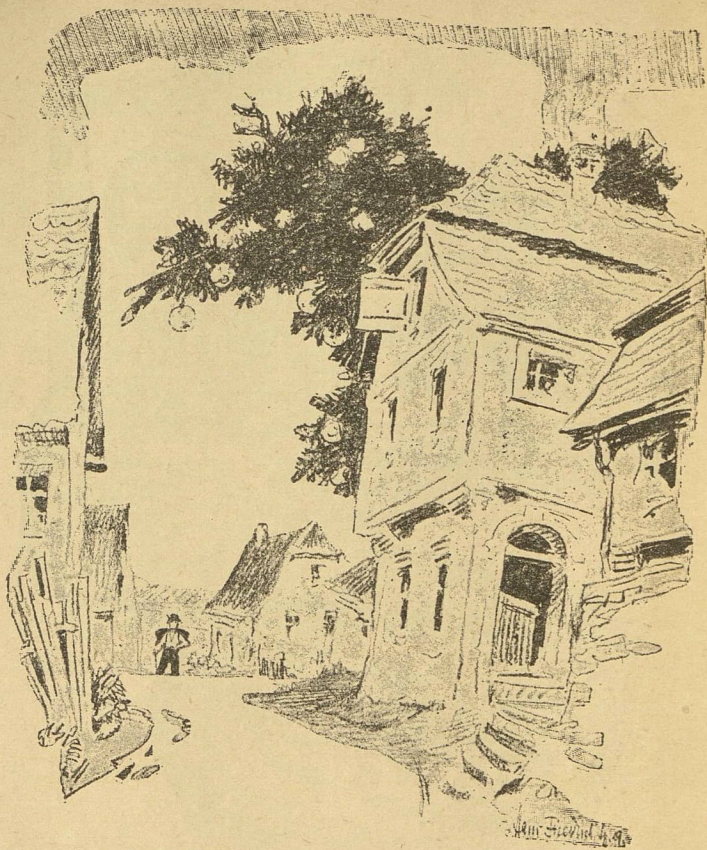

Ἐπὶ τὰ σκίτσα τῶν μαθητῶν μου. Ἐπιγραφές καταστημάτων τῆς Λειψίας.

ρεῖ νὰ φαίνονταν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ ἐπιγραφές τῶν ξενοδοχείων, πού εἶναι τώρα χαλάσματα. Μπήκαμε βαθιὰ στὸ νόημα, πού ἔχει ἡ φράση: «Ἐκφράζομαι ἐπιγραμματικά» κι ἀπὸ ἐκεῖ φωτίστηκε πλοῦσια ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ σημασία, πού εἶχαν οἱ παλιὲς ἐπιγραφές.

Γὴν ἄλλη ἡμέρα κάλεσα πάλι τὸ ζωγράφο μου Γιάννη Φρειδερίκο στὴν τάξη καὶ εἶπα στὰ παιδιά:

«Μήλο χρυσό ρεκλάμα του, κλωνί ψηλά προβάλλει».

«Ο φίλος μας, ο κ. Γ. Φ. θὰ ζωγραφίση τώρα ἕνα ἄλλο ξενοδοχεῖο! Μπορεῖ νὰ τὸ ἔχη ἰδῆ κανένας ἀπὸ σᾶς τὸ ξενοδοχεῖο αὐτό!»

Κι ὁ καλλιτέχνης μας μᾶς μάγεψε μὲ τὸ σπάνιο ἰχνογράφημα, πὺν ἔρριξε στὸν πίνακα μὲ πολλὰ χρώματα.

Ἐνας δὲν κρατήθηκε ἀπ' τὴ χαρὰ του: «αὐτὸ τὸ ξενοδοχεῖο θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ λέμε ἐστιατόριο στὸ Κίτρινο μῆλο!»

«Σωστά! Ἀκοῦστε τώρα ἕνα μικρὸ ποίημα γιὰ ἕνα στρα-

τοκόπο, πὺν γύρεψε κατάλυμα σ' αὐτὸ τὸ ξενοδοχεῖο: «Στὸ Χρυσὸ Μῆλο».

Ἀπάγγειλα τὸ ποίημα, δὲν ἀνακάλυφα ἐρμηνεῖες, οὔτε ἀνατομία ἔκαμα στὸς στίχους, οὔτε δασκάλεψα: εἶχα καλέση στὴν τάξη τὸν Uhland καὶ σιάθηκα, ὅπως καὶ φτάνει σὲ τέτια ἐπίσκεψη, στὸ βᾶθος τῆς σκηνῆς. Καὶ κατάγραψα γιὰ ἐπιτυχία, πὺς οἱ λεπτὲς εἰκόνες ἀπὸ τὴν ξενοδοχειακὴ ζωὴ ὅταν ἡμηλιά εἶναι στὸ ρόλο ξενοδόχου, φώτισαν τὰ μάτια τῶν παιδιῶν.

Τὸν πρόλογο, ὅπως βλέπετε, αὐτὴ τὴ φορὰ ἔβανα ἕνα ζωγράφο νὰ τὸν κάμη καὶ κατόπι μίλησε ὁ ἴδιος ὁ Uhland.

* * *

Αὐτοὶ εἶναι δύο ἀπὸ τοὺς νέους τρόπους, πὺν προσφέρεται τὸ λυρικό ποίημα. Πὺς γινόταν αὐτὸ στὸ παλιὸ σχολειό; Ὅταν μιλῆ κανεὶς γιὰ παλιὸ σχολειό, τὸν γαβγίζου ἀπ' ὅλες τὶς μεριές: Μὰ παρακαλῶ, τὸ παλιὸ σχολειὸ εἶχε καὶ τὰ καλά του. Τὴ φορὰ ὅμως αὐτὴ εἶμαι ὑποχρεωμένος ἀλήθεια, νὰ ἀραδιάσω περικοπὲς γιὰ νὰ στηριχτοῦμε σὲ ἀναμφισβήτητες ἀποδείξεις καὶ νὰ χαρακτηρίσωμε σὲ ὅλη τῆς τὴν ὁμορφιά, τὴ διαπραγμάτευση τοῦ ποιήματος στὸ σχολειὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δοκίμασα τὴν ἀμφίβολη εὐχαρίστηση νὰ δανειστῶ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ παιδαγωγικὴ βιβλιοθήκη, στὰ κουτουροῦ, δώδεκα βιβλία, πὺν γράφηκαν μέσα σὲ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸ 1864 ὡς τὸ 1914 καὶ πραγματεύονταν τὸ ποίημα τοῦ Uhland. Πολλὰ κομμάτια, πὺν τὰ παρουσιάζω ἐγὼ γιὰ τὰ καλύτερα, θὰ δυσκολετῆ κανεὶς νὰ τὸ πιστέψη, πὺς εἶναι γραμμένα ὅμως τὸ βεβαιῶνω, πὺς πρόκειται γιὰ περικοπὲς, πὺν πῆρα κατὰ λέξη.

Αὐτοῦ γράφει ἕνας Richter, καθηγητῆς Διδασκαλείου, ἕνας δηλαδὴ ἀπὸ ἐκείνους, πὺν τοὺς εἶχαν ἐμπιστευθῆ νὰ μορφώσουν τοὺς ὑποψήφιους δασκάλους, ἕναν «ὁδηγὸ γιὰ τὴ χρῆση τοῦ Ἀναγνωστικοῦ». Σύμφωνα μ' αὐτὸν ἡ διαπραγμάτευση τοῦ ποιήματός μας θὰ πάρη τὸν ἀκόλουθο δρόμο.

«Λοιπόν, μὲ ποιὸν τρόπο τὸν χαρακτήρισε ὁ ξένος τὸν ξενοδόχο του; α) ἀναφέροντας ἕνα γνώρισμά του, β) περιγράφοντας τὴν ἐπιγραφή του, γ) ὀνομάζοντας πῶς τὸν λένε. Ἡ λέξη ἀλαφροφτερωμένος εἶναι σύνθετη ὅπου τὸ ἀλαφρὸς καὶ φτερωμένος. Φτερωμένοι ξένοι εἶναι ξένοι ἐφωδιασμένοι μὲ φτερά. Τί εἶναι λοιπὸν οἱ ἀλαφροφτερωμένοι ξένοι; Ἀλαφροφτερωμένοι ξένοι εἶναι ξένοι μὲ ἀλαφρὰ φτερά. Ποιοὶ εἶναι ἐπομένως ἀλαφροφτερωμένοι ξένοι; ἀλαφροφτερωμένοι ξένοι εἶναι τὰ πουλιά· ἢ ἔκαναν τὰ πουλιά; α') πηδοῦσαν λεύτερα, β') τραγόπινα, γ') τραγουδοῦσαν. Τί προμήθεψε ὁ ξενοδόχος στὸν ξένο του; α) φαῖ καὶ πιτό, β) διασκέδαση, γ) μέρος νὰ ἡσυχάσῃ.»

Ποιὸς ἦταν λοιπὸν αὐτὸς ὁ συγγραφέας; Ἕνας δάσκαλος σὲ σεμινάριο. Τί ἦταν λοιπὸν αὐτὸς ὁ δάσκαλος σὲ σεμινάριο; α) ἕνας φτωχὸς ἄνθρωπος ἄξιος νὰ τὸν λυπᾶται κανεὶς, ἕνας χωρὶς οὔτε ἔχνος ἀπὸ ποιητικὸ αἶσθημα· β') ἕνας ξυλοκόπος μέσα στὸν κῆπο τῆς λυρικῆς· γ') μιὰ ἀληθινὴ τρομάρα γιὰ τὰ παιδιά! Ἄς μεταφερθοῦμε στὴν ψυχὴ ἑνὸς παιδιοῦ, ποῦ ἀπάνω του ἦταν ἀπολυμένος ἕνας δάσκαλος νὰ τὸ σταυρώνῃ μὲ τόσο ἀνόητες ἐρωτήσεις ὅχτῳ ὀλόκληρα χρόνια!

Τέσσερες δάσκαλοι συγγραφεῖς, Bräunlich, Franke, Hercher καὶ Schmidt ἐνώθησαν γιὰ νὰ τοὺς δείξουν μιὰ φορὰ τοὺς δασκάλους μὲ τὸ ἔργο τους «Τὸ ἀναγνωστικὸ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο», ποιοὶ εἶναι ὁ ὀρθὸς τρόπος νὰ διαπραγματεύονται τὰ ποιήματα.

«Πῶς φωνάζει ἡ ἐπιγραφή; Πότε λένε γιὰ τὸν καθένα, μπαίνει μέσα; Πότε μπαίνει ὁ στρατοκόπος; (Ὅταν διψᾷ, πεινᾷ ἢ εἶναι ἀποσταμένος ἢ ὅταν θέλῃ νὰ κάνῃ το..... του)» Παρακαλῶ μὴ στραβομουτσουιάξετε ἀγαπητοὶ ἀναγνώστες, τὸ πῆρα ὅπως τὸ γράφουν κατὰ λέξη στὴ σελ. 75! Τέσσεροι συγγραφεῖς γνωρίζουν χωρὶς ἄλλο πότε μπαίνει μέσα στὸ ξενοδοχεῖο ἕνας ὀδοιπόρος. Κατόπι ἐξακολουθοῦν!

«Πῶς ἦταν τὸ κλωνάρι; Μακριό. Πῶς ἀλλιῶς μποροῦσε νὰναι; Κοντό, χοντρό, λιανό. Πῶς μποροῦσε ὕστερα ἀπ'

αὐτὸ νὰ φωνάζῃ ἡ πρόταση; Σ' ἕνα κοντό, χοντρό, λεπτό κλωνάρι.»

Πῶς μποροῦσαν ἐπίσης νὰ λέγονται οἱ τέσσερες συγγραφεῖς; Τενεκετζῆδες σπάνια προικισμένοι, κρύοι χιουμοριστές. Ὅστος τὸ βιβλίον τους ἀγοράστηκε καλά.

Γιὰ πολὺ ἔξυπνο παρουσίασε τὸν ἑαυτό του, ὁ διευθυντὴς καὶ ἐπαρχιακὸς ἐπιθεωρητὴς Dietlein στὸ ἔργο του «συμβολὲς στὴ διδαχτικὴ διαπραγματεύση ἀναγνωστικῶν κομματιῶν». Συμβουλεύει τὸ δάσκαλο νὰ τὸ προσφέρῃ τὸ ποίημα σὰν αἶνιγμα καὶ ἔτσι νὰ παραλείψῃ κατὰ τὴν ἀνάγνωση, ποῦ θὰ κάμῃ πρῶτος, τὸ στίχο «Μηλιά μὲ καλοδέχτηκε» Καθένας βλέπει νοερὰ αὐτό, ποῦ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνῃ, τὰ παιδιά σηκώνουν τὸ χέρι πρὶν φτάσωμε στὴ δευτέρη στροφή καὶ μᾶς φωνάζουν: Ξενοδόχος ἦταν ἡ μηλιά.—«Καλά!»— ὁ Uhland αἰνιγματοποιὸς—κι αὐτὸ καλά! Μὰ ἀπὸ τὸν τρόπο αὐτὸ προβάλλουν ἀπόψεις. Ἀρχίζουν ὕστερα οἱ δασκάλοι ἕνα τραγοῦδι «Σὲ ξενοδόχισσα πῆγαν καὶ καταλύσανε» καὶ στὸ τέλος τοῦ ποιήματος ζητοῦν νὰ μαντέψῃ τὸ παιδί, ποιοὶ εἶχε πάῃ πέρα ἀπ' τὸ Ρῆνο!

Αὐτὸς ὁ κύριος Dietlein ἐνώθηκε μὲ ἕνα διευθυντή, ἕναν καθηγητή, καὶ μ' ἕναν ἐπαρχιακὸ ἐπιθεωρητή, ποῦ τὸν ἔλεγε Polack. Καὶ οἱ τέσσεροί τους, «ἐν συνεργασίᾳ ὀνομαστικῶν σχολικῶν ἀνδρῶν» στὸ ἔργο τους «ἀπὸ τὰ γερμανικὰ ἀναγνωστικὰ» ἀποδείξανε θριαμβικὰ μπρὸς στὴν παιδαγωγικὴ, ποῦ περίμενε τὰ συμπεράσματά τους, πῶς τὸ ποίημα εἶναι φτιασμένο μὲ τετράστιχες στροφές καὶ πῶς ἐναλλάσσονται ἄρρενωποὶ καὶ θηλυπρεπεῖς στίχοι. Αὐτὰ τὰ τέσσερα γερὰ κεφάλια ἀνακαλύψανε, πῶς ὁ στρατοκόπος εὐχαριστήθηκε βέβαια μὲ τὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν, πῶς «ὅμως ὕστερα γύρεψε νὰ ἡσυχάσῃ καὶ βροῖκε ἐκεῖ ἕνα κρεββάτι γιὰ γλυκιὰ ἀνάπαυση.» Ἐγὼ θέλω νάχω τὸ χουζούρι μου.

Τότε ἡ μηλιά τὸ ἔκοψε τὸ ἐνοχλητικὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν. Πολὺ χαριτωμένο τὸ βρίσκω νὰ ἀνήκῃ ἡ μηλιά στὴν «ἀντιδορυβικὴ ἔνωση».

Ἕνας κάποιος παιδαγωγὸς Achenbach γράφει στὸν πρό-

λογο στο ἔργο του «διαπραγμάτευση ποιήματος» τὴν παράδοξη φράση: «Ὡστόσο σήμερα (τὸ βιβλίο βγήκε στὰ 1896) δὲ θὰ προβάλλῃ πιά παιδαγωγὸς μὲ τὸν ἰσχυρισμό, πὼς τὸ ποίημα ἀνάγκη νὰ ἐπιδράσῃ αὐτὸ καθ'αυτὸ». Τὸ μεταφέρνω ὅπως τὸ γράφει! Σύμφωνα μ' αὐτὰ τὸ ποίημα μπορεῖ νὰ ἐπιδράσῃ, μόνο ἅμα τὸ σακατέψῃ ὁ δάσκαλος! Ὁ Achenbach λοιπὸν βρίσκει, πὼς ὁ Uhland ὠρισμένως κάτι ἔχει ξεχάσει στὸ ποίημά του. Σύμφωνα μὲ τὶς δικῆς του ὁδηγίες ὁ δάσκαλος ρωτᾷ: «Καταλαβαίνετε γιατί ἢ μηλιά εἶνε καλὸς ξενοδόχος; Γιατὶ δίνει καλὲς καὶ μεγάλες μερίδες». Γιὰ τέτιο πράμα δὲ γίνεται λόγος ἀλήθεια στὸ ποίημα, μὰ θὰ μπορούσαν βέβαια νὰ μεταποιηθοῦν οἱ στίχοι ἔτσι:

«Στὴ μηλιά ἐκεῖ μπορῶ νὰ μένω
ἐκεῖ ἔχω κατάλυμα
μὲ κάτι κομματάρης—διπλὲς μερίδες—
μὲ χόρτασε ὡς τὸ λαιμό».

Αὐτὸς ὁ Achenbach, ὡς φαίνεται πολυφαγός, μοῦ ἀρέσει. Μὲ τὸ διάβασμα τοῦ ποιήματος ὁ νοῦς του πῆγε στὸ μέγεθος, πὺ εἶχαν οἱ μερίδες, πὺ σεβίρονταν χάρισμα ἐκεῖ! Κι ὕστερα τύπωσε τὶς σκέψεις, πὺ ἔκανε ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα!

Ὁ Dr Kehr διευθυντῆς σεμιναρίου στὸ ἔργο του «Ὁδηγίες γιὰ τὴ διαπραγμάτευση ἀναγνωστικῶν κομματιῶν» διδάσκει τὸ δάσκαλο τὰ ἀκόλουθα: «Ἡ μηλιά προτιμᾷ νὰ προσφέρῃ τὰ δῶρα της στοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ὁ ποιητῆς παρουσιάζεται γιὰ ἐκπρόσωπός τους· τὰ πουλιά, πὺ ἔρχονται σὰν ξένοι ἐκεῖ πρέπει νὰ τὰ θεωροῦμε ἀπάνω κάτω μόνο σὰν ὑπηρετῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ χρέος τους νὰ ναι νὰ βοηθήσουν κι αὐτὰ νὰ τοὺς διασκεδάσουν». Μπορεῖτε νὰ πῆτε πὼς αὐτὰ εἶναι μιὰ χαζαμάρα, ὅμως τὸ πὺ ὁμορφο θὰ τὸ διαβάσετε τώρα:

Στὸ ποίημά μας παρουσιάζονται μπόλικα οὐσιαστικά,

πὺ σ' αὐτὰ ἀπάνω μποροῦμε νὰ ἐπαναλάβωμε τὸ σχηματισμὸ τοῦ πληθυντικοῦ, τὴν κλίση, τὴ σύνθεση καὶ τὴν παραγωγή. Προπάντων πρέπει νὰ τραβήξωμε μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ τὴν προσοχὴ τῶν παιδιῶν σὲ τοῦτο, πὼς, ὅταν ἓνα οὐσιαστικὸ τὸ παρακολουθοῦν δύο προσδιορισμοὶ χωρίζονται μεταξὺ τους μὲ κόμμα π. χ. στὸ πράσινο, μαλακὸ χορτάρι». Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἔγραψε ὁ Uhland τὸ ποίημα γιὰ νὰ ἐπαναλάβωμε τὶς κλίσεις καὶ νὰ διδάξωμε τὰ κόμματα! Γιὰ τὸ Θεό! Εἶναι νὰ σκίζῃ κανεὶς τὰ ρούχα του!

Ὁ Kehr ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς παιδαγωγικοὺς συγγραφεῖς, πὺ διαβάστηκάν περισσότερο, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ παλιοῦ σχολειοῦ.

Ἐρχόμαστε τώρα σ' ἄλλον. Μποροῦσε νὰ μὴ βρεθῇ ἓνας δάσκαλος νὰ νιώσῃ τί ἤθελε νὰ πῆ ὁ Uhland ὅταν ἔγραφε: «Στὸ σπίτι της τὸ πράσινο νὰ τώρα κάποιιοι ξένοι, ἀλαφροφτερωμένοι»; Παρουσιάστηκε λοιπὸν ὁ Αἰμίλιος Martin μὲ τὴν πρόθεση αὐτὴ καὶ μᾶς χάρισε «Τὸ ἀναγνωστικὸ κομμάτι στὸ δημοτικὸ σχολεῖο». Τώρα κατάλαβε ἐπὶ τέλος ὁ Γερμανὸς δημοδιδάσκαλος τὸ μερδεμένο νόημα τῶν στίχων τοῦ Uhland: Ἀλαφροφτερωμένοι ξένοι εἶναι ξένοι μὲ ἀλαφρά φτερά, εἶναι τὰ πουλιά. Ἄς βάνῃ τώρα καθέννας μὲ νοῦ του τὸ φριχτὸ μέρδεμα καὶ τὴ σύγχυση, πὺ θὰ ἐπικρατοῦσε στοὺς παιδαγωγικοὺς κύκλους ἂν δὲν ἔβγαине τὸ βιβλίο τοῦ Martin. Ἀπὸ μέρος μου, νὰ ποῦμε, θὰ εἶχα παραδεχθῇ ὠρισμένα, πὼς πρόκειται γιὰ κορίτσια ἐπιθεωρήσεων (Revue Girls) ἐκεῖ, πὺ μιλεῖ γιὰ ἀλαφροφτερωμένους ξένους.

Ὁ παιδαγωγὸς Lomborg, συγγραφέας τοῦ βιβλίου «Προπαρασκευὲς γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ποιημάτων», γράφει κάτω ἀπὸ τὸν τολμηρὸ τίτλο «ἐκτίμησις τοῦ ποιήματος: Εἴσοδο, φίλημα, διασκέδασις, πληρωμὴ, χωρισμὸς γιὰτὶ νὰ διάλεξε ὁ ποιητῆς αὐτὴ τὴ σειρά;» Τὴν ἀπάντησις δὲ τὴν κρατεῖ ζηλότυπα γιὰ τὸν ἑαυτό του: «Αὐτὴ ἢ σειρά ἀνταποκρίνεται στὴ φυσικὴ πορεία τῶν γεγονότων». Καὶ βέβαια, ἂν ἄρχιζε τοῦ Uhland ὁ ὁδοιπόρος μὲ τὴν πληρωμὴ;

Ἡ ἂν ἀποχαιρετοῦσε πρὶν πάη; Ἀλλὰ δόξα τῷ Θεῷ ὁ Uhland πρὸς μεγάλη ἰκανοποίηση τοῦ Lombard τὴν ἤξαιρε καλὰ τὴ φυσικὴ πορεία τῶν γεγονότων. Ὡ, ἔσεῖς δασκάλου ἐκείνου τοῦ καιροῦ!

Σ' ἓνα ἄλλο παιδαγωγὸ Ο. Foltz, ποὺ ἔγραψε τὴν «Εἰσαγωγὴ στὴ διαπραγματεύση τοῦ ποιήματος» χρεωστοῦμε τὴν ὑπηρεσία, ποὺ πρόσφερε ἀνακαλύφτοντας, πὼς ὁ ὁδοιπόρος κοιμήθηκε ὅλη τὴ νύχτα κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά. Εἶναι φανερό, πὼς ὁ περίφημος αὐτὸς κύριος οὔτε τὸ διάβασε καθόλου τὸ ποίημα, ποὺ γι' αὐτὸ ἔγραψε τρεῖς σελίδες, ἀλλιότικα δὲ θὰ τοῦ κατέβαινε ἡ ἀλλόκοτη ἰδέα, πὼς τὴ νύχτα μᾶς σκεπάζει ὁ ἴσκιος τῆς μηλιάς.

Γιὰ τὸ διευθυντὴ Gräve ἦταν φυλαγμένο στὶς «Προπαρασκευές γιὰ νὰ διαπραγματευώμαστε διαλεχτὰ κομμάτια ἀναγνωστικά,» ν' ἀνακαλύψῃ τὸν πραγματικὸ πυρῆνα, τὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ ποιήματος. Ζητεῖ ἀπ' τὰ παιδιά: Σχηματίστε σύνθετα ρήματα μὲ τίς λέξεις τοῦ ποιήματος· γιὰ παράδειγμα: προβάλλω ξεπροβάλλω, χόρτασε παραχόρτασε. Ἐδῶ εἶναι νὰ τραβᾷς τὰ μαλλιά σου (μαλλιοτραβιέμαι)!

Ἀκόμη στὰ 1911, ἀκριβῶς ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε, ποὺ ἔγινε τὸ ποίημα, στάθηκε μπορετὸ νὰ δημοσιευθῇ μιὰ «Ἐρμηνεῖα ποιημάτων, ποὺ δίνονται στὴν ἀνάγνωση» ἀπὸ τὸ σχολικὸ σύμβουλο Polack, μέσα σ' αὐτὴ συσταίνει τὴν παρακατινὴ ἐκτίμησιν τοῦ ποιήματος. «Ὁ δάσκαλος ρωτᾷ σὲ τί ξεχωρίζει ἡ μηλιά ἀπὸ τοὺς ἄλλους ξενοδόχους». Ἀπάντησιν κατὰ λέξιν: «Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς δὲν εἶναι καρφωμένη».

Ὑστερα ἀπὸ τέτοιες διαπιστώσεις δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ κανεὶς πρὸς περὶ τέτια βιβλία, ἐπειδὴ εἶναι κίνδυνος νὰ ἀποκουταθῇ. Ὅμως συμπεραίνω, πὼς μὲ τὴν ἀντιπαράθεσιν τῶν δυὸ ἐπιγραφῶν προκύπτουν ἀκόμη καὶ οἱ παρακατινὲς πολὺ λεπτεῖς παρατηρήσεις: Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς μηλιάς πέφτει τὸ χινόπωρο ἐνῶ οἱ ἐπιγραφὲς τῶν ἄλλων ξενοδοχείων μένουσιν κρεμασμέναι καὶ τὸ χειμῶνα. Ὅταν χαλάσῃ καμιά φορὰ ἡ ἐπιγραφὴ ἐνὸς ξενοδοχείου, α') μὲ τὸ χέρι κανενὸς μορτάκου, β') μὲ τὸ πέραςμα τοῦ καιροῦ, γ') ὕστερα

ἀπὸ σεισμό, πρέπει νὰ τὴν καταπιαστῇ ὁ σιδεράς, ὡστόσο ἢ ἐπιγραφὴ τῆς μηλιάς ξαναγιώνει μόνη τῆς κάθε ἀνοιξῆ. Στὴ θύελλα βλέπει καθέννας ἓνα κούνημα τῆς ἐπιγραφῆς τῆς μηλιάς (α) πέρα, (β) δῶθε, ἐνῶ δὲν ἐπιτρέπει ἡ ἀστυνομία κάτι τέτιο γιὰ τὴν ἐπιγραφὴ ἄλλου ξενοδοχείου.

Τέτιες παλιοφυλλάδες τυπώνονταν, ἀγοράζονταν καὶ ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τῆς διδασκαλίας δῶ καὶ εἴκοσι χρόνια. Τὸ παλιὸ σκολειὸ εἶχε καὶ τὰ καλά του, τὸ λέει κανεὶς ἀκόμη;

Ὁ πρὸ ἀστείος ἀπ' ὄλους τοὺς ὅμως ἦταν ὁ σχολικὸς σύμβουλος καὶ νομαρχικὸς ἐπιθεωρητὴς Eberhardt. Αὐτὸς κάθησε καὶ σκέφτηκε: Αὐτὸ ποὺ κατάφερε ὁ Uhland τὸ φτιάχνει ἓνας νομαρχικὸς ἐπιθεωρητὴς μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ ἄλλαξε πραγματικὰ στὸ ἔργο του «ποίησιν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο» τὸ ποίημα τοῦ Uhland.

Καταλήγω στὸ συμπέρασμα, πὼς ὁ ἐπιθεωρητὴς ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ βελτιωμένου ποιήματος τοῦ Uhland θὰ ρώτησε τὸ δάσκαλο, ποῖο ἀπ' τὰ δυὸ εἶναι ποῖο ὁμορφο. Φτωχὲ δάσκαλε ἄν, ἴσως.....

Τί νὰ πῇ κανεὶς μὲ τέτιους ἀστειοὺς ἀνθρωπάκους; Τοὺς ἀξίζει τὸ χαμόγελο τῆς συχώρεσης, δὲν ξαίρανε τί κάνανε αὐτοὶ οἱ ἀρλεκίνοι μέσα στὴν περιοχὴ τῆς ποιήσεως. Τὰ δώδεκα βιβλία τὰ πῆρα στὴν τύχη, ὡστόσο ἀναλαβαίνω χάνοντας τὸν καιρὸ νὰ βρῶ ἄλλες ἕξι ντουζίναις ἀπὸ τέτιους ὁδηγούς, ποὺ ντροπιάζουν τὴν φιλολογοῖαν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμούς μου γιὰ τὸ ποίημα τοῦ Uhland γράφτηκαν βιβλία ὄγκος, τρεῖς τόμοι χοντροὶ Λεξικὸ, τρεῖς τόμοι διαλεγμέναι λέξεις, χαζαμάρες καὶ ἀνάλατο χιοῦμορ.

* * *

Καὶ τώρα θὰ ρωτήσῃ κανεὶς: Μὰ πῶς στάθηκε μπορετὸ νὰ καταλήγῃ ἡ παιδαγωγικὴ σὲ τέτιες πλάναις; Γι' αὐτὸ ἀγόραζαν οἱ δάσκαλοι τέτια ἀποφύλλαδα, τέτιους ὁδηγούς, γιὰ νὰ στρεβλώνουν τὴν ἀντίληψιν τοῦ παιδιοῦ;

Ἄντὶ ν' ἀφήνουν τὴν ἴδια τὴν ποιήσιν ν' ἀσκῇ τὴν ἐπίδρασίν τῆς ἀπάνω στὰ παιδιά. Μιὰ πραγματικὴ αἰτία γιὰ τὸ

κατάντημα αὐτὸ τῆς φιλογογίας ἦταν «αἱ ἐνιαύσιοι ἐξετάσεις», πὺν σ' αὐτὲς φυσικὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιδείξουν οἱ δασκάλοι, πῶς διδάσκουν τὸ ποίημα. Τὶς ἐξετάσεις στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους τὶς εἶχαν παλαιότερα ὅλα τὰ σκολειὰ τῆς Γερμανίας. Δὲ μποροῦσες νὰ φανταστῆς σκολειὸ χωρὶς ἐξετάσεις, ἴδια ὅπως φουρνάρικο χωρὶς τὸν πάγκο μὲ τὰ ψωμιά· σήμερα πὺν καὶ πὺν τὴν ἀπαντᾶει ἀκόμη κανεὶς αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία, τὶς ἐξετάσεις.

Κρίνοντας κανεὶς τὶς ἐξετάσεις ἀπὸ παιδαγωγικὴ ἄποψη δὲν μπορεῖ παρὰ μόνον, σὰν φοβερὴ ἀνωμαλία νὰ τὶς χαρακτηρίζη. Τρεῖς φορὲς στὴ ζωὴ μου βρέθηκα σὲ ἐξετάσεις, πὺν εἶχαν οἱ συνάδελφοι νὰ διαπραγματευθοῦν τὸ ποίημα τοῦ Uhland. Ἐνα ἀπλὸ ποίημα, πὺν δὲν ἀντέχει σὲ ἀνασκαλέματα, ἔπρεπε νὰ νεκροτομηθῆ μὲ πρόγραμμα γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τὸ ἀκροατήριον, πὺν παρακολουθοῦσε τὶς ἐξετάσεις. Μιά, πὺν τὰ πράματα ἦταν ἔτσι, οἱ δάσκαλοι δὲ μπορούσαν νὰ κάμουν τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ κανονίσουν ἐκ τῶν προτέρων τὸ κοίταμα τοῦ ποιήματος ἔτσι, πὺν νὰ δείχνουν οἱ ἐξετάσεις, πῶς προσφέρνονται στὰ παιδιὰ «θετικὲς γνώσεις». Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ χῶσουν μέσα στὸ ποίημα τοῦ κόσμου τὰ μυστικὰ γιὰ νὰ τὰ «ἐκμαιεύουν» ἔπειτα μπροστὰ στὸν κόσμον. Κι ἂν ἔβγαινε σ' αὐτὸ τὸ ψάρεμα μὲ τὶς καλοδωλωμένες ἐρωτήσεις ἀντὶ γιὰ τὸ ψάρι καὶ κάποιον παλιόπαπουτσο πολλὰς φορὲς, τότε ξεκαρδιζόταν ὁ κόσμος στὰ γέλια γιὰ τὸ ἀστεῖον. Κι ὕστερα ἦταν θαυμάσια!

* * *

Πρέπει τώρα νὰ τὰ βάνω νὰ μάθουν ἀπ' ἔξω τὸ Κατ' ἄλνυμα τοῦ Uhland; Γιὰ νὰ ξεδιαλύνω αὐτὸ τὸ ἐρώτημα φέρνω ἕνα χαρακτηριστικὸ ζήσιμον, πὺν λέει ὅσα θὰ γράφανε τόμοι:

Ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια πῆγα μὲ μιὰ τάξη κορίτσια δεκατριῶν χρονῶν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ λιβάδια τῆς Λειψίας στὸ Röhtha. Ἡ πολίχνη εἶναι γιὰ τὴ Λειψία ὁ παράδεισος σὲ φροῦτα, ὅπως γιὰ τὸ Βερολῖνον τὸ Werder. Στὸ Röhtha ἔχουν μεγάλες ρο-

μαντικὲς φυτιὲς μηλιές, κι ὅταν εἶναι τὰ δεντρικὰ στὴν ἐποχὴ τοὺς ἀνασταίνεται ἡ ψυχὴ κι ἐκείνου ἀκόμη, πὺν μέσα στὸ θόρυβο τῆς καθημερινῆς βιοπάλης ξέμαθε νὰ ἐνθουσιάζεται. Ὅταν κάθησα μὲ τὰ κορίτσια μου κάτω ἀπὸ τὶς μηλιές καὶ συναισθάνθηκα, πῶς κυλοῦσε στὶς ψυχὰς ἡ ὁμορφιὰ τῆς προνομιακῆς αὐτῆς γωνιάς, νόμισα, πῶς ἦρθε ἡ στιγμή νὰ δώσω, μὲ τὸ διάβασμα τοῦ λιτοῦ ποιήματος τοῦ Uhland, στὴ διάθεση τόνου φιλολογικῆς τελετῆς. Πῆρα τὸ βιβλίον στὸ χέρι καὶ—τὶ εἶχα ν' ἀκούσω; Μόλις πρόφτασα νὰ διαβάσω τὶς τρεῖς πρῶτες λέξεις «Σὲ ξενοδόχο πρόσχαρον...» πετάχτηκαν ὅλα μ' ἕνα στόμα: «Ἄχ, Θεέ μου, αὐτὸ τὸ ξαίρομε! Τὸ μαθαίναμε καιρὸ ἀπ' ἔξω!» Γιὰ τὸ ἀποκρούσαν ὁμόθυμα τὸ ποίημα; Γιὰ τὴν ἦταν δεμένο σφιχτὰ μαζί μ' ἕνα καταραμένο πρᾶμα, τὴν ἀπομνημόνευση. Ἀρκετὲς μαθήτριες, ἀπὸ αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν τάξη, μπαίνανε πολὺ καλὰ στὸ λυρικό ποίημα, μὰ πήρανε ἄλλιῶς τὸ πρᾶμα «ἀξιῶσεις πῶχει, νὰ θέλῃ νὰ μᾶς περιποιηθῆ μὲ τέτιες 'μπαγιατέλες,!»

Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπομνημόνευση σκοιῶνει ἀρκετὰ πολλὰς φορὲς τὴ λυρική ποίηση. Ἡ ἀπομνημόνευση ἔχει πολλὰ κοινὰ μὲ τὸ κόψιμον τῶν λουλουδιῶν: χαιρόμαστε λίγες στιγμὲς, γιὰ τὸ ἀποχτήσαμε, μὰ ὕστερα μαθαίνονται γιὰ πάντα. Κι ἔπειτα πρέπει νὰ κόβῃ κανεὶς κάθε λουλούδι, πὺν ἀπαντᾶει στὸ λιβάδι καὶ νὰ τὸ σέρνῃ μαζί του; Καὶ δὲ μπορεῖ κανεὶς ἴδια νὰ χαρῆ ἕνα λυρικό ἄνθος χωρὶς νὰ τὸ χῶσῃ σὲ ἕνα συρτάριον τοῦ μνημονικοῦ;

Αὐτονόητον εἶναι, πῶς δὲν ἀπαγορεύεται σὲ κανένα παιδί νὰ μάθῃ ἀπ' ἔξω ποίημα, πὺν τραβᾶει τὸ παιδί μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴ μορφή του. Τὸ ἐναντίον μάλιστα, χαιρόμαστε ὅταν τὰ παιδιὰ αἰστανθοῦν τὴ γοητεία, πὺν ἀσκεῖ ἕνα ποίημα καλόν, σὲ βαθμό, πὺν νὰ τὸ ἀπομνημονεύουν, γιὰ τὸ σὲ τέτιες περιπτώσεις τὸ ποίημα θὰ μείνῃ ἀσφαλῶς στὸ βάθος τῆς καρδιάς τοὺς. Γεγονὸς ὅμως, πὺν μᾶς τὸ βεβαιώνει ἡ πεῖρα εἶναι τοῦτο: Πῶς τὰ μεγάλα λαϊκὰ στρώματα παράτησαν τὸ λυρικό ποίημα καὶ πῶς ἡ Γερμανικὴ Ποιητικὴ Ἀκαδημία ψάχνει μὲ τὸ κερί γιὰ τοὺς λυρικοὺς. Καὶ τὰ χάλια

αὐτὰ τὰ χρωστοῦμε στὴν ἀπομνημονευτικὴ ἀρρώστια τοῦ σκολειοῦ. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ ποίημα, πού τὸ κρατοῦμε στὸ χεῖλι, ὡς πού νὰ ἔρθουν οἱ ἐξετάσεις, παρὰ γιὰ τέτιο, πού δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά!

Δὲν ἔχουν λοιπὸν νὰ ἀπομνημονεύουν τὰ παιδιὰ μὲ ἐπιβολὴ τίποτε; Κάθε ἄλλο, πρέπει νὰ μαθαίνουν κείμενα τραγουδιῶν ἀπ' ἔξω. Ἀπὸ μέρος μου δώδεκα στροφές ἀπὸ κάθε γερμανικὸ ποίημα, πού ἔχει ὑπόθεση τὸν πεζοπόρο! Θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν παίρνουμε κανένα παιδί στὴν ἐκδρομὴ, ἂν δὲν ξαίρη νὰ τραγουδῇ νερὸ τοὺς χαριτωμένους λαϊκοὺς σκοποὺς καὶ κώμους! Γιατὶ ὅπου λείπει τὸ καλὸ κείμενο τὴ θέση του τὴν παίρνει ὁ στίχος τῶν τριόδων.

Ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς λυρικῆς μας ποίησης μπορεῖ ν' ἀντλή τὸ παιδί ἀληθινὴ χαρὰ ὡς τὶς τελευταῖες του μέρες. Στὸ σημερινὸ σκολειὸ σκοτώνονται οἱ δάσκαλοι νὰ διαρρυθμίσουν γενικὰ τὴ διδασκαλία ἔτσι, πού νὰ φέρνῃ τὰ παιδιὰ σὲ θέση νὰ λιμάζουν κυριολεκτικὰ γιὰ τὴ χρυσῆ πλεγμασίον, πού εἶναι στὸν κῆπο τῆς ποίησης. Νὰ τὰ κάμῃ νὰ παίρνουν στὰ χέρια τους, καὶ σὰν φύγουν ἀπὸ τὸ σκολειό, τὸ βιβλίον μὲ τὰ ποιήματα καὶ νὰ περνᾶνε μὲ τοὺς ποιητὲς εὐχάριστες ὥρες, μέσα στὴ σιγαλιὰ τῆς κάμαρας.

12.

ἘΓράψιμο.

Ἔστερα ἀπὸ τὸν περίπατό μας στὰ ποιητικὰ λιβάδια θελήσαμε νὰ ἀποκαταστήσωμε τὸ χέρι στὰ δικαιώματά του, θελήσαμε νὰ γράψωμε. Δὲν πρέπει βέβαια νὰ περᾶσῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ νοῦ του, πὼς θὰ κάναμε καλλιγραφία μὲ τὴν ἔννοια ἄσκοπης χεροδουλειᾶς. Τὸ γράψιμό μας θὰ στεκόταν στὴν ὑπηρεσία μιᾶς ιδέας, θὰ συγκροτοῦσε τὶς σκέψεις μας, θὰ ἔδινε μορφή σὲ κάτι, πού μᾶς ἦταν σπουδαῖο. Γιὰ τέτιο σκοπὸ μᾶς παρουσιάστηκε εὐκαιρία καταλληλότατη, τότε, πού κάνοντας τὶς παρατηρήσεις μας γιὰ τὸν ξενοδόχο καὶ τὸ ἐστιατόριον, μᾶς κατέβηκε, πὼς χρειάζεται νὰ προσελκύσωμε πελάτες. Καὶ τί δὲν κάνει ὁ ξενοδόχος γιὰ νὰ τώχῃ καθήμερα γεμάτο τὸ ξενοδοχεῖο! Ἔχει ἐπιγραφὴ προκλητικὴ καὶ τοὺς λιχουδεύει μὲ τὸν τιμοκατάλογο, πού κρεμάει τὸ βράδυ ἔχει ἠλεκτρικὴ ρεκλάμα, καὶ τοὺς τραβάει ἀπὸ τὸ δρόμον μὲ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς καὶ βάνει καὶ στὴν ἐφημερίδα, πὼς τὸ ἐστιατόριόν του μπορεῖ νὰ ἰκανοποιήσῃ καὶ τὸ πιὸ ἰδιότροπον γούστο. Μερικοὶ μαθητὲς τῶξεραν κιόλας, πὼς ἡ ρεκλάμα στὴν ἐφημερίδα δὲν εἶναι καὶ τόσο φτηνὴ καὶ ἔτσι, πὼς τοῦ ξενοδόχου δὲν τοῦ εἶναι καὶ τόσο βολικὰ, σὰν τὴ μηλιὰ τοῦ Umland, πού μοναδικὴ τῆς ἐνέργεια γιὰ νὰ τραβᾷ τὴν πελατεία ἦταν νὰ κρεμάῃ ἓνα μῆλον καὶ νὰ μισθώνῃ ἓνα κονσέρτον ἀπὸ πουλιά, πού παίζανε χωρὶς πεντάρα. Ὡστόσο γιὰ νὰ κάμῃ ὁ ξενοδόχος τέτιες μεγάλες δαπάνες θὰ ἔχη λόγους σοβαροὺς!

Σὰν ξενοδόχοι τῆς νέας ἐποχῆς, θέλαμε καὶ ἐμεῖς νὰ μετα-

χειριστούμε την έφημερίδα για προπαγανδιστικό μέσο, θέλαμε να βάνουμε μιὰ ἀγγελία. Τὸ πρῶτο, πὸν ἔκαμα, τοὺς ἔβανα νὰ μοῦ ποῦν, πῶς τὴ φαντάζεται ἀπάνω-κάτω καθένας μιὰ τέτια ἀγγελία.

Σχεδὸν μοῦ ἔκαμε κατάπληξη τὸ πλῆθος τῶν φράσεων ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς ρεκλάμας, πὸν τὶς εἶχαν μαζεμένες τὰ παιδιὰ τῆς μεγαλούπολης, εἴτε διαβάζοντας τὴν ἔφημερίδα, εἴτε ἀρπάζοντας τις ἀπ' ὅπουδήποτε, ἀδιάφορο ἂν τὶς μισοκαταλάβαιναν ἢ καὶ δὲν τὶς ἔνοιθαν καθόλου. Ἔνας πρότεινε νὰ γράψωμε: «Νέα διεύθυνση!», ἄλλος συνιστοῦσε: «Ξενοδοχεῖο γιὰ οἰκογένειες», ἕνας ἄλλος ἤθελε νὰ δημοσιέψωμε: «Πρόσχαρος ναὸς τῆς εὐθυμίας!» Ἔνας μαθητῆς, ἕνας τετραπέρατος Βοιωτός, ἀνίψι, ἴσως, ἐνὸς γλεντζῆ θείου, εἶχε τὴ γνώμη νὰ καλέσωμε προσωρινὰ ἀπὸ τὴ διπλανὴ τάξη ἕνα-δυὸ κορίτσια καὶ τότε νὰ γράψωμε: «Πρόθυμη περιποίηση ἀπὸ κυρίες». Ἔνας ἄλλος ἤθελε νὰ γράψωμε: «Στὸ ξενοδοχεῖο μας εἶναι προσαρτημένο καὶ σχολεῖο!» Κρίμα, πὸν δὲν μπορῶ νὰ συμμεριστῶ τὴν αἰσιοδοξία αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ, πῶς τέτια μιὰ ἀγγελία θὰ ἀσκήση ἀπάνω στὴ νεολαία ξεχωριστὴ ἐλκυστικὴ δύναμη. . . .

Τέλος, καταλήξαμε στὸ ἀκόλουθο κείμενο τῆς ἀγγελίας μας (στοὺς 32 μας προστέθηκαν χτὲς τρεῖς νιοφερμένοι):

«Ἐπισκεφθῆτε τὸ νεοανιγμένο ξενοδοχεῖο «Στὰ παιδιὰ τοῦ Münch» στὴν ὁδὸ Scheffel! Τρῶτε χορταστικά, πολὺ φτηνά! Τριάντα πέντε προσεχτικὰ γκαρσόνια φροντίζουν πρόθυμα γιὰ νὰ περιποιηθοῦν τοὺς πελάτες. Τραγούδια πολλὰ καὶ γέλια!»

Δουλειὰ τῶν παιδιῶν ἦταν τώρα νὰ καθαρογράψουν τὶς προτάσεις αὐτὲς καὶ νὰ τὶς κόψουν ἔτσι, πὸν θέλανε, καθένα, νὰ βλέπουν τυπωμένη τὴν ἀγγελία, ἂν ἦταν πραγματικὰ ξενοδόχοι καὶ μεταχειρίζονταν τὴν ἔφημερίδα γιὰ νὰ τραβήξουν κόσμο. Ἔπρεπε νὰ κατανεῖμουν τὸ χῶρο ἔτσι, πὸν νὰ πετύχουν μιὰ συνολικὴ ἐπίδραση αἰσθητικὰ εὐάρεστη.

Ἔδωσα στὸν καθένα ἕνα ἄγραφο φύλλο χαρτί.

«Χαρακῶστε το, ἂν τὸ θέλετε χαρακωμένο καὶ γράψτε

τὴν ἀγγελία κατακάθαρο καὶ πολὺ ἐντυπωσιακά! Ἔμα τὸ γράψετε θὰ δοῦμε μαζί, ποιοῦ θὰ μᾶς ἀρέση καλύτερα!»

Οἱ 35 διευθυντὲς τῆς προπαγάνδας καταπιάστηκαν τὴ δουλειὰ μὲ ζῆλο, πὸν δὲν εἶχε τὸν προηγούμενό του καὶ πάλεβαν νὰ πετύχουν μιὰν ἀγγελία, πὸν νὰ ἀρέση ὅσο μπορεῖ περισσότερο, μιὰ εἰκόνα, πὸν νὰ κἀνη μεγάλη ἐντύπωση, σὰν μπῆ στὴν ἔφημερίδα.

Τὸ πῆραν τὸ πράμα τόσο σοβαρό, σὰ νᾶχε κρεμαστῆ ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας μας αὐτῆς ἢ οἰκονομικὴ μας εὐδοκίμηση στὸ ἐπάγγελμα τοῦ ξενοδόχου.

* * *

Τὸ γράψιμο ἦταν βέβαια γι' αὐτοὺς ἀπὸ πρώτη ἀρχὴ γλέντι! Ὅταν πρωτῶρθαν στὸ σχολεῖο εἶχαν κάθε λογῆς σπάνια γραφικὰ ἐργαλεῖα: γιὰ πέννες εἶχαν μυτερὰ λιθάκια ἢ ξυλάκια, πὸν μάζευαν στὴν αὐλή, καὶ τὸ χαρτί μας ἦταν ὁ ἄμμος τῆς αὐλῆς, πὸν τὸν διατηρούσαμε πάντα λίγο ὑγρό. Κι ἕνας, πὸν μᾶς ἐπιστατοῦσε στὸ γράψιμο, ἦταν ὁ πρῶτος ἡλιος πὸν γούρλωνε τὰ παιδιὰ, πῶς γράφανε τὸ πρῶτο τοὺς LEO στὸν ἄμμο.

Ἀνακαλύψαμε κι ἄλλες εὐκαιρίες γιὰ γράψιμο. Ἔνα παιδί μᾶς διηγῆθηκε κάποτε, πῶς περπατώντας στὸ δάσος εἶδε δυὸ ὀνόματα ἀπάνω σὲ κορμὶ δέντρου καὶ ἀπὸ κάτω μιὰ καρδιά.

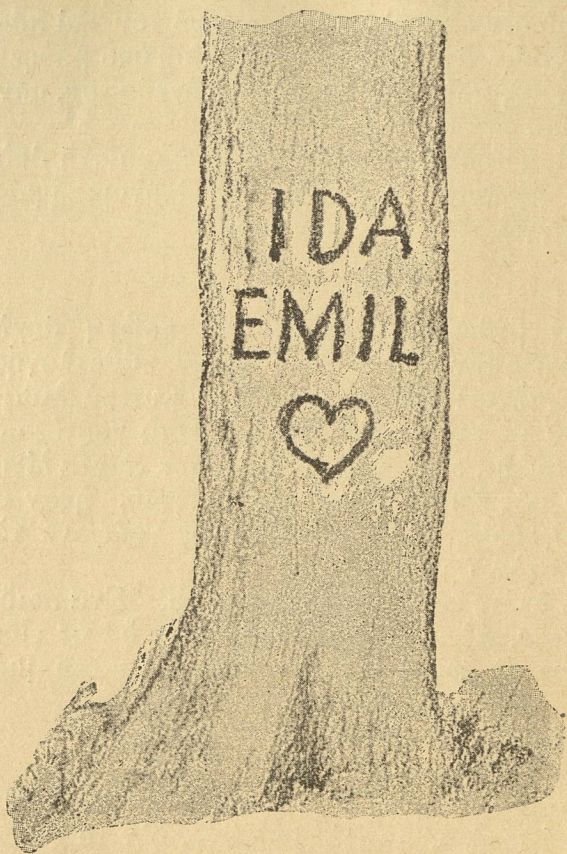
«Μιὰ καρδιά; Τί ἤθελε νὰ πῆ αὐτό;»

«Πῶς ἀγαπιόντανε πολὺ!»

Ἔδῳ ἀγαπιόμασταν ὅλοι μεταξύ μας «καὶ τὸ χαράξαμε σὲ κάθε φλούδα». Ὅστόσο, σωστὰ εἰπωμένο, δὲν τὸ χαράξαμε, παρὰ τὸ γράψαμε μὲ κιμωλία ἀπάνω στοὺς χοντροὺς μέλεγους, πὸν εἶχαμε στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Ὅταν πρόκειται γιὰ τέτιες χαριτωμένες παρανομίες τὰ παιδιὰ στέκονται στὸ νύχι! Καὶ κεῖνα, πὸν δὲν ἦταν καὶ τόσο ἱκανά, μάθαιναν ἐπίσης μὲ εὐχαρίστηση τὸ ἀβγδ τοὺς. Τὸ γράψιμο δὲν ἔμεινε δουλειὰ τοῦ σχολεῖοῦ, παρὰ γένηκε ἕνα εἶδος σπόρτ καὶ τὰ παιδιὰ ἄδραχναν κάθε εὐκαιρία νὰ γράφουν μὲ μολύβι ἢ κι-

μολία ή χρωματιστό μολύβι χωρίς να μπαίνω στη μέση εγώ.

Πολύ έλκυστικά πρότυπα παρουσίαζαν οι φωτεινές φράσεις που προβάλλονταν από τις στέγες, οι άγγελιές άπάνω στις σιδε-

ρένιες κολόνες για ρεκλάμες. Είναι κανέναν από κείνους, που πήγαιναν, δώ κι είκοσι χρόνια, στο σχολείο, που να ξαγνάντευε έξω, πάντα και με νέα διάθεση, για να ξετροπώση καμιά νέα ευκαιρία για γράψιμο ή διάβάσμα; Τέτιο πράμα ήταν πολύ δύσκολο να παρουσιαστή, τουλάχιστο ήταν έξω από κάθε πρόβλεψη, γιατί εκείνο τον καιρό αρχίζαμε στην πρώτη τάξη με τη γερμανική γραφή και το παιδί δεν έβλεπε πουθενά στο γύρω του κόσμο τέτια σημεΐα.

Τόν καιρό, που πρωτοπήγα εγώ στο σχολείο, στη Λειψία, για πρώτη γραφική άσκηση, την πρώτη εβδομάδα, μου βάνανε να γράψω το κεφαλαίο γερμανικό D και έμαθα μαζί να διαβάξω το κεφαλαίο γοτθικό D. Τώρα ρωτώ: Πόσοι ένήλικοι είναι σε θέση, να ζωγραφίζουν το περίπλοκο αυτό

γράμμα χωρίς να το βλέπουν; Ούτε τρεις στους εκατό! Το λατινικό Η που μάς θυμίζει τις κολόνες του ήλεκτρικού, είναι τόσο άπλό, που το παιδί των έξι χρόνων μπορεί να το άντληφτη άμέσως στα χαρακτηριστικά του και να το μιμηθή.

Πριν από δέκα χρόνια άκόμη μάς έπεφτε πολύ δύσκολη δουλειά να δώσωμε στους γονιούς να νιώσουν, πως ή λατινική γραφή είναι ή εύκολότερη για τους αρχάριους. Με το πέρασμα του καιρού άποτραβιέται σιγά-σιγά ή ύποψία των γονιών ενάντια στη νέα μέθοδο του γραψίματος. Κι αυτό το χρωστάμε στους σύμμαχους, που βοήχαμε· αυτοί δείχνουν στις μάξες, καλύτερα από έμας τους παιδαγωγούς, πόσο εύκολο εντυπώνεται ή λατινική γραφή· ή φωτεινή ρεκλάμα και ή γραφομηχανή να οι σύμμαχοί μας. 950)ο από τις φωτεινές φράσεις και από τον τύπο των γραφομηχανών έχουν λατινικούς χαρακτήρες. Γιατί; Τα γράμματα τα λατινικά είναι πολύ καθαρότερα και σε σειρά πολύ πιό εύκολο διάβαστα.

Η λατινική είναι σκελετός, πυρήνας, άρχική μορφή· τα γοτθικά είναι άρχιτεχτονική, λύγισμα, τσάκισμα, καμάρι.

Τόν περασμένο χρόνο μου είχε έρθη στην τάξη μου ένας έμπορος άποικιακών και έφερε τις παρατηρήσεις του για την «κατάχρηση», που γίνεται στη λατινική γραφή. Να άραδιάξης παιδαγωγικά επιχειρήματα για τη λατινική γραφή δεν άφελει τίποτε, γιατί πολλοί άνίδεοι, φυσικό, τα καταλαβαίνουν όλα καλύτερα από τους παιδαγωγούς, που τώχουν για δουλειά, να καταγίνωνται σ' αυτά. "Ομως τον έπισκέφτηκα κατόπι τον έμπορο εκείνο μια μέρα στο κατάστημά του και τί είδα! "Ο,τι ήταν γραμμένο εκεί μέσα από την έπιγραφή ως τα πιό μικρούτσικα πακετάκια ήταν όλα λατινικά! Είναι ύποχρεωμένο ένα παιδί, μόλις άποχτήση την ήλικία για ύποχρεωτική φοίτηση, να ξεριζωθή από το περιβάλλον του και να μαθαΐνη μέσα στο σχολειό κάτι, που δε το βλέπει πουθενά στο περιβάλλο του;

Τό ξεκάθαρο λογικό, ό παιδαγωγικός στοχασμός και τα άποτελέσματα της πειραματικής ψυχολογίας άναγνωρίζουν

γραφὴ γιὰ τοὺς ἀρχαίους μόνο τὴ λατινική. Ἐπειδὴ ὁμοίως τέτια πέρα-πέρα ξεκαθαρισμένα ζητήματα στὶς γερμανικὲς χῶρες μετατοπίζονται στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο καὶ ἐπειδὴ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι δὲ μποροῦν νὰ κάμουν ἀλλιώτικα καὶ βάνουν τὰ παιδιὰ τους ν' ἀρχίζουν μὲ τὴ λατινική, φουσκώνουν καὶ σήμερα ἀκόμη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰ κεφάλια γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, ποὺ γιὰ μᾶς τοὺς δασκάλους εἶναι λυμένο.

Μὰ σὰν νὰ μὴν ἦταν ἀρκετὲς οἱ δυσκολίες, ποὺ πήγαζαν ἀπὸ τὴ φύση τῆς γραφῆς, τὰ παιδιὰ ἦταν ἀκόμη ὑποχρεωμένα νὰ μάθουν νὰ γράφουν μὲ ἰδιαίτερο ὑπόδειγμα (Duktus), σὲ κάθε ἐπαρχία ἦταν ἐπινοημένο καὶ ἰδιαίτερο σύστημα. Ἡ λέξη Duktus ἔχει τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὴ λέξη Duce. Ντοῦτσε Μουσολίνι. Νὰ εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ γράφης σύμφωνα μὲ τρόπο, ποὺ σοῦ ἐπιβάλλουν, αὐτὸς ἦταν ὁ φασιστικὸς τρόπος γραφῆς. Τὸ πάνω καὶ κάτω στὸ γράψιμο γινότανε, ὅπως ἡ κάμψη τῶν γονάτων στὴν αὐλὴ τοῦ στρατώνα· πραγματικά, σύμφωνα μὲ τὰ ἐπίσημα προγράμματα τῶν σχολείων ἔπρεπε νὰ γίνονταν ἀσκήσεις στὴ ρυθμικὴ γραφῆ! Ἡ ὠραία τέχνη τοῦ γραψίματος ξέπεσε, στὸ 19ο αἰῶνα, σὲ μιὰ ἀκροβασία τῶν δακτύλων. Ἕνας φιλόσοφος γραφολόγος, ὁ Ludwig Klages, ἔλεγε: «τὰ ὑποδείγματα γραφῆς τοῦ παλιοῦ σχολείου ἔδειχναν τὴν ἴδια ἀπάνω-κάτω καλαισθησία μ' ἐκείνη, ποὺ παρουσιάζουν οἱ καλολουστραρισμένες μπότες. Τὸ γράψιμο ἔπρεπε νὰ φαίνεται σὰν κεντίδι· σήμερα πιάνεται ἡ ἀναπνοή μας, ὅταν ἀντικρίξωμε τὴν ὑποδειγματογραφία ἐκείνη».

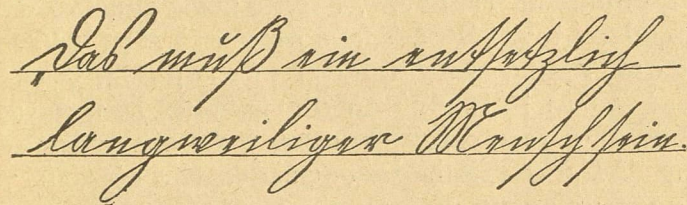
Ὁ ἀνίδεος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ φανταστῆ τί βάσανο ἦταν ἄλλοτε, γιὰ δάσκαλο καὶ γιὰ παιδιὰ, ἡ καλλιγραφία. Τὰ γράμματα ἔπρεπε νὰ γράφονται μὲ κλίση 30, 40, 45 μοιρῶν, σὲ κάθε χώρα ἄλλη κλίση, τὴν ἐπιφάνεια, ποὺ πιάνανε τὰ ὑπερστικὰ ἔπρεπε νὰ τὴ διαιρούσαμε σὲ ἑπτὰ ὑπάλληλα τμήματα· ἡ στιγμὴ ἀπάνω στὸ ἰ ἔπρεπε νὰ μπαίνει στὴ (νοητὴ) γραμμὴ ποὺ χώριζε τὸ ἕκτο ἀπὸ τὸ ἕβδομο τμήμα.

Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς τοῦ ἀνάγκαστικοῦ γραψίματος φαντάζεται καθένας τί ξύλο ἔφαρτε.

Τὰ παιδιὰ ἦταν ὑποχρεωμένα, καὶ μὲ κίνδυνο ἀκόμη νὰ

πάθη σκολίωση ἢ ραχοκοκκαλιά τους, νὰ φέρουν τὰ γράμματα στὴν ἀφύσικη θέση, νὰ γέρνουν σὰν δεντροστοιχία λεῦκες ὅταν τὶς φυσάει ἄνεμος σφοδρὸς. Στὶς ὥρες τῆς καλλιγραφίας μέσα στὸ παλιὸ σκολειὸ ἦταν ξεσηκωμένη πάντα θύελλα.

Κι ὅταν κατάφερνε πιά τὸ παιδί, στὰ δεκατέσσερά του χρόνια, νὰ γράφῃ μὲ τὸ ὑπόδειγμα, ποὺ ἐπινοήθηκε ἀπάνω στὸ πράσινο τραπέζι τῶν γραφείων, ὅταν κατῶρθανε νὰ τοὺς δώσῃ τὴν κλίση, ποὺ εἶχαν στὸ ὑπόδειγμα, ὅταν τοὺς ἔδινε τὸ πάχος ποὺ ἀπαιτοῦσε τὸ ἐπίσημο Duktus καὶ πετύχαινε τέλος τὶς διαστάσεις καὶ ντουζίνα ἄλλων ἡλιθιοτήτων, τότε τὸ πρῶτο, ποὺ εἶχε νὰ κάμῃ, ἀφήνοντας τὸ σκολειό, ἦταν νὰ ξεμάθῃ πιδὸ γλήγορα, μὰ ὅσο μποροῦσε, πιδὸ γλήγορα αὐτὴ τὴ γραφῆ. Ἦταν ἄλλοτε κανένας, ποὺ ἔγραφε μὲ δέκα χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸν καιρὸ, ποὺ ἀποφοίτησε, τὴ γραφῆ, ποὺ ἔμαθε στὸ σχολεῖο του; Βέβαια κανένας! Γιατὶ ἂν ἓνας ὑποψήφιος ἔμπορος ἔδινε δείγμα γραφῆς σύμφωνα μὲ τὸ σχολικὸ ὑπόδειγμα ἀσφαλῶς ὁ προϊστάμενος θὰ ἔφτανε στὸ συμπέρασμα:

Αὐτὸς εἶναι δίχως ἄλλο πολὺ κρύος ἄνθρωπος.

* * *

Τὸ καλοκαίρι τὸ περάσαμε στὴν εἰδυλλιακὴ γωνιὰ τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου μας· κι ὅταν μᾶς ἔστειλαν οἱ μπόρες τοῦ χινόπωρου στὰ σπίτια μας, ξαίραμε νὰ γράφωμε χωρὶς κοντυλοφόρο. Ξαίραμε μόνο μὲ κεφαλαῖα λατινικά, ἀλλὰ καλά! Ὅ, τι μαθαίνει κανεὶς κοντὰ στὴ μητέρα φύση ἐντυπώνεται στὸ μνημονικὸ ἀλησμόνητα.

Σε λίγο όμως ήρθε ή σειρά κάποιου δύσκολου. "Όχι πού τὰ μικρὰ γράμματα τούς έπεφταν δύσκολα, κάθε άλλο τὰ πιδ πολλὰ άπ' αυτὰ έμοιαζαν με τούς γονιούς τους, τὰ κεφαλαία, σαν να τούς είχαν πάρη τὸ κεφάλι. "Όχι λοιπόν αυτὸ παρὰ σε λίγο αντιμετώπιζαν τὴν περίπτωση να συνδέσουν τὰ μονωμένα γράμματα και να πετύχουν έτσι μιὰ ώρισμένη εύλυγισία τῆς γραφῆς:

<u>DER FROHSINN</u>	}	H X A P A
<u>wurde zum Frohsinn</u>		έγεινε χαρὰ
<u>und bald zum Frohsinn.</u>		και σε λίγο χαρὰ

Να πᾶς άπό τὸ ένα γράμμα στο άλλο και μάλιστα άπό τόν πιδ κοντινὸ δρόμο, δέν είναι τόσο άπλό. Δέν έδωσα στα παιδιά μου καμιὰ συμβουλή, έπρεπε μόνα τους να σπάσουν τὸ κεφαλάκι τους! Έδῶ έβανε ένας στη λέξη «Frohsinn» δίπλα στο r τὸ ο—αυτὸ άπαιτεῖ μιὰ καμπύλη ύψωμένη με περισσὴ τόλμη! "Η άπό τὸ ο στην ίδια λέξη άμέσως, με μιὰ ὄθηση άπάνω, στο h— και αυτὴ ή κίνηση άπαιτεῖ άρκετὴ τόλμη. Αλλά τὰ παιδιά παραφυλάνε τὴν εύκαιρία για να κάμουν πειράματα· και όταν ρίξανε άνάμεσα σε δυὸ γράμματα γέφυρα, πού ήταν τῆς γνώμης μου, τότε καμάρωναν πολύ, και τὸ καμάρι για ὅ,τι φτιάσανε τὰ βοηθεῖ πιδ πέρα. Αυτὴ ή χαρὰ, όταν δυὸ γράμματα κλειστὰ ύψώνουν με έμφαση τούς θόλους των, τὸ ένα δίπλα στ' άλλο! "Η όταν ένας συμπληρώνη τις άρχικες μορφές τῶν γραμμάτων με άπλά στολίδια, πού βγαίνουν άπ' τὸ δικὸ του γούστο! Αυτὰ ήταν μαθήματα τοῦ καλύτερου σχολείου έργασίας. Κι αυτὰ ήταν τὰ μαθήματα, πού γέννησαν τὴν άτομικὴ γραφὴ. Γράψιμο με τὴν έννοια αυτὴ γεννάει εύχαρίστηση γιατί δέν εί-

ναι άποβλακωτικὴ άντιγραφὴ, παρὰ δημιουργία με τὴν άτομικὴ δύναμη τοῦ καθενός.

Η ψυχολογία και ή παιδαγωγικὴ πείρα ξεκαθάρισαν πιδ σήμερα, πὸς πρέπει ν' αρχίζωμε με τὴ λατινικὴ γραφὴ. "Όσ- τόσο πολὺ λίγο θὰ ὠφελοῦσε τὰ παιδιά ή άναγνώριση αυτῆ αν μέναμε προσκολλημένοι στην παλιά, τὴν πληχτικὴ τὴ μέθοδο τῆς άντιγραφῆς.

"Η οὐσία είναι πὸς μπαίνει στις άπαιτήσεις αυτὲς ή παιδαγωγικὴ γνώση! "Αν ήταν να άπομιμηθοῦμε τούς λατινικούς χαρακτήρες με τὸν ίδιο άναγκαστικὸ τρόπο τοῦ παλιοῦ σχολειοῦ, προσέχοντας με ακρίβεια στα χιλιοστόμετρα και στα ὀρθογώνια, τότε ή γραφὴ θὰ έξακολουθοῦσε να είναι μιὰ άχαρη ένασχόληση στο πείσμα ὅλων τῶν γνώσεων τῆς μοντέρνας έπιστήμης. "Η χαρὰ θὰ πρωτομπῆ στο μάθημα τῆς καλλιγραφίας τότε, πού τὸ παιδι θὰ είναι λεύτερο να γράψη τὴ δικὴ του γραφὴ και τότε, πού θὰ πάψη πιδ ὁ δάσκαλος να μπάζη με τὸ καμτσάκι μορφές γραμμάτων και θὰ περιορίση τὸ ρόλο του στην παρόρμηση και θὰ άγρυπνῆ να μην καταλήξουν τὰ παιδιά με τὴν έλευθερία σε άκαλαίσθητες μορφές γραμμάτων. Στην τάξη μου έχω τριάντα πέντε παιδιά και τριανταπέντε είδη γραφῆς:

So flott schreiben heute
achtjährige Kinder!

Τόσο άλέγγρα γράφουν σήμερα παιδιά έννια χρονῶν.

Mit meinem Namen schreiben
ein ganzes Bäumchen!

Έννια χρονῶν γράφουν με εύχαρίστηση γερμανικά.

Μαθαίνοντας να γράφουν, μαθαίνουν φυσικά και να διαβάζουν. Οί μαθητές μου είχαν μάθη μόνο ένα αλφάβητο και μπορούσαν σε λίγο να γράφουν κεφαλαία και μικρά του τύπου. Άλλοτε τα παιδιά ήταν υποχρεωμένα να μαθαίνουν τέσσερα αλφάβητα για να μπρρέσουν να διαβάζουν και να γράφουν γερμανικά.

Ακατανόητο είναι και τ' άλλο, που έκανε το παλιό σχολείο, που ανάγκαζε τα παιδιά να γράφουν τα μικρά γράμματα σε διπλά χωράκια. Κάτι, που πέφτει δύσκολο στους μεγάλους, το αξιούσαν από έξι χρονών αρχάριους! 'Όστούσο η 'Ιστορία της Παιδαγωγικής διδάσκει ίσια-ίσια, πως η πρόοδο βράδιζε πάντα απ' το γραφείο κατά το παιδί, κάνοντας πάντα κωμικά παραστρατήματα, πως έφτασε από το άφύσικο στο παιδιάτικο με άγωνα. Σήμερα του δίνομε του παιδιού μόνο βασικές γραμμές και τ' αφήνομε στη διάθεσή του να φτιάση μέγαρο ή χαμοκέλες. Φτάνει να παρουσιάζουν οι λέξεις εικόνα ξεκουραστική, κανονικότητα, αρμονική κατάταξη των γραμμάτων. Στρωτό, τρεχούμενο πρέπει να είναι το γράψιμο.

Το γράψιμο, που μαθαίνανε την εποχή εκείνη στο σχολείο είχε αξία μόνο για κείνους, που θέλανε να γίνουνε δασκάλοι. Γιατί η ζωή δε χρειάζεται ανθρώπους υποταχτικούς, παρά άντρες με ισχυρή θέληση, που να εκδηλώνεται και μέσα στο γραφικό χαρακτήρα τους ακόμη.

Όσο γράψιμο σήμαινε μόνο δουλική απομίμηση και τίποτε παραπάνω, δε μπορούσε φυσικά να γίνεται λόγος για ανάπτυξη καλαισθητικού συναισθήματος. Από το 1870 ως το 1920 το γράψιμο ήταν σκέτη αντιγραφή σχημάτων. Τώρα ξανάγινε πάλι ό,τι ήταν στους περασμένους αιώνες: δημιουργία.

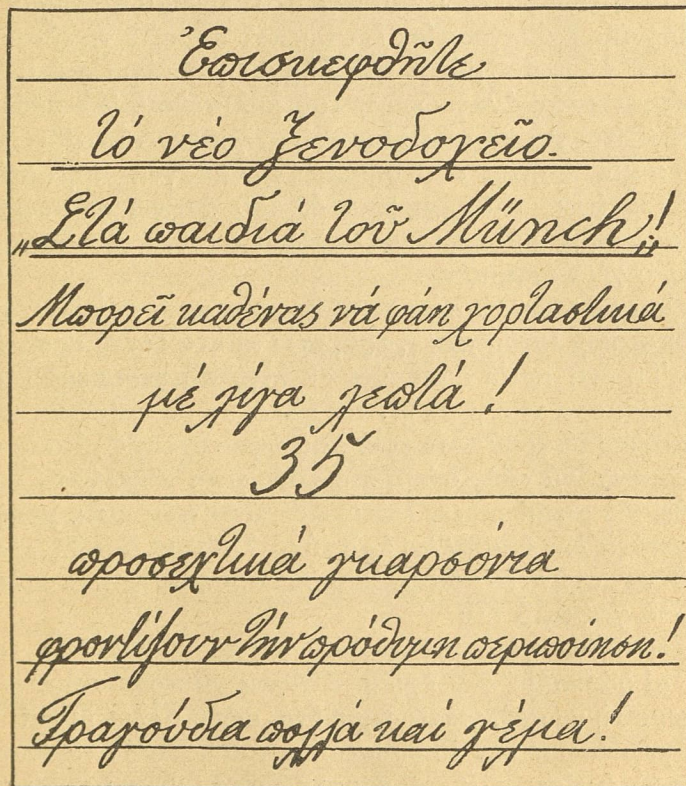
Η ανώτατη απαίτηση στην καλλιγραφία φωνάζει: Νάσαι περήφανος που μπορείς, σαν Γερμανός, να χρησιμοποιήσ τήν ωραία γοτθική γραφή ενός Dürer. Μά νάσαι και ανεχτικός. Νά σε εύχαριστή κάθε γραφή, θέλει ως είναι γερμανική ή λατινική, φτάνει μόνο να κάνη τήν έντύπωση του τέλειου,

ωραίου, τρεχούμενου. Νάσαι χαρακτήρας και θάχης τή μόνη σωστή γραφή δηλαδή το δικό σου γράψιμο.

Μόνο, που δε μπορεί κανείς, σαν δάσκαλος να παρατήση τις διδασκαλίες.....

Και τώρα γυρίζομε άμέσως στην πραχτική μας εργασία!

Οί μαθητές μου τελείωσαν τις καλλιγραφικές τους δοκιμές. Καθένας τους μου άπλωσε το σχέδιο τής άγγελίας για τήν έφημερίδα. Τα κρεμάσαμε όλα στον τοίχο γύρω, στο ύψος των ματιών και γυρίζαμε να τα κριτικάρωμε. Ποιά άγγελία θα πετύχαινε καλύτερα το σκοπό της: να τραβήξη

ξένους; Ποιά παρουσίαζε τὸ πιδ εὐκολοδιάβαστο γράψιμο καὶ τὴν πιδ ἐνδιαφέρουσα κατανομή τοῦ χώρου; Ποιά ἀποτελοῦσε τὴν καλύτερη σύσταση γιὰ καθαριότητα μέσα στὸ ξενοδοχεῖο;

Διαλέξαμε ἑπτὰ πρότυπα. Καὶ τέλος συμφωνήσαμε νὰ δώσωμε τὸ βραβεῖο στὴν ἀγγελία, πὺ καταχωρίζομε στὴ σελ. 109.

Στὶς πολὺρες συνεδριάσεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, πὺ τὴν ἀποτελοῦσαν ὅλα τὰ παιδιὰ, δὲν εἶχα νὰ διαλέξω ἓνα ὁποιοδήποτε φύλλο γιὰ καλύτερο, παρὰ ἡ κύρια δουλειά μου ἦταν ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν στὸ κριτικὸ κοίταγμα: Ὁ δάσκαλος τῆς καλλιγραφίας ἔπαψε πὰ σήμερα νὰ εἶναι ἐπικριτῆς καὶ πῆρε τὸ ρόλο τοῦ ὀδηγητῆ ἀπάνω στὸ δρόμο, πὺ φέρνει στὴν ἀναγνώριση τοῦ καλύτερου. Ἡ βούληση πὺ χρειάζεται γιὰ νὰ τελειοποιηθῆ τὸ γράψιμο ξανάβει μόνο, ὅταν τὸ παιδί ἔρχεται στὸ σημεῖο νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὶς ἐλλείψεις τοῦ γραψίματός του ἀπάνω σὲ σύγκριση μὲ πιδ καλοκαμωμένο καὶ μάλιστα, ὅσο εἶναι δυνατό, ἀπὸ παιδιὰτικο χέρι γραμμένο.

Ἡ πεῖρα μᾶς ἔδειξε, πὺς σὲ κάθε κοίταγμα, πὺ γίνεται μὲ τὸν τρόπο, πὺ ἱστορήσαμε, κρύβεται πάντα κέντρισμα γιὰ τὰ παιδιὰ. Τὸ ἓνα παιδί παρατάει σὲ λίγο τὰ τεράστια ἐλικοειδῆ στολίσματα τῆς γραφῆς, τὸ ἄλλο προσπαθεῖ νὰ κάμη ζωντανότερα τὰ γράμματά του, πὺ ὑψώνονται ἀπότομα σὰν κοκκαλωμένα, νὰ τοὺς δώσῃ πιδ πρόσχαρη μορφή, τὸ τρίτο ξεμπλέκει τὶς μπερδεμένες λέξεις καὶ χύνει φῶς στὶς μορφές. Μὰ σὲ κανένα δὲν ἐπιβάλλω ἐγὼ τύπο Duktus, βοηθάω μόνο τὸν καθένα στὴν ἐργασία, πὺ καταβάλλει γιὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὸ γράψιμό του.

Τὶ λέει τὸ γράψιμο τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὸ χαρακτήρα του; Ἐμεῖς οἱ δάσκαλοι δὲν ἔχομε ἀνάγκη νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἐξηγήσωμε τὴ γραφή, γιὰτὶ ἔχομε ἓνα σωρὸ ἄλλες δυνατότητες νὰ γνωρίσωμε τὴν ἰδιοσυστασία τοῦ παιδιοῦ, νὰ ἐξακριβώσωμε τὸ ὑπόστρωμα τοῦ χαρακτήρα του. Εἶναι πολὺ τολμηρὸ νὰ θέλωμε νὰ γνωρίσωμε τὸ χαρακτήρα ἀπὸ τὸ γρά-

ψιμο, τὴ στιγμῆ, πὺ ὠρμισμένοι γραφολόγοι γελάστηκαν, δῶ καὶ λίγο καιρὸ, ἀπὸ τὸ μοιάσιμο τοῦ γραψίματος μῆς καλόγριας μὲ μῆς σαντέζας.

Κι ὅμως μέσα στὴν τάξη, ὅταν ἀφήνη κανεῖς τὸ νοῦ του νὰ σκέφτεται γιὰ τὸ γράψιμο καὶ τοὺς γραφιάδες, τοῦ παρουσιάζονται κάποτε ἀνάμεσά τοὺς πολὺ ἀξιοπρόσεχτες σχέσεις. Μόνο λίγα παραδείγματα:

Was ist der Vater
dieses Knaben?

Τὶ δουλειὰ κάνει ὁ πατέρας αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ;

Ὁ πατέρας του εἶναι πεταλωτής. Ὁ μικρὸς μας γραφιάς εἶναι χεροδύναμος καὶ τὸν βοηθαί ἀπὸ τώρα ἄφοβα νὰ πεταλώνουν ἄλογα. Τὰ μπράτσα του, πὺ ἀγκαλιάζουν κάθε μέρα τὰ ἀλύγιστα πόδια τῶν ἀλόγων, σὰν πιάνουν τὴν πέννα εἶναι φυσικό, νὰ ρίχνουν στὸ χαρτὶ σταθερότερες γραμμὲς παρὰ κεῖνες, πὺ ρίχνουν τὰ ντελικάτα δάχτυλα ἑνὸς λεπτοκαμωμένου συμμαθητῆ του.

Was ist der Vater
dieses Knaben?

Τὶ εἶναι ὁ πατέρας αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ;

Ὁ πατέρας του εἶναι κουρέας. Καὶ τώρα μπαίνει κανεῖς στὸν πειρασμὸ ν' ἀνακαλύψῃ κωμικὲς σχέσεις ἀνάμεσα σὲ γραφή καὶ σπιτικὸ περιβάλλο. Στὸ W καὶ V φαίνεται ὀλοκάθαρα τὸ σίδηρο, πὺ μ' αὐτὸ ὁ πατέρας του κατσαρώνει

τὰ σπάνια μαλλιά μᾶς ἐρωτοχτυπημένης μπεμπέκας. Ἴδια καὶ τὰ τελικὰς αὐτῶν τῶν λέξεων, πού μυρίζουν λεβάντα, εἶναι σὰν σγουρωμένα μὲ τὸ καφτὸ ψαλλίδι.

*Die ich werben für mich selbst
fällt mir nicht ein?*

Τί ξεχωριστὸ παρατηροῦμε σ' αὐτὸν τὸ μικρό;

Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος στὴν τάξη, ἓνα ἀνοιχτόκαρδο μὲ λαμπερὰ μάτια, τόμπρο παιδί, ἀλύγιστο καὶ διάφανο σὰν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γραψίματός του· αὐτὸ τὸ παιδί τραβᾷ τόσο βαθιὰ στὸ κάθε ζήτημα, σὰν καὶ τις γραμμές, πού κατεβάζει κάτω ἀπὸ τὸ χαράκι. Θὰ γενῆ, σὰ μεγαλώσῃ, ἓνας καθὼς πρέπει ἄντρας.

Die ich werben für mich selbst fällt

mir nicht ein?

Τί ξεχωριστὸ παρατηροῦμε σ' αὐτὸν τὸ μικρό;

Αὐτὸς ὁ μᾶθητὴς εἶναι κορίτσι ὀλάκερο, ντελικάτος, εὐαίσθητος, δειλός. Τοῦ λείπει ἡ ἀπαραίτητη δραστηριότητα. Σταλιά πρωτοβουλία! Πολλὲς φορὲς εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν γλιτώνω ἀπὸ τὰ ἄγαρμπα πειράγματα, πού τοῦ κάνουν οἱ διαβόλοι μέσα στὴν τάξη.

*Ratet ^{ei} mal, was
ich werden will?*

Μπορεῖτε νὰ τὸ βοῆτε τί θέλω νὰ γίνω;

Ὁ μικρὸς αὐτὸς θέλει νὰ γενῆ μηχανικός. Ὁ πατέρας του εἶναι ἀρχιτέκτονας. Δὲν ἔχει μέσα του αὐτὸ τὸ γράψιμο κατὰ τὸ ἐπιβλητικὸ; Τὰ μικρὰ «t» δὲν κάνουν τὴν ἐντύπωση, πὼς ξεπερνᾶνε σὰν διπλοστεριωμένες σιδεροκολόνες, ἀπάνω ἀπὸ τὴ λιθόχιστη σειρά τῶν ἰσόστιχων γραμμάτων;

*Ratet einmal, was
ich werden will!*

Μπορεῖτε νὰ τὸ βοῆτε τί θέλω νὰ γίνω;

Θέλει νὰ γίνῃ τζόκεϋ! Εἶναι φύση ἐξαιρετικὴ γιὰ πιλᾶλημα: Φτερά! φτερά! Γι' αὐτὸν τὸ γράψιμο εἶναι «δρόμος μετ' ἐμποδίων». Δὲν τὸν μέλει καὶ τόσο, πού ἔχασε, στὸ ἄτυχο πήδημα ἀπάνω ἀπὸ μιὰ μάντρα, στὴ μέση τῆς πρώτης ἀράδας, ἓνα «n»! Ἀέρα!

Υπάρχουν λοιπὸν γραψίματα, πού φέρνουν σὲ ἐκπληχτικὰ συμπεράσματα. Ὡστόσο εἶναι πιθανό, πὼς μερικοὶ γραφιάδες θὰ μπορούσαν νὰ βάνουν σὲ φοβερὴ δοκιμασία καὶ αὐτοὺς τοὺς πολύπειρους γραφολόγους. Ἐξήγηση γραψίματος εἶναι σατανικὰ δύσκολη δουλειὰ καὶ παρακολουθεῖται ἀπὸ εὐθύνες, πού λυώνουν τὸν καθένα καὶ γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ πηγαίνει κανένας γραφολόγος, προτοῦ σπουδάξῃ χρόνια καὶ πολὺ εὐσυνειδητὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ τέχνη.

Ἡ ἐπιστήμη θὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ στὸν κύκλο αὐτὸ τὴν ἐρευνά της. Ἄν κατορθώσῃ νὰ καθορίσῃ ἐκ τῶν ὑστέρων τὸ χαρακτήρα μέσα ἀπὸ τὸ γράψιμο, αὐτὸ θὰ ἐνδιαφέρῃ ἰδιαίτερα τὴ βιομηχανία τῶν γραφομηχανῶν. Γιατὶ τότε πάρα πολλοὶ ἄνθρωποι δὲ θ' ἀφήνουν νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ χέρι τους τίποτε χειρόγραφο.

Βιολογία.

Οἱ γονιοί, πού διαβάζουν στὸ πρόγραμμα τῶν παιδιῶν τους τὴ λέξη βιολογία, στὴ θέση, πού ἔγραφε πιδ παλιὰ Φυσικὴ Ἱστορία, θὰ νιώθουν σὲ μεγάλες γραμμές, πὼς Βιολογία εἶναι ἡ τέχνη νὰ ἐξηγοῦμε τὴ ζωὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, νὰ βγάνωμε συμπεράσματα ἀπὸ τὶς μορφές, πού μᾶς παρουσιάζουν.

▣ Διαβάζοντας στὰ παλιὰ «ἐγχειρίδια» Βοτανικῆς καὶ Ζωολογίας δὲ βρῖσκανε οὔτε νύξη γι' αὐτὴ τὴν ἐρμηνευτικὴ τέχνη. Τὸ κάθε κεφάλαιο τὸ διάβαζαν σὰν ξερὴ βιογραφία: ▣ «Τὸ ἄνθος τῆς ἐλαιοκράμβης βλέπει τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ Μᾶη. Τὸ συναρτοῦν κάλυκας μὲ τέσσερα σέπαλα, στεφάνη μὲ τέσσαρα πέταλα καὶ ἕξι στήμονες καὶ μάλιστα τέσσαρες μακροὺς καὶ δύο βραχεῖς κτλ.»

Ὁ σημερινὸς βιολόγος λέει. Ἀξιέπαινος εἶσαι, πού ξαίρεις ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴν ἐλαιοκράμβη. Ὡστόσο δὲν ἔχει καὶ μεγάλη σημασία τὸ ζήτημα, ἂν τὸ λουλούδι τῆς ἔχη 6 ἢ 7 ἀνθῆρες. Σπουδαῖο, εἶναι νὰ ξαίρης, πὼς οἱ ἀνθῆρες ὑπηρετοῦν, καὶ ὡς ποῖο σημεῖο τὴ διαίωσιση τοῦ εἴδους.

Τὸ βιολόγο λίγο, πολὺ λίγο, τὸν ἐνδιαφέρει τὸ χρῶμα τῆς ἐλαιοκράμβης. Ἀπὸ λογαριασμό του δὲ θάχε ἀντίρρηση νὰ ἔχη τὸ λουλούδι ἀντὶ κίτρινες, καὶ κόκκινες καὶ γαλάζιες λουράδες. Μόνο νάχη χρῶμα καὶ τὸ χρῶμα του νάνα χτυπητό! Γιατὶ τὸ προσελκυστικὸ αὐτὸ μέτρο ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴ διατήρηση τοῦ γένους τῶν ἐλαιοκράμβων.

Πὼς ἔχει ἡ ἐλαιοκράμβη ὀλοστρόγγυλα καὶ χνουδωτὰ

φύλλα, γιὰ τὸ βιολόγο αὐτὸ εἶναι κάτι δευτερεῦον, πού δὲν τὸν ὑποχρεώνει νὰ τὸ προσέξῃ πολλὴ ὥρα. Πὼς ὅμως τὰ φύλλα ἀπέχουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὕψος σημαντικό, γιὰ νὰ μὴν κρύβουν ἐκεῖνα, πού εἶναι ψηλότερα τὸν ἥλιο ἀπ' τὰ χαμηλότερα, αὐτὸ ἔχει σημασία γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἐλαιοκράμβης.

Ὅταν γράφῃ τὸ τετράδιο τῶν περιλήψεων: Τὸ στέλεχος εἶναι στρογγυλὸ ἢ τριγωνικὸ ἢ πενταγωνικὸ, γιὰ τὸ βιολόγο εἶναι σπατάλη χαρτιοῦ, ὅσο σημειώνονται μὲ μιὰ καὶ μόνη φράση στὸ τετράδιο αὐτὸ πράματα, πού ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐλαιοκράμβης. Οὔτε τὸ θεωρεῖ ὁ βιολόγος γιὰ σημαντικό, πὼς τρέφομε μὲ τοὺς σπόρους τῆς ἐλαιοκράμβης τὰ πουλερικά. Χωρὶς ἄλλο ὅμως βάνει τὰ παιδιὰ νὰ ζουλήσουν ἀνάμεσα σὲ χαρτὶ ἓνα σπόρο τῆς καὶ τὰ προκαλεῖ ἔπειτα νὰ παρατηρήσουν στὴ λαδιά: τί σπουδαία ὕλη εἶναι γιὰ τὸ φυτό τὸ λάδι.

Οἱ παλιές φυσικὲς ἱστορίες ἀποβλέπανε πολὺ στὴ Στατιστικὴ καὶ ἐλάχιστα στὴ Βιολογία. Θεωροῦσαν γιὰ ἐξαιρετικὰ σπουδαία ἐνέργεια καὶ ἐπιτυχία, νὰ μπάσουν μὲ τὸ σφυρὶ στὸ μνημονικὸ τῶν παιδιῶν, πὼς ἡ ἐλαιοκράμβη ἔχει τέσσερους μακροὺς καὶ δύο βραχεῖς στήμονες. Ὁ βιολόγος ἀντὶ νὰ παραφορτώνῃ τὸ παιδικὸ μυαλὸ μὲ τέτιον ὄγκο, κάνει προσπάθειες: Βαίνει τὰ παιδιὰ νὰ ξεκολλήσουν ἀπὸ τὸ φύλλο τῆς ἐλαιοκράμβης τὴν κέρινη πέτσα καὶ νὰ προσέξουν πὼς ἀμέσως τώρα στεγνώνει τὸ νερό, καὶ μαραίνεται τὸ φυτό πολὺ πιδ γρήγορα, παρὰ ὅταν τὰ φύλλα του εἶναι σκεπασμένα μὲ κέρινη ἐπιδερμίδα.

Ὅσο οἱ παλιές αὐτὲς φυλλάδες, πού ἀσχολοῦνταν μὲ τῶνα καὶ μὲ τ' ἄλλο ἀπὸ τὴ Στατιστικὴ, στόλιζαν τὴν ἔδρα τοῦ βοτανικοῦ καὶ ἦταν ὁ μαστὸς ἀπ' ὅπου βύζαιναν τὰ παιδιὰ τὴν πνευματικὴ τροφή, δὲ γινόταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ περιγραφές καὶ κόντρα περιγραφές. Ἐπιβάλλεταν μὲ τὸ στασιῶδες ὀσκελετὸς, τὸ διάγραμμα τοῦ λουλουδιοῦ, ὡστόσο γιὰ τὰ θαύματα τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν, αὐτό, πού μαθαίνανε τὰ παιδιὰ καὶ τὸ τίποτα ἦταν τὸ ἴδιο πράμα. Ἡ στροφή σημειώθηκε μὲ τὸ μπάσιμο στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα. Τότε ἄρχισε ὁ βιολόγος τὴ

θριαμβευτική του προέλαση ενάντια στους σοφούς, που είχαν ριχτή στους άριθμους και στη σημαία τους έλαμπαν οι τέσσερες μακριοί στήμονες και οι δυο βράχεις. Φυσικά υπήρχαν και πρώτα βιολόγοι κι όποιος έτυχε να πέση στα χέρια τους, τόν καιρό, που πήγαινε στο σχολείο, έμαθε να βλέπη τη φύση στην καρδιά της.

Μόνο για μονομέρεια κι όχι για λεπτομέρεια κατηγορούμε πολλούς βοτανικούς του παλιοῦ σχολειοῦ. Γιατί είναι κάτι αυτόνοτο, πώς καθέννας μπορεί να έμβραθύνη στη φύση και στο σκοπό μόνο τῶν αντικειμένων εκείνων, που τὰ γνωρίζεις ως τις πιο μικρές τους λεπτομέρειες. Ακόμη και σήμερα σπουδάζουμε με την έπιμέλεια του παλιοῦ δασκάλου την κατασκευή ζώων και φυτῶν. Ωστόσο, δε περιοριζόμαστε στο ρόλο του διεκπεραιωτή γνώσεων και, περιγράφοντας τη φύση, δέν κλείνουμε το έργο μας με τη σοφία: "Έτσι είναι το φυτό! παρὰ επιδιώκωμε να συνηθίσωμε το παιδί να θέτη έρώτημα: Γιατί είναι έτσι; και το βοηθοῦμε να βρῆ μόνο του την άπάντηση.

Και κάτι πάρα πάνω. Το τελικό δέν είναι οὔτε τὰ έρωτήματα αὐτά. Τὰ έρωτήματα μπορεί να τὰ λένε και τὰ χείλια μόνο. Μποροῦμε να τὸ συνηθίσωμε το παιδί, να ρωτάη, για να ρωτάη. Το τελικό είναι να βλέπη το παιδί μέσα στη φύση, μυστήριο στο μυστήριο, που να τὸ αναγκάζη να σκέφτεται για την έξιχνίαση, άδιάφορα αν θὰ τὸ κατορθώσει ἢ θὰ μείνη με την έκπληξη.

* * *

Σήμερα έχωμε να δοῦμε ξενοδοχεῖα στο σχολικό κῆπο. Εἴχαμε περῶση ως τώρα πολλές ευχάριστες ώρες παρατηρώντας τις βραγιές—τὰ λουλούδια, μα όταν μᾶς άπασχολοῦσε ένα νέο γενικό θέμα όλο κι ανακαλύφταμε στα γνωστά κάτι νέο. Ένα παράδειγμα: Όταν μιλήσαμε για πρώτη φορά για τὸ λελέ μᾶς εἶχε φανῆ, σὰ στρατοκόπος μέσα στην άνοιξη. Ζυγίσαμε τότε βολβὸ και πράσινο μέρος και συγκρίνοντας

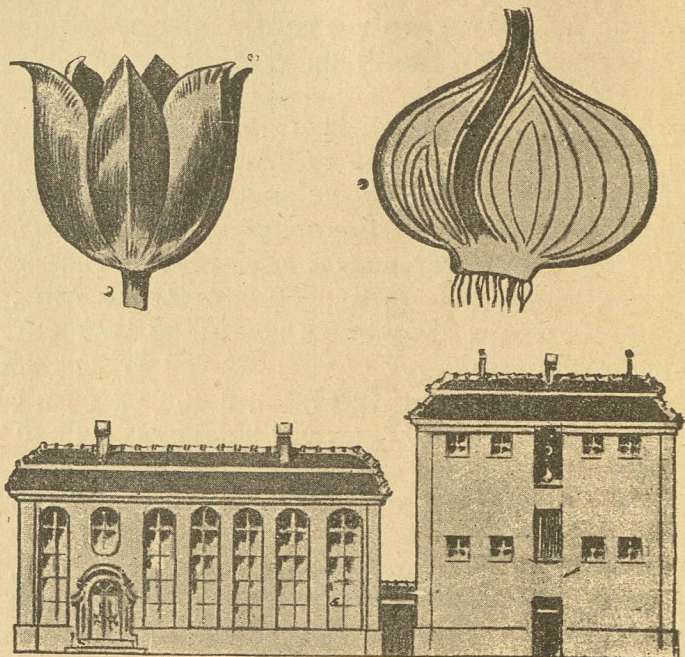
με ένα μικρὸ διαβατικό πουλί προσδιωρίσαμε πόσο μεγάλη έπρεπε νᾶναι ἡ γούσα του τελευταίου αν ἦταν υποχρεωμένο να άποθηκεύη πολλές προμήθειες όπως τὸ κάνει ὁ λελέ! Κι όταν ὕστερα από λίγες μέρες έπισκεφτήκαμε ένα αγρόχτημα και μιλήσαμε για άμπάρι και άποθήκη και σκεφτήκαμε τέλος για τὴ σημασία, που εἴχαν οι σιτοβολῶνες στις μεσαιωνικές πόλεις, μόλις άνάχανα για τὸ λελέ άμέσως κατάλαβαν, τί είδος άμπάρι, τί είδος άποθήκη, τί είδος ταμεῖο δύναμης είναι ὁ βολβὸς στο λελέ!

Μία φορά στη ζωγραφοῦσα ίχνογραφία εἴχαμε να σκεδιάσωμε χαρτί ταπετσαρίας για τὸ θέατρο τῶν άνδρεικέλων μας. Θέλαμε να χρησιμοποιήσωμε μορφές λουλουδιῶν γιατί αὐτὲς προσαρμόζονταν στο νόημα του κομματιοῦ· άφήσαμε λοιπὸν να περάσουν μπρὸς μας σὰ σὲ πανόραμα τῆς χρονιᾶς όλα τὰ φυτά, που εἴχαμε μάθη. Το άποτέλεσμα ἦταν, πὸς τότε, εκ τῶν ὕστερων, έχτιμήσαμε σωστὰ τὸ λελέ για τὴν ωραία διεύθυνση, που έχουν οι γραμμὲς του άνθους του. Τί άπλό, ὁμορφο καλλιτέχνημα έχει κάμη ἡ χρυσοχέρα ἡ φύση. Όταν τὸν πρωτοείδαμε τὸ λελέ, δέν καλοπροσέξαμε τὸ γραφικό κάλυκα, που ὕψωνόταν άλαφρά. Βαλμένος σὲ νέους συνδυασμοὺς ὁ λελέ, μᾶς τραβοῦσε πάντα όλο και με νέους έρεθισμοὺς.

Κι ἄμα σήμερα τὸν θυμῖσα οτὰ παιδιό, τὸ λελέ, που εἶχε άπανθίση από καιρό, δέν εἶδαν στο κομψὸ φυτὸ μονάχα τὸν ξενοδόχο, που στρώνει τις λιχουδιές του, με σπάταλη χαριστική διάθεση, μπρὸς σὲ άμέτρητους μικροὺς ξένους κι ως τόσο κάνει τὸ λογαριασμό του και για τὸν εαυτό του, παρὰ χάρηκαν και για τὸ άστεῖο κελλάρι τῶν φαγιῶν, μέσα στο «Ξενοδοχεῖο στο λελέ», άπ' όπου μποροῦσε κανείς να πάρη τροφὲς τῆς έκλογῆς του!

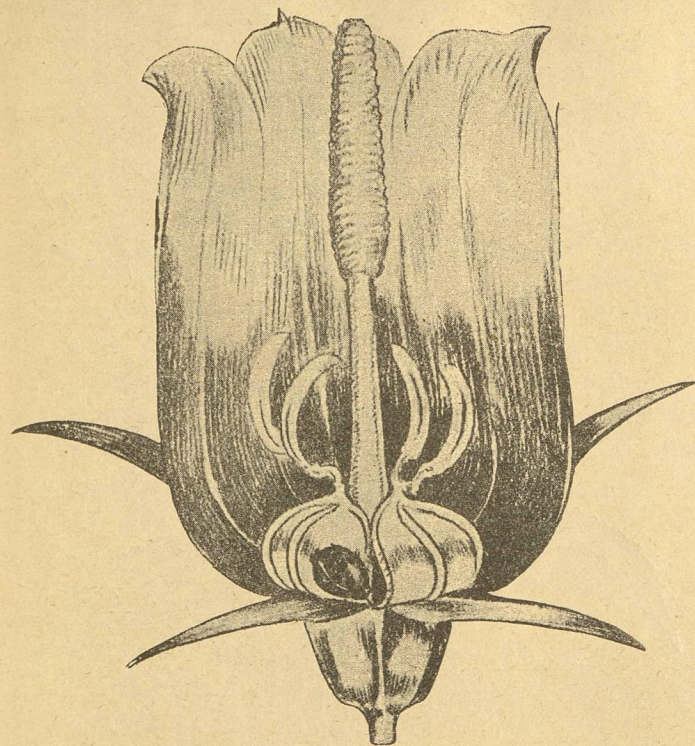
Στη Βοτανική λοιπὸν δε θέλωμε να έχωμε πάντα τὴ μύτη στο λουλούδι, τὰ μάτια στο φακὸ και τὸ δείχτη του χεριοῦ να μετράη τοὺς στήμονες, παρὰ και να μεταφερώμαστε σὲ θέσεις, που μᾶς επιτρέπουν πλατιά άνασκόπηση και να διδάσκωμε με τὴν κατάλληλη ὀργάνωση τῆς διδασκαλίας, να

ἀνακαλύπτουν τὰ παιδιά συνδυασμούς, πού ξανάβουν πάντα κι ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸ γνωστικὸ διαφέρο. Ἡ συγκεντρικὴ διδασκαλία παραβαλλόμενῃ μὲ τὴ διδασκαλία κατὰ κλάδους, παρέχει ὁλότελα ἄλλες δυνατότητες ἐργασίας. Ἐπιτρέπει νὰ

Μέγα ξενοδοχεῖον «Στὸ λελέ». Κολοσσιαῖο χτίριο
μὲ ἀπλόχωρη αἴθουσα φαγητοῦ.

ἐμβαθύνουμε μὲ πρόγραμμα στὸ κάθε μάθημα πρὸς κάθε διεύθυνση καὶ νὰ πλαταίνουμε τὸ γνωστικὸ ὄριζοντα τοῦ παιδιοῦ, ἐνῶ ἡ διδασκαλία κατὰ μαθήματα μοιάζει μ' ἓνα παραδεδωκένον ραδιοπρόγραμμα, μὲ μόνον τὴ διαφορὰ, πὼς παιδιά σχολείου δὲν εἶναι στὴν εὐτυχησμένη θέση νὰ κρεμάσουν τὰ

Στὸ ξενοδοχεῖο «Στὴν καμπανούλα». Ὁ μπουφές εἶναι
γιὰ μερικὸς κλειστός.

ἀκουστικά. Σχεδὸν σὰν νάμασταν ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ ἀπὸ ξενοδόχους γυρίζουμε τὸ μάτι μας παντοῦ στὸ σχολικὸ κῆπο—δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν κι ἄλλες ἀξιοπρόσεχτες ἀναλογίες ἀνάμεσα στὸ ἔργο τοῦ ξενοδόχου, πού τὸ ἀσκοῦν ἄνθρωποι καὶ στὸ ἴδιο, πού τὸ ἀσκεῖ ἡ φύση; Μὲ τὴ βοήθεια παρατηρήσεων καὶ διηγήσεων δοκιμάσαμε νὰ τραβήξουμε ἀκόμη πιὸ βαθιὰ στὴν ὕλη.

«Εἶναι βράδυ βροχερό», ἄρχισα νὰ διηγίεμαι, μπρὸς στὴ βραγιά—τὶς καμπανούλες. «Πολλὰ σκαθάρια σπάζουν τὸ

Ξενοδοχείο «Στὸ λάμιο τὸ λευκό», τὸ ἐντευκτήριο γιὰ τὶς ἀγριομέλισσες.

κεφάλι τους: Ποῦ νὰ βροῦμε μέρος νὰ μᾶς προφυλάξῃ τούτῃ τῇ νύχτᾳ ἀπὸ τὴ βροχή; Σταθῆτε! Στὸ κατάλυμα: «Στὴν καμπανούλα» εἶναι ἀσφαλῶς ἀκόμη λίγος ἄδειος τόπος! Σωστά, ἢ συντροφιά τους οἱ νάνοι βολεύονται ἀναπαυτικὰ μέσα στὴ γαλανὴ στοά. Χμ! Ἐκεῖ τοὺς γαργαλίζει τῇ μύτῃ μὰ σπάνια μυρουδιὰ ἀπὸ μέλι. Βηματίζουν καὶ συλλογιοῦνται, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ φτάσουν στὸ δοχεῖο, ποῦχε τὸ μέλι, κοντὰ στὴν αὐγοθήκη, καὶ τότε κάνουν μιὰ πολὺ δυσάρεστη ἀνακάλυψη.....» Ἐντείνοντας τὸ βλέμμα τους τὰ παιδιὰ παρατηροῦν: Ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἐκεῖ εἶναι

κλεισμένος. Τὸ δοχεῖο μὲ τὸ γλυκὸ παρασκεύασμα εἶναι σκεπασμένο μὲ ἓνα φύλλο, ποὺ ἀπλώνεται ἀπάνω του, σὰ σκηνή. Πέντε μικρὲς σκισμάδες ἐπιτρέπουν νὰ βλέπουν τὰ λιχούδικα σκαθάρια καλὰ τοὺς θησαυρούς. Μὰ μόνο νὰ τοὺς βλέπουν, νὰ τοὺς ζυγώσουν εἶναι ἀδύνατο· ἐχτός, ποὺ εἶναι σκεπασμένοι, τοὺς κλείνει ἀκόμη τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ ἓνα διχτυωτὸ ἀπὸ τρίχες.

Ὁ Ξενοδόχος τοὺς ἔχει, τοὺς θησαυρούς του, μόνο γιὰ τοὺς ξένους, ποὺ ἔχουν μακριὲς μουσοῦδες καὶ προβοσκίδες. Τὸ σκυλλόγι τῶν σκαθαριῶν δὲ βοηθεῖ τὸ λουλουδι στὴν ἐπικονίαση καὶ γι αὐτὸ ἡ ἐπιγραφή: Κλειστά!

Τί κατεργάρης, αὐτὸς ὁ Ξενοδόχος! Λένε τὰ παιδιὰ.

Ὅμως σὲ λίγο θυμοῦνται, πῶς καὶ στὸ μπουφὲ τοῦ Ξενοδοχείου φυλάγονται λογιῶν-λογιῶν γλυκὰ καὶ φαγητὰ κάτω ἀπὸ γυάλινα κουδούνια.

* * *

«Καὶ τὸ λάμιο τὸ λευκὸ εἶναι πολὺ ἐκλεχτικὸ, σὰν πρόκειται νὰ δεχθῆ ξένους. Ἐχει τοὺς θησαυρούς, τὸ μέλι του πολὺ βαθιὰ, στὴ βόση τῶν λουλουδιῶν του, ποὺ εἶναι, σὰν μακριοὶ σωλῆνες γιὰ νὰ μποροῦν νὰ φτάνουν, ὡς ἐκεῖ μόνο ἔντομα μὲ μακρὸ οὐγγος. Οὔτε οἱ μέλισσες οὔτε οἱ πεταλοῦδες μὲ τὰ ἀσυμμάζευτα φτερά τους μποροῦν νὰ βάνουν χέρι σ' αὐτοὺς τοὺς θησαυρούς. Πρὸς μεγάλη λύπη τῶν μελισσῶν τὸ λάμιο τὸ λευκὸ εἶναι ἐντευκτήριο γιὰ τὶς ἀγριομέλισσες. Καὶ ξαίρετε τί κάνουν οἱ ἀγαναχτισμένες μέλισσες; Δησμονοῦν τὴν καλὴ τους ἀνατροφή καὶ γίνονται διαρρηχτες. Δαγκώνουν ἀπ' ἔξω τοὺς σωλῆνες τῶν λουλουδιῶν καὶ τοὺς κάνουν τρύπες, γκρεμίζουν ἔτσι τοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ κοντὰ στὸ κελλάρι! Ποῦ ἀκούστηκε αὐτό;»

Τὰ παιδιὰ ὅμως μοῦ ἀναφέρουν Ξενοδοχεῖα, ποὺ φρουροῦνται, συλλόγους ποὺ ἔχουν αὐτὸ τὸ σκοπὸ: νὰ φυλᾶνε καὶ τὸ ξαίρουν γιὰτὶ εἶναι ἀπαραίτητο αὐτό.

* * *

Ἡ σεληνή εἶναι περισσότερο ἀδιάκριτη ἀπὸ τὴν καμπα-
νούλα, σὰν πρόκειται νὰ διώξη ἀνεπιθύμητη ἐπίσκεψη.
Κολοντυμένοι φτερωτοὶ καλῶς νὰ ὀρίσουν, ἀλλὰ ἄχρηστο,
πεινασμένο κόσμο, ποὺ σκαρφαλώνει ἀπὸ τὸ χῶμα, τὸν
σταματᾷ τὸ φυτὸ αὐτὸ ἀμέσως, ἀλείβει δηλαδὴ τὸ στέ-
λεχός του μὲ κόλλα».

Ξενοδόχος νὰ στήνῃ ξόβεργες, δὲν εἶναι παράξενο; Μὰ
τὰ παιδιά μου διηγοῦνται, πὼς ὁ διευθυντὴς ἐνὸς πάρκου
ψυχαγωγικοῦ ἔχει κι αὐτὸς τὸ χτήμα του φραγμένο μὲ ἀγκα-
θωτὸ σύρμα, γιὰ νὰ μὴν περνᾶνε ἀκάλεστοι ξένοι.

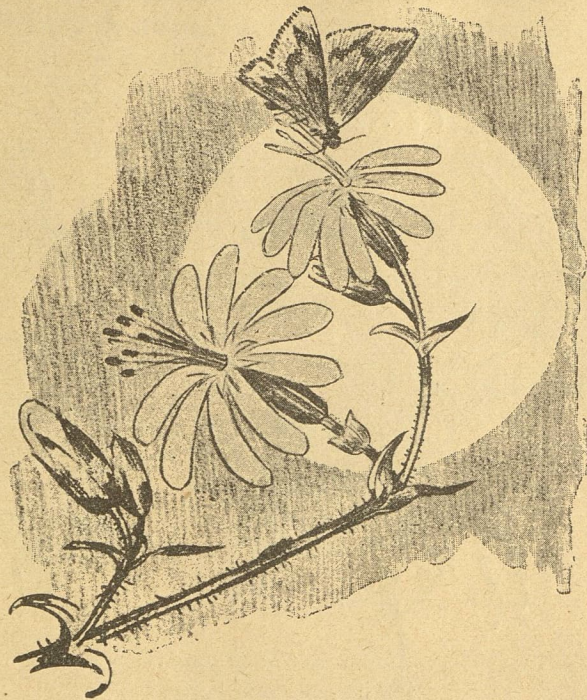
(Τὸ ξενοδοχεῖο «στὴ σεληνή» ἔχει καὶ κάτι ἄλλο ἀξιοση-
μείωτο. Ἀνοίγει ἀπὸ βραδὺς καὶ κλείνει τὰ ξημερώματα.
Μόλις σκοτεινιάζει ἀνοίγουν τὰ λουλούδια του καὶ τραβοῦν
μὲ τὴ γλυκεῖά τους μυρουδιὰ τοὺς ξενύχτηδες. Μὲ τὰ χαρά-
ματα τὰ πέταλα, ποὺ φώτιζαν θαμπὰ ξεθωριάζουν καὶ μα-
ραίνονται, κι οἱ πόρτες κλείνουν αὐτόματα.

Γιὰ τὰ μυστικὰ ὅμως ποὺ κρύβουν τὰ νυχτερινὰ κέντρα
ποὺ μαζεύουν τοὺς ξενύχτηδες καλύτερα νὰ μὴν ποῦμε
τίποτε....)

* * *

Ὁ πυρωμένος ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ ξέρανε τὸ λιβάδι,
ποὺ ἦταν ὀλοπράσινο τὴν ἀνοιξὴ καὶ τόκαμε νὰ φαίνεται
κίτρινο καὶ κεραμιδί. Ὅμως κάπου-κάπου ξεπετιοῦνται
μέσα ἀπὸ τὴν ἄχαρη ἐρημιὰ φοῦντες ἀπὸ ἄγρια δαυκιά,
(Δαῦκος ὁ καρωτός), ποὺ κάνουν κατάπληξη μὲ τὴ δρο-
σιὰ τους.

Αὐτὸ τὸ εἶχαμε ἄλλοτε παρατηρήσει καὶ εἶχαμε ἀκόμη
βεβαιωθῆ, πὼς τὸ «ἄνθος» αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ παρασταίνει
ὀλόκληρη ἀνθοδέσμη, ἀλλὰ τώρα τὸ βλέπαμε, τὸ ἄγριο δαυ-
κί, σὰν σωστὴ πόλη διασκεδάσεων μὲ τὰ ξενοδοχεῖα της, τὸ
ἓνα δίπλα στοῦ ἄλλο. Μπαινοβγαίνουν ἐκεῖ φτερωτοὶ καὶ
περπατάρηδες, δισταχτικὰ κουνούπια, καλοχορτασμένα σκα-
θάρια, καλοθρεμμένες ἀγριομέλισσες καὶ μέλισσες λιγνές, πε-

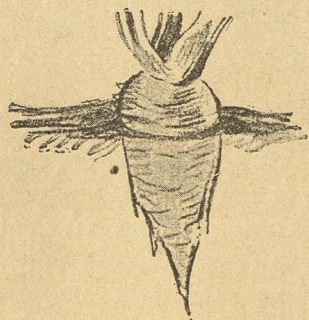

Μπρὸς στὸ ξενοδοχεῖο «στὴ σεληνή» εἶναι στημένες ξόβεργες.
Ἡ εἴσοδος ἐπιτρέπεται μόνο στοὺς φτερωτοὺς ξενύχτηδες.

ταλοῦδες στολισμένες μὲ χάρη, ζωὴ καὶ κίνηση. Σὰ στὴν
ἐμποροπανήγυρη τῆς Λειψίας.

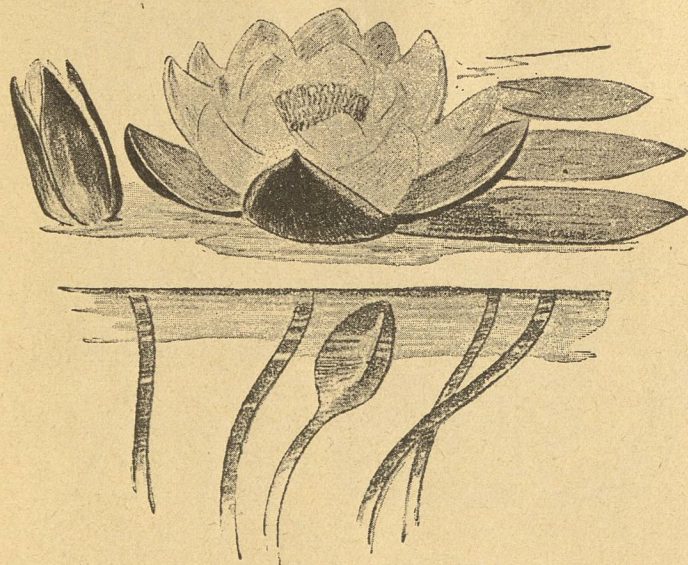
Ἄλλὰ, νὰ τὸ πιδ σπουδαῖο πρόβλημα: Γιατί κάνει τὸ
ἄγριο δαυκί τόσο χουσὲς δουλειὲς τῆ στιγμῆ, ποὺ γύρω του
ἔχουν φέτος ἀναδουλειά; Γιατί ἡ ῥίζα του, ἴδια μὲ παλούκι,
εἶναι ὑποδειγματικὸ κελλάρι. Ὅποιος ξαίρει νὰ τραβᾷ
χυμὸ ἀπὸ τόσο δροσερὸ βᾶθος ἔχει ὅ,τι νὰ τοῦ γυρέψουν
τὸ καλοκαίρι οἱ πελάτες του, ἀκόμη καὶ τίς θερμοότερες
ἡμέρες δὲν ἀφήνει νὰ τοὺς λείψῃ τίποτε.

* * *

Ένα ξενοδοχείο κολοσσός:
Τὸ διαμέρισμα «Ἄγριο δανζι» μὲ τὸ πλούσιο κυλιζεῖο του.

Σ' ἓναν περίπατο κοιτάζομε ἀπὸ ἓνα παραθυράκι στὸ ἐσωτερικὸ ἑνὸς βαποριοῦ καὶ εἶδαμε νὰ γλεντοῦν ἐκεῖ μέσα.

«Στὴ Λευκὴ νυμφαία», πλωτὸ κι ὅμως στεγνὸ ξενοδοχεῖο, σερβίρονται μόνο φαγιά.

Σάν νὰ μὴν εἶχαν τὴ διάθεση οἱ μύγες καὶ τὰ σκαθάρια νὰ πᾶνε καὶ σὲ πλωτὸ ξενοδοχεῖο!

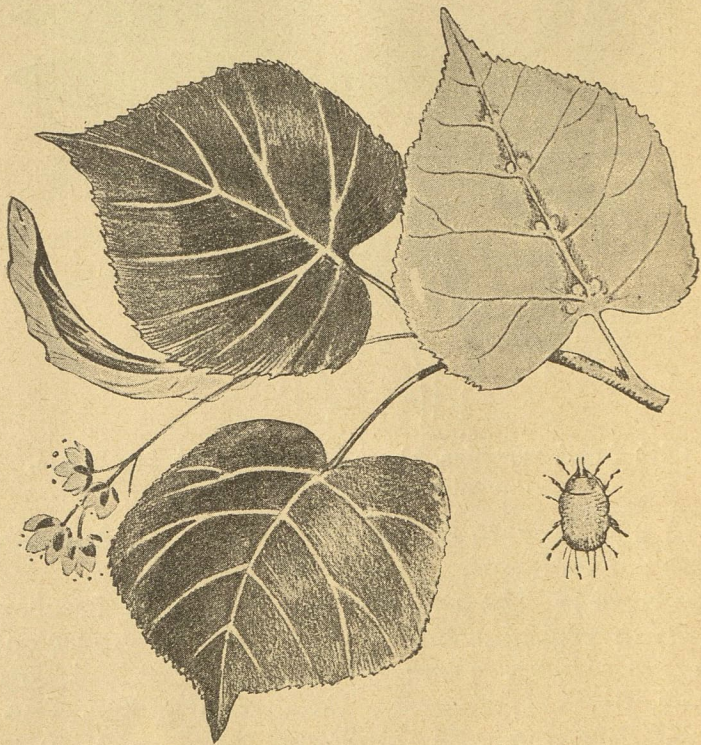
Κάθε πρωὶ μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου τὸ ξενοδοχεῖο: «Στὴ λευκὴ νυμφαία» ἀνοίγει τὰ κομψά του διαμερίσματα, ἄσπρα καὶ κίτρινα, ταπετσαρισμένα καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ γεμίζουν ὅλες οἱ κάμαρες. Ὅπως στὸ «λελέ», ἴδια καὶ στὸ ξενοδοχεῖο τοῦτο, δὲ σερβίρουν πιοτά, μέλι, ὁ κατάλογος γράφει μόνο: ἀνθόσκονη.

Καὶ πάλι ἡ νυμφαία ἢ λευκὴ δείχνει τὴν ἴδια πρόνοια μὲ τὴ διευθύντρια τοῦ ξενοδοχείου: ἔχουν κι οἱ δυὸ ἀποφασίσση ἀμετάκλητα νὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὴν ὑγρασία τὰ ἀλεύρια, ποὺ ἔχουν γιὰ τὰ γεύματα. Πρὶν ἀρχίσουν νὰ ἀνεβαίνουν οἱ βραδυνὲς ἀντάρες, ποὺ

βλάπτουν τὸ ἀλεύρι, κλείνει τὸ ξενοδοχεῖο «Στὴ νυμφαία τῆ λευκή».

* * *

Στὸ ξενοδοχεῖο ξεπέφτει βέβαια κάποτε καὶ κανέναν ξένος

* Η ὑπερσία στὸ ξενοδοχεῖο «ἡ Πράσινη φλαμουριά».

χωρὶς χρήματα καὶ παρακαλεῖ: «Κύριε Διευθυντὴ δώστε μου, παρακαλῶ, κάτι νὰ φάω. Δὲν ἔχω νὰ πληρώσω ἀλλὰ...»

«Μπορεῖ νὰ θέλῃ νὰ γιαλίση παπούτσια ἢ νὰ σκουπίση τὴν αὐλή!»

Ὁ φουκαράς, ποὺ περιμένει ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ «Ξενοδοχεῖο: στὴν πράσινη φλαμουριά» καὶ παρακαλεῖ νὰ τοῦ δώσουν κατάλυμα καὶ θροφή εἶναι τὸ ἄκαρι μὲ τοὺς δικούς του. Τὰ παιδιά ἔχουν ἰδιῶς κάποτε τέτια.

Ὁ ξενοδόχος δὲ μπορεῖ ν' ἀνοίξη πλατιὰ κουβέντα μὲ τοὺς κυρίους αὐτούς, τοὺς ἀφήνει νὰ μποῦνε καὶ νὰ περάσουν τὴν ἡμέρα τους στὸ κάτω μέρος τῶν φύλλων, μέσα σὲ μικρούτσικες δέσμες τρίχες. Τὴ νύχτα ὅμως βγαίνουν ἀπὸ κεῖ μέσα, πᾶνε πέρα-δῶθε, ἀπάνω-κάτω στὰ φύλλα καὶ τὰ καθαρίζουν ἀπὸ τὴν ἀνθόσκονη καὶ ἀπὸ τὰ σακκουλάκια τῆς ποὺ τὰ τινάζει ὁ ἀέρας ἀπάνω στὰ φύλλα. Ἔχουν ἐλεύθερη διαμονὴ καὶ γιὰ νὰ ξεπλερώσουν τὸ κάνουν νὰ στράφτῃ τὸ χαγιάτι τῶν φύλλων».

* * *

Δείχνω ἓνα ἀλαφοσκαθάρι.

«ὦ, τί μεγάλα κέρατα, ποὺ ἔχει!»

«Ἀλήθεια, ἀπ' αὐτὰ καὶ τ' ὄνομα του».

«Ἐπιασα ἓνα μιὰ φορὰ, λέει ἓνας μαθητῆς. Μποροῦσε νὰ τσιμπήσῃ μὲ τὰ κέρατα».

Ἐνα ἄλλο λέει:

«Αὐτὸ μπορεῖ νὰ πιάνῃ καὶ νὰ τρώῃ μεγάλα ζῶα!»

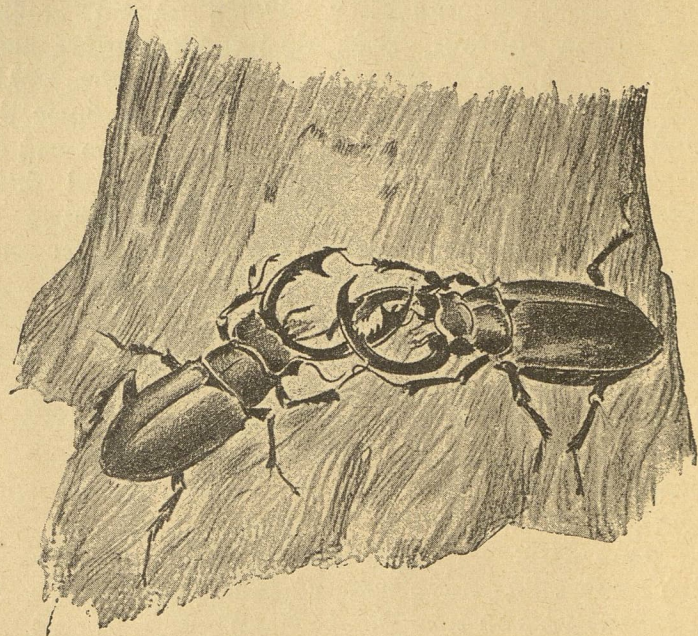
«Θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ κοιτάξωμε ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ δόντια!» τοὺς λέω καὶ τοὺς δίνω τὸ φακό, νὰ δοῦν τὰ τρομερὰ ἐργαλεῖα, ποὺ τὸ βοηθοῦν νὰ τρώῃ τὰ ζῶα. Μὰ δὲ βρήκαμε, παρὰ μόνο τὴν τριχωτὴ γλῶσσα τοῦ ἀλαφοσκαθαριοῦ, ποὺ κρέμεται πάντα ἔξω.

«Φαίνεται, πὼς μόνο τὸ γλείψιμο τοῦ ἀρέσει!» «Σωστά, γλείφει τὸ χυμὸ, ποὺ σταλάζει ἀπ' τὶς πληγὲς τῆς βελανιδιάς. Ἀλίμονο ἂν πλησιάζῃ, μουρμουρίζοντας κάποιο ἀπ' τοὺς συντρόφους, στὸ τραπέζι, ποὺ καλοπερνάει αὐτό. Θὰ γίνῃ ἄγριο μαλλιιοτράβηγμα, γιὰτὶ ὁ κρασοπατέρας μας δὲ θέλει σύντροφο στὸ τραπέζι!»

«Χωρὶς πολλὰ χυμοῦν τὸ ἓνα ἀπάνω στ' ἄλλο μὲ τὰ κέρατα!»

«'Αμ, πῶς ἀλλιῶς!»

Ἐνα παιδί διηγίεται, πῶς οἱ γονιοὶ του θὰ φεύγανε εὐχαρίστως ἀπὸ τὸ σπίτι, ποῦ κάθονται, γιατί στὸ κάτω πάτωμα εἶναι ξενοδοχεῖο, ποῦ γίνονται πάντα καυγάδες... Μιὰ σκη-

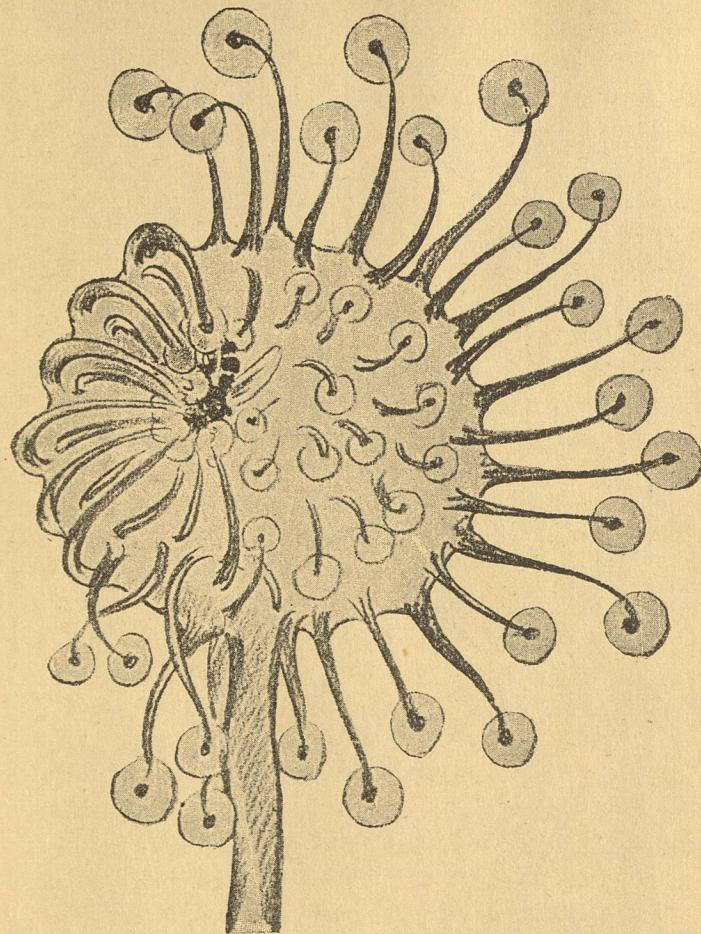
Καυγᾶς στὸ ξενοδοχεῖο: «Στὴ βελανιδιά».

νούλα νέα, ποῦ σκορπίζει διάθεση, χωρὶς νὰ βγοῦμε ἀπ' τὸ πλαίσιο τοῦ γενικοῦ μας θέματος.

* * *

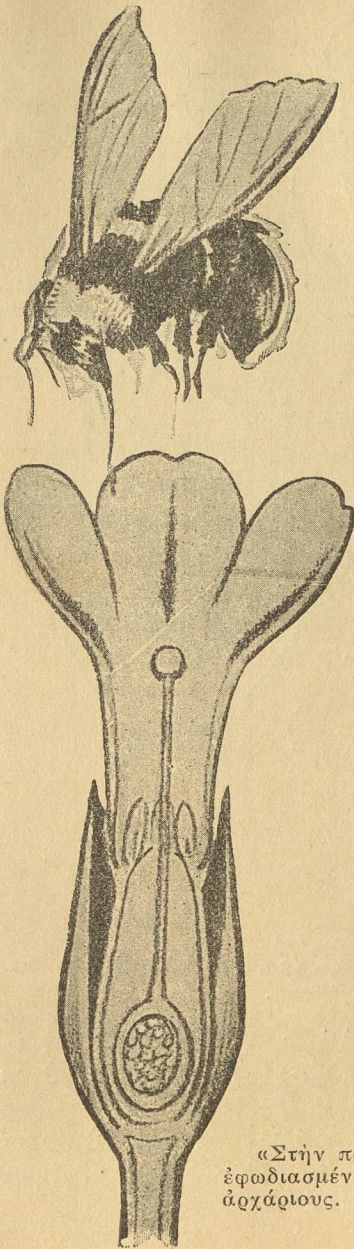
Ἄπιστευτα πράματα συμβαίνουν στὸ ξενοδοχεῖο: «Δροσερὰ ἢ στρογγυλόφυλλος». Κάποιο σκαθάρι πετάει ὀλόχαρο στὸ δρόμο του καὶ βλέπει ἄξαφνα στὴ γλῶσση ἐλκυστικὲς ἀνθοδέσμες. Λάμπουν, σὰν νᾶχαν γιὰ πούλημα χιλιάδες στάλες μέλι. Ἄ, ἐδῶ θὰ καλοπεράσωμε!

Ὁ πεινασμένος σύντροφος κατεβαίνει καὶ τότε βλέπει,

«Στὴ Δροσερὰ τὴ στρογγυλόφυλλο», τὸ καπηλειό, ποῦ γίνονται τὰ κακουργήματα.

πῶς ἔπεσε σὲ φοριχτὴ ἀπάτη. Αὐτό, ποῦ λάμπει ἐδῶ δὲν εἶναι μέλι, πάρα ἓνα ὑλικὸ κολλῶδες προσωρισμένο νὰ πιάνη τοὺς ξένους! Ὁ κακοῦργος στὸ ξενοδοχεῖο «Δροσερὰ ἢ στρογγυλόφυλλος» εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ξενοδόχος! Τὰ κοτσανάκια μὲ τις στάλες, ποῦ τις νόμιζε γιὰ μέλι ἀποδείχονται

φροβερὰ χέρια, πὺ γατζώνουν
κάθε σκαθάρι. Τοὺς ξένους
τοὺς τρώει ὁ σαρκοφάγος ξε-
νοδόχος! Ὁραία κατάσταση!»

Τὰ παιδιά ἀναγνωρίζουν
πόσο προσεχτικὰ πρέπει νὰ
εἶναι τὰ ἔντομα στὴν ἐκλογή
τῶν ξενοδοχείων.

* * *

Σὲ πολλὰ ξενοδοχεῖα μετα-
χειρίζονται σπάνια μέσα γιὰ
νὰ τραβήξουν πελατεία. Γιὰ
νὰ προσελκύσουν στὸ ἐστια-
τόριο πελάτες, πὺ βγαίνουν
τώρα στὸν κόσμο, καὶ νὰ μπο-
ροῦν αὐτοὶ νὰ βρίσκουν εὐκολα
τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἐκεῖ, πὺ
σερβίρουν τὸ διαλεχτὸ μέλι,
βάνουν δρομοδείχτες: Ὅταν
δηλαδή ζυγώνη μιὰ νεαρὴ
ἀγριομέλισσα, τὸ πρῶτο της
πέταγμα, στὰ φωτεινὰ ἄνθη
τῆς πασχαλίδας, τότε τὸ βλέμ-
μα της πέφτει στὶς μικρὲς πορ-
τοκαλὶ χρωματισμένες λουρά-
δες, πὺ σὰν σαῖτες δείχνουν
κατὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σω-
λήνα τοῦ λουλουδιοῦ: Παρα-
καλῶ, δεσποινὶς ἀγριομέλισ-
σα, ἂν θέλετε νὰ γλείψετε

«Στὴν πασχαλίδα», ἓνα ξενοδοχεῖο
ἐφωδιασμένο μὲ δρομοδείχτες γιὰ τοὺς
ἀρχάριους.

μέλι, προσπαθήστε μὲ τὴν προβοσκίδα σας κατὰ τὴν διεύ-
θυνση τοῦ δρομοδείκτη, ἓνα πάτωμα χαμηλότερα!»

Στὸ ξενοδοχεῖο: «Στὸ μενεξὲ» καὶ «στὸ λάμιο τὸ λευκὸ»
καλύπτομε ὅμοιες διαφημίσεις. Τὸ μόνο, πὺ δὲ βρίσκει
μονάχα κανεὶς στὰ ξενοδοχεῖα τοῦ σχολικοῦ κήπου εἶναι οἱ
σερβιτόροι. Στὴ φύση τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι ὠργανωμένα
ἀπάνω στὴ βάση τῆς αὐτοῦπηρεσίας, δὲν ἔχουν ὑπηρετικὸ
προσωπικὸ.

* * *

Στὸν τοῖχο τῆς σχολικῆς μας αἴθουσας ἐξακολουθοῦν
ἀκόμη νὰ εἶναι κρεμασμένα τὰ ἑπτὰ σχέδια, πὺ προορίνα-
με γιὰ τὴν τελικὴ κρίση τῆς ἀγγελίας, πὺ ἐτοιμάσαμε
γιὰ τὴν ἐφημερίδα: «Ἐπισκεφθῆτε τὸ νέο ξενοδοχεῖο: «Στὰ
παιδιὰ τοῦ Münch» μὲ λίγα λεπτὰ τρώτε χορταστικά! 35
προσεχτικὰ γκαρσόνια κ.τ.λ.»

Κάνουν ρεκλάμα καὶ τὰ ξενοδοχεῖα, ποῦνε στὸν κῆπο μας;
Καὶ βέβαια! Μιὰ κόκκινη διαφήμιση φωνάζει πρὸς τὶς
μέλισσες καὶ τὶς πεταλοῦδες, πὺ περνοῦν ἀπὸ πάνω της:

«Ἐδῶ εἶναι τὸ ξενοδοχεῖο τῆς παπαρούνας! Περάστε
παρακαλῶ.»

Ὁ ἡλιάνθος κρεμάει κατὰ ἔξω τὸ θεόρατο ἥλιο του:

«Ἐδῶ εἶναι τὰ ἐνωμένα ξενοδοχεῖα στὸ ἡλιόρροδο! Ἐδῶ
τρῶνε καὶ πίνουν ἐξαιρετικὰ φαγιά καὶ πιτά!»

«Ἡ φλαμουριά ὡστόσο δὲν ἔχει οὔτε ἰδέα ἀπὸ ρεκλάμα»,
τοὺς ὑποβάλλω τὴ σκέψη.

«Μ' αὐτὴ μοσκοβολαίει!» μὲ διδάσκει ἓνας μικρὸς.

Τώρα τὰ παιδιά σκέφτονται λίγο γι' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ
προπαγανδισμοῦ τῶν πελατῶν. Κατόπι διηγείται ἓνας, πὺς
πήγαινε μὲ τὴ μάνα του ἀπὸ τὴν ὁδὸ Grimm καὶ μιὰ φορὰ
μοσκοβολοῦσαν τόσο ὁμορφα ἢ σοκολάτα καὶ τὰ φρέσκα
γλυκίσματα, τόσο ἐλκυστικά, πὺ τοὺς τράβηξαν καὶ τοὺς δυὸ
μέσα στὸ καφενεῖο καὶ φάγανε.

Σὰν τὸ καφενεῖο κάνουν καὶ τὸ τριαντάφυλλο, ὁ μενεξὲς
καὶ ἡ κουφοξυλιά.

« Ἀλλὰ ὑπάρχουν τώρα καὶ οὐζοπότες, πὺ δὲν μπαί-
νουν πουθενά, ἀμα δὲν τοὺς μυρίση ἀπὸ τὴν πόρτα σπύρ-
το. Καὶ πολλὰ φυτὰ θέλουν γιὰ καθαυτὸ πελατεία τους
τέτιο ξεραστικὸ σκυλλόγι ἀπὸ μύγες, πὺ νιώθουν κα-
λοπέραση στὰ σκουπίδια καὶ στοὺς σωρούς, τὰ ἀπορρί-
ματα. Ἡ δρακοντιά, τὸ βρωμόδεντρο καὶ ἡ ἀγριομου-
σμουλιά σκορποῦν μιὰ ἄσκημη μυρουδιά καὶ βρίσκουν ἔτσι
τοὺς ξένους, πὺ ζητοῦν. Tout comme chez nous. Παν-
τοῦ τὰ ἴδια...

* * *

Τέτιες παρατηρήσεις, πὺ γίνονται στὸ σχολικὸ κῆπο γιὰ
ξενοδόχο καὶ ξένο δὲν μᾶς προσφέρουν πληθωρικὴ ὕλη
γιὰ ν' ἀκονίσωμε τὴ σκέψη; Αὐτὲς οἱ ὥρες βοήθησαν
πραγματικά, νὰ ξεκαθαρίσωμε πολλὰ ζητήματα μέσα στὸν
κύκλο τοῦ θέματος, πὺ δουλεύαμε τρεῖς ἑβδομάδες. Μὲ
τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸ ἓνα μάθημα σὲ ἄλλο γεννήθηκε
μιὰ ζωντάνια στὴ διδαχτικὴ ἐργασία, πὺ ἔβανε σὲ κίνηση
καὶ τοὺς πὺ νωθροὺς.

Δὲν ξεκαθάρισε κάπως μὲ τίς ἐκθέσεις αὐτὲς στὰ μάτια
τοῦ ἀνίδεου ἢ φύση τῆς συγκεντρικῆς διδασκαλίας; Γιὰ μέ-
να ἦταν σπουδαῖο νὰ δείξω: σήμερα στὴ Βοτανικὴ δὲν
τελειώνει πιά τὸ ἓνα ἀνθάκι ὕστερα ἀπὸ τ' ἄλλο, ὅπως
μᾶς τὸ παρουσιάζει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἢ ἀγελάδα, πὺ
βόσκει, παρὰ ἓνα θέμα, πὺ τὸ πραγματευόμαστε, χωρὶς
νὰ σταματοῦμε σὲ σύνορα ἀνάμεσα σὲ μαθήματα, συγκεν-
τρώνει ἀπὸ παντοῦ ὅ,τι πέφτοντας στὴν ἀντίληψη τῶν
παιδιῶν, εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ βαθύνουν οἱ παραστάσεις
καὶ νὰ σχηματιστοῦν οἱ ἔννοιες.

Στὸ τέλος τοῦ φυσιογνωστικοῦ διδαχτικοῦ μας δια-
λόγου βγήκε ἡ ἀναγνώριση: Μὲ πόση σοφία εἶναι ὄλα
φτιασμένα! Ὁ κῆπος τοῦ σχολείου — μιὰ καταπληχτικὴ
παρομοίωση τοῦ ξενοδοχείου, πὺ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι!
Σήμερα τὴ φύση τὴν εἶδαν ἔτσι. Στὸ μέλλον θὰ τὴν

ἴδουν μὲ ἄλλα μάτια καὶ θὰ τρέξουν στὴ βραγιά μὲ ἓνα
σωρὸ ἄλλα ἐρωτήματα.

Κι αὐτὸς εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς Βιολογίας στὸ
δημοτ. σχολεῖο: Νὰ προσέχουν τὴ Φύση καὶ νὰ τῆς προ-
βάλλουν ἐρωτηματικά.

Φαντασία, Λογική, Ρητορική, Θέατρο νευροσπάστων.

Οί τρεις εβδομάδες, πού είχαμε προβλέψη για τή διαπραγματεύση του θέματος: «Στό ξενοδοχείο» τελείωναν σέ λίγο κι ἦταν καιρός πιά νά προετοιμάσωμε τὸ εὐχάριστο τέλος. Φέραμε τὰ νευρόσπαστα, κάτι ξύλινες κοῦκλες, πού τὶς σιάζομε καὶ τὶς χρησιμοποιοῦμε ἀνάλογα πάντα μὲ κείνο, πού θέλομε νά παραστήσωμε. Ἡ διακόσμηση τῶν τοίχων τοῦ θεάτρου, ἡ σκηνοθεσία, ὁ χρωματισμὸς τῆς αὐλαίας ἐπιβάλλονταν πάντα ἀπὸ τὸ ἔργο, ἀπὸ τὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο τῆς πράξης.

Στὴν παράσταση τῶν νευροσπάστων μας θὰ παίρνανε ρόλους οἱ ξένοι, πού χρησιμοποιοῦσαν γιὰ κατάλυμα τὸ ξενοδοχεῖο, ὅσοι κοιμοῦνταν ἐκεῖ τὴ νύχτα.

«Ἄς βάνωμε μὲ νοῦ μας, πὼς μένομε μιὰ νύχτα στοῦ ξενοδοχείο: «Στὸ κόκκινο βῶδι» καὶ βλέπομε τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀσχολίες!»

Τὰ παιδιά ἀραδιάζουν κάθε λογῆς ἀνθρώπους, πού ζητοῦν νά μείνουν στοῦ ξενοδοχείο.

«Ὁ ξενοδόχος κοιτάζει τὸν κάθε ξένο ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφὴ καὶ κάνει τὸ λογαριασμὸ του», τοὺς εἶπα: «Δὲν τοὺς ξαίρει, τοὺς κρίνει λοιπὸν μόνο ἀπὸ τὰ ροῦχα καὶ τὴν ὀμιλία. Νᾶναι πάντα ὀρθὴ ἡ γνώμη, πού σχηματίζει γιὰ τοὺς ξένους;» Τὰ παιδιά παίδεψαν τὸ νοῦ τους καὶ βρήκανε παραδείγματα ἀπὸ πλάνες: «Ἀντικρίζοντας ὁ ξενοδόχος ἕνα γέρο χωρικό, λέει μὲ τὸ νοῦ του: διακονιάρης εἶναι! Καὶ ὅμως μπορεῖ ὁ χωρικός αὐτὸς νά πούλησε βῶδια καὶ νᾶναι

γεμάτος λεπτὰ». Ἔρχεται ἕνας μὲ στολὴ κι ὁ ξενοδόχος τὸν καλοδέχεται, μὰ σὲ λίγο φανερώνεται, πὼς εἶναι εἰσπράχτορας τοῦ ἀεριόφωτος (καὶ ἕναν πού παρουσιάζει λογαριασμοὺς εἶναι ἀδύνατο νά τὸν δέχεται κανεὶς πρόσχαρα!). «Ἐνας λέει, πὼς ἔχει εἴκοσι ἄλογα, ἐνῶ δὲν ἔχει παρὰ μόνον ἕναν ἰππόδρομο!»

Ἡ δουλειά μας ἦταν νά παρουσιάσωμε τὴν κύρια ἰδέα τοῦ κομματιοῦ μας: «Ξενοδόχε μὴ γελιέσαι ἀπὸ λόγια καὶ φορέματα», στὴ μορφὴ μιᾶς ξεκαρδιστικῆς, παιδιάτικης φαρσούλας.

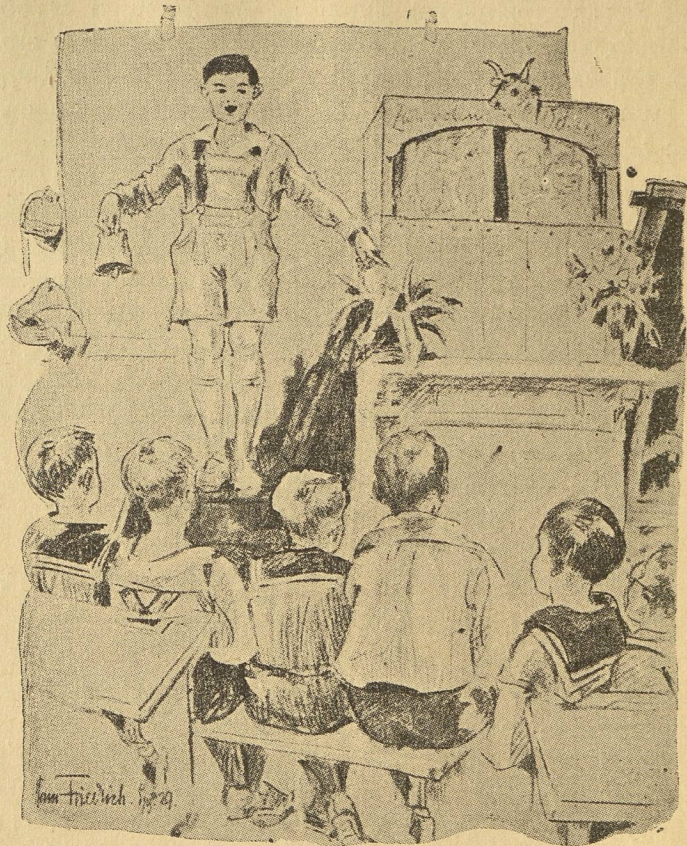
Γιὰ τὸ θεατρικὸ αὐτὸ ἔργο, πού θέλαμε νά τὸ γράψωμε ὁμαδικά, διάλεξα ἀπὸ τὰ εἴκοσι νευρόσπαστα ἕξι καὶ τὰ ἔδωσα στὰ παιδιά, νά τὰ μεταχειριστοῦν γιὰ πρόσωπα τῆς φάρσας. Τοὺς ἔδωσα τὴν ξενοδόχισσα, τὴ χωρική, τὸν Κάσπερ, τὸ χωρικό, τὸ χωροφύλακα καὶ τὸν πραγματευτὴ. Κι ἀπὸ τὰ βρισκούμενά μας, τοὺς ἔδωσα στὴ διάθεσή τους τὸ ζαχαρένιο γουρουνάκι, πού τὸ εἶχαμε ἐδῶ καὶ κάμποσες μέρες ὑπόδειγμα γιὰ ἱχνογράφηση.

Τώρα λοιπὸν ἔπρεπε νά πλάσωμε μιὰ ἱστορία. Γιὰ νά βάνω σὲ κίνηση τὴ φαντασία τῶν παιδιῶν, τοὺς ἔδωσα λίγες προτάσεις, σὰν ἀπὸ διήγημα.

«Μιὰ ξενοδόχισσα ἔχει ἕνα βράδυ στοῦ ξενοδοχείο της τὸ φτωχὸ Κάσπερ καὶ τὸν πλούσιο χωρικό. Τὸν Κάσπερ τὸν παίρνει γιὰ πλούσιο καὶ τὸ χωρικό γιὰ ψωμοζήτη. Τὰ ξημερώματα ἀγοράζει αὐτὴ ἀπὸ μιὰ χωρική ἕνα γουρούني. Παρακαλεῖ τὸν Κάσπερ νά ἔχη ἔννοια τὸ γουρούني της, ὅσο νά πάη αὐτὴ νά πῆ τοῦ χασάπη νά ἔρθη νά τὸ σφάξῃ! Καὶ παραπάνω νά προσέχη ὁ Κάσπερ καὶ τὸ χωριάτη νά μὴ φύγη χωρὶς νά πληρώσῃ φαῖ καὶ ὕπνο. Ἔρχεται ὁ χωρικός. Ὁ Κάσπερ τοῦ λέει, πὼς τὸ γουρούني εἶναι δικό του καὶ τοῦ τὸ πουλεῖ. Εἶχε φύγη πιά ὁ χωρικός μὲ τὸ γουρούني ὅταν γυρίζει ἡ ξενοδόχισσα..... Ὁ τίτλος τοῦ κομματιοῦ ἦταν «Τὰ ψέματα ἔχουν κοντὰ ποδάρια».

Ἐδωσα στὰ παιδιά καιρὸ νά μεταθέσουν τὸν ἑαυτό τους στὴ θέση, πού βρέθηκε γυρίζοντας ἡ ξενοδόχισσα. Τί θὰ κάμῃ; Πὼς θὰ μεγαλώσουν τὰ πράματα; Πὼς θ' ἀνακα-

Τό ξενοδοχείο «Στό κόκκινο βῶδι», πού θά παίξουμε τή φαρσοῦλα μας,
«Τά ψέματα ἔχουν κοντά ποδάρια». Ὁ Διευθυντής τοῦ θεάτρου
προλογίζοντας.

τεφτοῦν στήν υπόθεση κι οἱ δυὸ ἄλλοι, ὁ χωροφύλακας κι ὁ πρᾶματευτής, πού δὲν τοὺς ἀνάφερα ἐγὼ καθόλου;

Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἐλάχιστη ἀμφιβολία γιὰ τὸ ρόλο, πού θέλουν τὰ παιδιά νὰ δώσουν στό χωροφύλακα.

Τὸν θέλουν ἐκδικήτρα Δικαιοσύνη. Ὁ χωροφύλακας στό θέατρο τῶν νευροσπᾶστων εἶναι ὁ χορὸς τῶν Ἐρινύων στό

κλασικὸ θέατρο. Μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ πρᾶματευτῆ δὲν ξαί-
ραν ἀλήθεια ἀπὸ ποῦ νὰ πιάσουν. Ὅμως μ' αὐτὸ τὸ ζήτημα
σπάξει κάθε δραματικὸς δημιουργὸς τὸ κεφάλι του: Πῶς
νὰ δώση στὰ πρόσωπα τοῦ δράματος τοὺς ρόλους, πού τοὺς
ταιριάζουν!

Ἐνας μαθητῆς φαντάστηκε τὴ συνέχεια τῆς πράξης ἔτσι:
Ἡ ξενοδόχισσα θὰ τὸν πάρη, τὸ χωρικό, γλήγορα στό κοντὸ
γιὰ νὰ τοῦ πάρη τὸ γουρούνι της. Μὰ τὸν κακότεχνο αὐτὸ
δραματοῦργὸ τὸν ἔστειλαν σπίτι του μιὰ σειρὰ παιδιά λέ-
γοντάς του:

«Ἀπὸ ποῦ τὸ ξαίρει ἡ ξενοδόχισσα, πῶς τὸ πῆρε τὸ γου-
ρούνι ὁ χωρικός;» Ἐνας εἶπε τούτῃ τὴ γνώμη: «Ὁ Κάσπερ
θὰ τῆς λήη ψέματα τῆς ξενοδόχισσας, πῶς τοῦφυγε τὸ γου-
ρούνι»—Φυσικά, ὁ Κάσπερ θὰ εἶναι πρῶτος ψεύτης! Οἱ
κατεργάρηδες μέσα στήν τάξη νιώσανε ἀληθινὴ περηφάνεια
γιατὶ ἦτανε μέσα στὰ πράματα.

Ἐνας μαθητῆς εἶπε: Ὁ Κάσπερ εἶναι ὑποχρεωμένος
μάλιστα νὰ πῆ ψέματα, γιατί ὁ τίτλος φωνάζει: τὰ ψέματα
ἔχουν κοντὰ ποδάρια: Αὐτὴ ἡ πορεία τῶν σκέψεων ἀξίζει
μεγάλῃ ἐχτίμηση. Γιατὶ ἔχει χωρὶς ἄλλο κάποια σημασία,
ὅταν λυτρώνεσαι ἀπὸ τὰ περιστατικά, ὅπως συμβαίνουν στὴ
διαδρομὴ τῆς πράξης καὶ κατευθύνῃς τὴ σκέψη σὲ κάτι τόσο
τυπικὸ, ὅπως εἶναι γι' αὐτὴ τὴ βαθμίδα τῆς παιδιὰτικῆς ἡλι-
κίας, ἡ ἔννοια θέμα! Οἱ μικροὶ μου λοιπὸν δραματικοὶ τὸ
ξεκαθάρισαν μέσα τους: Ὁ Κάσπερ μιὰ καὶ χάθηκε τὸ γου-
ρούνι προσπαθεῖ μὲ τὰ λόγια του νὰ παραστήσῃ τὸ ἄσπρο
μαῦρο!

«Ἡ ξενοδόχισσα θὰ φέρη τὸ χωροφύλακα!»

«Μὰ ὅσο νὰ πάη καὶ νὰ γυρίσῃ δὲ θὰ τὸ σκάσῃ ὁ Κά-
σπερ;» ἦταν ἀπορία κάποιου.

«Μπορεῖ νὰ τοῦ κλειδώσῃ αὐτὴ τὴν πόρτα!»

Καλά. Τώρα κάμαμε στὰθερὸ βῆμα κατὰ μπρός:

Ἡ ξενοδόχισσα κλείνει τὴν πόρτα καὶ φέρνει τὸ χωροφύ-
λακα.

«Μὰ θὰ τὸν γελάσῃ κι αὐτὸν ὁ Κάσπερ!»

Ένα παιδί, πού είχε κάποιο ακαθόριστο συναίσθημα για την αξία των ελαφροντικών περιπτώσεων, έκαμε την ακόλουθη πρόταση: Κατάκαλα θά έκανε ο Κάσπερ νά πη πώς τόν δάγκωσε τò γουρούνι ή κάτι τέτιο, έτσι θά φαινόταν, πώς τò πούλησε με τò δίκιο του. Περίφημη εμπνευση!

Ο χωροφύλακας λοιπόν πρέπει νά πάη άμέσως για τò γουρούνι! Βρίσκει τò χωρικό και τότες βγαίνουν όλα στη φάρα!»

Μά πρέπει νά πάη κοντά κι ή ξενοδόχισσα γιατί αύτή τò γνωρίζει τò γουρούνι και θά τò αναγνωρίση μόλις τò ιδή!»

«Μά αν φύγουν όλοι» είπε ένας μαθητής «τότε δέ θάνα κανένας στη σκηνή;» Κι αυτό ήταν πάλι άλλη μιá γνωστική σκέψη· τò παιδί είχε από τὰ τώρα τò συναίσθημα για κείνο, πού όνομάζουν οί κλασικοί δραματικοί: ένότητα του τύπου.

Από τις σκέψεις, πού διατύπωναν τὰ παιδιά, τὰ λιγώτερο προικισμένα από τή φύση, φανερώθηκαν, πώς πολλά είχαν παραστρατήση. Ένα έλεγε: «Ο χωρικός τò πηγαίνει τήν άλλη μέρα στο χασάπη νά τò σφάξη κι ο χασάπης.» Τώξαιρα πώς ο χασάπης θά έπαίξε μεγάλο ρόλο στη φαντασία των παιδιών, μά επίτηδες δέν τόν πέρασα στον κατάλογο, γιατί είναι ζήτημα, αν ύπάρχη δεύτερο μέσο καλύτερο, για άγωγή πρòς τή χαλιναγωγήση τής προσοχής, πρòς τήν έντονη συγκέντρωση των σκέψεων, πρòς τήν προσρμογή στα γεγονότα, παρὰ τò μέσο νά βαθαινης ένα μύθο γύρω σ' έναν προδιαγεγραμμένο κύκλο προσώπων. Στο ρόλο του μυθοπλάστη επιτρέπεται νά είσαι σπάταλος, στο ρόλο του δραματικού είσαι ύποχρεωμένος νά είσαι τσιγκούνης!

Ένας μαθητής του άντιμίλησε τούτου, πού ήθελε νά σπρώξη τή λύση του δράματος στην αύριανή ήμέρα, έτσι: «Δέ μπορούμε νά περιμένουμε έδω ως νάρθη αύριο ο χασάπης! Πρέπει τώρα, άμέσως νά ψάξουμε για τò γουρούνι!» Έτσι φωνάζει, μεταφερόμενο στην παιδιάτικη γλώσσα, τò δραματουργικό βασικό αξίωμα, πού όνομάζομε: ένότητα του χρόνου.

Ξεκαθαρίστηκε, πώς δέ μπορούσαμε νά ψάχνουμε καιρò για τὰ γουρούνι. Πώς νά κάναμε! Με τή λεπτή σκέψη βρήκε ένας τήν ποθητή λύση: Έρχεται οπραματευτής και ίστορεί, πώς είδε τò χωρικό με τò γουρούνι έδω πάρα κάτω άπ' τò ξενοδοχείο, όχι πολù μακριά. Ένας τετραπέρατος έκαμε τήν παρακατινή πρόταση:

«Τή στιγμή, πού τόν ρωτάνε τόνπραματευτή, ή ξενοδόχισσα κι ο χωροφύλακας μñν είδε τò γουρούνι, πρέπει νά τούς τò πη: Τò ξαίρω έγώ, πού είναι τò γουρούνι, μά δέν τò λέω, αν δέ μου δώσετε ένα εκατοστάρικο. Του τò δίνουν, τò βάζει στα πόδια και δέν ξαναγυρίζει. Οπραματευτής δηλαδή δέν είχε δñ τò χωρικό με τò γουρούνι!» Αυτό τò πρότεινε ένα ξεπεταροϋδι τής μεγαλούπολης, πού δέ δειλιάει τò μάτι του μπρòς σέ έγκληματικές περιπλοκές.....

Είναι άλήθεια, πώς ή πρόταση αύτή δέν επιδοκιμάστηκε γιατί δέν προχωρούσαμε ούτε βήμα μ' αύτή, ώστόσο ή διασταύρωση γνωμών, πού μερικές τους ήταν κριτική άρνητική και άλλες άράδιαζαν σκέψεις έποικοδομητικές, άποτελούσε θαυμάσια άσκηση για νά γυμνάση τὰ παιδιά νά σκέφτονται λογικά. Ήταν έξαιρετικά όμορφο νά παρακολουθή κανείς, πώς πάλεβαν οί μαθητές, πού ήταν προικισμένοι από τή φύση με φαντασία, νά τραβήξουν άκράτητοι πρòς τὰ εμπρòς τὰ νήματά της και πώς ξεπετιούνταν οί πεζές φύσεις με τò ψαλίδι τής λογικής και τούς κόβανε τις κλωστές!

Απάνω στην εύκαιρία τέτιου δημιουργικού παιχνιδιού πρωτοφαίνεται τί λεπτοί ψυχολόγοι είναι πολλά παιδιά. Τή σκηνή, πού ο Κάσπερ πουλάει τò γουρούνι στο χωρικό, τήν είχαμε φαντασθè έτσι, πού νά παρουσιάζεται ο Κάσπερ, πώς πείθει «πές, πές» τò χωρικό νά κάμη τήν άγορά· ένας μαθητής τò άπόρριψε αυτό:

«Αμα του λέει και του ξαναλέει ο Κάσπερ του χωρικού, θά τόν βάνη σέ μεγάλη ύποψία! Καλύτερα νά κάνη ο Κάσπερ στην άρχή, πώς δέν τώχει για πούλημα τò γουρούνι, τότε θά ξανάβη περισσότερο ή επιθυμία του χωρικού!»

Δέν είναι πολù λεπτή παρατήρηση;

Τὸ θέατρο τῶν νευροσπᾶστων χάνει τὴ φήμη του, σὰν μέσο παιδαγωγικὸ γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν ὅταν παίξῃ ἔργα, πὺ ἔχουν ὑπόθεση, σὰν τοῦ Κάσπερ. Ὅμως, ἂν ὑπάρχη κάτι τι, πὺ γυμνάζει στὴ λογικὴ νόηση, κάτι, πὺ γονιμοποιεῖ τὴ δύναμη τῆς φαντασίας, αὐτὸ χωρὶς ἄλλο εἶναι τὸ θέατρο τῶν νευροσπᾶστων, πὺ σ' αὐτὸ ἀνεβάζουν ὅ,τι δημιούργησαν τὰ παιδιά μόνα τους! Ἐπειτα ἐδῶ συμβαίνει καὶ κάτι ξεχωριστό· δὲν καταπιάνονται ὅλα τὰ παιδιά στοὺς ρόλους τοῦ δράματος. Οἱ «ὅπως πρέπει» μέσα στὴν τάξη, νὰ τοὺς πῶ: πρῶτες φύσεις ἢ μικρογραφία καγκελαρίου, δὲν ἀνακατεύονται. Μὰ οἱ κατεργάρηδες, πὺνε ἔτοιμοι νὰ πειράξουν μὲ τὰ χωρατὰ τους, αὐτοί, πὺ ἔχουν ὅλη τὴν κληρονομικὴ ἰκανότητα τοῦ μυαλοῦ, πὺ δὲν εἶναι ἐκφυλισμένο, αὐτοὶ ξαίρουν κατὰ τὸ πλεῖστο νὰ κάνουν ὁμορφὴ δημιουργία.

Τὸ μόνο δυσάρεστο στὶς ἀσκήσεις αὐτὲς ἦταν τὸ κουνδούνη, πὺ ἤθελε νὰ χάσῃ διαλείμματα ἀνάμεσα στὴ δουλειά μας.

* * *

Μόλις τὴ σκαρώσαμε τὴ μικρὴ μας φάρσα: «Τὰ ψέματα ἔχουν κοντὰ ποδάκια» στὶς κύριες γραμμὲς τῆς, ἀρχίσαμε νὰ δουλεύουμε τὴν κάθε μιὰ σκηνή. Ἐνα μου παράδειγμα: Κάλεσα νὰ παρουσιαστοῦν τὰ δυὸ παιδιά, πὺ εἶχαν τὸ ρόλο τῆς ξενοδόχισσας καὶ τῆς χωρικῆς· ἔπρεπε τῶρὰ νὰ παίξουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, σὰν τὰ νευρόσπαστα, πὺ θέλανε νὰ παραστήσουνε στὸ θέατρο.

«Χωρικὴ», τῆς εἶπα, «τῶρὰ πουλάτε ἕνα γουρουνὶ στὴν ξενοδόχισσα!»

Ἀρχίσανε λοιπὸν νὰ κουβεντιάζουν, ὅπως τοὺς ἔρχονταν τὰ λόγια:

«Καλὴ μέρα, κυρὰ ξενοδόχισσα!»

«Καλῶς τὴν κυρὰ γειτόνισσα!»

«Μὴ σὰς χρειάζεται κανὰ γουρουνὶ;»

«Ἄν εἶναι παχιό, γιατί ὄχι;»

«Εἶναι σαποῦνη, δυόμισυ καντάρια!»

«Πόσο τὸ καντάρι;»

«80 μάρκα!» (αὐτὸς πὺ τὰ καλολογάριζε ἦτανε γιὸς χασάπη).

«80, 160... 200 μάρκα λοιπόν. Ἀκριβούτσικο!»

«Μὰ εἶναι τρυφερό, σὰς δίνω τὸ λόγο μου!»

«Καλὰ τὸ παίρνω!»

Στενογράφησα τὴ συζήτηση καὶ προχώρησα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ τὴ μιὰ σκηνὴ στὴν ἄλλη, ὡς πὺ τις τελείωσα ὅλες. Στὴ δημιουργία αὐτῆ, πὺ γίνεται πρόχειρα, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχωμε νὰ κρατιέται αὐστηρὴ πνευματικὴ πειθαρχία, ἀλλιῶτικα καταλήγομε σὲ φαφλατίσματα καὶ ψευδίσματα, σὲ παλάβρες καὶ σαχλαμάρες καὶ μ' ἕνα λόγο σὲ ἄδικο χάσιμο τῆς ὥρας. Αὐτονόητη προϋπόθεση γιὰ ἕνα πετυχημένο παιχνίδι στὴ σκάλα τῆς σέλας, γιὰ ἕνα παιχνίδι ἐκ τοῦ προχείρου δηλαδή: οἱ παίχτες πρέπει νὰ ἔχουν ἀνεβῆ προτιήτερα στὴ σέλα.

Μὲ συντροφικὴ λοιπὸν συνεργασία φτάσαμε νὰ ὀλοκληρώσωμε τὸ διάλογο. Ἐμενε νὰ ξεσφίξωμε ἀκόμη περισσότερο τὴ γλῶσσα νὰ ἐπιδιώξωμε μὲ μικροὺς γλωσσικούς χρωματισμούς, χαρακτηρισμοὺς τῶν προσώπων, ὑπογράμμισμα ὀρισμένων ἰδιορρυθμιῶν.

Αὐτὴ ἡ προσπάθεια γιὰ ἐξακολουθητικὰ καλύτερη καλλιλογικὴ διατύπωση, αὐτὸ τὸ λιμάρισμα τοῦ διαλόγου, ἢ αὐστηρὴ προσαρμογὴ τοῦ λόγου στὸ πρόσωπο, ἢ ἄσκηση στὸ στυλ βάσταξε ἀπάνω κάτω τρεῖς μέρες.

Τὴ διακόψαμε βέβαια αὐτὴ τὴν καθαρὰ διανοητικὴ ἐργασία πολλὰς φορὲς, βάνοντας μπρὸς τὴ σκηνή. Τῆς κολλήσαμε χαρτὶ ταπεταρίας, βάλαμε αὐλαία καὶ τοίχους. Κατόπι τῶδωσα τὸ ὀριστικὸ κείμενο στὴ γραφομηχανὴ τοῦ σχολείου, πὺ τὴν ἔχομε μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἐργασίες τῆς διεύθυνσης! Ἰερὴ στατιστικὴ καὶ λαϊκὸ θέατρο νευροσπᾶστων - αὐτὰ μένουν ἀκόμη ἀπὸ τῆς φασαρίας τῆς γραφειοκρατίας!

* * *

Ἄφου τελειώσαμε τὴ φαρσούλα μας καὶ ταχτοποιήσαμε τὴ σκηνή, ἦρθαν οἱ πρόβες. Τὰ παιδιά προτείνανε τέσσερες ὡς πέντε συμμαθητές τους, τοὺς πιὸ κατάλληλους γιὰ τὸν ἴδιο ρόλο. Ὅσοι διαλέγονταν παραβγαίνανε, παίζανε μὲ τὴ σειρά τὴν ἴδια σκηνὴ καὶ ἡ τάξη, ποὺ ἦταν κριτής, ἔβγανε τὴν ἀπόφαση. Ὑπάρχει ἓν ἄλλο τέτιο μέσο, νὰ τὰ συνηθίζη νὰ μιλοῦν δυνατὰ καὶ καθαρὰ, μέσο καλύτερο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ρητορικοὺς ἀγῶνες: Ἡ κριτικὴ τῆς τάξης εἶναι ἀμείλικτη, ἀπερίστροφη, ἄγροικη πολλὰς φορές, ὡστόσο πειστικὴ μὲ τὴν ἀπλοϊκὴ τῆς αἰτιολογία.

Τοὺς ρόλους ὅμως δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἔχουν κληρονομία οἱ καλύτεροι. Ἀλλάζανε κάθε φορὰ τὰ πρόσωπα καὶ ἔτσι εὗρισκε ὁ καθένας τὴν εὐκαιρία νὰ δοκιμάσῃ τί ἀποτελέσματα δίνει ἡ φωνὴ του, τί ὀξύτητα ἔχει ἡ προφορὰ του, νὰ γυμνάσῃ τὸ μνημονικὸ του καὶ ν' ἀποδείξῃ ἂν ἔχη τὸ τάλεντο νὰ ἐνσαρκώσῃ ἓνα ρόλο.

* * *

Τί κερδίσαμε γιὰ τὸ γενικὸ μας θέμα. Εἶδαμε τί λογιῆς λογιῆς κόσμος περνᾷ τὴ νύχτα του στὸ ξενοδοχεῖο: ἓνας πλούσιος χωρικός, μὰ τόσο φτωχικὰ ντυμένος, ποὺ τὸν ὑποψιάζεται ἡ ξενοδόχισσα, νὰ μὴ τῆς φύγῃ κρυφὰ καὶ δίπλα σ' αὐτὸν ὁ φτωχὸς Κάσπερ, ποὺ τὸν ἔχει σὲ μεγάλη ὑπόληψη ἡ ξενοδόχισσα, γιὰτὶ γυρίζει ντυμένος στὸ κόκκινο καὶ κίτρινο μεταξύ. Στὸ πρόσωπο τοῦ Κάσπερ γνωρίσαμε ἓναν, ποὺ τὸν εὐχαριστεῖ ἡ σκέψη νὰ φάῃ τὰ λεφτά, ποὺ κάνει νὰ λάβῃ ἡ ξενοδόχισσα καὶ ἀκόμη εἶδαμε, πὼς ξεχνᾷ ὁ χωρικός ἀπάνω στὴ βιασύνη του τὴν πληρωμὴ, χωρὶς νᾶχε κακὸ σκοπὸ.

Ὅστόσο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ θεατρὸ μας σημαίνει χαρούμενο τέλος τῆς τρισεβδομαδῆς δουλειᾶς μας. Ὁ καθένας μας ἔχει, σὰν δάσκαλος ποὺ εἶναι, τοῦ κόσμου τὶς δυνατότητες νὰ σπρώχνῃ τὰ παιδιά σὲ δημιουργικὴ ἐργασία, ὅμως πουθενὰ δὲ μπορεῖ νὰ χαρῆ ἓνα εἶδος συνεργασίας

ποὺ νὰ τὰ κρατῆ τόσο χαρούμενα καὶ νὰ τὰ ξεθεώνη ἀφοσιώνοντάς τα στὴ δουλειά, στὸ μέτρο, ποὺ τὸ παθαίνουν τὰ παιδιά βαθαίνοντας ἓνα δραματικὸ μῦθο, κάνοντας ἓνα διάλογο, παρασταίνοντας μικρὰς σκηνές.

* * *

Ἄν θέλαμε νὰ καλέσωμε τὶς ἄλλες τάξεις τοῦ σχολείου μας στὴν πανηγυρικὴ, στὴν πρώτη παράσταση τῆς φαρσούλας μας, ἔπρεπε φυσικὰ νὰ βγάλωμε πρόγραμμα—μὰ ἓνα τέτιο συνακόλουθο εἶναι σχεδὸν πιὸ σπουδαῖο καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ θέατρο. Ὅλοι ἡμασταν σύμφωνοι, πὼς τὸ θεατρικὸ πρόγραμμα δὲ μποροῦσε νὰ γίνῃ στὸ γόνατο. Ἐπρεπε νᾶναι κάτι καλομελετημένο καὶ πεταχτό, ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου.

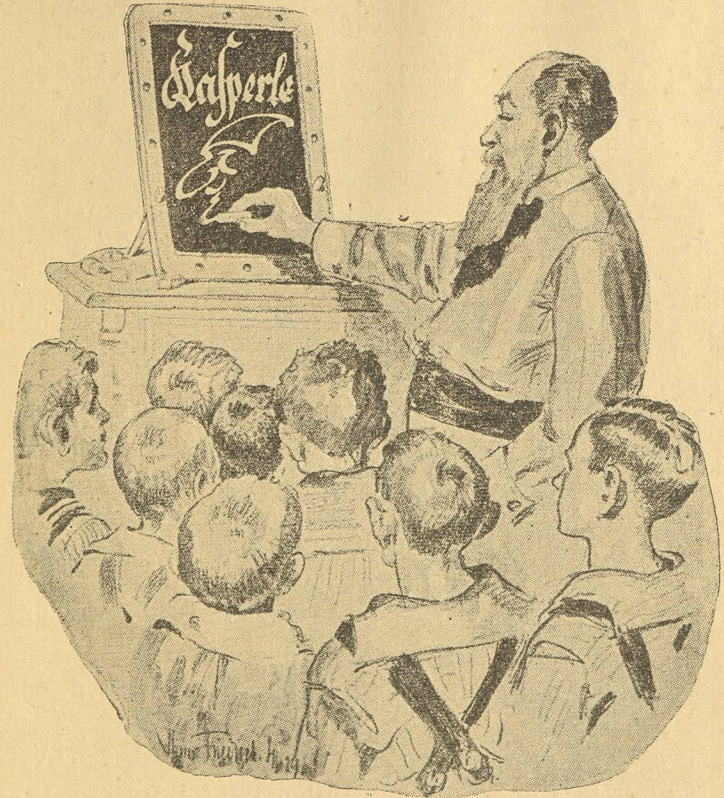
Ἄνοιξα ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ καθηγητῆ Kuhlmann καὶ τοὺς εἶδεξα ἐκεῖ μέσα ἓνα πρόγραμμα συναυλίας ἐνὸς σχολείου τῆς Πομερανίας, ποὺ τὸ εἶχαν γράψῃ οἱ μαθητὲς τοῦ Kuhlmann. Τὸ γραπτὸ καὶ ὁ χρωματικὸς διάκοσμος ριγμένα στὸ χαρτὶ μὲ πεταχτοὺς χαραχτῆρες τὰ ξανάψανε τὰ παιδιά. «Μάλιστα, κάτι τέτιο πρέπει νᾶχωμε καὶ ἐμεῖς!»

Προσπαθήσαμε τίμια μὰ δὲ φτιάσαμε τίποτε, ποὺ ν' ἀξίξῃ τὸν κόπο μας. Τᾶχαμε καλογραμμένα σὰν τὸν τιμοκατάλογο (στὴ σελ. 23) σὰν τὸ σχέδιο τῆς ἀγγελίας (στὴ σελ. 109) ὡστόσο οὔτε τὸ ζυγώνανε καθόλου, στὴ γοητεία, ποὺ ἀσκοῦσε τὸ πρόγραμμα τῆς συναυλίας τῶν Πομερανῶν. Πρὸ πάντων βρήκαμε τούτῃ τὴ φορὰ δυσκολίες στὴν κατανομὴ τοῦ χώρου. Γιὰ νὰ τὰ ἐνώσωμε ὅλα: τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ προγράμματος, τὸν κατάλογο τῶν προσώπων καὶ τὴν τελικὴ παρατήρηση γιὰ τὸν τόπο ποὺ θὰ παιζόταν τὸ ἔργο, σὲ μιὰ συμμετρικὴ συνολικὴ εἰκόνα, νὰ χτυπᾷ καλὰ στὸ μάτι, χρειάστηκε νὰ τραβήξουν ἓνα σωρὸ βοηθητικὰς γραμμὰς καὶ νὰ κάμουν κάθε λογιῆς συμπλέγματα. Κρίμα τὴν γομολάστιχα, ποὺ σώσανε· δὲ μπόρεσαν νὰ πετύχουν τίποτε ἀπ' αὐτό, ποὺ εἶχαμε στὸ νοῦ μας. Κι οἱ προσ-

πάθειες, πού κάμαμε, νὰ τὸ διακοσμήσωμε μὲ τὴν πέννα, ἔμειναν ἄτεχνη μισοδουλειά. "Ὁ,τι ξαίραμε τὸ κάναμε. Τὰ λατινικά μας σώθηκαν. Τὸ σχέδιό μας δὲν πέτυχε τὴν ἐλκυστικὴ δύναμη, πού εἶχε τὸ πρότυπό μας.

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, πού εἶχαμε τὸ θάρρος νὰ ὁμολογήσωμε τὴν ἀνικανότητά μας. Τὸ θεωρῶ γιὰ σπουδαῖο ν' ἀφήσωμε τὰ παιδιά, πού εἶναι ἀπάνω στὴ μόρφωσή τους, ν' ἀναγνωρίζουν : καθέννας φτάνει, μιὰ στιγμή τῆς ζωῆς του, σ' ἓνα χαντάκι, πού τοῦ φαίνεται πολὺ πλατιό. Τέτιες σκέψεις δὲν ἔχουν, φυσικά, θέση, στὰ σχολεῖα, πού διατηροῦν ἀκόμη τὶς περιφημες θεαματικὲς ἐξορμήσεις, τὶς λεγόμενες ἐξετάσεις. Τ' ἀλογάκια εἶναι γυμνασμένα καλά, κι ὅποιος δὲν παίρνει τὴν κάθε μάντρα, πού ὀρθώνεται μπρὸς του βγαίνει γιὰ τεμπέλης. Μὰ στὴ ζωὴ πολλὲς φορὲς ἔρχονται ἀλλιῶτικα, ἐκεῖ δὲν εἶναι ὁ δρόμος πάντα ὁμαλὸς κι ὅσο και νᾶναι δὲ θὰ παρουσίαζε πάντα τὴν ὁμαλότητά στο βαθμό, πού τὴν παρουσιάζει ἡ ἔδρα τοῦ δασκάλου, πού τὴ σκουπίζει μὲ τοὺς ἀρμούς του. Κι ὅταν πυργώνονται τότε τὰ ἐμπόδια, πολλοὶ φουκαράδες ἀξέβγαλτοι δὲν ξαίρουν τί δρόμο νὰ πάρουν καὶ ἀπελπίζονται. Γι αὐτὸ ἐπιβάλλεται στὸ συγχρονισμένο δάσκαλο νὰ φροντίση νὰ μὴ φυτρώση τὸ συναίσθημα τῆς μειονεκτικότητος, τῆς ἀναξιότητος στὶς ψυχὲς τῶν νέων, πού θὰ ἀπαντήσουν ἀπρόβλεπτα χαντάκια καὶ θὰ σκοντάψουν σὲ τοίχους, πού δὲ βάνανε μὲ τὸ νοῦ τους, παρὰ σὲ τέτιες στιγμὲς νὰ γυρίζουν στὰ περασμένα, νὰ θυμοῦνται τὸ δάσκαλό τους, πού ζητοῦσε ὁδηγό, ἅμα βρισκόταν στὴν ἀνάγκη, καὶ ξανακαθόταν εὐχαρίστως στὸ θρανίο, σὰν μαθητῆς. Δὲ στεκόμασταν λοιπὸν μπρὸς στὸ ἀριστοτεχνικὸ πρόγραμμα σὰν τὰ βώδια μπρὸς στὸ βουνό, παρὰ παιδεύαμε τὸ νοῦ μας, τί πρέπει νὰ γίνη.

Εἶναι ἀπλὴ ἀλήθεια, πὼς στὴ θέση, πού βρεθίκαμε, μὲ ρώτησε ἓνα παιδί, ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς ἔρθη μιὰ φορὰ αὐτὸς ὁ κύριος Kuhlmann. Καὶ μόνο αὐτὴ ἡ ἐρώτηση νὰ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τρισβδόμαδης διδασκαλίας, θὰ τὸ ἀνάγραφα στὸ ἐνεργητικὸ γιὰ καλὴ πληρωμῆ.

Ἕνας τιμημένος ξένος : ὁ καθηγητῆς Kuhlmann

Νὰ μὴν περιμένωμε μοιρολατρικά, ἀλλὰ νὰ καταπιανώμαστε μὲ λύσεις, πού θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὸ σκοπό, αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν.

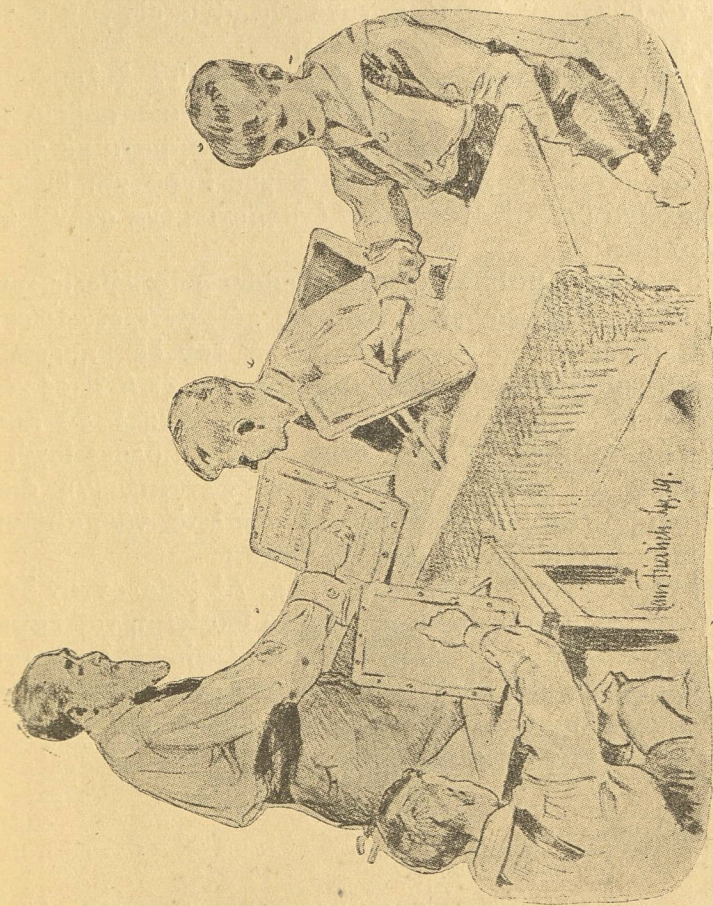
Γυρίσαμε λοιπὸν κατὰ τὸν καθηγητῆ Kuhlmann. Αὐτὸς, μὲ τὴ μεταρρύθμιση, πού ἔμπασε στὴ γραφή, ἐξασφάλισε στὸν ἑαυτό του τιμητικὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες τῆς ἀναγέννησης τοῦ σχολείου, ἔστω κι ἂν δὲν παραδεχώμαστε, πὼς ἡ διαμόρφωση τῆς γραφῆς του μὲ ἐκδηλη μεσαιωνικὴ φόρμα προσαρμόζεται σὲ ὅλα τῆς τὰ μέρη στὴν ἐποχὴ μας.

Τοῦ γράψαμε ἂν μποροῦσε νὰ ἐπισκεφτῆ μιὰ μέρα τὴν τάξη μας, γιὰτὶ εἴμαστε καταστενοχωρημένοι μὲ τὸν καταρτισμὸ τοῦ θεατρικοῦ μας προγράμματος.

Ἦρθε κι ἔφερε μαζί του – ὦ λαχτάρια μας! πλάκες, κεῖνα τὰ ἀποκρουστικὰ κατασκευάσματα, πὸν στίς ἀκατάστατες γραμμὲς τους ἤμασταν ἓνα καιρὸ ὑποχρεωμένοι νὰ γρατσουνίζουμε γράμματα μὲ τρεμάμενα δάχτυλα. Ὅμως οἱ πλάκες του ἦταν ἀχαράκωτες καὶ τὶς εἶχε γι' ἄλλο σκοπὸ: Αὐτὲς μᾶς ἔδωσαν στὴν ἀρχὴ τὸ ὑποστήριγμα, πὸν θὰ ἀκουμπούσαμε τὰ χαρτιά μας, γιὰ νὰ σχεδιάσωμε τὸ πρόγραμμα. Μᾶς ἔδειξε εἰκόνες τοῦ μεσαίωνα μὲ καλλιτέχνες τῆς γραφῆς, πὸν γράφανε κουνώντας λεύτερα τὸ χέρι τους ἀπάνω στὸ γραφεῖο.

Τὶς πλάκες αὐτὲς τὶς στυλώσαμε μὲ δυὸ πόδια, πολὺ ἔξυπνα βαλμένα, γιὰ νὰ τοὺς δίνουν τὴν ἀπαιτούμενη κλίση καὶ τοποθετήσαμε ἀπάνω τὸ ἄγραφο χαρτί, πὸν εἴχαμε γιὰ τὸ πρόγραμμα. Γύρω στὴν κάθε πλάκα ἦταν δεμένες τεντωτὰ τέσσερες χρωματιστὲς κλωστὲς ἀπὸ μετάξι, περασμένες σὰν δαχτυλίδι στὴν πλάκα, οἱ δυὸ ὀριζόντια, οἱ δυὸ κατακόρυφα. Ἔτσι σχηματίζονταν δυὸ ὀριζόντιες καὶ δυὸ κατακόρυφες γραμμὲς. Μὲ τὸ ζώσιμο αὐτὸ ἡ ἐπιφάνεια μοιράστηκε σὲ ἔννια ὀρθογώνια γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὴ διακόσμηση. Τὰ παιδιὰ μποροῦσαν νὰ τὰ πλατύνουν ἢ νὰ τὰ στενέψουν τὰ νημάτινα αὐτὰ περιγράμματα, ἀπομακρύνοντας ἢ ζυγώνοντας τὶς θηλιές, ὅπως τὰ ὠδηγοῦσε ἡ καλαισθησία τους καὶ νὰ ἀναλογίσουν τὶς ἔννια ἐπιφάνειες στὸ κεφάλι, στὸ κορμὶ καὶ στὰ πόδια τοῦ προγράμματος. Τώρα ἔκλεισε ὁ λαβύρινθος, πὸν ἀνοιγόταν μὲ τὶς μακριὲς βοηθητικὲς γραμμὲς, καὶ ἄρχισαν οἱ ἐπιφάνειες νὰ ζωντανεύουν. Ἄλλοι ζητοῦσαν ν' ἀρχίσουν ἀπ' τὸ γράψιμο, ἄλλοι ἀπ' τὸ διάκοσμο. Τὸ αὐγὸ τοῦ Kuhlmann-Κολόμβου στάθηκε!

Γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ κάμουν πὸ ἐντυπωσιακὴ τὴν ἐπι-κεφαλίδα τοῦ προγράμματος, τοὺς μοίρασε μυτερὰ ξυλάκια ἀπὸ σπύρτα, πὸν τὰ βουτοῦσαν στὸ μελάνι καὶ τὰ μεταχειρίζονταν γιὰ πέννες. Εὐχαριστήθηκα πολὺ, ὅταν τὰ ἀντίκρισα!

Ὁ καθηγητὴς Kuhlmann βοηθεῖ τοὺς μαθητὲς μου νὰ σχεδιάσουν τὸ θεατρικὸ πρόγραμμα.

«Τὰ ψέμαγα ἔχουν κοντὰ ποδάρια»

Παρασταίνουν νευρόσαστα

Πρόσωπα: Ξενοδόχισσα, Χωρικός,
Χωρική, Χωροφύλακας,
Κάσπερ, Πραματευτής,

Ἡ σκηνὴ στὸ ξενοδοχεῖο: «Στὸ κόκκινο βῶδι».

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ θεάτρου: (προβάλλει στὴ σκηνὴ καὶ χτυπάει τὸ κουδούνι): Προσοχὴ κύριοι! Ἀρχίζει ἡ παράσταση. Θὰ παιχτῆ τὸ ἔργο: «Τὰ ψέμαγα ἔχουν κοντὰ ποδάρια». Εἶναι ἔργασία ὅλων μας. Παρακαλῶ ἐπίσης νὰ προσέξετε τὴν αὐλαία καὶ τὰ χαρτιὰ τῆς ταπετσαρίας, ἐμεῖς τὰ σχεδιάσαμε κι αὐτὰ! (χτυπάει τὸ κουδούνι καὶ ὑψώνεται ἡ αὐλαία).

1 σ κ η ν ή :

Ξενοδόχισσα (μονάχη): Τοὺς ὑπναράδες! Εἶναι ἐννιά ἡ ὥρα, τὰ παιδιὰ ἔχουν μιὰ ὥρα, πὺ πῆγανε στὸ σκολειό, κι οἱ δύο τοὺς κοιμούνται ἀκόμη! Στάσου! Ἔχω νὰ ψῆσω καὶ τὸν καφέ καὶ νὰ ἐτοιμάσω καὶ τοὺς λογαριασμούς.

Ὁ κ. Κάσπερ, χμ, αὐτὸς εἶναι πλούσιος ἄνθρωπος. Ἄ, αὐτὸς περπατεῖ καλοντυμένος, αὐτουνοῦ θὰ τοῦ βάνω 3 μάρκα τὸ κρεβάτι! Ὅμως τὸ φτωχὸ τὸ χωρικόκι, φαίνεται φουκαράς, τὸ πολὺ-πολὺ νὰ τοῦ ζητήσω ἕνα μάρκο.

Χωρική: (ζυγώνει μὲ τὸ γουρουνί).

2 σ κ η ν ή .

Ξενοδόχισσα, Χωρική.

Χωρική: Καλημέρα, κυρὰ ξενοδόχισσα!
Ξενοδόχισσα: Καλῶς τὴν κυρὰ γειτόνισσα!
Χωρική: Νὰ μὴ σὰς χρειάζεται κίνα γουρουνί;
Ξενοδόχισσα: Ἄν εἶναι παχίό, γιατί ὄχι;
Χωρική: (δείχνει τὸ γουρουνί) Δὲ ματαγίνεται.
Ξενοδόχισσα: Πολὺ παχίό! Πάει δυὸ καντάρια;
Χωρική: Διόμισυ!
Ξενοδόχισσα: Πόσο τὸ καντάρι;

Χωρική: 80 μάρκα.
Ξενοδόχισσα: 80, 160...200 λοιπόν. Ἀκριβούτσικο!
Χωρική: Μὰ τόσο τρυφερὸ δὲ θάχουν ξαναφάη οἱ πελάτες σου!
Ξενοδόχισσα: Καλά, σύμφωνες. Πάρε τώρα 20 μάρκα καὶ τ' ἄλλα τὰ παίρνεις τὴν ἐρχόμενη βδομάδα.
Χωρική: Κάμε δουλειά σου. Δὲν τὰ χάνω ἀπὸ σὰς! Καλὸ βράδυ κυρὰ ξενοδόχισσα!
Ξενοδόχισσα: Κοπιάστε στὸ καλὸ, κυρὰ γειτόνισσα!

3 σ κ η ν ή .

Ξενοδόχισσα, Κάσπερ.

Ξενοδόχισσα (μόνη): Τώρα θὰ πάω ἀμέσως γιὰ τὸ χασάπη!
Κάσπερ: Καλημέρα, κυρία Ξενοδόχισσα!
Ξενοδόχισσα: Καλημέρα, κύριε Κάσπερ! Κοιμηθήκατε καλά;
Κάσπερ: Δὲν πέρασα καθόλου καλά! Ἔπεσα ἀπ' τὸ κρεβάτι! Ὀνειρευόμουν, πὼς ἤμουν στὸ κυνήγι τῶν λιονταριῶν, πὼς κάποια στιγμή πρόβαλε τὸ λιοντάρι, πὼς ἤθελα νὰ τὸ βάνω στὰ πόδια, καὶ μπούμ! σωρὸ δεμάτι ἀπ' τὸ κρεβάτι!
Ξενοδόχισσα: Ἄ, εἶστε ἀλήθεια γενναῖος κυνηγὸς τῶν λιονταριῶν!
Κάσπερ: Καὶ χτύπησα ἀκριβῶς στὴ μύτη! Νομίζω πὼς στράβασε δλότελα.
Ξενοδόχισσα: Εἶναι λίγο στραβή, μὰ θαρρῶ καὶ χτὲς ἦταν τὸ ἴδιο! Κάσπερ, ἐσεῖς μπορεῖτε νὰ μοῦ κάνετε μιὰ χάση. Θέλω νὰ πάω μιὰ στιγμή ὡς τὸ χασάπη γιὰ νάρθη αὔριο νὰ μοῦ σφάξῃ τὸ γουρουνί. Ἔχετε τὴν καλοσύνη νὰ προσέχετε τὸ γουρουνί μου ὥσπου νὰ πάω καὶ νάρθω;
Κάσπερ: Μὰ φυσικά, κυρία Ξενοδόχισσα, θέλει καὶ ρώτημα;
Ξενοδόχισσα: Δὲν ἐμπιστεύομαι τὸ πολὺτιμο ζωντανὸ στὸν καθένα, μὰ σεῖς εἶστε ἕνας λαμπρὸς κύριος. Νὰ ἔχει' ἐπίσης ἔννοια, παρακαλῶ, τὸ χωρικό, μήπως τὸ κόψη λάσπη χωρὶς νὰ πληρώσῃ τὸν ὕπνο καὶ τὸ φαί! Χαίρετε, Κάσπερ.
Κάσπερ: Χαίρετε κυρία Ξενοδόχισσα. Καὶ μέινετε ἤσυχη!

4 σ κ η ν ή .

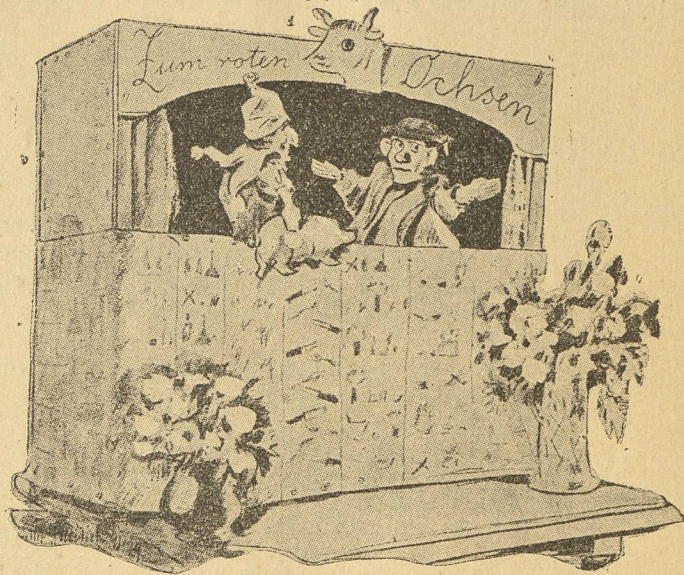
Κάσπερ, Χωρικός.

Κάσπερ (μόνος): Συμφορὰ μου! Νὰ γυρίσῃ ἡ ξενοδόχισσα καὶ νὰ μοῦ παρουσιάσῃ, ἐμένα τοῦ «λαμπροῦ κυρίου», τὸ

λογαριασμό! Ένα τρίλεπτο έχω ακόμη στη τσέπη!
Στάσου! Τὸ κόβω λάσπη!

Χωρικός: "Έ, Κάσπερ, Για ποῦ τόσο βιαστικά;
Κάσπερ: "Ἦθελα νὰ πάω νὰ χαλάσω, δὲν ἔχω φιλά, κρατῶ μό-
νο ἓνα χιλιάρικο!
Χωρικός: "Αχ, μποροῦσα νὰ σᾶς τ' ἀλλάξω κι ἐγώ, πούλησα ψὲς
δυὸ βῶδια καὶ πῆρα ἀκριβῶς χίλια μάρκα!

Ὁ Κάσπερ πουλεῖ στὸ χωρικό ἓνα ξένο γουρούνι.

Κάσπερ: Μι.... ἔχομε.... ἔχομε καιρὸ γιὰ τὸ.... χάλασμα....
Χωρικός: Τότε... τί ὀλόπαστο γουρουνάκι εἶναι αὐτὸ Κάσπερ;
Κάσπερ: Εἶναι τὸ πιὸ θαυμαστὸ γουρούνι τοῦ κόσμου!
Χωρικός: "Ὁμορφο ζωτανό!
Κάσπερ: Εἶναι παιδεμένο! Νὰ τὸ γυρίση κανεὶς στὰ χωριά,
βγαίνει παρά, πολὺ παρά!
Χωρικός: Κι εἶναι δικό σας;
Κάσπερ: Φυσικά, ποιονοῦ ἄλλουνοῦ θᾶναι;
Χωρικός: Βάλτε το νὰ κάμη μερικὰ γυμνάσια!
Κάσπερ: Τὸ πρωὶ θέλει ἡσυχία, ἀπόλυτη ἡσυχία. Μόλις κατὰ

τις τέσσερις τὸ δειλινὸ ἀρχίζει ἡ πρώτη παράσταση.
Χωρικός: Τότε τί παιχνίδι ξαίρει;
Κάσπερ: Σηκώνεται στὰ πισινὰ ποδάρια καὶ χορεύει! Κατόπι
σηκώνεται στὰ μπροστινὰ καὶ κάνει ἰσορροπία!
Χωρικός: Μωρὲ τί λές! Για πὲς μου πόσο στοιχίζει τὸ γουρούνι;
Κάσπερ: 500 μάρκα. Μὰ ποιὸς τὸ πουλάει τέτιο πολῦτιμο ζω-
τανό!
Χωρικός: Τί κριμα! Θὰ τὸ ἀγόραζα στὴ στιγμή!
Κάσπερ: Ἡ καρδιά μου τὸ πονεῖ. Μά, ἐπειδὴ εἶστε τοῦ λόγου
σας, πάρτε το!
Χωρικός: Σπολλάτη, Κάσπερ! Νὰ τὰ 500 μάρκα.
Κάσπερ: Μὰ τώρα φεύγα ἀέρας! Νᾶναι τὸ μεσημέρι στὸ στά-
βλο, γιὰ νὰ κοιμηθῆ τὸ μεσημεριανὸ του ὕπνο.
Χωρικός: Θὰ τρέχω ὅσο παίρνει! Καλὴ ἀντάμωση, Κάσπερ!
Κάσπερ: Γεῖά σου, κύριε γείτονα!

5 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Ξενοδόχισσα.

Κάσπερ (μόνος): Χαχαχά! Κάσπερ, τώρα ξανάχεις λεπτά! Μὰ πρέπει
νὰ στοίψης ἀμέσως.
Ξενοδόχισσα: "Έεε, Κάσπερ, γιὰ ποῦ τόσο βιαστικός; Για ὄνομα
Θεοῦ, ποῦ εἶναι τὸ γουρούνι μου;
Κάσπερ: Τρομερὴ ἀτυχία....τὸ γουρούνι μούφυγε!
Ξενοδόχισσα: Τὸ γουρούνι μου; Τ' ἀγαπημένο μου γουρουνάκι; Καὶ
πῶς μπορεῖ νὰ γένη αὐτό;
Κάσπερ: Τραβοῦσε ἅπαντα τὸ σκοινί, κάποια στιγμή κόπηπε
καὶ πιάστο ὕστερα!
Ξενοδόχισσα: Μὰ δὲ φαίνεται τίποτε κεῖ, ποῦ τᾶχα δεμένο. Κι' ὅμως
τὸν τοῖχο τὸν εἶχα τώρα ἀσπρίση! Κάσπερ εἶσαι ψεύ-
της! Θὰ φέρω τὸ χωροφύλακα!

6 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Χωροφύλακας, Ξενοδόχισσα.

Κάσπερ: (μονάχος): "ὦ, συμφορὰ μου, ὦ, συμφορὰ μου! Τώρα
φτάνει ὁ χωροφύλακας! τί μοῦ μένει νὰ κάμω! Θὰ τὸ
σιᾶσω! (γυρίζει πίσω) "ὦ, ποτέ! Κι ἄλλο κακό: Ἡ
πόρτα εἶναι κλειδωμένη. Τί ἄλλο μένει; Νὰ σκαρφα-
λώσω στὸ παράθυρο νὰ πηδήσω ἔξω!
Χωροφύλακας: ("Ερχεται μὲ τὴν ξενοδόχισσα): Στάσου! ἐσὺ παλιό-

σκυλο! Τώρα σὲ βουτήξαμε! Πές το τώρα! Ποῦναι τὸ γουρούνι;

Κάσπερ: Ἦθελα νὰ τὸ κρατήσω καὶ μὲ δάγκωσε στὸ χέρι!

Χωροφύλακας: Σὲ ποῖδ χέρι;

Κάσπερ: Ἐδῶ, στ' ἀριστερό.

Χωροφύλακας: Μ' αὐτοῦ δὲν φαίνεται τίποτε.

Κάσπερ: Ἄχ, ἔχετε δίκιο, κύριε χωροφύλακα, ἦτανε τὸ δεξί.

Χωροφύλακας: Οὔτε κι αὐτοῦ δὲ βλέπω τίποτε! Εἶσαι ἕνας ἀρχιψεύταρος!

Κάσπερ: Ὅχι, ἀλήθεια σᾶς λέω, μούφυγε!

7 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Ξενοδόχισσα, Χωροφύλακας, Πραματευτής.

Πραματευτής: Πάρτε κορδόνια, τιράντες, κουμπιὰ γιὰ πονκάμισα, λάστιχα, σπρίτα, κλωστές, καρφίτσες.

Ξενοδόχισσα (σταματώντας τον): Τοῦ λόγου σου, μὴν εἶδες κανὰ γουρούνι;

Πραματευτής: Ἐνας χωρικός πήγαινε ἕνα στὸ δρόμο.

Ξενοδόχισσα: Ἐνας μὲ στρογγυλὸ καπελάκι;

Πραματευτής: Τὸ πέτυχε. Ἐνας μὲ στρογγυλὸ καπελάκι.

Ξενοδόχισσα: Χωρὶς ἄλλο αὐτὸς εἶναι ὁ χωρικός, ποὺ κοιμήθηκε ἀπόψε ἐδῶ.

Χωροφύλακας: Θὰ κοιτάξω νὰ τὸν φέρω πίσω τὸ χωρικό.

8 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Ξενοδόχισσα, Πραματευτής.

Κάσπερ: Φαίνεται, πῶς τὸ γουρούνι κίνησε κοντὰ στὸ χωρικό.

Ξενοδόχισσα: Θὰ μάθωμε σὲ λίγο, πῶς πῆγε στὰ χέρια τοῦ χωρικοῦ.

Πραματευτής: Δὲ χρειάζεστε τίποτε τιράντες.

Ξενοδόχισσα: Τούτη τῆ στιγμή δὲ χρειάζομαι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ γουρούνι μου!

Πραματευτής: Λοιπόν, καλὸ ξημέρωμα!

9 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Ξενοδόχισσα.

Κάσπερ: ὦ, ἐγὼ ὁ βλάκας, ἐγὼ ὁ ἠλίθιος, ἐγὼ τὸ πρόβειο κεφάλι! Ἐγὼ τὸ παλιογάιδουρο. Τώρα πᾶνε ὅλα χαμένα.

Νὰ μὴν τῶχα κάμη!

Ξενοδόχισσα: Ἄ χά! Πῶς τὸν τρώει ἡ καρδιά του!

10 σ κ η ν ή.

Κάσπερ, Ξενοδόχισσα, Χωροφύλακας.

Χωροφύλακας (γυρᾷ μὲ τὸ γουρούνι): Τοῦτο εἶναι τὸ γουρούνι σου, κυρία Ξενοδόχισσα:

Ξενοδόχισσα: Ναί, ναί, βέβαια, αὐτὸ εἶναι.

Χωροφύλακας: Ὁ Κάσπερ, αὐτὸς ὁ παλιοπαλιάνθρωπος, τὸ πούλησε στὸ χωρικό. Τοῦκοψε καὶ τοῦθραψε, πῶς εἶναι γυμνασμένο γουρούνι.

Κάσπερ: Κύριε χωροφύλακα, δὲ θὰ τὸ ξανακάνω ποτὲ μὰ ποτέ!

Χωροφύλακας: Τώρα θὰ τὸν πάω μέσα! Ἐκεῖ θὰ τὸν μάθωμε νὰ πουλῆ τὰ ξένα γουρούνια!!!

Κάσπερ: ὦ ω ω! γιατί τὰ ψέματα ἔχουν τόσο κοντὰ ποδάρια!;

Διευθυντὴς τοῦ θεάτρου: (προβάλλει χτυπώντας τὸ κουδούνι). Κύριοι τελείωσε ἡ παράσταση. Ἄν σᾶς ἀρέσῃ τὸ κομμάτι ρίχτε παρακαλῶ κάτι στὸ κοντι τῆς τάξης μας γιὰ ν' ἀγοράσωμε τὸν ἐρχόμενο χειμῶνα ἕνα γουρούνι καὶ νὰ γιορτάσωμε, ὅταν ἐρθῆ ἡ ἡμέρα ποὺ θὰ τὸ σφάξωμε. Γιὰ τέτιο σκοπὸ σᾶς παρακαλοῦμε σήμερα θεομά, νὰ μᾶς συντρέξετε!

(Αὐτὸς ὁ ἐπίλογος κάπως μιζομπάντικος εἶχε ἀλληγορικὸ σκοπὸ. Κάθε χρόνο μᾶς ἐπισκέπτονται στῆ τάξη μας χιλιάδες ξένοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Γιατὶ νὰ μὴ δίνουν οἱ κύριοι αὐτοὶ τὸν ὀβολό τους γιὰ τὸ γερμανικὸ σχολεῖο; Ἡ τάξη, ποὺ λαχταρεῖ γιὰ ἐκδρομὲς ἔχει πάντα ἀνάγκη ἀπὸ χρῆμα!)

τῶν τῶν μεταρρυθμιστικῶν προσπαθειῶν. Ὁρισμένες τάξεις ἀπὸ εἰδικούς καὶ ὠρισμένοι κοινωνικοὶ κύκλοι θεωροῦσαν, πὼς εἶχαν καθῆκον, πὼς ἦταν ἔργο εὐσυνειδησίας νὰ χαρακτηρίζουν τὰ προγράμματα τῶν νεωτεριστῶν γιὰ φαντασιοληξίαι, νὰ γελοιοποιοῦν κάθε πρακτικὴ μεταρρυθμιστικὴ ἐργασία καὶ νὰ ἐξευτελίζον τὰ ἰδανικά τοῦ διδασκαλικοῦ κλάδου. Πολλοὶ ἐπιθεωρητὲς τῶχαν κάμη σκοπὸ τῆς ζωῆς των νὰ παραμερίσουν ἀπὸ τὸν ἐπαγγελματικὸ δρόμο τὶς μεταρρυθμιστικὰς ἐπιθυμίας τῶν δασκάλων. Ἐμᾶς τοὺς νέους, ποὺ ἀπὸ τότε πήραμε γιὰ δουλειά μας τὴν ἀναγέννηση τοῦ σχολείου, ἐμᾶς τοὺς ἐπιπόλαιους νέους, ποὺ μὲ ἀπερὶσκεψία καὶ μὲ τὴν τόλμη τῆς ἄγνοιαι εἶχαμε ἀφοσιωθῆ στὸ σκοπὸ μας, μᾶς παρακολοῦθούσανε σὰν αἰρετικούς. Ὅταν βγήκε στὰ 1908 τὸ βιβλίον μου «Γύρω στὸ κόκκινον μελανοδοχεῖον,» ἓνα βιβλίον, ποὺ σήμερον περνάει γιὰ ἀθῶον, καὶ ἐκεῖ μέσα ἔρριχνα ἐλαφροὺς ὑπαινιγμούς, ὁ ἐπιθεωρητὴς μὲ ἐπιθεωροῦσε ἡμέρας ὀλόκληρες, ἢ κριτικὴ μὲ φερμάριζε χρόνια καὶ ἔπαθα πολλά. Καὶ καθέννας, μὰ καθέννας, ποὺ πάλεβε γιὰ ἀπολύτρωση τοῦ σχολείου ἔχει νὰ πῆ τὸ πάθημά του. Προσπάθεια γιὰ βαθιὰ θεμέλια, σήμαινε, πὼς κούφωνες τὸ ἔδαφος, ποὺ πατοῦσαν οἱ αὐθεντίαι. Ὅπου καὶ ἂν γύριζες τοῖχος μπροστά, πρόοδο ἦταν τὸ σκόνταμα πάνω στὰ ντουβάρια. Ὅστοςο δὲ λιγοψυχῆσαμε, δὲν κάναμε ἀβαρίες στὰ ἰδανικά μας, τραβήξαμε τὸ δρόμον μας, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς μαγκοῦρες, ποὺ σφεντόνιζαν ξωπίσω μας φιλοφρονητικά. Καὶ νὰ σήμερον μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ μᾶς ψάλλει ὕμνους ὁ παιδαγωγικὸς τύπος ὅλου τοῦ κόσμου.

Γιατί δίνω σημασία ἀκριβῶς στὶς κρίσεις, ποὺ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν; Μιὰ καθημερινὴ ἐφημερίδα, γερμανικὴ, ποὺ στέκει πολὺ δεξιά, ἓνα φύλλον, ποὺ δὲν ἀφίνει νὰ τοῦ φύγη εὐκαιρία χωρὶς νὰ κολλήσῃ στοὺς μεταρρυθμιστὰς τὴν ἐτικέτα τοῦ ἄθεου, χωρὶς νὰ τοὺς χαρακτηρίσῃ χασομέρηδες, ποὺ τρῶνε τὸν καιρὸ μὲ τὸν περίπατον ἢ καὶ παῖχτες, ποὺ τρῶνε τὴν ὥραν σὲ κάθε λογῆς χειροτεχνικὰς ἐργασίας,

ἔγραφε σὰν συμπέρασμα, στὰ τελευταῖα γυμνάσια τῆς ἐθνοφρουρᾶς, τὸ φθινόπωρον, τὶς παρακατινὰς σκέψεις, πολὺ λογικὰς: Ποῦ τὰ παρακολούθησαν ξένοι ἀξιωματικοὶ τὰ γυμνάσια τῆς ἐθνοφρουρᾶς, εἶναι ἓνα καλὸ δείγμα γιὰ τὴν ἐργασία, ποὺ γίνεται στὸ στρατῶνα· γιατί δὲ θ' ἄξιζε ἢ μικρὴ ἐνοπλὴ δύναμις, ποὺ ἔχομε, τὴ στιγμὴ, ποὺ τὸ ἐξωτερικὸν δὲ θὰ μπορούσε νὰ πάρῃ κανένα δίδαγμα ἀπὸ μᾶς.

Ὅταν τώρα ἐγὼ μπορῶ νὰ ξεδιπλώσω ἓναν κατάλογον μακρὸν, μὲ δυὸ χιλιάδες πεσταλοτιστὰς ἀξιωματικούς, ποὺ ἐπισκεφτήκανε πολλοὺς γερμανοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἐμένα τὸν ἴδιον καὶ παρακολοῦθῆσανε τὸ ἔργον μας ἡμέρας καὶ ἐβδομάδες, δὲν ὄφειλαν (αὐτὸ τὸ λέω στὴν ἐφημερίδα ἐκείνη) νὰ εἶναι καὶ οἱ ἐπισκέψεις αὐτὰς καλὸ σημάδι γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας μας; Μάλιστα! ἀγράμματε, αὐτὸ εἶναι κάτι διαφορετικόν! Ἡ πολεμικὴ τέχνη καὶ ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία εἶναι δυὸ ἐντελῶς ξεχωριστὰ πράγματα. Ἐνας δάσκαλος δὲ μπορεῖ βέβαιον νὰ γίνῃ σὲ μιὰ στιγμὴ ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς. Τὸ εἶπα μάλιστα στὴν ἀρχή, πὼς αὐτὴ ἢ σελίδα ἀπ' τὸ βιβλίον τῶν ξένων μου θὰ πειράξῃ λίγο τοὺς ξεροκέφαλους.

Ἄν ἐμεῖς οἱ ὀπαδοὶ τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἐξοκολοῦθούσαμε νὰ διευθύνωμε πάντα τὰ σχολεῖα ἔτσι ἀξιέπεινα, ὅπως ποθοῦσαν τὸν καιρὸ ἐκεῖνο οἱ ἐπικρατοῦντες κύκλοι, σήμερον δὲ θὰ μᾶς ἐρχόταν οὐτ' ἓνας ἀπ' τὸ ἐξωτερικόν καὶ ἔτσι θὰ τᾶχαμε ἀποσώσῃ ὅλα μὲ τὴν παιδαγωγικὴν ἐθνοφρουρά. Πέρα δηλαδὴ ἀπ' τὰ βουνὰ κατοικοῦν καὶ δίσκαλοι! Καὶ τί ὀλοκληρωμένοι ἄνθρωποι. Ἀνακαίνιση τῆς διδασκαλίας καὶ γενικὰ τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς ἀναγράφεται σήμερον στὸ πρόγραμμα τῶν διδασκαλικῶν ἐνώσεων ὅλων τῶν πολιτισμένων χωρῶν. Ὑπάρχουν στὸ ἐξωτερικόν σκολεῖα, ποὺ σ' αὐτὰ μποροῦν νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ νέαι παιδαγωγικὰς ἰδέαι πολὺ καλύτερα παρ' ὅσο εἶναι τοῦτο μπορετὸν στὴ Γερμανία.

Γιατί χροιάζεται χρῆμα, πολὺ χρῆμα, νὰ χτιστοῦν μοντέρνα σχολικὰ χτίρια, νὰ κατασταθῶν ὀφέλιμες στὴ νεολογία οἱ τελευταῖαι καταχτήσεις τῆς τεχνικῆς, νὰ σπρωχθῆ κοντύτερά

της ή τέχνη, σάν έξηγήτρα καί δημιουργός, νά τής δημιουργήση παραρτήματα γιά πειραματική διδασκαλία ή γιά δυνάμωμά της μέ τά σπόρ, νά δώση στά σχολεία τό χαρακτήρα τού σπιτιού καί τού έκπολιτιστικού κέντρου τής κοινότητας!

“Αν μολοντούτο ξένοι μέ τις ύπερβολικές τους άπαιτήσεις έρχονται στη Γερμανία κι, όπως συμβαίνει στην περίπτωση μου, μπαίνουν σέ άπλά σχολικά χίτρια, πού έχουν την καταγωγή τους στον περασμένο αιώνα, τή στιγμή, πού μπορούνε νά βρίσκονται σέ μοντέρνες εγκαταστάσεις, κι αν οί ξένοι αὐτοί, παρακολουθοῦν άντρες τού είδους τού δικού μου, δασκάλους δηλαδή, πού οὔτε τίτλους έχουν, οὔτε σέ διακριμένη θέση εργάζονται, ανάγκη καλά ή κακά νά παραδεχτούμε: Τό γερμανικό σχολείο, οί γερμανοί δασκάλοι έχουν πάντα κάτι νά πουν στον κόσμο!

Γι' αυτό λοιπόν πρέπει νά στέκεται εδώ αὐτή ή σελίδα από τό βιβλίο των ξένων μου, σάν χειροπιαστό αποτέλεσμα δουλειάς, πού κάναμε τριάντα χρόνια μέ τό πνεῦμα τού σχολείου εργασίας, σάν ένα ξεπέρασμα άπάνω από όλες τις εναντιότητες, βασισμένο στην αυτοπεποίθηση, σάν μιá ελαφρά κοροϊδευτική πινακίδα, πού κρεμάει ένας από εκείνους πού ήταν καταδικασμένοι νά σβήσουν σέ λίγο καί περιμενόταν μέ χαρά τó τέλος τους, στο μεγάλο Ίνστιτούτο ένταφιασμού τής σχολικής μεταρρύθμισης: στην «Αντίδραση», γράφοντας άπάνω: «Α, ζήτε άκόμη!»

* * *

“Όστούσο καί σκέψη άλλη πολύ πιό σπουδαία μέ έσπρωξε νά δημοσιέψω αὐτή τή σελίδα.

Στό βιβλίο μου, πού ύπογράφουν οί επισκέπτες, μέσα σέ δέκα όνόματα ξένων βρίσκεις στα τελευταία χρόνια ένα μόνο γερμανικό. Αὐτό είναι άπόδειξη, πως οί αρχές μας περιόρισαν τά ταξίδια, πού γιά νά γίνονται, στην κλίμακα, πού επιβάλλεται, πρέπει νά τó επιτρέπη καί ή οικονομική μας θέση. Γιατί είναι βέβαια αυτονόητο, πως οί προσπάθειες πού κά-

νουν οί Γερμανοί δάσκαλοι γιά τή μόρφωσή τους είναι τó λιγώτερο ίσες μ' εκείνες, πού καταβάλλουν οί συνάδελφοί τους τού έξωτερικού.

“Όποιος διαβάξει τις γραμμές αὐτές κι έχει έπιρροή σέ άνθρώπους, πού δουλειά τους είναι νά άγρυπνοῦν άπάνω στις δαπάνες, πού κάνουν οί αρχές στη Γερμανία γιά τήν εκπαίδευση, αὐτός ας ξεσπαθώσει γιά ν' αρχίσουν καί οί δάσκαλοι τής Γερμανίας πάλι τά ταξίδια τους, σέ μέτρο, πού είναι όποσδήποτε μορετό. Ένας παιδαγωγικός λεπτοτέχνης μορφώνεται μέσα στην ήσυχία, στα εκπαιδευτικά ταξίδια όστούσο πλαταίνει τó βλέμμα. Από πουθενά δέ φεύγει κανένας όταν είναι άκροατής, χωρίς νά πάρη κάποιον δώρο, πάντα κάτι μαθαίνει κι ας είναι αὐτό πολλές φορές καί μόνο έξωτερικό μέτρο ή κάτι, πού τó τελειοποιεί ό ίδιος έντεινοντας τήν κριτική του συνείδηση. Δέν ξαίρω τί θά ήταν παραγωγικώτερο, άπρόσβλητο από κάθε επιδημία, δέν ξαίρω τί άλλο θά άναδεχόταν ή έρχόμενη γενεά νά έξοφλήση τοκοχρεωλυτικά, μέ μεγαλύτερη προθυμία, παρά τó κεφάλαιο, πού ξοδεύτηκε σέ εκπαιδευτικές έκδρομές!

* * *

Τώρα, ύπάρχουν, βέβαια, ανάμεσα στους μοντέρνους παιδαγωγούς καί περίεργοι τύποι, δάσκαλοι, πού βρίσκουν δουλειά, χρησιμοποιώντας ύπουλα τους άκακούς αὐτούς άκροατές. Ένας τέτιος είμαι κι εγώ. Τους σξίστιμους ξένους τους θεωρώ σχεδόν σάν έποπτικό μέσο, σάν περιοδεύοντα θέματα εκθέσεων, σάν λαμπρές εύκαιρίες γιά ρεπορτάζ, πού τραβάει τó διαφέρο μας.

“Όταν είναι άκροατές στην τάξη μου, οί μαθητές μου ξαίρουν τά κατατόπια. Όποιος έχει σήμερα σειρά έφοδιάζεται μέ τετράδιο καί μολύβι, σκαρφλώνει χωρίς ιδιαίτερη πρόσκληση στο δημοσιογραφικό του θεωρείο, σέ μιá γωνιά άπάνω στο παράθυρο καί χωρίς νά τόν προσέξη τó θῦμα του καταγίνεται, νά μὴν τού ξεφύγη τίποτε. Γουρλώ-

νει ὅλη τὴν ὥρα, τί κάνουν καὶ τί μελετοῦν οἱ καλοὶ ξένοι, εἶναι παρατηρητὴς ἐκείνου, πὺ γίνεται στὰ μετόπισθεν τῆς διδασκαλίας. Ὑστερα, πὺ τελειώνει ἡ διδασκαλία, διαβάζει μπρὸς στὴν τάξη τί παρατήρησε. Μὲ τὶς ἐκθέσεις τοὺς αὐτοὶ οἱ μικροὶ τοὺς φαίνονται συχνὰ τοὺς ξένους, σὰν μικροὶ διαβόλοι, πὺ τοὺς κρατοῦν μπροστά τοὺς τὸν καθρέφτη τοὺς.

Ἐδῶ καὶ λίγες ἡμέρες ἓνας μικρὸς εἶχε γράψη: «Σήμερα ἔχομε ἀκροατὴ ἓνα μικρόσωμο κύριο. Ἔχει χρυσὰ γυαλιά. Τὸ δέσμα του εἶναι κιτρινωπό. Τὰ μάτια του εἶναι ἀλλιώτικα ἀπ' τὰ δικά μας μάτια· δὲ βλέπει ἴσια, κοιτάζει λοξά. Χωρὶς ἄλλο εἶναι Ἰάπωνας. Τοὺς γνωρίζω ἐγὼ ἀπὸ τὸν κινηματογράφο. Στὸ μεγάλο του χαρτοφυλάκιο ἔχει μιὰ φωτογραφικὴ μηχανή. Ὅταν ὁ κ. Münch, στὴν ἀριθμητικὴ, ἔδωσε στὸ κάθε παιδί ἓνα κέρμα καὶ ἀληθινὰ δεκάρικα καὶ εἰκοσάρικα χαρτονομίσματα, αὐτὸς παρακολουθοῦσε μὲ γουρλωμένα μάτια ὅλη τὴ σκηνὴ καὶ τὰ σημείωνε ὅλα. Τοῦ περνοῦσε ἡ ἰδέα. πὺς ἦταν κίβδηλα νομίσματα. Κι ἐκεῖ, πὺ εἶπε ὁ κ. Münch, πὺς αὐτὴ ἡ ἄσκηση μόνο στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ μήνα εἶναι μπορετὴ, αὐτὸς γέλασε. Πολλὲς φορὲς ἔβανε τὸ χέρι στ' αὐτί, φαίνεται πὺς βάρυακούει, μὰ πολλὲς φορὲς. Ἡ δὲν καταλαβαίνει τί ἐννοοῦμε ἐμεῖς. Τὰ ἔγραφε ὅλα μας σ' ἓνα μεγάλο βιβλίο κι ἰχνογραφοῦσε κίολας ἐκεῖ μέσα. Ἀμα βγήκε ὁ κ. Münch στὸ διάλειμμα ἔξω, αὐτὸς κοίταξε μέσα στὴν ντουλάπα καὶ ἔπιανε τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο».

Τέτιες θαρρετὲς ἐργασίες, εἶναι μπορετὲς μόνο ἅμα γίνεται, ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα, πὺ ἔρχεται τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, ἄσκηση, νὰ βλέπη τὰ πράματα καταπρόσωπα ἀντὶ νὰ τορνεύη φράσεις. Ἄν τὸ παιδί σκοτῶνῃ τὸ νοῦ του καὶ στριφογυρίζῃ δεκατέσσερες ὀλόκληρες μέρες, πὺ εἶχε σὴ διάθεσή του, γιὰ νὰ γράψη μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις πὺ ξάρομε, «Τὸ πρόβατο, ὁ φίλος τοῦ ἀνθρώπου», «Γιατὶ εἶναι ὁμορφα στὸ Ρῆνο;», «Ἡ σταδιοδρομία μιᾶς ὀδοντογλυφίδας», «Ἡ ἄσπρη κουφοξυλιά στὴν σημερινὴ ποίηση» ἀσφαλῶς δὲν κά-

Ἐνας μικρὸς ρεπόρτερ παρακολουθεῖ ἀπὸ κεῖ πίσω καὶ κριτικάρει τοὺς ξένους μας.

νομε τίποτε ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ ἀντιλαμβανώμαστε καλλιλογικὰ τὸ περιβάλλον, γιὰ νάχωμε τὴν ἐτοιμότητα νὰ αἰχμαλωτίζωμε μὲ τὴν πέννα ἓνα κομμάτι ἀπ' τὴ ζωή.

Μακριὰ λοιπὸν οἱ μεγαλόπρεπες ἐπινοήσεις θεμάτων! Καλύτερα στὸ ψητό! Στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ περιστατικά!

Χωρίς εισαγωγή και ταξινόμηση να καταγράφεται τώρα στη στιγμή τὸ πηγαῖο, καθεὶ πὸ μ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ κάνουν τὰ παιδιά ἐντύπωση στοὺς συμμαθητές τους. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Γκαϊτε καλὸς στυλίστας εἶναι μονάχα ἐκεῖνος, πὸν ἔχει κάτι νὰ πῆ.

Ἔνας μικρὸς εἶδε ἐδῶ και λίγες μέρες δυὸ ἀκροατές μου ἔτσι :

«Σήμερα ἔχομε δυὸ δασκάλες ἀπὸ τὴ Σουηδία, ἀπὸ ἐκεῖ, πὸν μᾶς ἔρχονται τὰ σπύρτα. Ἡ μιὰ ἔχει ξανθὰ μαλλιά και γαλάζιο φόρεμα, πὸν ἀφήνει νὰ φαίνωνται οἱ ἀνοιχτὲς κάλτσες. Κάποια φορὰ ἔφερε τὴν τσάντα της μπροστὰ στὸ πρόσωπό της. Χωρὶς ἄλλο θὰ εἶχε μέσα καθρέφτη. Ἡ ἄλλη φορεῖ καφετὶ φόρεμα μὲ μικρὰ λουλούδια. Ἀπ' αὐτὸ ἔχομε ἐμεῖς μπερντέδες στὴν κρεβατοκάμαρά μας. Ἡ μιὰ γράφει ὀλοένα σ' ἓνα μεγάλο βιβλίο, τὰ γράφει ὅλα, ὅσα λέμε. Ἡ ἄλλη γράφει σ' ἓνα μικρὸ σημειωματάριο, μὰ μονάχα, ἂν εἶναι κάτι ἀστεῖο Ἡ μιὰ μὲ γούρλωνε πολλὲς φορὲς, πιθανὸ νὰ σκέφτεται: Τί κάνει αὐτὸς ἐκεῖ στὴ σανίδα ἀπάνω στὸ παράθυρο; Τὴν ὥρα πὸν τραγουδήσαμε, τελευταῖα, ἔσεισε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη κι' ἔκαμε μιὰ γοιμάτσα. Φαίνεται, δὲ θὰ τὸ τραγουδήσαμε και πολὺ καλά. Ὅμως ἔβαναν τρία μάρκα στὸ γραφεῖο τῆς τάξης μας. Ἀπ' αὐτὸ καταλαβαίνει κανεὶς ἀμέσως, πὸς εἶναι πολὺ λεπτὲς κυρίες».

Κάνοντας ἔτσι καρτέρι και ἀποδίνοντας τίμια τὶς παρατηρήσεις, μπορεῖ νὰ πειράξης τὰ νεῦρα τοῦ ἐπισκέπτη και θὰ τὸ βρῆ καθέννας εὐκολονόητο, πὸν οἱ δυὸ συνάδελφες ἐξακολουθώντας τὸ ἐκπαιδευτικὸ τους ταξίδι γιὰ πρώτη τους δουλειά, ὅταν μπαίνανε σὲ σχολεῖο, θὰ εἶχαν νά..... καθαρίσουν τὴ σανίδα ἀπὸ τοὺς ρέπορτερ.

Ἐγὼ ὅμως δὲ σκοτίζομαι γιὰ τὸ μέλλον τῶν μαθητῶν μου. Ἄν μείνουν ἔτσι, πὸν εἶναι θὰ διατηροῦν τὰ μῆτια τους ἀνοιχτὰ και θὰ γράφουν ἐπιστολές, πὸν δὲ θὰ ναι ἀπλὸ συγκόλλημα κακογραμμένων φράσεων. Θὰ ἀναπολοῦν μὲ εὐχαρίστηση τὰ μαθητικά τους χρόνια κι ἂν κάποτε ἡ τύχη τοὺς φερθῆ σκληρά, θὰ ἔχουν στὴν καρδιά

τους μιὰ λάμψη ἡλίου, κάποια αἰσιοδοξία, πὸν τοὺς ἔρχεται σὰν ἀντιφεγγιὰ ἀπὸ τὰ χαρούμενα παιδικὰ τους χρόνια. Κι ἓνα ἀπόφωνο χαρὰ ἀπ' τὰ μαθητικά μας τὰ χρόνια θὰ εἶναι πάντα εὐεργετικὸ και γιὰ τὴν ἐρχόμενη γενεὰ και γιὰ τὴ σχολικὴ πρόοδο!

α. ο. α. π. γ. γ. εν τ. ι. ζ. ο. η.
 ε. δ. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 ο. ρ. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 Λογ. ε. γ. ε. ο. υ. ζ. τραγ. ο. ι. κ. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 δυο β. γ. α. μ. ε. ο. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 των παιδιων
 ταυραγ. για το σ. ο. κ. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 ταυραγ. ο. ι. κ. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.
 ταυραγ. ο. ι. κ. α. β. γ. δ. ε. ζ. η. θ. ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

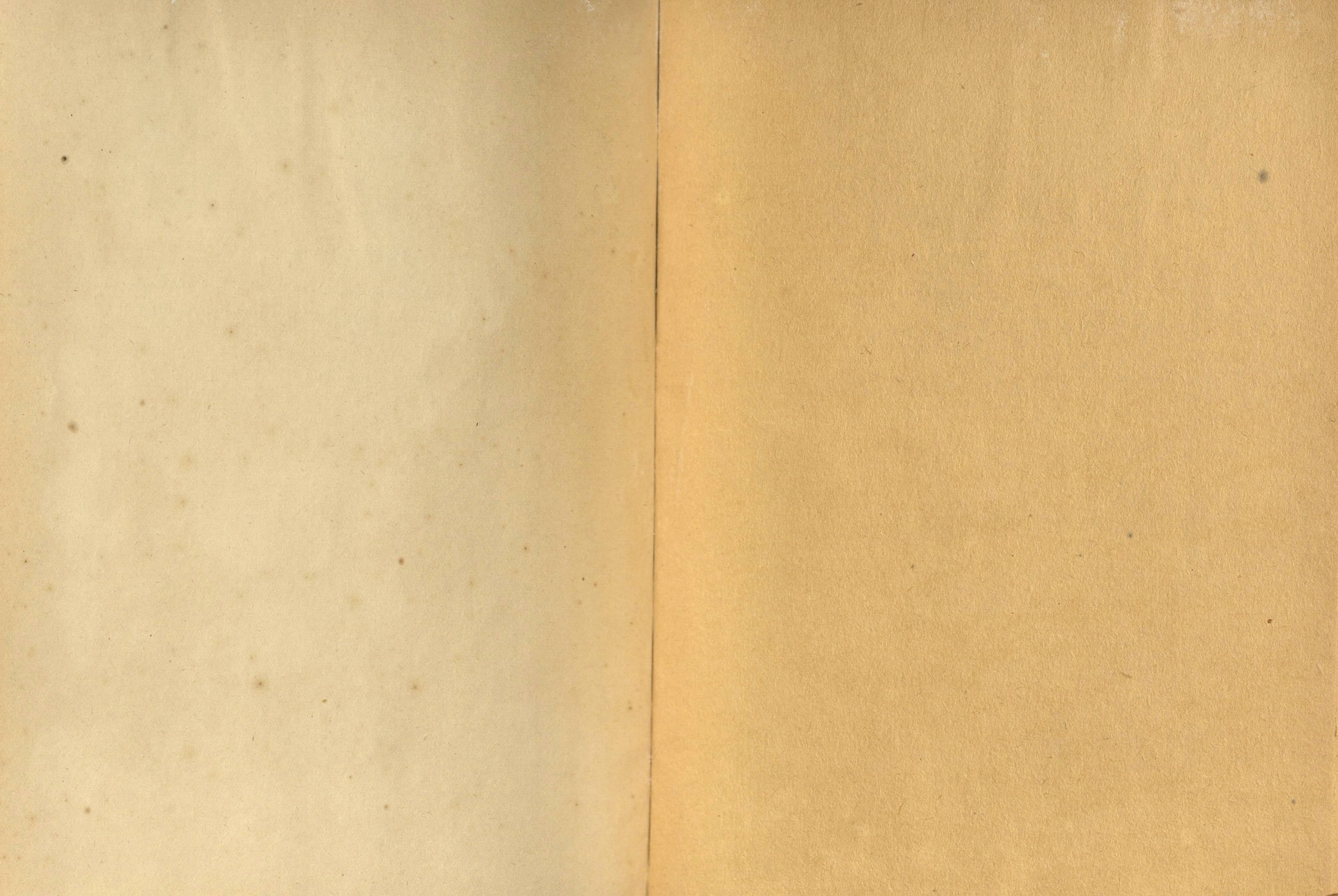
1. Τί εικόνα παρουσιάζει η τάξη.....	Σελ.	1
2. «Κοιμηθήκατε καλά;»	»	7
3. Προαπόλαυση	»	11
4. Όρθογραφία	»	19
5. Έκθεση	»	27
6. Ζωγραφούσα Όρθογραφία	»	35
7. Γραμματική	»	44
8. Πατριδογνωσία.....	»	53
9. Αριθμητική	»	64
10. Βιογνωσία	»	72
11. Ποίημα	»	84
12. Γράψιμο	»	99
13. Βιολογία	»	114
14. Νευρόσπαστα - θέατρο	»	134
15. Άκροατές	»	156

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Διορθώνομε μόνο τις τυπογραφικὰς ἀβλεψίαις, ποὺ ἀλλοιώνουν τὸ νόημα, τὶς ἄλλες τὶς ἀφήνομε στὴν ἐπιείκεια τῶν ἀναγνωστῶν μας.

Σελ.	4	στιχ.	6	ἀντὶ καρανιόλες	διάβαζε	καραμανιόλες
»	82	»	7	» μπουῶμε	»	μποροῦμε
»	93	»	32	» δὲ	»	δὲν
»	134	»	4	» καλύπτομε	»	ἀνακαλύπτομε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε
ΔΙΔΡΑΣΤΙΚΟ ΕΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Β.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΙΒΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ &
ΠΕΙΡ. ΔΕΛΤΑΚΕΝΤΡΟ ΕΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘ. ΠΙΣΤ. 8865
ΗΜΕΡ. ΠΙΣΤ. 19-8-2011
ΑΞΙΩ. ΑΡΙΘ. ΔΕΥ. 371.3 ΜΥΝ

ΤΙΜΗ ΔΡ. 50.—